

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
TEOLOĢIJAS FAKULTĀTE
BAZNĪCAS UN RELIĢIJU VĒSTURES KATEDRA

**RELIĢISKĀ CIONISMA KUSTĪBA LATVIJĀ: VĒSTURE,
ORGANIZĀCIJAS, IETEKME**

PROMOCIJAS DARBS

Autors: Eva Sinkēviča

Stud. apl. 980042

Promocijas darba vadītājs: profesors Ruvins Ferbers

RĪGA, 2014

Šis darbs ir izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā “Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē”.

This paper has been supported by European Social Fund within the project “Support for Doctoral Studies at the University of Latvia”.

ANOTĀCIJA

Šī promocijas darba mērķis ir kritiski analizēt un pētīt reliģiskā cionisma vēsturisko attīstību, īpaši fokusējoties uz tā aspektiem Latvijas teritorijā. Detalizēti pētīts tiek reliģiskā cionisma ideju iespaids uz ebreju garīgās domas reliģiskajiem un politiskajiem aspektiem. Šī darba tēze ir: Izšķiroša loma reliģiskā cionisma attīstībā bija Latvijas rabīnu teoloģiskiem skaidrojumiem un Latvijas reliģiskā cionisma politisko līderu darbībai.

Darbā tiek aplūkots plašs reliģiskā cionisma spektrs, pētījums sākas ar rabīnu J. Alkalaja un Z. Kališera pirmajām proto-cionisma idejām, turpinās ar modernā reliģiskā cionisma ideju pamatlicēju Bauskas rabīnu M. Eliasberga un A.I. Kuka garīgās un reliģiskās bāzes aplūkošanu, viņu ideju attīstību Latvijā, kuras visredzamāk pārstāvēja *Mizrachi* organizācija ar rabīnu M. Nuroku vadībā, kā arī reliģisko cionistu jaunatnes organizācija *Hašomer Hadati Bnei Akiva*.

Šim pētījumam ir starpdisciplināra pieeja, jo tas ietver lielu skaitu reliģiskā cionisma teoloģisko aspektu, kā arī tā vēsturiskās izpausmes Latvijā.

Pētījumā tiek izmantoti vēsturiskie avoti, informācija, zinātniskā literatūra, kā arī tādi avoti, kā prese. Liela nozīme ir iepriekš npublicētu arhīvu materiālu pienesumam, kuri tagad ir darīti pieejami lasītājiem. Tiek izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli par *Mizrachi* darbību Latvijā. Būtībā vietējos arhīvos ir maz informācijas par cionistu kustību, daudzi materiāli laika gaitā ir gājuši bojā. Daudzus nozīmīgus materiālus ir izdevies iegūt ārzemju arhīvos, kā piemēru var minēt interviju ar M. Nuroku, kas atradās Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvā Šforaimas kibuca arhīvā Izraēlā, kā arī fotogrāfijas, kurās ir attēlots M. Nuroks, M. Eliasbergs, M. Eliasberga vēstuli, kas adresēta *Hovevei Cion* biedriem Kijevā un atradās Centrālajā Cionisma arhīvā Jeruzalemē. Daudz atbilstošas un svarīgas informācijas atrodas attiecīgā laika perioda preses izdevumos, kas sniedza ieskatu *Mizrachi* attiecībās ar citām organizācijām, ebreju un neebreju politiskajām partijām,

uzskatiem. Īpaši var izcelt tādas izdevumus kā *Ashmodai*, *Svari*, *Ahdut*, *Evrejskaja Tribuna*, *Segodnja*. Darba divos pielikumos ir apkopots vērtīgs fotogrāfiskais un vizuālais materiāls, kurā ir atainota reliģisko cionistu darbība.

ATSLĒGVĀRDI

Reliģiskais cionisms, M. Eliasbergs, A.I. Ha-Koens Kuks, Mizrahi, M. Nuroks, Hašomer Hadati Bnei Akiva

SUMMARY

The scope of the present thesis is to critically research and analyse the historical development of religious Zionism especial focusing on the aspects of its development in the territory of Latvia. The influence of the religious Zionism on the religious and political views of the Jewish thought and life is examined in detail. The thesis of this paper – Theological explanations of Latvian rabbies and activities of Latvian political leaders of religious Zionism had a crucial role in the developing of the ideas of the movement of modern religious Zionism.

This paper deals with the vast spectrum of the religious and political Zionism and the research scope does stretch from the analysis of first ideas of the proto-zionists to the ideas of rabbis J. Alcalai and Z. Kalisher and the spiritual background of the founders of the idea of modern religious Zionism to the thought world of rabbis M. Eliasberg and A.I. Kook and the evolution of these ideas in Latvia as they were represented by the *Mizrachi* movement, rabbi Mordechai Nurok and youth organisation *Hashomer Hadati Bnei Akiva*.

The present research is done in an interdisciplinary approach and it does involve a number of theological aspects of the religious Zionism and its historical political embodiments in Latvia.

All available historical sources, information and scientific literature as well as common narratives, for instance printed media, are identified regarding their validity to the research and analysed within the paper. Of utmost importance is the contribution of previously unpublished archive materials which now are made available to the academic and general public. The materials of the State Archive of History of Latvia about the *Mizrachi* organisation in Latvia are examined. In fact the local archives present very sparse information about the Zionist movements as many documents are gone lost during the devastating impact of the local history events. A good example here is the loss of the correspondence between the Jewish

organisations. Exceptionally valuable is the interview of Mordechai Nurok which was found in the Archive of Jews from Latvia and Estonia (Israel) and the photographs depicting Mordechai Nurok, Mordechai Eliasberg and his letter to the *Hovevei Zion* organisation found in the Central Zionist Archive (Israel). A significant amount of relevant and important information was found in the printed media, and these provide with an insight about the activities and relations between *Mizrachi* and other organisations as well as their connections with the diverse movements and organisations of religious Zionism, other Jewish and non-Jewish parties and organisations. The magazines and journals like *Segodnja*, *Evrejskaja Tribuna*, *Ashmodai* and *Ahdut* were examined regarding the research scope. The photographic and visual materials are outstanding resource of valuable information and they are represented in two annexes, which describe and depict the activities of the organisation *Hashomer Hadati Bnei Akiva* and *Mizrachi*.

KEYWORDS

Religious Zionism, M. Eliasberg, A.I. Ha-Cohen Kook, *Mizrachi*, M. Nurok, *Hashomer Hadati Bnei Akiva*, Israel

SATURS

Apzīmējumu saraksts	1
Ievads	2
1 Reliģiskā cionisma rašanās priekšvēsture	12
1.1 Atgriešanās Apsolītajā Zemē un tās apsolījumi kā jūdu reliģiskā tradīcija	18
1.2 Jūdu diasporas jēdziens	20
1.3 Cionisma kustības idejiskie pretinieki, anticionistu argumenti	22
1.4 Reliģiskā cionisma ideju pirmsākumi (1798-1858)	25
1.5 Ebreju nacionālās atmodas sākums - protocionisms	26
1.5.1 Rabīna Zvi Kališera nacionālie meklējumi	27
1.5.2 Modernā reliģiskā cionisma kustības ideju iedīgļi - rabīns Jehuda Alkalajs	29
2 Latvija kā modernā reliģiskā cionisma kustības ideju šūpulis	33
2.1 Garīgie strāvojumi Lietuvas ebreju vidū.....	34
2.2 Latvijas ebreju kopienu teoloģisko paradigmu diskursa atšķirības	38
2.3 Reliģiskā cionisma idejas Mordehaja Eliasberga literārajā mantojumā	49
2.3.1 M. Eliasberga dzīves nozīmīgākie posmi, saikne ar Latviju.....	49
2.3.2 Uzskati un diskusijas par atgriešanos Apsolītajā Zemē	53
2.4 A. I. Kuks – modernā reliģiskā cionisma kustības pamatlicējs	60

2.4.1	Ieskats A.I. Kuka biogrāfijā, dzīve un studijas Latvijā	60
2.4.2	Nacionālisms un pirmie aicinājumi atgriezties vēsturiskajā dzimtenē	64
2.4.3	Uzskatu maiņa par sekulāro ebreju tiesībām atgriezties Palestīnā	65
2.4.4	A.I. Kuks par <i>Mizrahi</i> ideoloģiju	66
2.4.5	<i>Degel Jerusalem</i>	67
2.4.6	A.I. Kuka ieguldījums reliģiskā cionisma ideju attīstībā	67
3	Reliģiskā cionisma ideju izpausmes Latvijas ebreju politiskajā un sabiedriskajā dzīvē.....	70
3.1	<i>Hovevej Cion</i> darbība un saistība ar Latviju	70
3.2	Cionistu un pro-cioniski noskaņotās ebreju partijas un organizācijas Latvijā (1918-1940).....	71
3.3	Citas nozīmīgākās ebreju partijas un organizācijas Latvijā	73
3.4	<i>Mizrahi</i> darbība Latvijā un ieguldījums reliģiskā cionisma kustībā	74
3.4.1	<i>Mizrahi</i> veidošanās cēloņi, 1902. gada manifests, partijas moto, darbība pasaulē	74
3.4.2	<i>Mizrahi</i> frakcijas pirmsākumi Latvijā	78
3.4.3	<i>Mizrahi</i> priekšvēlēšanu kampaņas.....	80
3.4.4	<i>Mizrahi</i> darbība Latvijas Saeimā.....	85
3.4.5	<i>Mizrahi</i> ideoloģiskās nesaskaņas ar citām Latvijas ebreju partijām	93
3.4.6	<i>Mizrahi</i> darbība Latvijas pilsētās	96

3.4.7	<i>Mizrahi</i> Latvijas pārstāvju darbība ārpus Latvijas.....	97
3.4.8	Nesaskaņas Latvijas <i>Mizrahi</i> organizācijas iekšienē	102
3.4.9	Reliģisko cionistu ieguldījums ivrita kā sarunvalodas atjaunošanā, ivrits Latvijas skolās	103
3.4.10	Reliģiskā cionisma ideju izpausmes Lietuvas politiskajā vidē	106
3.4.11	Rabīna Mordehaja Nuroka personība un ietekme uz <i>Mizrahi</i>	112
3.4.12	M. Nuroks par reliģisko cionismu	115
3.4.13	Latvijas žīdu tautības atbrīvošanas biedrība un M. Nuroks ...	117
3.4.14	M. Nuroka kā <i>Mizrahi</i> pārstāvja attēlojums Latvijas satīriskajā presē	119
3.4.15	<i>Mizrahi</i> likvidēšana Latvijā.....	133
3.4.16	Biedrības <i>Olim</i> darbība	133
3.4.17	M. Nuroks un fonds <i>Keren Kaemet</i>	134
3.4.18	M. Nuroka ieguldījums biedrības <i>Keren Hajesod</i> darbībā....	134
3.5	Reliģiskais cionisms Latvijas ebreju jauniešu organizācijās ..	138
3.5.1	<i>Ceirei Mizrahi</i> darbība Latvijā.....	138
3.5.2	<i>Bat Jehuda</i>	139
3.5.3	<i>Hašomer Hadati Bnei Akiva</i> darbība Latvijā.....	140
3.5.4	Reliģisko cionistu jauniešu organizāciju darbība Lietuvā	146
	Secinājumi un rezultāti.....	149
	Pateicības	155
	Izmantoto avotu un literatūras saraksts	156

1. pielikums.....	171
2. pielikums.....	183

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

D-vs – šādi, saskaņā ar ebreju tradīciju, promocijas darbā tiek apzīmēts Visaugstākā vārds

g. - gads

gs. - gadsimts

b-ba - biedrība

u. c. - un citi

p.m.ē. - pirms mūsu ēras

Termins “žīds” tiek izmantots, ja tas tika lietots avotos un vēsturiskajos dokumentos

IEVADS

Cionisms, kā reliģiskais, tā sekulārais ir neatņemama Eiropas civilizācijas, Eiropas vēstures sastāvdaļa. Pateicoties cionisma kustībai ir izveidojusies ebreju nacionālā valsts Izraēla. Turklāt reliģiskā cionisma kustības dibinātāju idejas ir svarīgi pētīt no starptautisko tiesību viedokļa, jo daudzi tās uzskata par vienīgo garīgo attaisnojumu modernās Izraēlas valsts pastāvēšanai. Cionisma sabiedriski filozofiskā doma, kaut arī dažādos forumos apstrīdēta un pat nosodīta, jau sen ir Eiropas intelektuālā mantojuma daļa. Cionisma dzimtene ir Austrumeiropa; tādēļ, Latvijas reliģijas vēsturniekiem, atgriežoties Eiropas kultūras telpā, ir nepieciešams izpētīt un novērtēt to cionisma mantojuma daļu, kas ir teritoriāli un ģenētiski saistīts ar Latviju. Problēmas, tā teikt, „ģenētisko” raksturu nosaka tas, ka ebreji Latvijā dzīvo kopš 16.-17. gs.¹ un viņu garīgais mantojums nevarēja nenest īpatnības, kuras tiem uzspieda ne viena vien gadsimta eksistence Latvijas robežās.

Par šī darba tematiku, respektīvi, par reliģiskā cionisma kustības vēsturi Latvijā atsevišķu pētījumu nav. Temats ir aizskarts 1971. g. Telavivā angļiski izdotajā darbā “*The Jews in Latvia*”, kura redkolēģijā darbojās M. Bobe², 1971. g. jidišā iznākušajā M. Bobes grāmatā “Ebreji Latvijā”³. Latviski tā ir izdota Rīgā 2006. gadā šīs disertācijas autores tulkojumā.⁴ 2009. gadā iznāca B. Volkoviča grāmata “Cionisma kustība Latvijā” un 2012. g. iznāca šīs grāmatas papildinātais izdevums, kurā ir sniegts īss ieskats politisko organizāciju vēsturē.⁵ Minētie izdevumi, kā redzams, no to nosaukumiem, skar tikai sekulārā, jeb precīzāk – politiskā cionisma vēsturi un tematiku. Taču politiskais cionisms vēsturiski izauga no reliģiskajām idejām. Pat tad, ja apstrīdētu reliģiskā cionisma priekštecību hronoloģiski, šīs disertācijas ietvaros veiktā pētījuma uzdevums ir parādīt to, ka cionisma ideju pamatā ir noteikti reliģiskie uzskati; citiem vārdiem - cionisms ir jūdaisma reliģijas produkts, kas, evolucionējot, dot tādus šo ideju kopuma produktus, kā ekoloģiskais cionisms, darba cionisms, liberālais cionisms, u. c.

No teiktā izriet, ka šis promocijas darbs ir starpdisciplinārs, jo tas risina jautājumu par to, kā reliģiskā cionisma ideju teoloģija veido sabiedriski-politisko domu; tālākā ideju virzība īstenojas kā politiskie procesi, kuros dalību ņem jau citas – vēsturiskas figūras. Šeit darba

1 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā* (Rīga: Shamir, 2006), 34.

2 Mendel Bobe, ed., *The Jews in Latvia* (Telaviv, 1971).

3 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā* (Telaviva, 1972).

4 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā* (Rīga: Shamir, 2006),

5 Boris Volkovich, *Sionistskoje dvizenije v Latvii (1918-1940)* (Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2008)

tematika pāriet no jūdaisma vēstures un teoloģiskās interpretācijas empīriskajā politiskās vēstures plaknē.

Lai īstenotu promocijas darba mērķus, ir apzināta esošā ar daba tematiku saistītā literatūra, kā arī analizēti Latvijā un Izraēlā pieejamie vēstures avoti, informācija un zinātniskā literatūra. Pētījumu gaitā autore, strādājot Izraēlas arhīvos, ir atradusi agrāk nezināmus arhīvu materiālus, kas ietverti šajā promocijas darbā, kā arī Latvijā nepazīstamus pētījumus par atsevišķiem promocijas darbā atspoguļotiem sižetiem.

Promocijas darbs sastāv no *Ievada*, 3 nodaļām, kas sadalītas vairākās apakšnodaļās, secinājumiem un rezultātiem, *Pateicībām*, bibliogrāfijas, kas sastāv no pirmavotiem, preses, sekundārās literatūras un pielikumiem (nepublicētiem fotogrāfiskiem un citiem dažādu arhīvu materiāliem, kas tieši saistīti ar tēmas izpēti).

Tēze: Izšķiroša loma reliģiskā cionisma attīstībā bija Latvijas rabīnu teoloģiskiem skaidrojumiem un Latvijas reliģiskā cionisma politisko līderu darbībai.

Promocijas darba mērķis:

Izpētīt reliģiskā cionisma ideju rašanos un izplatīšanos Latvijas teritorijā, to ietekmi, izpausmes sabiedrības reliģiskajā un politiskajā dzīvē.

Promocijas darba uzdevumi ir:

Iepazīstināt ar reliģiskā cionisma ideju veidošanos un attīstību, sniedzot padziļinātu ieskatu rabīnu M. Eliasberga un A.I. HaKoena Kuka darbos (abi bija reliģiskā cionisma ideju pamatlicēji).

Izpētīt *Hovevei Cion* darbību un saistību ar Latviju.

Padziļināti izpētīt reliģiskā cionisma kustības *Mizrahi* vēsturi un darbību Latvijā, kā arī kustības līdera rabīna Mordehaja Nuroka ieguldījumu kustības attīstībā un darbībā.

Atrast jaunas ziņas par reliģiskā cionisma jauniešu organizācijām (*Hašomer Hadati Bnei Akiva*).

Izdarīt secinājums, kāda ietekme bija reliģiskā cionisma idejām Latvijas ebreju garīgajā un sabiedriski – politiskajā dzīvē.

Kā ikviens zinātnisks pētījums, arī šis promocijas darbs ir balstīts zināmā metodoloģijā jeb pētīšanas metodēs. Teoloģiskie teksti tika analizēti, ņemot vērā jūdaisma ekseģēzes paņēmienus un metodes, kuru galvenā iezīme ir komentāri kā secīgi analītiski narratīvi, kur vienlīdz liela nozīme piešķirta gan teoloģiski diskursīvajai domai, gan izpausmes valodai un stilistikai. Kas attiecas uz darba vēsturisko daļu, tad tās analizēšanai un aplūkošanai izmantotas kritiski vēsturiskajos pētījumos aprobētas metodes. No tām jāmin sekojošas metodes: vēsturiskās problēmas un esošās tekstuālā un historiogrāfiskā lauka apzināšana (ieskaitot jūdaisma reliģisko un politisko tekstu analīzi); iespējami pilnīgāka

informācijas apguve par pētāmo priekšmetu, dažādu vēsturisko liecību konfrontēšana, loģisku secinājumu veidošana, izslēdzot nepamatotas spekulācijas un nedrošus vēsturiskos avotus. Pētot dažādu arhīvu materiālus, tiek pielietota klasiskā dokumentu analīzes metode, saskaņā ar ko, tiek interpretēta dokumentāli pieejamā informācija, nosakot pieejamo dokumentu veidus, kontekstu un mērķus.

Vēsturiski salīdzinošā metode, kas arī pielietota šajā darbā, sniedz padziļinātu priekšstatu par vēsturisko ainu, kā arī palīdz orientēties vēsturiskajā reliģiskā cionisma ideju attīstībā.

Darbā izmatotie preses materiāli, kā arī vizuālie materiāli tika analizēti, izmantojot kontentanalīzi jeb satura analīzi, kuras pamatā ir tekstu vai attēlu simbolisko īpatnību sasaiste ar kultūras kontekstu. Tā balstīta uz noteiktu vizuālo elementu atkārtotā biežuma noteiktā paraugattēlu grupā. Kontentanalīze ir balstīta uz vizuālo avotu kopumu, kurš tiek pakļauts analīzei. Izmantojot šo metodi, ne vienmēr ir nepieciešams izmatot visus svarīgos materiālus, jo tā balstās uz parauga procedūrām. Tomēr, izvēlētajiem avotiem jābūt reprezentatīviem un nozīmīgiem.

Darba hronoloģiskais satvars sniedzas no 1862. gada (laika, kad Z. Kališers publicēja savu darbu *Derishat Zion*, kurā bija vērojami reliģiskā cionisma ideju iedīgļi) līdz 1941. gadam.

Darba struktūra ir veidota, kā tas pieņemts vēsturiskos pētījumos, sekojot hronoloģiskajam principam. Promocijas darba pirmajā nodaļā ir aplūkota un salīdzināta agrīnā reliģiskā cionisma ideju ģenēze (J. Alkalajs, Z. Kališers). Kā piemēru var minēt 1862. gadā rabīna Zvi Kališera publicēto darbu *Derishat Zion*, kurā viņš norādīja, ka ebreju glābšana, ko bija solījuši pravieši, var tikt realizēta vienīgi pašu ebreju spēkiem.⁶ Cionisma ideju agrīnie pautēji domāja, ka Rietumeiropas ebreju statusa maiņa un tai sekojošā emancipācija⁷ bija iemesls, kādēļ mesiāniskajai glābšanai būtu jābūt savienotai ar dabisko glābšanu, atgriešanos Israēla zemē, atgriešanos pie lauksaimniecības un ivrita kā ikdienas

6 Frances Malino and David Sorkin, ed., *Jews in a Changing Europe 1750-1870* (Detroit, Wayne State University Press, 1998), 292.

7 Rietumeiropā 18.-20. gs. Apgaismības iespaidā norisinājās pakāpeniska ebreju atbrīvošana no viduslaiku ierobežojumiem, tādēļ, kā piespiedu apmešanās vietas, aizliegums ieņemt atsevišķus amatus, nodarboties ar noteiktām profesijām, aizliegums gūt izglītību universitātēs utt. Jaunās brīvības izraisīja mēģinājumus no abām pusēm – ebrejiem un attiecīgajām sabiedrībām, kurās ebreji dzīvoja – viņu asimilēt, jeb „emancipēt”. Sk. Paula Hyman, E. *The Jews Of Modern France* (Berkeley: University of California Press, 1998).

sarunvalodas. Tiek sniegts īss pārējo cionisma novirzienu ideoloģiju apskats, kas izmantots, lai izvērtētu reliģiskā cionisma kustības rašanās priekšnosacījumus un tā mērķauditoriju. Darba otrā nodaļa aplūko šo ideju izcilākos pārstāvjus un to attīstītājus - Bauskas rabīnus M. Eliasbergu un A.I. Kuku. M. Eliasbergs sevi dēvēja par reliģisko nacionālistu, nacionālos motīvus uzskatot par leģitīmiem centieniem, kaut arī uzsvēra, ka cionisma pamatā bija reliģiskās vajadzības, un nacionālajai idejai ir vienīgi pakārtota nozīme. Sekojot savai idejai veidot ebreju apmetnes uz drošiem pamatiem, viņš pat ierosināja saviem kolēģiem rabīniem sadarboties ar *maskiliem*⁸. Šo politiku pēcāk pārņēma *Mizrahi* partija, bet 1880-tajos gados šādas idejas uzskatīja par herēzi. A.I. Kuks (1865-1935) nešaubīgi bija lielākā figūra, kas saistīta ar reliģiskā cionisma kustību. Rabīns Kuks bija pirmais, kurš sekulārajam nacionālismam deva teoloģisku interpretāciju. Ebreju nacionālismu viņš redzēja kā tradīcijas turpinājumu, kad nacionālisms atgriežas tā sākotnējā latentajā stāvoklī, bet daudz augstākā līmenī. Viņš uzskatīja, ka pēc kāda laika reliģija pilnībā iekļaus sevī nacionālismu, kaut arī nacionālisms sevi uzskata par neatkarīgu no reliģijas. Viņš domāja, ka atgriešanās Svētajā Zemē ir atgriešanās pie Toras un Izraēla dvēseles. Kā daudzas izcīlas personības, dzīves laikā viņš savus uzskatus vairākkārt mainīja. Viņa darbos mēs varam redzēt arī pieeju mūsdienu fenomenam – sekulārismam. Kā jau teikts, reliģiskā cionisma kustības dibinātāju idejas ir svarīgi pētīt, jo daudzi tās uzskata par vienīgo garīgo attaisnojumu modernās Izraēlas valsts pastāvēšanai. Šajā nodaļā uzmanība ir pievērsta arī garīgo strāvojumu attīstībai Lietuvā. Lietuvas sižeta iesaiste ir svarīga tādēļ, ka M. Eliasbergs un A.I. Kuks bieži ceļoja no vienas valsts uz otru, izglītojās kaimiņvalstīs (kā uzskatāmāko piemēru var minēt rabīnu A.I. Kuku, kura devums šo ideju attīstībā un izaugsmē ir nenoliedzams). Cionisma idejas, neapšaubāmi bija plašākas ne tikai intelektuālas, bet arī – ģeogrāfiskas sintēzes produkts.

Darba trešajā nodaļā tiek piedāvāts pētījums par reliģiskā cionisma ideju izpausmēm Latvijas ebreju politiskajā un sabiedriskajā dzīvē.

Nodaļas sākumā ir aprakstītas *Hovevei Cion* aktivitātes, bet nākamās apakšnodaļas ir veltītas *Mizrahi* izveidošanai un darbībai. *Mizrahi* (no ivr. *merkaz ruhani* – garīgais centrs) ir reliģiskā cionisma organizācija, ko 1902. gadā Viļņā nodibināja Jichaks Jakovs Reines⁹ un

8 *Maskili* ir *Haskalas* (ebreju Apgaismības kustības) piekritēji, kuru mērķis bija ebrejus izglītot tā, lai tie iekļautos modernajā sabiedrībā, tomēr saglabājot savu reliģiju, pretēji *mitnagediem*, kuri uzskatīja, ka asimilācija Eiropas sabiedrībā nebija iespējama, saglabājot saikni ar ebreju kopienu. Sk. Hershel Edelheit and Abraham J. Edelheit, *History of Zionism: A Handbook and Dictionary* (Westview Press, 2000), 17.

9 Rabīns J. Reines (1839-1915) bija Lidas (Lietuva) rabīns, bija studējis Voložinas ješivā, lielisks orators un *Hovevei Zion* atbalstītājs. 1902. g. viņš nodibināja *Mizrahi* un tādēļ tiek dēvēts par reliģiskā cionisma kustības tēvu. Vēlāk viņš visu savu enerģiju veltīja paša nodibinātajai Lidas ješivai, kas ietvēra gan sekulārās

Zeevs Javecs reliģisko cionistu Pasaules konferencē. *Mizrahi* uzskatīja, ka cionismam ir jābūt balstītam Torā un ebreju nacionālisms tiek uzlūkots kā instruments reliģisku mērķu sasniegšanai. Kustības izveidošanos veicināja tas, ka jūdaismam un cionismam ir daudz kopīga: reliģiskais mesiānisms, ilgas pēc Palestīnas kā etniskās dzimtenes, par ko liecina kaut vai, *Pesah* svētku rituālais uzsaukums: “Nākamo gadu Jeruzalemē!”. *Mizrahi* galvenais mērķis ir principiāla visu baušļu ievērošana un atgriešanās Cionā. *Mizrahi* bija pirmā oficiālā reliģisko cionistu partija, kurai bija ļoti liela ietekme Izraēlas valsts dibināšanā. Vēlāk *Mizrahi* locekļi kļuva par rabīna Kuka ideju sekotājiem. Partijas sauklis ir: “Izraēla zeme Izraēla tautai saskaņā ar Izraēla Toru!”. Darbā ir pētīta *Mizrahi* darbība Latvijā, tās līdera Mordehaja Nuroka personība, kurš bija visu Latvijas Saeimu (1922-1934) deputāts, analizēts rakstu krājums “*מורד מורד*”, (“Mordehaja piemiņa”) kurā ir apkopotas dažādas atmiņas par viņu, rabīna izcilākās uzstāšanās un dzīves apskats. Īpaši interesanta ir M. Nuroka 1961. gadā sniegtā intervija Izraēlas radio: tā sniedz padziļinātu priekšstatu par viņa palīdzības akcijām izsūtītajiem ebreju bēgļiem no Kurzemes. Latvijas Valsts Vēstures arhīvā ir materiāli, kas saistīti ar *Mizrahi* darbību Latvijā. Kā piemēru var minēt 3724. fonda dokumentus (dibināšana, statūti, programma, likvidēšana). Taču, diemžēl jāatzīmē, ka ir saglabājušies ļoti maz arhīvu materiālu, kas izgaismotu organizāciju savstarpējo saraksti, no kuras būtu gūstamas ziņas par ebreju organizāciju savstarpējām attiecībām, viņu saliedētību, kā arī – attieksmi pret mūs interesējošo priekšmetu – reliģisko cionismu. Daudz nozīmīgas informācijas ir atrodamas Latvijas presē, īpaši ir jāatzīmē periodiskie izdevumi *Segodnja*, *Evrejskaja tribuna*, *Ahdut*, kas sniedz zināmu ieskatu *Mizrahi* aktivitātēs un attiecībās ar citām ebreju un neebreju partijām un organizācijām. Darbā ir izvērtētas *Mizrahi* priekšvēlēšanu kampaņas un to efektivitāte. Nozīmīga darba daļa ir veltīta *Mizrahi* aktivitātēm Saeimā.

Tālāk uzmanība ir veltīta fondu *Keren Haesod* un *Keren Kaemet* darbībai, kuru vadībā bija rabīns M. Nuroks. Īpašu interesi raisa reliģisko cionistu jaunatnes organizāciju (*Hašomer Hadati Bnei Akiva*, *Ceirei Mizrahi*) aktivitātes. Šīs jaunatnes organizācijas ir ļoti maz pētītas. Piemēram, par organizāciju *Hašomer Hadati Bnei Akiva* B. Volkovičs savā grāmatā “Cionisma kustība Latvijā” min, ka tāda ir bijusi, bet nekas izsmeļošāks tur nav atrodamas. Pētot *Hašomer Hadati Bnei Akiva*, tiek izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva fondi, kuros šī organizācija ir minēta, piemēram, ka tā rīkoja pasākumus un lekcijas, kurās aicināja uzstāties lektoros – rabīnus no Palestīnas ar tādiem tematiem, kā “Palestīna – izšķirošā brīdī”,

studijas, gan bija orientēta uz cionismu. (Berel Wein, *Triumph of Survival: the Story of the Jews in the Modern Era, 1650-1990* (Brooklyn: Mesorah Publications, 2004), 241.

“Sveiciens no Palestīnas”. Šīs lekcijas aplūkoja Palestīnas nozīmi *Tanahā*, Palestīnas svētās vietas un to nozīmi tautas garīgajā kultūrā, ebreju nacionālo atdzimšanu Palestīnā un tās pamatojumus reliģijā, šabata svētības un citu *Tanaha* priekšrakstu ievērošanu, līdzšinējo Palestīnas kolonizācijas procesu un reliģisko ebreju devumu tā progresā; tika pieminētas kolonijas *Tifrat Cvi*, *Kfar hassidim*, *Kfar Babruch*, u.c., tika stāstīts par reliģiskajām skolām un semināriem, Ebreju nacionāla fonda ievērojamo ieguldījumu reliģisko koloniju dibināšanā. Daļa no šiem pasākumiem notika Rīgas Peitavas ielas sinagogā, kā arī citās Latvijas pilsētās. Skaidrs, ka minētā pasākumu ievirze bija vērsta uz praktiskiem mērķiem – emigrācijas veicināšanu uz Palestīnu. Fotografiskās liecības par *Hašomer Hadati Bnei Akiva* darbību Latvijā, kas apkopotas promocijas darba 3. pielikumā, mūsdiā, ir vērtīgs ilustratīvs materiāls ne tikai par šīs organizācijas darbību, bet arī Rīgas vēsturi. Fotografiju skaitā ir *Hašomer Hadati Bnei Akiva* valdes mītnes Elizabetes ielā 97/99 iekšskati.

Promocijas darba pielikumos ir dažādas ar reliģisko cionismu Latvijā saistītas vizuālās liecības, piemēram, autore no dažādiem arhīviem apkopotas fotogrāfijas, kurās redzams rabīns M. Nuroks; tās tika izmantotas, veidojot izstādi “Mordehajs Nuroks – rabīns, politiķis valstsvīrs” (LU Jūdaikas studiju centrs); jāatzīmē arī jau pieminētās ilustratīvās liecības par *Hašomer Hadati Bnei Akiva* darbību Latvijā.

Darba tematika savu aktualitāti nav zaudējusi arī mūsdienās, un tā ir interesanta ne vien šauram pētnieku lokam, bet arī vidusmēra lasītājam, kas interesējas par ebreju vēsturi. Par reliģiskā cionisma vietu mūsdienās runa bija jau iepriekš.

Darbā tiek izmantotas šādas avotu grupas:

nepublicētie avoti

a) Latvijas Valsts Vēstures arhīva (turpmāk LVVA) materiāli – fondi (3235-1, 3724, 1370-1, 2674, 3234) lietas (f. 3235-1/7a-212; f. 3724-11770s; f. 1370-1 lieta 2673; f. 2674 lieta 51; f. 1370-1 lieta 2695; f. 1370-1 lieta 2416; f. 3724-1 lieta 7595C; f. 1370-1 lieta 2389; f. 1370-1 lieta 2417; f. 1370-1 lieta 2673; f. 3234, apr. 33, lieta 63048; 3234, apr. 33, lieta 10929). Lietu ārējais stāvoklis pārsvarā ir labs, daļa materiālu ir krievu un latviešu valodā, daļa pierakstīti ar rakstammašīnu; lietas ir labi saglabājušās. Izmantoto lietu iekšējais stāvoklis ir labs, šaubas par to patiesumu neradās, materiāls ir vērtīgs, piemēram, *Mizrahi* organizācijas statūti, tās likvidēšanas lieta; ieskats *Mizrahi* iekšējā dzīvē; M. Nuroka pamatojums runas nepieciešamībai T. Hercla nāves gadadienā; lūgumi Iekšlietu Ministrijas Garīgo lietu pārvaldei atļaut rīkot dažādas uzstāšanās par ar reliģiskā cionisma idejām saistītām tēmām, kas sniedz ieskatu šajās runās. Diemžēl 3724-1 fonda 7595C lietā, kas attiecās uz organizāciju *Hašomer Hadati Bnei Akiva* ir ļoti nelielas ziņas par organizācijas

darbību, pārsvarā informācija par organizācijas dibināšanu un biedru skaitu 1934-38. g., kā arī skopas ziņas par tās vadītājiem. Jau citā fondā – 1370-1, lietā nr. 2673 ir atrodami organizācijas lūgumi atļaut rīkot lekcijas, tai skaitā lekciju apraksti. Kopumā var teikt, ka LVVA lietās, ka tieši attiecas uz ar reliģisko cionismu saistītajām organizācijām Latvijā, informācijas nav daudz.

b) Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīva (Izraēla) materiāli – fonds, M. Nuroka 1961. gadā sniegtā intervija – atmiņu stāsts. Šī intervija tika sniegta Izraēlas radio un tās stenogramma ivrita valodā glabājas iepriekšminētajā arhīvā. Šī intervija ir nozīmīga ar to, ka parāda paša M. Nuroka skatījumu uz lietām, kas ir aprakstītas promocijas darbā, proti, M. Nuroka attieksmi pret Kurzemes ebreju izsūtīšanu 1915. gadā un viņa līdzdalību šo ebreju atbalstīšanā. Nuroka atmiņas par šiem notikumiem ļauj gūt labu priekšstatu par viņa pašai izlēmtību, cenšoties varas iestādes pierunāt lēmumu mainīt, bet, kad tas neizdevās, tad dodoties līdzī Kurzemes ebrejiem viņu bēgļu gaitās, nevis paliekot uz vietas, kaut viņam tāda iespēja tika piedāvāta. Intervija ataino arī viņa darbību Krievijā.

Jāatzīmē arī vairākas fotogrāfijas, kurās attēlots M. Nuroks, bet tās ir vai nu bez uzraksta, vai arī uzraksts nav salasāms. Par darbu šajā arhīvā jāatzīmē, ka lielākā daļa arhīva materiālu nav digitalizēta un lietu saraksts ir samērā nepārskatāms. Arī fotogrāfiju apraksti ir samērā skopi, liela daļa nav aprakstītas vispār.

Centrālais Cionisma Arhīvs (Izraēla) – fondi (A9; 55), lietas (A9/87; 55/2187). Kā nozīmīgāko atradumu šajā arhīvā jāmin rabīna M. Eliasberga vēstule, kas adresēta Kijevas *Hovevei Cion* organizācijai un kurā viņš pievēršas ar Palestīnas zemes apdzīvošanu saistītajiem jautājumiem, paužot pārliecību, ka bauslis par Izraēla zemes apdzīvošanu ir viens no nozīmīgākajiem, minot, ka, iespējams, no šīs D-vam tīkamās darbošanās (jaunizveidotajām ebreju kolonijām) nākotnē varētu izveidoties kas nopietns. Arhīvā atrodas arī M. Eliasberga fotogrāfijas oriģināls, kā arī dažādas fotogrāfijas, kurās attēlots M. Nuroks, tai skaitā fotogrāfija, kurā M. Nuroks attēlots izcilā H.N. Bjaļika viesošanās reizē Rīgā un citas interesantas liecības. Arhīvā tika apzināta arī neliela lieta, kas attiecās uz *Hashomer Hadati Bnei Akiva* kustības darbību Latvijā, bet pētījumam tā nebija noderīga, jo bija orientēta tikai uz īsu saimnieciskās darbības aprakstu.

publicētie avoti

a) preses izdevumi līdz 1941. gadam, kas izdoti latviešu, krievu valodā, jidišā un ivritā, tai skaitā *Segodņa*, *Ahdut*, *Frimorgen*, *Ashmodai*. Kā īpaši interesanti jāatzīmē Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīva fondos iegūtie vienreizējie izdevumi *Cijona* un *Tora vaavoda*, kurus ivrita valodā izdeva organizācija *Hašomer Hadati Bnei Akiva*, un kas ir neatsverama liecība šīs organizācijas aktivitātēm reliģiskā cionisma ideju popularizēšanā.

Kaut arī šie izdevumi bija vienreizēji, tomēr apsveicami ir viņu centieni paust savas idejas plašākām masām. Izdevumos viņi postulēja, ka atbalsta gan *Tora ve Avoda* idejas, gan balstās jūdaismā, uzsverot savu iestāšanos par vienotību ar *Erec Israel* un ebreju veicināšanu pārcelties uz turieni. Jāatzīmē arī tas, ka izdevumi tika publicēti ivritā, ko varēja uzskatīt par tā laika sava veida moderno cionistu valodu.

b) autoru, kuru darbība tieši attiecas uz promocijas darba tēmu, darbi (M. Eliasbergs, A.I. Kuks)

Kā vienu no svarīgākajiem pētījumā izmatotajiem publicētajiem avotiem var minēt rabīna M. Eliasberga grāmatu “Zelta vidusceļš”, kurš ivritā tika publicēts jau pēc viņa nāves 1897. gadā. Var teikt, ka viņa darbi nav pieejami pārāk plašai publikai, jo tie nav tulkoti citās valodās. Grāmatas sākumā ir sniegta M. Eliasberga biogrāfija, tai seko pats M. Eliasberga darbs “Zelta vidusceļš”. Darbs ir rabīna apcerējums par nacionālās atmodas kustību, kuras pamatā viņš redzēja tautas vienotību un pārcelšanos uz Palestīnu. Šeit viņš uzsvēra “vidējās skrūves” - Izraēla zemes apdzīvošanas – jēdzienu un uzsvēra, ka no diasporas ir jāatsakās.

Viens no nozīmīgākajiem A.I. Kuka darbiem, kas attiecas uz darba tematiku, ir viņa sacerējums “*Erec Israel*”, kurā viņš ebrejus aicināja atgriezties *Erec Israel*, lai saglabātu ebreju identitāti, kā arī, lai katrs ebrejs varētu pilnībā izpildīt visus baušļus. Interesanta ir arī viņa sarakste ar pazīstamajiem rabīniem, kas apkopota grāmatā “Pazemības gaisma, morālie principi, Svētuma gaisma, esejas, vēstules un dzeja”, kurā viņš izsaka savu viedokli par atkritējiem no reliģijas.

Kā nozīmīgs avots, kurš ir neatsverams pētot M. Nuroka personību un politisko darbību, ir jāmin grāmata “Mordehaja piemiņa”, kas ir dažādu M. Nuroka laikabiedru atmiņu, viņa uzstāšanās stenogrāfiju un dažādu citu liecību par viņu apkopojums. Grāmata ivritā tika izdota Jeruzalemē 1967. gadā jau pēc rabīna Nuroka nāves. Grāmata sniedz izcilu ieskatu viņa politiskajās aktivitātēs gan Latvijas, gan visas pasaules mērogā – cionistu kongresos, Knesetā. Visus promocijas darbā izmantotos avotus un materiālus, kas bija pieejami vienīgi jidišā, ivritā un lietuviski, ir tulkojusi pētījuma autore.

c) sekundārā literatūra

Pētījums nebūtu iedomājams bez dažādu sekundāro avotu izmantošanas, kuri palīdzēja sniegt ieskatu darba tēmas vēsturiskajā un ideju tapšanas fonā. Attiecībā uz Latvijas ebreju vēsturi izceļami ir A. Strangas pētījumi “Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)” un “Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads”. Šo grāmatu autors ir dažādos arhīvos veicis izcilu pētījumu par ebreju dzīvi Latvijā, īpaši pievēršoties politiskās dzīves atainojumam. Kā nākamo nozīmīgo grāmatu jāpiemin vēsturnieka Mendela Bobes grāmatu “Ebreji Latvijā”, kura pirmo reizi klajā nāca 1953. gadā.

Šajā grāmatā viņš aprakstīja ebreju vēsturi no to ienākšanas laika pašreizējās Latvijas teritorijā, līdz pat Katastrofai un ebreju stāvoklim Padomju Savienībā. Jāizceļ B. Volkoviča pētījumi, galvenokārt grāmata “Cionisma kustība Latvijā (1918-1940). B. Volkovičs ir apkopojis izcilu faktoloģisko materiālu, kurš ir izmantojams, lai sniegtu ieskatu ebreju dzīvē un dalībā Latvijas politiskajā dzīvē norādītājā laika posmā.

Jāatzīmē arī Leo Dribina darbi “Ebreji Latvijā”, “Nacionālais jautājums Latvijā 1850-1940”, kurš arī sniedz vispārēju ieskatu ebreju dzīvē un darbībā Latvijā.

Kā lielisks vēsturisks avots ir jāizceļ Leiba Ovčinska darbs “Ebreju vēsture Latvijā”, kurš klājā nāca 1928. gadā un tika izdots jidišā, un uz kuru atsaucas iepriekšminētie autori. Autore savā pētījumā izmantoja V. Volfa nepublicēto darba tulkojumu krievu valodā. Šī grāmata alfabēta secībā iepazīstina ar īsu Kurzemes un Zemgales ebreju apdzīvoto pilsētu un miestu vēsturi, sniedz ziņas par attiecīgo kopienu rabīniem, viņu sarakstītajiem darbiem, uzmanība netika pievērta Latgales un Vidzemes ebrejiem.

Kā interesantu zinātnisko materiālu attiecībā uz darba tematiku ir jāatzīmē M. Goldmaņa pētījums “Latvijas nacionālo minoritāšu attēlojums latviešu satīriskajā presē (1920-1940)”. Autore šajā pētījumā pievēršas visu lielāko Latvijas minoritāšu attēlojumam satīriskajā presē, izvērtējot, kādas tendences bija par iemeslu tādām vai citādām attēlojumam.

Lielisku priekšstatu par cionisma kustību, tai skaitā reliģisko cionistu aktivitātēm sniedz pagaidām mazāk zināms E. Bendikaites grāmata “Cionisma kustība Lietuvā”, kur ir publicēta pagaidām tikai lietuviešu valodā. Šajā grāmatā viņa aplūko cionisma kustības vēsturi Lietuvā sākot ar *Hovevej Cion*, līdz pat politiskajam cionismam, revizionistiem, haluciešiem, pieminot arī reliģisko cionistu aktivitātes Lietuvā.

Lielisku ieskatu modernā reliģiskā cionisma ideju attīstības vēsturē sniedz E. Luza grāmata “Paralēles, kuras krustojas: reliģija un nacionālisms agrīnajā cionisma kustībā. 1882-1904”. Darbs izvērtē reliģiskā cionisma pirmsākumus, pēta tā attīstību, šo jauno ideju izraisītās diskusijas.

D. Švarca grāmata “Reliģiskais cionisms: vēsture un ideoloģija” apskata teoloģiskas, filosofiskas un ideoloģiskas pieejas reliģiskā cionisma autoru darbiem, mēģinot parādīt reliģiskā cionisma teoloģiskos pamatus. Darbs norāda, ka reliģiskais cionisms sevī ietver nepieciešamību no jauna izvērtēt tradicionālos un pieņemtos teoloģiskos uzskatus, jūdaisma pamatpostulātus un sevī ietver teoloģisku rekonceptualizāciju.

3) interneta avoti, piemēram, *Yivo Austrumeiropas ebreju virtuālā enciklopēdija*.

Promocijas darba izstrādes laikā gūtie rezultāti un secinājumi ir publicēti vairākos starptautiski atzītos zinātniskos izdevumos.

Cerība

Kamēr vēl dziļi sirdī
Ebreja dvēsele ilgojas,
Un uz priekšu uz austrumu tālēm
Uz Cionu vēršas skats,

Mūsu cerība vēl nav zudusi,
Tā cerība, kam divi tūkstoši gadu:
Būt brīviem savā zemē -
Cionas un Jeruzalemes zemē.

(Naftalis Hercs Imbers)¹⁰

10 Izraēlas valsts himna, autores tulkojums. Mordecai Waxman, Tseviyah Ban-Yosef Ginor., ed., *Yakar Le'Mordecai* (Ktav Publishing House, Inc, 1998), 183.

1 RELIĢISKĀ CIONISMA RAŠANĀS PRIEKŠVĒSTURE

Mūsdienu reliģiskā cionisma definīcija skan sekojoši: “reliģiskais cionisms ir cionisma kustības daļa, kura atzīst cionistu centienus izveidot ebreju valsti Izraēla zemē uz jūdaisma pamatiem”.¹¹ Šīs formulas svarīga sastāvdaļa ir trīs pēdējie vārdi, kas deklarē, ka ebreju valsts idejiskais pamats ir jūdaisms. Citiem vārdiem – runa ir par cionisma ideoloģijas reliģisko pamatu. Viena no lielāko pasaules reliģiju (kristietība, islams, īpaši tā šītu variantā) raksturīgām īpatnībām ir millenārisms, jeb hīlīasms. Šie divi no dažādām valodām nākušie termini apzīmē „laika beigu” gaidīšanu, kas kristietībā un islamā vairāk ir tā dēvētās „tautas reliģijas” izpausme un nav īpaši akcentēta ortodoksālajā reliģijas mācībā. Citādi tas ir jūdaismā, kur millenārisma elementi sastāda būtisku soterioloģijas daļu. Daļēji teiktais par „tautas reliģiozitāti” ir attiecināms arī uz jūdaismu, taču jāpiezīmē, ka šajā gadījumā runa ir par specifisku sabiedrisko kustību, kuras īstenošanā svarīgi bija izmantot tās reliģiskās mācības struktūras, kas viegli un saprotami uzrunā ikvienu attiecīgās reliģijas adeptu. Mūsu gadījumā runa ir par Dieva apsolījumu, kā to izprot jūdaisti, par „taisnīgo” pulcināšanu Apsolītajā Zemē, proti Izraēlā.

Terminu “cionisms” 1890. gadā ieviesa Natans Birnbaums jauno ideju apzīmēšanai¹². Cionismam ir sena vēsture un dažādi paveidi, kurus nepieciešams raksturot, lai tiktu izprasts tieši reliģiskā cionisma pienesums, ar ko tieši šis novirziens bija īpašs Izraēlas valsts tapšanā.

Cionisma kustības galvenā un kopējā ideja ir, ka tā ir nacionāla kustība, kuras mērķis ir ebreju tautas atgriešanās un neatkarības atjaunošana Izraēla zemē. Tomēr līdz modernā cionisma definīcijas formulējumam bija ilgs ceļš ejams. Iesākumā nebija noteiktības attiecībā uz to, kādu vietu izvēlēties par to, uz kuru ebrejiem būtu jādodas, savukārt toreizējās jūdaisma interpretācijas īpaši nepieļāva teorētisku iespēju veidot ebreju valsti Izraēlā, balsoties uz jūdaisma pamatiem. Ebreju mītnes vietas izvēle arī nebija vienīgais, kas nodarbināja tā laika cionisma kustības aizsācēju prātus. Nozīme bija arī tam, uz kādiem idejiskiem pamatiem būvēt šīs idejas par ebreju valsts izveidi/atjaunošanu. Šeit var pieminēt tautas parunu – cik ebreju, tik uzskatu, kas cionisma ideoloģijas kontekstā ir ļoti atbilstoša. Lai sniegtu priekšstatu, kas bija pamatā reliģiskā cionisma ideju attīstībai un to vēlākajam milzīgajam atbalstam, kā arī, lai parādītu to, ar ko tieši reliģiskais cionisma bija un ir nozīmīgs, saskaņā ar vēsturiski salīdzinošo metodi, ir jāveic īss ieskats cionisma kustības kā tādas attīstības vēsturē, aplūkojot cionisma galvenās idejas un novirzienus, kā arī to ietekmi uz ebreju

11 Jewish Virtual Library [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Zionism/Religious_Zionism.html

12 Boris Volkovich, *Sionistskoe dvizenie v Latvii (1918-1940)* 1: 45. s

sabiedrību.

Parasti dzirdot terminu “cionisms”, pirmais prātā nāk politiskais cionisms ar tā redzamāko pārstāvi Teodoru Herclu. T. Hercls bija dzimis Ungārijā vāciski runājošu asimilētu ebreju ģimenē, kura īpaši neinteresējās par jūdaisma tradīcijām. Pēc pārcelšanās uz Vīni viņš studēja jurisprudenci un pievērsās žurnālistikai. Kā žurnālists viņš sekoja līdzī Dreifusa lietai un tās atbalsij sabiedrībā, kura pārsvarā bija negatīva. Tas viņu mudināja atteikties no ebreju emancipācijas un asimilācijas idejām un radīt domu par to, ka ebrejiem Eiropa ir jāpamet un jānodibina sava ebreju valsts, kurā viņi paši būtu noteicēji. Viņš nonāca pie viedokļa, ka antisemitisms nav iznīcināms, no tā var tikai izvairīties. 1895. gadā viņš sarakstīja savu nozīmīgo darbu “Ebreju valsts”, kurā viņš aprakstīja iemeslus, kāpēc ebrejiem būtu jāpamet Eiropa un jādodas vai nu uz Argentīnu, vai arī vēsturisko dzimteni Palestīnu¹³. Šī grāmata nekavējoties ieguva ebreju sabiedrības uzmanību, tādas kustības kā *Hovevei Cion* to atbalstīja, bet Hercla idejām, protams, bija arī pretinieki tās ebreju sabiedrības daļas vidū, kuri cerēja uz asimilāciju, kā arī, kas jāatzīmē šī pētījuma kontekstā - ortodoksālajās aprindās, kuri šādas idejas uzskatīja par sacelšanos pret D-vu, norādot, ka jau pats grāmatas nosaukums “Ebreju valsts” ir zaimojošs un, ka ebreji nedrīkst atgriezties Izraēla zemē pirms Mašiaha nākšanas. Viņš izteica viedokli, ka toreizējās situācijas, kad atsevišķas nelielas ebreju grupas centās nokļūt Palestīnā, lai tur veidotu apmetnes, ebreju valsts ir jānodibina ar diplomātijas līdzekļiem – tiekoties valstu vadītājiem ar no jauna atzītās ebreju tautas pārstāvjiem¹⁴. Kad Hercls redzēja, ka viņa uzskatiem ir atbalstītāji, viņš sāka izsūtīt ielūgumus uz konferenci, kas rezultējās kā Pirmais cionistu kongress, kas notika Bāzelē 1897. gada augusta nogalē. Uz kongresu bija ieradušies 200 pārstāvji no aptuveni 20 valstīm. Šajā kongresā tika pieņemta t.s. “Bāzeles programma”, kura definēja, ka cionisma mērķis ir publiski un legāli atzīt Palestīnu par ebreju tautas mītnes vietu. Šī mērķa sasniegšanai tika izvirzīti šādi līdzekļi: (1) ebreju amatnieku, lauksaimnieku un tirgotāju apmetņu veicināšana Palestīnā, (2) ebreju apvienošanās vietējās vai kopējās grupās, atbilstoši dažādo valstu likumiem, (3) ebreju apziņas stiprināšana, (4) sagatavošanās darbi valdību atbalstam šo cionistu mērķu sasniegšanai. Pats Hercls savā dienasgrāmatā saistībā ar šo notikumu ierakstīja slavenu frāzi: “Ja man vienā teikumā būtu jāraksturo Bāzeles kongress, tas skanētu šādi: “Bāzelē es nodibināju ebreju valsti”. Ja es šodien to kādam pateiktu, visi smietos, bet, iespējams, pēc pieciem, un noteikti pēc piecdesmit gadiem, to zinās ikviens”¹⁵. Politiskā cionisma idejas

13 Theodor Herzl, *The Jewish State*, (Penguin Books, 2010), 71

14 Ibid., 56.

15 Naomi E. Passachoff, Robert Littman, *A Concise History of the Jewish People* (Rowman & Littlefield

vislielāko atsaucību guva Krievijas un Austrumeiropas ebreju vidē, kuri pirmās alijas laikā lielā skaitā (20-30 tūkstoši) laika posmā no 1882-1903 ieradās Palestīnā, no kuriem liela daļa bija *Hibbat Cion* kustības atbalstītāji. Palestīnā viņi vai nu pievienojās jau pastāvošajām lauksaimniecības apmetnēm, vai veidoja jaunas, piemēram, Rišon-Lecionu, Zihron-Jakovu un Roš-Pinu. Viņu vidū bija arī pārstāvji no Latvijas.

Kā nākamo cionisma kustības atzaru jāmin praktisko cionismu. Praktiskais cionisms uzsvēra cionisma mērķa sasniegšanai nepieciešamos praktiskos līdzekļus – aliju, lauku apmetnes, izglītības iestādes, neraugoties uz nelabvēlīgajiem politiskajiem apstākļiem. Šī pieeja attīstījās *Hibbat Cion* kustībā 1880-tajos gados vēl ilgi pirms tam, kad aktuāls kļuva politiskais cionisms. Pēc T. Hercla nāves un Ugandas programmas idejām, praktiskā cionisma ideju aizstāvji aicināja uz lauksaimniecības apmetņu intensīvu veidošanu Palestīnā, gūstot arī dzīvotspējīgu atbalstu¹⁶. Ar praktiskā cionisma ideju atbalstītājiem saistās Leo Pinskers, kuru bija satraukuši 1881. gada grautiņi, un kurš, izanalizējot ebreju stāvokli, secināja, ka antisemitisms nav iznīdējams, ka tā cēlonis ir nenormālie ebreju dzīves apstākļi, un, ka vienīgā izeja būtu pašpalīdzība un pašatbrīvošanās ebreju tautai kļūstot par neatkarīgu nāciju, kura dzīvotu savā zemē un kurai būtu tāds pats dzīvesveids kā citām tautām¹⁷.

Jāizceļ arī darba cionisms. 1862. gadā Mozes Hess darbā “Roma un Jeruzaleme” ebreju jautājumu definēja kā vienu no nacionālistu cīņām, ko iedvesmojusi Franču revolūcija. Viņš uzstāja, ka tas, ka ebreji apmetos uz dzīvi Palestīnā, neatrisinātu nacionālo jautājumu un piedāvāja ideju izveidot “sociālistisku valsti”, kurā ebreji nodarbotos ar lauksaimniecību, un tādējādi kļūtu par pilnvērtīgu tautu, kurā būtu pārstāvēti visi sabiedrības slāņi, ne tikai “neproduktīvā” tirgotāju šķira, kā viņš uztvēra tā laika Eiropas ebrejus.¹⁸ Jāatzīst, ka arī šīs idejas deva savu ieguldījumu Izraēlas valsts tapšanā, bija daudz cilvēku, kuri ar prieku un apzināti šo ideju vārdā devās strādāt vistu fermās, kibucos, lauksaimniecības darbos, kaut gan viņiem bija laba izglītība, kas nebūt nebija ar to visu saistīta. Hesa idejas turpināja Bērs Borohovs (arī Latvijā viņa idejas bija guvušas atsaucību, piemēram, Latgalē darbojās jauniešu grupa *Borochov Yugnt*). Viņš ieteica izveidot tādu “sociālistisku sabiedrību”, kas apgrieztu otrādi ebreju sabiedrības “apgriezto piramīdu”. Borohovs uzskatīja, ka diasporā ebreji bija

Publishers, Inc., 1995), 232.

16 Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, *Historical Dictionary of Zionism*, (Routledge, 2012), 136

17 Stanislawski, Michael. Hibat Tsiyon. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Hibat_Tsiyon

18 Moses Hess, *Rome and Jerusalem: A Study in Jewish Nationalism*, (NY, Bloch Publishing Company, 1918), 33.

izspiesti no daudzām normālas sabiedrības vietām, tādēļ liela daļa ebreju bija profesionāli, tirgotāji, nevis strādnieki un lauksaimnieki, ka viņiem bija izkropļota iespēja nodarboties visu to, ko dara parastas tautas savā zemē. Viņš uzskatīja, ka ebreju sabiedrība nebūs normāla līdz kamēr šī sabiedrības piramīda, kuras virsotnē atradās vienkāršā darba strādnieki un lauksaimnieki, bet daudzskaitlīgajā lejas daļā tirgotāji, amatnieki, mūziķi, ļaudis ar labu izglītību utt., netiks “apgriezta” otrādi, kas ebrejiem būtu iespējams vienīgi savā valstī.¹⁹

Šeit nevar nepieminēt arī leģendāro Jozefu Trumpeldoru, kurš uzskatīja, ka Izraēlas zemē katram ir jābūt gatavam būt par to, kas pašreiz Izraēlas zemei ir nepieciešams.

Perecs Smoļenskis un Bens Jehuda iestājās par ivrita atdzīvināšanu un Palestīnas apdzīvošanu, kas būtu pamats ebreju tautas atdzimšanai.

Garīgais cionisms bija novirziens ebreju nacionālajā filosofijā un cionistu ideoloģijā, kuras redzamākais pārstāvis bija Ahads Haams, viens no *Hibbat Zion* līderiem. Pretēji Hercla un politiskā cionisma uzskatiem, kuros ebreju valsts tika uzskatīta par ebreju jautājuma atrisinājumu, Ahads Haams problēmu saskatīja jūdaismā, kurš, kā viņš domāja, bija zaudējis savas garīgo būtību – radoša un nacionāla spēka avotu. Ahads Haams uzskatīja, ka Palestīna bija par mazu, lai tajā varētu apmesties visi ebreji, tādēļ ebreju valsts nevarētu atrisināt ebreju sociālā un ekonomiskā status problēmu. Viņš mudināja koncentrēties uz Palestīnas kā nacionāla garīga centra attīstīšanu, kurš varētu ietekmēt visus diasporas ebrejus. Par pareizu rīcību viņš uzskatīja ebreju izglītošanu un mērenu apmetņu kustību Palestīnā.²⁰

Teritoriālisti sludināja ebreju pašnoteikšanos Palestīnā, bet, ja tas nebūtu iespējams, tad jebkurā citā iespējamā vietā. Teritoriālistu uzskati apvienojās laikā, kad notika debātes par Ugandas programmu. Pēc tam, kad 1905. gadā Cionistu kongress šo ideju noraidīja, Izraels Zangvills Bāzelē nodibināja Teritoriālistu ebreju organizāciju. Šī organizācijas mērķis bija dažādās Āfrikas, Āzijas un Austrālijas vietās atrast teritoriju, kas būtu piemērota ebreju apmešanās vietai²¹, tomēr centieni nevainagojās panākumiem. 1925. gadā pēc Balfūra deklarācijas pieņemšanas un tai sekojošās cionistu atmodas, kustība zaudēja jēgu un izbeidzās.

19 Katz, Dovid. Borokhov, Ber. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams

http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Borokhov_Ber

20 Zipperstein, Steven. Ahad Ha-Am. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Ahad_Ha-Am

21 Izrael Zangvill, *The Children of the Getto: A Study of a Peculiar People* (Wayne State University Press, 1998), 16.

Vispārējā cionisma termins tiek lietots, lai apzīmētu visu to Cionistu organizācijas biedrus, kuri nebija pievienojušies kādai noteiktai cionistu frakcijai vai partijai. Laika gaitā arī vispārējie cionisti izveidoja ideoloģiskas institūcijas, Vispārējo cionistu organizāciju (1922) kā Cionistu organizācijas centrisku partiju. Vispārējie cionisti atbalstīja Bāzeles tipa cionisma idejas, kas nebija saistītas ar ideoloģiskiem nosacījumiem. 1931. gadā nesaskaņu rezultātā vispārējie cionisti sašķēlās A un B frakcijā; nesaskaņas bija radušās saistībā ar viedokļiem par Palestīnu – ekonomiku, attieksmi pret Ebreju vispārējo darba federāciju, utt. Frakcijas atkal apvienojās 1945. gadā.

Ar revizionistu cionismu, protams, saistās Zeeva Žabotinska vārds. 1925. gadā Žabotinskis nodibināja Revizionistu cionistu aliansi, kura uzstāja uz politiskā cionisma principu “revīziju”. Partijas galvenais mērķis bija mainīt H. Veicmana mēreno politiku attiecībā uz britu mandāta režīmu Palestīnā. Revizionistu ideoloģija deklarēja, ka uz Lielbritāniju ir jāizdara nepārtraukts spiediens, tai skaitā petīcijas un masu demonstrācijas, ar mērķi, lai ebreji varētu apmesties abos Jordānas upes krastos, lai Palestīnā ebreji būtu vairākumā, kā arī jaunatnes militāru apmācība. Revizionisti uzstāja uz cionisma mērķu nekavējošu sasniegšanu, kad Cionistu organizācija viņu idejas noraidīja (1935), viņi no tās izstājās un nodibināja Jauno cionistu organizāciju.²² Cionistu organizācijā viņi atgriezās tikai 1946. gadā.

Sociālistu cionisms ebreju nacionālo un sociālo atbrīvošanos saredzēja sociālisma un cionisma ideju sapludināšanā. Šī cionisma atzara dibinātājs ir Nahmans Sirkins, kurš šīs idejas puda neilgi pirms Trešā cionistu kongresa (1889)²³. Sociālistu cionisma idejas balstījās uz pieņēmumu, ka ebreju diasporas problēma paliktu bez risinājuma pat sociālistiskas revolūcijas gadījumā, un, ka risinājums ebreju tautas anomālajai eksistencei būtu viņu emigrācija un koncentrēšanās kādā teritoriālā bāzē. Dovs Bērs Borohovs uzskatīja, ka kapitālisma attīstība neglābjami mudinātu ebrejus emigrēt uz Palestīnu un, ka vienīgi tur ebreju tautas ekonomiskā struktūra varētu kļūt par bāzi ebreju proletariāta šķiru cīņai. Cionismu viņš uzskatīja par vēsturiski ekonomisku ebreju tautas nepieciešamību. Sociālistu cionisma ideju atbalstīja daudzas jaunatnes kustības, piemēram, *Hašomer Hatzair* un *Hehalutz*. No sociālistu cionistiem ir nākuši D. Ben-Gurions, B. Kacnelsons un citi ievērojami līderi. Šis cionisma atzars atbalstīja lielāko daļu Izraēlas apmetņu kustību un Izraēlas Darba

22 Stanislawski, Mihael. Jabotinsky, Vladimir. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija*, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams

http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Jabotinsky_Vladimir

23 Nahman Syrkin. *Jewish Virtual Library [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija*, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/nsyrkin.html>

partiju.²⁴

Sintētiskā cionisma doktrīna parādījās astotā cionistu kongresa (1907) laikā, tās ideju atbalstītājs bija vēlākais Izraēlas valsts pirmais prezidents Haims Veicmans. Sintētiskais cionisms sevī apvienoja politiskā un praktiskā cionisma idejas – politisko aktivitāti un praktisko Palestīnas apdzīvošanu. Tika uzsvērtā cionistu aktivitātes nepieciešamība diasporā, izglītības modernizēšana, naudas vākšana Ebreju nacionāla fonda vajadzībām.

Revolucionārā cionisma līderi bija Avrahams Šterns, Israels Eldads un Uri Zvi Grinbergs. Šī cionisma atzara atbalstītāji cionisma kustību saskatīja kā revolucionāru cīņu, kuras mērķis bija panākt, ka visi ebreji atgriežas no diasporas, ivrita kā sarunvalodas atdzimšana un ebreju ķēniņvalsts nodibināšana Izraēla zemē. 1940-tajos gados daudzi šo ideju atbalstītāji iesaistījās bruņotā pretdarbībā pret britu pārvaldi, lai darītu galu Palestīnas mandātam, šādi bruģējot ceļu uz Izraēlas valsts dibināšanu un ebreju politisku neatkarību. Pēc Izraēlas valsts dibināšanas daļa uzsvēra, ka Izraēlas valsts dibināšana nebija cionisma mērķis, bet gan līdzeklis cionisma mērķa realizēšanai, ko viņi dēvēja par *Malkhut Israel* (Izraēlas ķēniņvalsts). I. Eldads savā grāmatā “Ebreju revolūcija: ebreju valstiskums” no liez asimilāciju, sakot, ka tā ir pretīga, jo sevī ietver atteikšanos no pagātnes, tagadnes un nākotnes, savukārt cionisms ir brīnišķs, skaistāks par jebkuru atbrīvošanās kustību.²⁵ Revolucionārā cionisma atzaru reizēm piedēvē revizionistiem, tomēr viņiem ir vairāki atšķirīgi uzskati. Ja revizionisti pārsvarā bija sekulāri nacionālisti, kuru mērķis bija ebreju valsts, kas pastāvētu britu impērijas sastāvā, tad revolucionārie cionisti aizstāvēja nacionāli – mesiāniskas idejas, vēloties atjaunot ebreju ķēniņvalsti un atjaunot Jeruzalemes templi.

Kā beidzamo var minēt radikālo mesiānisko cionismu. Pazīstamākā šo uzskatu paudēja ir *Gush Emunim* (Ticīgo bloks) kustība, ar tās līderi Zvi Jehudu Kuku (A.I. Kuka dēlu) priekšgalā, bet uz šo pētījumu tā neattiecas, jo tapa jau pēc tam, kad mūsdienu reliģiskā cionisma idejas bija guvušas atzinību.

Šis ir vienīgi ļoti īss ieskats priekšstatam par cionisma kustības daudzveidību. Tomēr, no tā ir skaidri redzams, ka neviena no augšminētajām kustībām tā īsti neatbilda ticīgo jūdaiistu vajadzībām, nesniedza cionisma kustībai jēlkādu reliģisku pamatojumu (izņemot radikālo mesiānisko cionismu, bet tas radās jau pēc reliģiskā cionisma ideju attīstības). Sekulārajiem un asimilētajiem ebrejiem tika piedāvātas visdažādākās idejas par ebreju valsts

24 Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, *The A to Z of Zionism* (Scarecrow Press, Inc., 2008), 183.

25 Israel Eldad, *The Jewish Revolution: Jewish Statehood, Jerusalem: Gefen Publishin House, 2007*, p. 47-49.

dibināšanu uz sekulāriem pamatiem gan Palestīnā, gan Ugandā un citur. Viņi varēja izvēlēties iet kibucu, apmetņu un lauksaimniecības ceļu; atjaunot ivrita ikdienas lietošanu; veidot Palestīnu par nacionālu garīgu centru; pastāvēt par cionisma mērķu nekavējošu sasniegšanu; tiekties Palestīnā izveidot sociālistisku iekārtu; modernizēt izglītību; iesaistīties bruņotā pretošanās kustībā pret britu pārvaldi. Viņiem tika piedāvāts plašs spektrs ar dažādām, ja ne pārāk realizējamām iespējām, tad vismaz ar idejām, no kurām viņi varēja izvēlēties sev tīkamāko un par to iestāties. Sekulāros ebrejus reliģija neierobežoja. Savukārt ortodoksie jūdi šīm idejām dedzīgi pretojās, dēvēja tās par zaimiem un nolādēja un šķita, ka nekāds kompromiss nav iespējams. Taču tā laika vēsturiskais konteksts, daudzās pārmaiņas, ko nesa sabiedrības industrializācija, no tās izrietošā sociālā spriedze un pārmaiņas ebreju sabiedrības tradicionālajās struktūrās (piemēram, ebreju pārceļošana no miestiņiem uz pilsētām, sekulāras literatūras veidošanās, iesaiste sociālistiskās kustībās), minētās atšķirības mazināja, ļaujot radīt platformu cionisma idejas kopsaucējam. Un tieši šeit ir redzama reliģiskā cionisma ideju izveidošanās nozīmīgums, rabīna M. Eliasberga pienesums, rabīna A.I. Kuka ģeniālais prāts un autoritāte, ar kuru palīdzību šis ideju konflikts tika atrisināts.

1.1 Atgriešanās Apsolītajā Zemē un tās apsolījumi kā jūdu reliģiskā tradīcija

Deviņpadsmitā gadsimta beigas iezīmējās ar tradicionālo Eiropas reliģiju norietu. Šo tradicionālo reliģiju skaitā bija kristietība, kā skaitliski lielākā Eiropas reliģija, taču pie Eiropas reliģijām nākas pieskaitīt arī jūdaismu, sakrā ar to, ka jūdu diaspora Eiropā dzīvoja kopš 1. gs. Reliģiju norietu iezvanīja Apgaismības filozofija, 1789. g. Lielā franču revolūcija un citi Eiropas vēstures notikumi. Kristietībai, zaudējot savas filozofiskās pozīcijas, parādās dažādas citas kustības, kas lūko ieņemt tukšo garīgo nišu. Apgaismības ideāli, vispirms – prāta kults prasīja zināmu intelektuālu sagatavotību, kas, jādūmā, padarīja to par ne tik viegli izprotamu, kā vienkāršākie reliģiskie uzstādījumi. Taču daudz lielāku izplatību un popularitāti guva sava laika natīvistiskie un romantiskie „nacionālās reliģijas” meklējumi. To skaitā bija tieksme rekonstruēt seno ķeltu reliģiju Francijā, teitoņu reliģijas meklējumi Vācijā, Senās Romas reliģijas elementu atdzimšana Itālijā utt. Viens no motīviem šādu pirmskristīgās reliģijas meklējumiem bija antipātijas pret jūdaismu, kurās kristietība tika zīmēta kā jūdaisma atvasinājums.²⁶ Reliģijas noriets, iepretim gaidītajai tolerancei, tomēr izraisīja jaunu antisemitisma vilni, atdzesējot to ebreju prātus, kuri bija cerējuši uz integrāciju Eiropas sabiedrībā, saglabājot, vai arī nesaglabājot savu etnisko un reliģisko piederību. Izraisījušās

26 Neopagānismam ir veltīta plaša, reģionāli un tematiski sazarota literatūra. Vispārējam ieskatam var kalpot P. Robert and N. Scott, *A History of Pagan Europe*. (New York: Barnes & Noble Books, 1995).

antipātijas spieda ebrejus iet to pašu ceļu, ko viņu pretinieki no eiropiešu vides – lūkot pēc savas etniskās valsts.

Tā 19. gs. beigās radās cionisms - kā nacionāla kustība un atbilde antisemitismam, asimilācijas draudiem, jūdaisma pozīciju zaudēšanai ebreju vidū. Cionismu kā nacionālu kustību 1897.gadā formulēja Teodors Hercls, taču tas nenotika tukšā vietā; tam ir daudz senāka reliģiskā vēsture.

Bībeles teksts, tai skaitā Tora, aprakstot jūdu tautas bezgalīgo trimdu vēsturi, neatstāj cerību par atgriešanos D-va apsolītajā zemē. D-va apsolījums it kā caurauž jūdu Svēto Rakstu korpusu, kļūstot par vienu no soterioloģijas pamatpīlāriem. Varam atcerēties vairākus bibliskos precedentus, kad jūdi bija atgriezušies savā vēsturiskajā dzimtenē. Kā pirmo var minēt gadījumu ar Jēkabu un viņa dēliem, kas bija nokļuvuši Ēģiptes gūstā. Vēlāk, paklausot D., Mozus devās pie faraona ar lūgumu jūdu tautu atbrīvot, izklāstot, kas notiks, ja faraons lūgumam nepaklausīs. Sekoja daudzkārt aprakstītie notikumi, nelaimes un ebreju iziešana no Ēģiptes ap 1400. g. p.m.ē. Šo reliģiskās vēstures notikumu aktualizē ikgadējie *Pesah* svētki kad svinīgā maltīte beidzas ar novēlējumu “Nākamo gadu sagaidīsim Jeruzalemē”. Torā (5. Mozus gr. 30:1-5) Mozus sola atgriešanos dzimtenē:

“...Un Tas Kungs, tavs D-s, tevi vedīs atpakaļ uz to zemi, ko tavi tēvi bija iemantojuši, un tu to iemantosi...”²⁷

Cituviet jūdu trimdas tēmu Raksti aplūko saistībā ar 641. g. p.m.ē., kad jūdi nokļuva Babilonijas gūstā. 137. psalmā ir aprakstīts, kā jūdi pārdzīvoja savu izsūtījumu un Jeruzalemes zaudēšanu 586. g. p. m. ē.; 5. un 6. pants parāda tautas ilgas pēc Jeruzalemes:

“Ja es tevi aizmirstu, Jeruzaleme, tad lai nokalst man mana labā roka!

Mana mēle lai pielīp pie aukslējām, ja es tevi nepieminētu, ja es neatzītu Jeruzalemi par savu augstāko prieku!”²⁸

Tajā Svēto Rakstu vietā, ko sauc par *Nebiim* („Pravieši”) atgriešanos Apsolītajā Zemē ir pareģojuši pravieši, šie solījumi bija iedvesmojuši arī Babilonijas gūstā esošos. Kā piemēru minēsim Jesajas vārdus no 137. psalma: “Un Viņš pacels karogu tautām un salasīs izklīdinātos izraēliešus un izkaisītos jūdus no visiem četriem zemes stūriem”²⁹. Cits pravietis - Jeremija saka: “Es būšu atrodams, tā saka Tas Kungs, un Es jūs salasīšu kopā no visām tautām un no visām tām vietām, uz kuriem Es jūs izraidīju, saka Tas Kungs, un atvedīšu jūs atpakaļ tanī

27 Bībele (Latvijas Bībeles biedrība, 2012), 347.

28 Ibid., 137. psalms, 1050.

29 Ibid., 1170.

vietā, no kurienes Es jūs liku aizvest!”³⁰. Pravielis Ecekiels Ecehiela grāmatā 20:41 burtiski atkārtoti jau iepriekš sacīto: “...Es jūs izvedīšu no to tautu vidus un jūs sapulcināšu no tām zemēm un valstīm, kurās jūs tagad esat izklīdināti...”³¹.

Pēc tam, kad 538. g. p.m.ē. Kīrs Lielais iekaroja Babiloniju, Zerubābela vadībā Jeruzālemē un citās Jūdejas pilsētās atgriezās aptuveni 50 tūkstoši jūdu, bet otra jūdu grupa ap pieciem tūkstošiem cilvēku, ko vadījis Ezra un Nehemija, Jūdejā atgriezās tikai 456. g. p.m.ē.

Trešais jūdu izsūtījums sākās 70. g., kad Romas impērija iznīcināja Jūdeju, taču pēc Bar Kohbas sacelšanās³² 135. g., jūdi jau lielā mērā tika izkaisīti pa visām Romas impērijas daļām. Dzimtenē palika vien pavisam niecīga ebreju daļa, par ko liecina, piemēram, Jeruzālemes Talmuda izveidošana 2. gs. Ap 70. g. pilnībā tika izveidota arī *amidah* lūgšana, kas ir jūdu liturģijas viena no pamata sastāvdaļām un tiek atkārtota trīs reizes dienā. *Amidah Galuyot* daļā tiek lūgts pēc atgriešanās no trimdas:

“Liec skanēt mūsu brīvības lielajam šofaram³³, pacel karogu, lai varam pulcēties no izsūtījuma, savāc mūs no visām četrām zemes malām. Tu esi svētīts, ak, Kungs, kurš sapulcina izklīdēto Israēla tautu.”³⁴

Tieši šī lūgšana kļuva par cionisma kustības vadmotīvu, paužot ilgas atgriezties no trimdas.

1.2 Jūdu diasporas jēdziens

Kā redzējām, jūdu reliģiskajā vēsturē un rituālajā ikdienā būtisku vietu ieņem atgriešanās D-va apsolītajā zemē. Taču vēsturiski reālā dzīve norisinājās visdažādākajās Vidusjūras baseina zemēs, kur radās jūdu klaidis, jeb diaspora.

Termins “diaspora” radās no 5. Mozus gr. 28:25, kur Septuagintā³⁵ tiek lietots termins “διασπορᾶ” (“δια” - pāri, “σπορᾶ” - izkaisīts), tekstā “καὶ ἔσῃ ἐν διασπορᾶ ἐν πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς”³⁶ - “tu būsi izkaisītībā visās zemes valstīs”, Tanaha oriģinālā senebreju

30 Bībele (Latvijas Bībeles biedrība, 2012), 1355.

31 Ibid., 1459.

32 Bar Kohbas sacelšanās (132-136 m. ē.) bija Jūdejas provinces jūdu trešā lielākā sacelšanās pret Romas impēriju un pēdējais no jūdu-romiešu kariem.

33 Šofars ir no raga darināts instruments, ko jūdi izmanto reliģiskos rituālos, piemēram, Roš-Hašanā un Jom Kipur svētkos.

34 Translation of the Weekday Amidah [tiešsaiste], [skatīts 2012. g. 7. sept.] Pieejams http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/867674/jewish/Translation.htm

35 Tanaha tulkojums sengrieķu valodas koinē dialektā, kas tapa laika posmā no 3. gs. p.m.ē. līdz 132. g. p.m.ē.

36 Septuaginta [tiešsaiste] [Skatīts 2011. g. 18. apr.] Pieejams

valodā tiek lietots termins *גלות*, kas nozīmē “attālināti” (Bībeles tulkojumā latviešu valodā gan tas skan: “...un tu būsi par bīdinājumu visām zemes ķēniņu tautām”, kas neatbilst teksta būtībai.) Tanahā diasporas idejas tiek paustas saistībā ar trimdu un atgriešanos, kā tas ir iepriekšminētajā pantā, tā arī 5. Mozus gr. 30:4 ir minēta doma, ka, ja viņi atgriezīsies pie Kunga, tad Kungs viņus sapulcinās no “diasporas”. Septuagintā tas skan šādi: *ἐὰν ἦ ἡ διασπορά σου ἀπ’ ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἐκεῖθεν συνάξει σε κύριος ὁ θεός σου καὶ ἐκεῖθεν λήμψεταιί σε κύριος ὁ θεός σου*³⁷, vārds *διασπορά* ir lietots, lai apzīmētu senebreju valodas vārdus *בְּקֶצֶת הַשָּׁמַיִם* (“debess malas”).

Jūdu diasporas vēsturiskais datējums sākas ar 8-6. g.s. p.m.ē. Tas ietver laiku pēc senās Izraēlas un Jūdejas iekarošanas, Pirmā Tempļa iznīcināšanas (586. p.m.ē.), kā arī ar Otrā Tempļa sagrāvi un Bar Kohbas sacelšanās apspiešanu Romas okupētajā Jūdejā (135. g.). Liels skaits jūdu bēga uz zemēm Tuvējā Vidusjūras baseina austrumu daļā un arī tālāk uz Rietumiem – visur, kur attiecīgo mītņu zemju politiskais klimats bija viņiem pietiekami labvēlīgs.

Viduslaikos jūdi sadalījās reģionālās grupās, kuras mēs pazīstam kā *aškenāzim* (Ziemeļ un Austrumeiropa) un *sefardim* (Vidusjūras piekraste, Ziemeļāfrika, Vidējie Austrumi). Šīs grupām bija dažādas atšķirības, piemēram, aškenāzi par sarunvalodu izmantoja jidišu, savukārt sefardi, kuri dzīvoja pie Vidusjūras – *ladino* valodu. Laika gaitā viņi piedzīvoja dažādas izraidīšanas un apspiešanas.

Diasporā reliģija kļuva arī par līdzekli jūdu kultūras un garīgo saišu saglabāšanai ar vēsturisko dzimteni. Jūdi lūdzās par Tempļa atjaunošanu, svinēja ar lauksaimniecības ciklu saistītos svētkus - saskaņā ar senās Izraēlas gadalaikiem, dzīvoja saskaņā ar savu kalendāru (bieži vien vienlaicīgi lietojot divus kalendārus – vietējo un seno jūdu kalendāru).

Ebreju diasporas daļa, tās vēsture, īpatnības, sasniegumi, kā arī centieni piepildīt ilgas pēc etniskās dzimtenes, kas par savu mītnes zemi bija izvēlējušies Latviju, tiks sīkāk aplūkota nākamajās nodaļās. Ik pa laikam nelielas ebreju grupas devās apmesties Palestīnā, tomēr līdz modernā cionisma rašanās laikam tas nenotika masveidā. Lielākā daļa ebreju saikni ar etnisko dzimteni uztvēra vienīgi kā garīgu jēdzienu, un reālu atgriešanos dzimtenē saskatīja kā hipotētiski iespējamu tad, kad nezināmā laikā tālā nākotnē atnāks millenāriskais pestītājs - *Mašiah*. Jāatzīmē arī tas, ka lielākā daļa Eiropas ebreju dzīvoja geto, nebija ieguvuši vispārējo sekulāro izglītību un neprata lauksaimniecības darbus; Palestīnas apstākļos šādas zināšanas

<http://www.septuagint.org/LXX/Deuteronomy/28>

37 Bībeles tulkojumā latviešu valodā tas skan šādi: “Jebšu tavi izraidītie būtu pašā debess galā, tad tomēr Tas Kungs, tavs Dievs, arī no turienes tevi savāks kopā un arī no turienes Viņš tevi atdabūs”.

būtu bijušas vitāli svarīgas. Nepietiekamās zināšanas un lauksaimniecības prasmju trūkums bija viens no iemesliem, kādēļ lielākā daļa agrīno ebreju apmetņu Palestīnā cieta neveiksmi. Jāatzīmē arī tas, ka tie ebreji, kas tomēr bija apmetušies Palestīnā, drīzāk izdzīvoja, pateicoties ziedojumiem; tikai nedaudzi kaut ko ražoja vai nodarbojās ar lauksaimniecību.

Tikai kopš tā laika, kad nodibinājās Izraēlas valsts 1948. gadā, ebreju diasporas jēdziens tiek attiecināts uz visiem ebrejiem ārpus Izraēlas.³⁸

1.3 Cionisma kustības idejiskie pretinieki, anticionistu argumenti

Reliģisko cionismu būtu grūti izprast, nepievēršoties cionisma kustības pretinieku argumentiem. Runa šeit vispirms ir par polemiku un argumentiem, kas tika lietoti, lai pamatotu reliģiskā cionisma argumentāciju. Otrs jautājums ir gluži vēsturisks – kādā brīdī un kādos apstākļos cionisma idejas nobrieda tik lielā mērā, lai tās varētu iemiesoties konkrētajā vidē un laikā. (Runa ir par 19. gs. beigām-20. gs. sākumu)

Anticionismu īsi varētu definēt kā “pretošanos Izraēlas valsts pastāvēšanai”, un tomēr jāatzīmē, ka tam var būt dažāds ideoloģisks pamatojums. Mūsu uzdevums ir īsi aplūkot populārākos anticionisma argumentus.

Cionistu pretinieku argumentācijai piemīt gan reliģisks, gan sekulārs raksturs. Kā jau teikts, reliģiskais cionisms ir hronoloģiski pirmais aplūkojamā priekšmeta vēsturē. Analogiski pirmie ir aplūkojami reliģiskās opozīcijas viedokļi.

Aplūkosim reliģiskos argumentus, kas ir balstīti Talmudā.

Ketubot 110b ir sižets, kur rabīns Zera izjautāja rabīnu Josi, jo viņš vēlējās doties uz Izraēla zemi, taču rabīns Josi pauda sekojošu viedokli: “Ikkatrs, kurš dodas no Babilonijas augšup uz Izraēla zemi, pārkāpj pozitīvo bausli, jo Rakstos ir teikts: [Jer. 27:22] “Tos aizvedīs uz Bābeli, un tur tie paliks līdz tai dienai, kad Es par tiem atkal rūpēšos, saka Tas Kungs, un tos atkal ņemšu un atvedīšu atpakaļ šai vietā.”” Šeit ir redzama reliģiski-simboliskā motivācija, kur Talmuda teksts saka priekšā pravietisku pozīciju, proti, neizvērst pašdarbīgu aktivitāti, kas var stāties pretī D-a suverēnajai gribai. Babilonijas Talmudā pazīstamākais ir tā dēvētais *Trīs zvērestu midrāšs* (*Ketubot* 111a), kur tiek iztīrītas trīs vietas no Salamana Augstās dziesmas:

2:7 "Es jūs no sirds lūdzu, jūs Jeruzalemes meitas, jūsu mīlestības un uzmanības dēļ pret stīrnām un briežu mātēm laukos, neskarieties klāt manai draudzenei un nedomīniet viņu, kamēr viņai pašai neiepatīkas mosties!";

38 Plašāk par šo tematu var iepazīties tādos avotos, kā Hertzberg, Arthur., ed. *The Zionist Idea*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1997.

3:5 "Es jūs no sirds lūdzu, jūs Jeruzalemes meitas, jūsu mīlestības un uzmanības dēļ pret stīrnām un briežu mātēm laukos, neskarieties klāt manai draudzenei un nemodiniet viņu, kamēr viņai pašai neiepatīkas mosties!";

8:4 "Es no sirds lūdzu, jūs Jeruzalemes meitas, lai jūs priekšlaikus nesatrauktu un neatmodinātu manī mīlestību, nedz arī liktu tai kaut kā citādi rosīties manī, iekams tas tai pašai patīk!".

Šī Talmudiskā dialoga konteksts ir mēģinājumi aizstāvēt iepriekšminētā rabīna Zera vēlēšanos pamest Babiloniju un doties uz Izraēla zemi. Rabīns Jose rabīna Hanina dēls saka: "Kāds ir šo triju zvērestu mērķis? - Viens, ka Israēlam nav jādodas augšup (visiem kopā, it kā viņi būtu ielenkti) pret sienu; otrs, ka ar to Svētais, lai Viņš ir svētīts, nozvērīnāja Israēlu, ka tas nedrīkst sacelties pret citām pasaules tautām; un trešais ir, ka Svētais, lai Viņš ir svētīts, nozvērīnāja elku pielūdzejus, lai tie pārāk neapspiež Israēlu."³⁹

Šos Trīs zvērestus D-vs bija devis visai pasaulei, no kuriem divi attiecas uz jūdiem, bet trešais uz pārējām tautām. Ebrejiem bija aizliegts kolektīvi pamest diasporu un doties uz *Erec Israel*, pārējām tautām, savukārt, bija aizliegts jūdus pārāk lielā mērā apspriest. *Triju zvērestu midrāša* interpretācija pie ortodoksajiem jūdiem radikāli atšķiras: *haredim*, kuri ir radikāli noskaņoti anticionisti, uzskata šo midrāšu par absolūti saistošu, kamēr reliģiskie cionisti to uzskata par *Agadas* midrāšu, jeb D-višķo dekrētu, kura laiks ir beidzies.

Abas puses sava viedokļa aizstāvībai citē vēsturiskos rabīnu avotus, kuru skaitā ir tā saucamais Bar Kohbas sacelšanas arguments, kas nosaka, ka visu ebreju atgriešanās *Erec Israel* ir nevēlama, lai uzbrukuma gadījumā, nebūtu iespējama situācija, kad visi ebreji, kas atrodas vienuviet, tiktu nogalināti. Ultraortodoksie jūdi atzina ebreju tautu kā atsevišķu vienību, bet vienlaicīgi ticēja, ka jūdu atpestīšanai bija jānāk tikai ar d-višķas zīmes (*Mašiah*) palīdzību un nekādā ziņā ne - īstenojot nereliģisku politisko kustību.

Pastāvēja arī citi pretargumenti, kuri nebija pamatoti jūdaismā un kuri neatbalstīja Izraēlas valsts izveidošanu. Piemēram, asimilētie ebreji noliedza "ebreju tautas" eksistenci. Viņi uzskatīja sevi par lojāliem savas mītnes zemes pilsoņiem, no kuriem tikai daļa piekopi jūdaismu, un līdz ar to atgriešanās etniskajā dzimtenē viņiem nebija aktuāla. Viņi arī baidījās, ka uzsverot savu atšķirīgo tautību, varētu tikt apšaubīta viņu lojalitāte attiecīgajām mītnes zemju autoritātēm. Tie, kurus vispirms rūpēja ekonomiskie jautājumi, bija norūpējušies par Palestīnas nelabvēlīgo tautsaimniecisko stāvokli. Dažādie latentie reliģiskie priekšstati darīja iespējamu vairāk vai mazāk organizētu anticionisma kustību⁴⁰.

39 Babylonian Talmud: Taractate Kethuboth [tiešsaiste] [skatīts 2011. g. 14. apr.] Pieejams http://www.halakhah.com/kethuboth/kethuboth_111.html

40 E. Nimni, *The Challenge of Post-Zionism: Alternatives to Israeli Fundamentalist Politics* (United Kingdom:

Reliģiskā anticionisma kustība izveidojās 20. gs. sākumā. Organizēts reliģiskais anticionisms izveidojās ar to, ka ultraortodoksie jūdi 1912. gadā izveidoja anticionistu organizāciju *Agudat Israel*. (*Agudat Israel* bija pārstāvēta arī Latvijā, bija ļoti populāra ebreju vidū, redzamākais tās pārstāvis bija Mordehajs Dubins, kas bieži vien oponenta reliģisko cionistu kustības *Mizrachi* līderim Mordehajam Nurokam.) Ultraortodoksie jūdi (*haredim*) turējās pie viedokļa, ka cionisms, vispirms, ir agresīva sekularizācijas un kultūras asimilācijas forma, otrkārt, ka tā ir sacelšanās pret D-vu. Sacelšanās būtība ir mēģinājums varmācīgi panākt jūdu atpestīšanu (*geula*) ar laicīgām aktivitātēm, tā vietā, lai mierīgi gaidītu Pestītāja - *Mašiah* atnākšanu, kā to bija solījis D-vs. Šajā vidē pastāvēja arī uzskats, ka Šoa⁴¹ ir bijis sods par cionisma ideoloģijas veicināšanu⁴².

Bez galēji ortodoksālajiem viedokļiem izveidojās tā dēvētais „liberālais anticionisms”, kas ebreju valsts idejai oponenta, izejot no pieņēmuma, ka jūdaisms nav nacionāla reliģija, bet ir universāla (vispasaules) reliģija. Cionisms ebrejus pirmkārt uztver kā tautu, kuras mēģinājumi asimilēties un integrēties neebreju vidē bija cietuši neveiksmi. Liberālie anticionisti cionismu saredz kā ekstrēmi labēju organizāciju, kuras mērķis ir atdalīt ebrejus no neebrejiem.

Cits liberālā anticionisma paveids izveidojās pirms Pirmā Pasaules kara ap Z. Žabotinska figūru, un to proponēja A. Horons un I. Ratošs, kuri vēlējās stiprināt saikni starp nacionālismu un jūdaismu, radot jaunu natīvisma⁴³ formu - “senebreju nācija”, kas saistīta ar Kanaanas zemi. Jūdaismam kā reliģiskai vienībai valsts nav nepieciešama, nacionālisms ir teritoriāls un politisks. Horonam un Ratošam būt par izraēlieti vai ebreju nebija viens un tas pats. Šī “kanaaniešu” ideja atbalstu guva arī pie necionistiem, kas uzskata, ka Izraēlas valstij vienādā mērā jābūt gan ebreju, gan arābu valstij, nevis visas pasaules ebreju valstij.⁴⁴

Pastāvēja vēl viens anticionisma paveids, proti - sociālais anticionisms. Turš izveidojās pašā Palestīnā kā reakcija uz darba cionisma īstenoto, pret arābiem vērsto arābu kolonizēšanas politiku. 1919. g. ebreju anticionisti izveidoja Palestīnas Komunistisko partiju,

Zed Books Ltd, 2003), 72-73.

41 Šoa (ivr. *השואה* – nelaime), Holokausta sinonīms, ko daudzi izmanto termina “Holokausts” vietā, kas grieķu valodas oriģinālā nozīmē “upuris”, galvenokārt pilnīgi sadedzināmu upuri D-vam.

42 E. Nimni, *The Challenge of Post-Zionism: Alternatives to Israeli Fundamentalist Politics*, 72-73.

43 Natīvisms aizstāv kādas noteiktas teritorijas iedzīvotāju vai tautas intereses pret jaunpienācēju vai imigrantu interesēm. Tas parasti nozīmē opozīciju imigrācijai, kā arī mēģinājumu samazināt kādas etniskas vai kultūras grupas politisko vai legālo statusu, jo šīs grupas tiek uzskatītas par svešām, un tiek uzskatīts, ka tās nevar asimilēties. Sk. Art, David. *Inside the Radical Right: The Development of Anti-Immigrant Parties in Western Europe* (Cambridge University Press; 2011)

44 E. Nimni, *The Challenge of Post-Zionism: Alternatives to Israeli Fundamentalist Politics*, 76-77.

kas bija neliela ebreju un arābu organizācija, kas vēl īsi pirms Izraēlas valsts dibināšanas neatzina Palestīnas ebrejus par nacionālu grupu.⁴⁵

Kā redzējām, pret cionisma idejām visu 19. gs. un ilgāk iestājās ortodoksālie jūdi, kas ideju par atgriešanos *Erec Israel* pirms *Mašiah* nākšanas, saprata kā sacelšanos pret D-vu. Šim viedoklim bija ārkārtīgi liela popularitāte un iespaids, jo ticīgie jūdi, protams, neraugoties uz ilgām un vēlmi atgriezties *Erec Israel*, sacelties pret D-vu nevēlējās. Reliģiskā anticionisma idejas bija pārstāvētas arī Latvijā, turpmākajās nodaļās būs runa par *Aguda Israel* un tās līderi M. Dubinu, kurš lielā mērā bija Latvijas reliģisko cionistu kustības *Mizrahi* vadītā M. Nuroka nopietnākais oponents ebreju sabiedrībā.

1.4 Reliģiskā cionisma ideju pirmsākumi (1798-1858)

Reliģiskā cionisma garā formulētu ideju pirmās versijas gaisā virmoja jau kopš 17. gs. Iespējams, ka viens no pirmajiem, kas aicināja ebrejus izveidot sekulāru valsti, bija Dānijas tirgotājs Oligērs Paulī, kurš 1695. g. Anglijas karalim Viljamam III, Francijas - Luī XIV un citiem Eiropas monarhiem bija iesūtījis šīs idejas aprakstu. 1798. g. kāds Francijas ebrejs publicēja anonīmu vēstuli, kas bija adresēta viņa tautai, kurā viņš ebrejus aicināja Palestīnā izveidot nacionālu valsti. Pastāv uzskats, ka šī vēstule vēlāk iedvesmoja Napoleonu pieaicināt ebrejus kampaņā pret Sīriju ar saukli “Par senās Jeruzalemes atjaunošanu”. Arī Anglijā lords Šaftesberijs 1838-40. g. aicināja dot atļauju ebrejiem Palestīnā veidot apmetnes. Tā laika literatūrā šī ideja atbalstu bija guvusi Bendžamina Dizraēli⁴⁶ un Dž. Eliota (īstajā vārdā Marija

45 Ibid., 74-75.

46 B. Dizraēli (1804-1881) bija politiķis, britu Apvienotās Karalistes premjerministrs (divas reizes), viņam bija liela loma Konservatīvās partijas veidošanā, deva nozīmīgu ieguldījumu literatūras jomā, kur viņš mēģināja jūdaismu definēt kā vairāk rasei, nevis ticībai piederīgu. Viņš bija cēlies no ebreju ģimenes un divpadsmit gadu vecumā tika kristīts, tomēr bieži tika asociēts ar jūdu, politiskajās karikatūrās viņš bieži tika attēlots ar milzīgu degunu, sprogainiem matiem un dēvēts par “moderno Šeiloku”. Vismaz divas reizes viņš tika portretēts rituāli nogalinot Angliju, kas bija attēlota kā zīdainis, saistībā ar to pirmo reizi izskanēja sauklis: “Pretēji nacionālajām interesēm, ebreji vēlas karu”. Uz kādu antisemitiska rakstura piezīmi Britu Parlamentā viņš atbildēja sekojoši: “Jā, es esmu ebrejs, un, kad augsti godātā džentlmeņa senči bija brutāli mežoņi nepazīstamā salā, manējie bija Zālamana Tempļa priesteri”. Viņa nozīmīgākie darbi ir triloģija - “Sibila”, “Koningsbijs” un “Tankreds”, kuras pirmajās divās daļās viņš pievērsās galvenokārt Anglijas politiskajam un sociālam stāvoklim strādnieku šķiras stāvoklim, bet “Tankredā” uzmanību pievērsa reliģiskai tēmai – tiek minēta teokrātiskās vienotības doktrīna, kas tomēr sīkāk nav iztīrāta; jūdaisma un kristietības attiecībām. (Sk. Stanley Weintraub, *Disraeli. A Biography* (New York: Truman Talley Books, 1993)

Anna Evansa) (*Daniels Deronda*) darbos.⁴⁷ Kādā sarunā 1851. g. Dizraēli izteicās par ebreju atgriešanos viņu pašu zemē, kuru viņš bija iedomājies šādi: Rotšilds un citi ebreju baņķieri varētu no turkiem iegādāties zemi, tur tiktu veidoti lauksaimniecības ciemati. Savukārt, “nacionālo jautājumu”, vai pat jautājumu par ebreju politisko statusu Palestīnā, varētu pacelt tad, kad šie ciemati jau būtu nostiprinājušies.⁴⁸ Savukārt ārkārtīgi lielu popularitāti guvušajā Dž. Eliota romānā *Daniels Deronda*, viens no varoņiem pauž uzskatu, ka: “Mūsu rasei būs organisks centrs, sirds un smadzenes, lai vērotu, vadītu un darītu; ebrejs nāciju tiesā varēs aizstāvēties tāpat kā anglis vai amerikānis. Un, iegūstot Izraēlai, iegūs visa pasaule. Grūtības? Es zinu, ka grūtības pastāv. Bet ļaujiet sasniegumu garam darboties mūsu tautas vareno vidū, un darbs varēs sākties”.⁴⁹ Vēlāk šis darbs ir iedvesmojis arī tādas ar cionisma kustību saistītas personības, kā E. Ben Jehudu, kuram ir milzīgi nopelni ivrita kā sarunvalodas atjaunošanā, un Izraēlas pirmo premjerministru Dāvidu Ben Gurionu. Arī rabīns A.I. haKoens Kuks kādā intervijā ir izteicies, ka Dž. Eliots bija viens no pirmajiem kristiešiem, kas ir izpratuši cionisma reliģiskās saknes.⁵⁰

Kā redzams, daudzi, kas sāka aizdomāties par ebreju valsts veidošanu paši nebija ebreji, piemēram, Dž. Eliots. Viņa un citu neebreju darbi atstāja savu pozitīvo ietekmi uz šo ideju attīstību nākotnē.

1.5 Ebreju nacionālās atmodas sākums - protocionisms

Ebreju nacionālisma atmoda aizsākās 1860-70-tajos gados Austrumu un Rietumeiropas robežjoslā, kur satikās divas pavisam atšķirīgas un pat pretējas ebreju kultūras. Austrumeiropas ebreji bija noslēgta dzīvesveida un tradīciju piekopēji, kamēr Rietumeiropas ebreji jau bija iekļāvušies asimilācijas procesā. Nacionālisms bija pamatā ebreju nacionālās identitātes idejai. Nacionālo aktīvistu centri veidojās Vīnē, Odesā, Luckā un citur, un tie varēja veidoties kādas personības ietekmē, kā tas bija rabīna Zvi Kališera gadījumā, gan arī kādas organizācijas, vai laikraksta (piem., *HaMaggid* - Luckā) ietekmē.⁵¹ Aplūkosim rabīna Zvi Kališera piemēru, kurš tradicionālo mēģināja sargāt ar nacionālisma ideju palīdzību. Viņš

47 Israel Cohen, *The Progress of Zionism* (London: Zionist Organization, 1943), 4.

48 Charles Richmond, ed., *The Self-Fashioning of Disraeli 1818-1851* (Cambridge University Press, 1999), 124.

49 Shalom Goldman, *Zeal for Zion: Christians, Jews and the Idea of the Promised Land* (The University of North Carolina Press, 2009), 20.

50 Ibid., 22.

51 Plašāk par šo tematu Haumann, Heiko. *A History of East European Jews*. Budapest; New York: Central European University Press, 2002.

bija arī viens no pirmajiem ortodoksālajiem rabīniem, kurš idejiski atbalstīja cionisma kustību.

1.5.1 Rabīna Zvi Kališera nacionālie meklējumi

Rabīns Zvi Kališers bija 1795. g. dzimis Prūsijā, ortodoksālu jūdu ģimenē un lielāko savas dzīves daļu viņš bija Tornas (Polija) rabīns, kur strādāja bez atalgojuma.

Jau 1836. g. viņš vērsās pie barona Rotšilda ar ieteikumu nopirkt Palestīnu no Muhammada Ali, it īpaši Jeruzalemes Tempļa vietu, lai kļūtu iespējams atjaunot rituālo upurēšanu. Tas bija pirmais solis viņa idejas “atbrīvošana soli pa solim” realizēšanai.⁵²

Savā darbā *Derishat Zion* (“Meklējot Cionu”) (1862) Kališers ļoti uzskatāmi atspoguļoja savu ietekmēšanos no citu tautu nacionālajiem meklējumiem: “Kādēļ Itālijas un citu valstu dēļ atdod dzīvību par senču zemi, bet mēs stāvam malā kā bezspēcīgi un nedroši vīri? Vai tad mēs esam sliktāki par citām tautām, kas savas valsts un tautas dēļ nežēlo ne asinis, ne īpašumus? Paraugieties, ko ir izdarījuši Itālijas vīri, panākusi Polijas tauta, Ungārijas valsts, kas savu tēvu vārdā atteicās no savas dzīvības, zelta un sudraba. Bet mēs – Israēla dēli, kuru mantojums ir brīnišķīga zeme, Visuma prieks, zeme, ko visi pasaules iedzīvotāji dēvē par Svēto, un, kas ir mūsu zeme, - vai mēs lai līdzināties mazdūšīgajam vīram?! Tad mēs būsim nicināmi mūsu pašu acīs”.⁵³ Pie līdzīgiem uzskatiem pieturējās arī turpmāk darbā minētais rabīns Alkalajs, kurš, varbūt labākā veidā izteica to, ko bija domājuši viņa priekšteči.

Minētā darba tālākajās nodaļās Zvi Kališers pauda viedokli, ka pirmais solis uz atbrīvošanos ir diasporā esošo jūdu daļēja atgriešanās ar citu valstu piekrišanu. Otrajā posmā, kad daļa ebreju no diasporas jau būtu atgriezušies, Jeruzalemē tiktu uzcelts altāris, uz kura tiktu atjaunota svētā upurēšana. Tad jūdu grēki tiktu piedoti, un Kungs izlietu Savu žēlastību pār Savu tautu. Nākamie atbrīvošanās posmi sevī ietvertu Goga un Magoga cīņu, visu diasporā esošo ebreju atgriešanos Apsolītajā Zemē, Mesijas - Dāvida dēla parādīšanos, Tempļa uzcelšanu un visu zemes iedzīvotāju svētīšanu D-va vārdā. Tā būtu daļa no kā daļu no pilnīgas Atbrīvošanas.⁵⁴

Lūk, plašāks ieskats viņa darbā, kur viņš norāda, ka, ebrejiem pašiem ir nepieciešams veicināt Atbrīvošanu:

52 Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology* (Brandeis University Press, 1997), 71-75.

53 Slomo Aviner, *Proizhozdenije sionizma* (Jerusalim: Gesharim, 5765), 91.

54 Y. Salmon, *Religion and Zionism, First Encounters* (Jerusalem: The Hebrew University: Magnes Press, 2001), 20-21.

“Tā Israēla Atbrīvošana, pēc kuras mēs ilgojamies, nav jāiedomājas kā negaidīts brīnums. Visvarenais, lai svētīts ir Viņa Vārds/.../ nesūtīs Mesiju no Debesīm pēkšņi, lai ieskanētos lielais šofars, kas aicinātu kopā visu izkaisīto Israēlu /.../ Tā svētība un brīnumi, ko ir solījuši viņa kalpi - pravieši, noteikti notiks – viss tiks piepildīts – bet mēs bailēs nebēgsim, jo Israēla Atbrīvošana notiks lēni un pakāpeniski. Mans dārgais lasītāj! Atbrīvojies no uzskata, ka Mesija pēkšņi iepūtīs lielajā šofarā un liks visiem zemes iedzīvotājiem drebēt. Tieši pretēji, Atbrīvošana sāksies, atmodinot filantropos vēlmi atbalstīt, un gūstot tautu atbalstu daļai izkaisītā Israēla atgriezties Svētajā Zemē.”⁵⁵. Tālāk viņš norāda, ka Jeruzalemē ir jāapmetas daudziem dievbijīgiem un reliģiski izglītotiem ebrejiem, kuru lūgšanas Radītājs uzklausa un tuvinās Atbrīvošanu.

Šie uzskati viņam bieži bija jāaizstāv no gan Eiropas, gan Palestīnas oponentiem rabīniem, kuri uzstāja, ka jūdu tautai Mesija ir jāgaida nekādi nerīkojoties, lai neaizkavētu tā atnākšanu. Minētajā darbā dabā Zvi Kališers pievēršas arī darba jautājumam Svētajā Zemē, kas vēlāk reliģisko cionistu uzskatos ieņēma ļoti būtisku vietu. Sākotnēji viņš oponentiem, kuri uzskata, ka nav vērts materiāli atbalstīt to jūdu kopienu, kura jau atrodas Palestīnā, jo viņi ir slinki uz darbu un fizisku darbu nav iecienījuši vispār. Zvi Kališers apgalvoja, ka tas var būt vienīgi sātana arguments, jo šie cilvēki ir riskējuši ar dzīvību, lai tur nonāktu un jau kopš bērnības ir nodarbojušies vienīgi ar Toras studijām.⁵⁶

Lai izbeigtu šīs debates, Kališers ierosināja izveidot organizāciju, kas nodarbotos ar jaunu apmetņu ierīkošanu Svētajā Zemē, fermu un vīna lauku pirkšanu un kultivēšanu, lai risinātu bada problēmu, piepildītu bausli, kas liek apstrādāt Svētās Zemes zemi un tuvināt mesiānisko Atbrīvošanu. Vēlāk viņš lieliski oponentiem, kuri uzskatīja, ka strādājot fizisko darbu, Toras studijas tiktu pamestas novārtā, sakot: “Ja nav maizes, nav arī studiju, bet, ja maize būs, tad ļaudis varēs mierīgu prātu nodoties studijām”⁵⁷. Viņš uzsvēra arī, ka šāda politika veicinātu cieņu citu tautu vidū. Viņš iesaka ņemt piemēru no itāļiem, poļiem un ungāriem, kuri cīņā par nacionālo neatkarību bija gatavi ziedot dzīvību un īpašumus. Bez tam, Kališers ieteica, ka vajadzētu izveidot skolu, kurā Izraēla dēli tiktu apmācīti lauku darbiem un vīnkopībai, kā arī citiem priekšmetiem, saskaņā ar Toru. Iedvesmojoties no šiem vārdiem tika izveidotas skolas *Mikve Israel* netālu no Beit Daganas. Tajā mācījās 13-16 gadus veci jaunieši un jauniņas. Projektu uzturēja organizācija *Kol Israel Haverim*.⁵⁸

Šī virziena reliģiskais cionisms uzturēja viedokli, ka Rietumeiropas ebreju statusa

55 Arthur Hertzberg, ed., *The Zionist Idea* (Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1997), 111.

56 Ibid., 112.

57 Ibid., 114.

58 Ibid., 115.

maiņa, ar sekojošo emancipāciju, bija pirmais solis uz *geulu*, tādēļ mesianiskā glābšana ir jāsaista ar dabisko glābšanu, atgriešanos Izraēla zemē, zemkopību un ivrita kā ikdienas valodas - atjaunošanu.⁵⁹

1.5.2 Modernā reliģiskā cionisma kustības ideju iedīgļi - rabīns Jehuda Alkalajs

Otrs ievērojamais reliģiskā cionisma ideju aizmetņu autors ir jau minētais rabīns Jehuda Alkalajs (1798-1878), kurš bija dzimis Osmaņu impērijā - Sarajevā un kalpoja par rabīnu Semlinā. Viņa uzskatus veicināja tas, ka netālu grieķi bija ieguvuši savu neatkarību no Osmaņiem, kā arī tas, ka Balkānu tautas mēģināju pretoties turku apspiedējiem. Tas veicināja viņa idejas par nacionālo brīvību un atjaunotni. Pēc 1840. gadā Damaskā ebreji tika apvainoti kristieša – ordeņbrāļa tēva Tomasa rituālā slepkavībā, ar nolūku viņa asinis izmantot macas cepšanai Pesah svētkiem. Tas izraisīja ebreju grautiņus. Šī pieredze nostiprināja Alkalajā pārliecību, ka nācijas drošība un brīvība ir nodrošināma vienīgi savā zemē, un, ka jūdu kopienas darbība šajā virzienā tuvinās reliģisko Atbrīvošanu (pestīšanu). Alkalajs uzskatīja, ka jūdiem nav vairs jāpacieš savs pakārtotais stāvoklis, un, tā kā viņi nav spējīgi izmainīt *goju* (nejūdu) attieksmi pret sevi, tad viņiem ir jādibina pašiem sava valsts.⁶⁰ Arī Alkalajs, līdzīgi Kališeram, vērsās pie tādiem ebreju mecenātiem, kā M. Montefiore (*Montefiore*)⁶¹, pēc materiālas palīdzības. Arī viņš domāja, ka ir jāveido organizācijas, kas vāks naudu Palestīnas zemes izpirkšanai. Savā darbā Trešā Atbrīvošana (1843) viņš saka: “Atbrīvošana sāksies ar pašu jūdu pūlēm; viņiem ir jāorganizējas, jāapvienojas, jāizvēlas līderi un jāpamet trimdas zemes”⁶². No lielo magnātu vidus viņš ierosināja izvēlēties vecākos, lai viņi varētu Svētajā Zemē nodrošināt to baušļu izpildīšanu, kas kas bija tieši saistīti ar Svēto Zemi, piemēram, bausli, ka katru septīto gadu zeme ir jāatstāj atmatā. Tādējādi Alkalajs Atbrīvošanas procesā iesaista arī pašus cilvēkus. Līdzīgi kā Kališeram, viņam bija pietiekami daudz oponentu, uz kuru spriedumu, ka vispirms ir jāsauc Mesijas atnākšana un tad jādodas uz Svēto Zemi, viņš mēdza atbildēt, ka šie rabīni faktiski kavē Atbrīvošanās procesu un bija vainojami ebreju

59 Lawrence Kaplan, ed., *Fundamentalism in Comparative Perspective* (University of Massachusetts Press, 1992), 153.

60 Mark Angel, *Voices in Exile: a Study in Sephardic Intellectual History* (Ktav Publishing House, 1930), 146.

61 Sers Mozes Haims Montefiore (1784-1885) bija viens no slavenākajiem Anglijas ebrejiem 19. gadsimtā. Montefiore bija finansists, bankieris, filantrops un Londonas šerifs. Viņš interešu centrā atradās ebreju filantropija un Svētā Zeme, kuru viņš bija apmeklējis daudzas reizes. Montefiore ziedoja lielas naudas summas ebreju industrijas, izglītības un veselības aprūpes attīstīšanai Palestīnā.

62 Arthur Hertzberg, ed., *The Zionist Idea*, 106.

tautas maldināšanā. Viens no viņa izteikumiem šajā jautājumā ir: “Un tagad, mūsu svētie rabīni, godājiet D-vu un nekavējiet Israēla Atbrīvošanu”⁶³.

Darbā “רגלי מבושר” (Kājas no miesas) Alkalajs raksta:

“Geula notiek dabiski. Jo, ja tā notiktu brīnumainā veidā, tad tā notiktu ļoti viegli, jo Visaugstākajam viss ir pa spēkam. Pat Atbrīvošana (*geula*), kas notiek dabiski, ir liels brīnums, ja ņem vērā stāvokli, kurā atrodas mūsu tauta. Atbrīvošanas sākums izaug no pašas tautas. Bet tas, kurš tic, ka Atbrīvošanu veiks Mašiahs ben Josefs ar brīnumiem un notikumiem, kā tas notika mūsu iziešanas no Ēģiptes laikā, - tas tic aizspriedumiem un meliem. Atbrīvošanās ar Visaugstākā palīdzību sāksies pašā tautā. “Un Jūdas bērni un Israēla bērni sadosies kopā un pulcēsies ap vienu augstāku priekšnieku un aizies no tās zemes” (Hozeja, 2:2); un stāv rakstīts arī tā: “Nokrati pīšļus! Celies augšā, tu Jeruzalemes gūstekņu bars! Atraisies no savām kakla važām, tu, sagūstītā Ciānas meita!” (Jesaja, 52:2).

Šie vārdi norāda uz to, ka paši ebreji atraisīs savas važas no sava kakla un sapulcēsies kopā.”⁶⁴ Darbā *Iespējas ceļš* Alkalajs pievēršas arī ebreju valodas jautājumam:

“Tagad, mūsu grēku dēļ, mēs esam šķirti viens no otra, jo katrā valstī ir sava valoda un tradīcijas, un tas kavē trimdinieku pulcēšanos un Atbrīvošanu. Es pats par to kavējos sāpīgos pārdzīvojumos, jo nebija pareizi, ka mūsu tēvi atmēta un aizmīrsa Svēto valodu, kad mūsu tauta tika sadalīta starp septiņdesmit citām tautām un mūsu valoda starp septiņdesmit citām valodām visās pasaules malās. ...Tādēļ mums nav jāatmet cerība, bet gan jācenšas panākt mūsu valodas atjaunošanu...”⁶⁵.

Tas ir uzskatāms par vienu no pirmajiem centieniem ierosināt ivrita kā ikdienas sarunvalodas atdzimšanu un sava veida revolucionāru soli no tā laika rabīna puses, jo pastāvēja uzskats, ka senebreju valoda ir Svētā valoda, kas izmantojama garīgām studijām un lūgšanām, bet ikdienā, lai to neapgānītu, ir jālieto jidišs vai kāds cits vietējais dialekts, piemēram, ladino⁶⁶.

Jāsecina, ka būtiskais Alkalaja un Kališera uzskatos ir tas, ka viņi cionismu uztver kā tradicionālā mesiāniskā uzskata turpinājumu, apvienojot garīgo un praktisko pusi. Kaut arī

63 Mark Angel, *Voices in Exile: a Study in Sephardic Intellectual History*, 142.

64 Ibid. 143.

65 Ibid. 144.

66 Ladino ir ebreju valdoda, kuras pamatā ir spāņu valoda. Ladino nebija specifiski ebreju valdoda līdz viņu padzīšanai no Spānijas 1492. g., tā pārsvarā bija provinces valoda, kas ir pazīstama arī kā judezmo, džudezmo vai spaniolit. Kad ebreji tika padzīti no Spānijas un Portugāles, viņi tika atgriezti no valodas turpmākās attīstības, bet tomēr turpināja savās kopienās tajā sarunāties, tādēļ ladino atspoguļo 14. un 15. gs. spāņu valodas gramatiku un vārdu krājumu. Jo tālāk no Spānijas ebreji devās, jo vairāk ladino sāka atšķirties no Kastīlijas spāņu valodas. To ebreju kopienu, kas dzīvoja Otomaņu impērijā, valoda saglabāja vecās spāņu valodas formas, aizņēma daudzus vārdus no ivrita, arābu, grieķu, turku un par franču valodas. Ladino kļuva tikpat atšķirīgs no spāņu valodas kā jidiša formas no vācu valodas. (Sk. Judith R. Baskin, Judith Reesa, ed. *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*. Cambridge University Press, 2011.)

viņi ir var tikt uzskatīti vairāk kā reliģiskie cionisti, tomēr, savā ziņā ar savām jaunajām idejām, viņi brūģēja ceļu arī nereliģisko cionistu ideoloģijām, atklāja jaunas iespējas, kā tradicionālais jūdaisms var pielāgoties laikmeta apstākļiem.

Nodaļas noslēgumā varam secināt, ka neraugoties uz vēsturiskajiem apstākļiem, galvenie cionisma ideju noraidītāji bija paši ortodoksālie jūdi, kas kā vienu no galvenajiem argumentiem pret ebreju masveida atgriešanos *Erec Israel* min tieši reliģisko argumentu, ka atgriešanās *Erec Israel* pirms Mašiaha nākšanas ir sava veida sacelšanās pret D-vu. Tas, ka šis reliģiskais arguments bija tik autoritārs ebreju vidū, ir skaidrojams ar to, ka lai kur arī ebreji dzīvotu, pārsvarā viņi tika ierobežoti gan politiski, gan ekonomiski, bet sekulārisms ebreju vidē bija praktiski nepastāvošs. Ebreji parasti dzīvoja savas kopienas robežās un nekāda asimilācija ar mītnes zemes tautām pārsvarā gadījumu nebija iespējama. Tomēr, ar laiku sāka veidoties dažādas idejas par atgriešanos, īpaši izteiktas tās kļuva laikā, kad sāka no Osmaņu impērijas sāka atdalīties nacionālās valstis.

Cionisma idejas to agrīnā izpausmē puda arī cilvēki, kas paši pie jūdiem nepiederēja. Viens no tādiem bija iepriekšminētais Dž. Eliots, kurš ļoti konkrēti noformulēja to, ka ebrejiem ir nepieciešama pašiem sava ebreju valsts un ģeogrāfiski tai ir jābūt tieši viņu etniskajai dzimtenei.

Reliģiskā cionisma ideju aizmetņu ģenerēšanā neaizstājami bija rabīni Kališers un Alkalajs, kuri paši piederēja pie ortodoksā jūdaisma. Viņi ietekmējās no citu tautu nacionālajiem meklējumiem, uzsākot polemiku par to, ka arī ebreji kā tauta īpaši neatšķiras no pārējām tautām un arī viņiem pienāktos sava zeme. Viņš sāka meklēt arī reliģiskos pamatojumus, kas varētu attaisnot ebreju pārceļšanos uz *Erec Israel*. Viņš uzsvēra, ka Atbrīvošanās pati no sevis nevar notikt, ka ebrejiem ir pašiem tā pakāpeniski jāveicina, jāiegūst pārējo tautu atbalsts priekš pārceļšanās uz *Erec Israel* (lai, saskaņā ar Trim zvērestiem, nenotiku ebreju sacelšanās pret citām tautām), kur būtu jāpārceļas tieši reliģiskiem un dievbijīgiem ļaudīm. Arī rabīnam Alkalajam, līdzīgi Kališeram, radās interese par ebreju nacionālas valsts izveidošanu, redzot Grieķijas piemēru. Nesaskatījis asimilācijas iespējas, viņš uzsvēra, ka Atbrīvošanās procesam jānotiek ar pašu jūdu pūlēm, ka ir jāapvienojas un jāpamet trimdas zemes, jādodas uz *Erec Israel* un tur jāpilda arī tie baušļi, kas attiecas uz pašu Svēto Zemi.⁶⁷ Minēto ideologu cioniskie uzskati ir balstīti vispirms reliģijā un viņu idejas vēlāk savos darbos un modernā reliģiskā cionisma ideju attīstībā izmantoja rabīns A.I. Kuks, tālākā vēstures gaitā šīs idejas lielā mērā iemiesojās Izraēlas

67 Sīkāk par protocionistu uzskatu veidošanos sk. Y. Salmon, *Religion and Zionism, First Encounters* (Jerusalem: The Hebrew University: Magnes Press, 2001).

valsts izveidošanā.

2 LATVIJA KĀ MODERNĀ RELIĢISKĀ CIONISMA KUSTĪBAS IDEJU ŠŪPULIS

Latvijas jūdu kopienas bija cieši saistītas ar Lietuvas kopienām vispirms jau tā iemesla dēļ, ka 18.-19. gs. abas tagad neatkarīgās valstis bija inkorporētas Krievijas impērijas sastāvā, sastādot vienotu teritoriju – daļu no jūdiem atļautās „apmešanās joslas”. Teritoriālā vienotība diktēja arī reliģiskā cionisma ideju attīstību Latvijā tās ciešā saistībā ar Lietuvas ebreju garīgajiem strāvojumiem. It īpaši nozīmīgi tas ir pētot rabīnu M. Eliasberga un A.I. Kuka ideju attīstību. Abi šie rabīni, kuriem ir nepārvērtējama loma mūsdienu reliģiskā cionisma veidošanā, bija dzīvojuši, izglītojušies un darbojušies gan Latvijā, gan mūsdienu Lietuvas teritorijā, respektīvi, iespaidojušies arī no Lietuvas ebreju garīgajiem strāvojumiem.

Baltijas ebreju kopienās, ko gadsimtu garumā bija iespaidojuši Polijas un Krievijas likumi, bija laba augsne ebreju nacionālismam. Ebreji bija vairumā strādnieki vai vidusšķiras pārstāvji; viņi runāja jidišā, sakņojās ortodoksālajā jūdaismā, ko lielā mērā bija ietekmējusi Haskala⁶⁸. Saistība starp moderno ebreju nacionālismu un Lietuvas reģionu (tai skaitā tie apgabali, kas bija “vēsturiskās Lietuvas” daļa, kas netika iekļauti starpkaru neatkarīgās Lietuvas teritorijā) bija vērojama jau pirms 1. Pasaules kara. 19. gs. Lietuvas zemes bija kā buferzona starp poļu kultūru un krievu kultūru, savukārt to pamatiedzīvotāji nebija ne krievi, ne poļi, kuru vidū ebreji varētu mēģināt asimilēties. Šī apgabala ebreju tautības iedzīvotāji bija pazīstami kā lietuvieši jeb *litvakes* jidišā), kuri Austrumeiropā bija pazīstami ar savu tieksmi pēc modernizācijas, sekularizācijas, radikālismu, un tā visa loģisko turpinājumu – moderno nacionālismu. Nacionālisma idejas lietuvieši izplatīja ceļojot, savukārt, ebreji, kuri viesojās Lietuvā, to uztvēra kā modernā ebreju nacionālisma sirdi.⁶⁹ Kā izcilu piemēru saistībā ar reliģisko cionismu var minēt *Mizrahi* dibināšanu Viļņā 1902. gadā.⁷⁰

Vēlāk 1920.-30.-tajos gados Lietuvā pastāvēja nacionālās skolas, Tarbuta iedvesmotas skolas, kur ebrejiem bija iespēja no bērnudārza līdz vidusskolai mācīties ivrita valodā. Tieši Lietuvā tika nopirkts vislielākais skaits šekeļu ebreju apmetņu veidošanai Palestīnā, kas liecina arī par cionisma ietekmi. Jaunieši piedalījās cionistu pionieru aktivitātēs, gatavojoties alijai uz Palestīnu. Tādas Lietuvas pilsētas kā Kauņa, Paņevēži, Šauļi un Viļņa bija nozīmīgi Austrumeiropas ebreju nacionālisma centri laika posmā starp abiem Pasaules kariem. E.

68 Haskala ir 18. gs. beigās, 19. gs. Centrālās un Austrumeiropas ebreju intelektuāla kustība, kas mēģināja ebrejus iepazīstināt ar Eiropas valodām, papildus Talmuda studijām, atbalstīja sekulāro izglītību un kultūru.

69 Ezra Mendelson, *On Modern Jewish Politics* (New York: Oxford University Press, 1993), 42-43.

70 Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement (1882-1904)* (Jerusalem: The Jewish Publication Society, 1988), 138.

Mendelsons atzīmē, ka tas pats attiecās arī uz Latvijas situāciju, īpaši Latgali un Daugavpili⁷¹.

2.1 Garīgie strāvājumi Lietuvas ebreju vidū

Par *mitnagediem* tika dēvēti hasīdisma pretinieki, kuri pārsvarā dzīvoja Lietuvā, Baltkrievijas ziemeļu daļā un Polijas ziemeļaustrumos, t.i. teritorijā, ko apdzīvoja ļitvaki (Lietuvas ebreji). Termins pirmo reizi parādījās hasīdu aizstāvības rakstos 1770-tajos gados, un hasīdisma oponenti šo nosaukumu bija pieņēmuši. Laika gaitā, palielinoties prethasīdiskiem strāvājumiem Lietuvas ješivās un musara kustībā, Eiropas ziemeļaustrumos, nosaukums *mitnagedi* kļuva par Lietuvas ebreju apzīmējumu. Pirmā vērsšanās pret hasīdismu notika Šklovā Baltkrievijā 1772. gada ziemā⁷². Vairums pētnieku piekrīt, ka tieši Viļņas Gaons⁷³ ierosināja vadošajām ebreju kopienām Viļņā, Briskā un Minskā vērsties pret hasīdismu. Viņš bija autors ekskomunikācijas vēstulēm, kurās aizliedza celt hasīdu lūgšanu namus, lika dedzināt hasīdisko literatūru un aizliedza kontaktēties ar hasīdiem. Hasīdi tika apvainoti dažādos reliģiskos pārkāpumos Viens no iebildumiem bija hasīdu priekpilnā D-va pielūgšanas veids, Toras nestudēšana un rabīnisko autoritāšu panicināšana. Tas viss bija pretrunā ar Viļņas Gaona un viņa sekotāju askētisko, stingro un reliģiski-pētniecisko ikdienu. Mitnagedi pieturējās pie pavisam atšķirīgiem teoloģiskajiem uzskatiem kā hasīdi. Pretēji monistiskajai hasīdu D-va imanences uztverei materiālajā Visumā, un ticībai D-va tuvumam pat pašam vienkāršākajam ebrejam, mitnagedi uzskatīja, ka parasts cilvēks nav spējīgs sasniegt mistisko vienotību ar Radītāju. Mitnagedi domāja, ka tradicionālais rabīniskais duālisms ir neticība, jo fiziskais Visums pēc būtības ir neticīgs, un tādēļ visi dabiskie prieki ir novēršanās no svētās kalpošanas. Hasīdu cadiki, saviem sekotājiem ieteica garas un ekstātiskas mistiskās lūgšanas; tādu rabīnisko literatūru kā Talmudu un Mišnu hasīdi uzskatīja par talismaniem un objektiem, kam piemīt maģiskas īpašības. Hasīdi D-va pielūdza “miesiski” - ēdot, dzerot, vai ko citu darot.⁷⁴

Mitnagedu rabīni – tieši pretēji - mācīja, ka vienīgais pareizais D-va pielūgšanas veids

71 Ezra Mendelson, *On Modern Jewish Politics*, 44

72 Pesaha svinību laikā visās Viļņas sinagogās un beit-midrašos tika izsludināta hasīdu izraidīšana no kopienas (*herem*).

73 Elija ben Šlomo Zalmas Kramers (1720-1797) talmudists, halakists, kabalists. Viņš ieteica savam skolniekam rabīnam Haimam no Voložinas nodibināt ješivu, kurā tiktu studēta rabīniskā literatūra. Haims no Voložinas ješivu atvēra 1803. gadā Voložinā un tā kļuva par vienu no ievērojamākajām ļitvaku stila ješivām, kurā bija mācījies arī rabīns A.I. Kuks.

74 Par agrīno hasīdismu plašāk avotā Turov, Igorj. *Rannij hasidizm: istorija, veroucheniye, kontakti so slavjanskim okruzhenijem*. Kyev: Doh i litera, 2003.

ir ar noteiktām lūgšanām noteiktos laikos un Toras studijas, caur kurām cilvēks var nonākt tiešā kontaktā ar Radītāja gribu.⁷⁵ Tomēr jāatzīmē, ka hasīdisma dibinātājs Bešts (Baals Šem-Tovs (1700-1760)) nebija sludinājis jaunu jūdaisma veidu, bet gan uzskatījis, ka depresija un izmisums ir barjera, kas liedz tuvoties D-vam. Viņš uzskatīja, ka ebrejiem ir jātuvojas Debesīm ar daudzveidīgākiem līdzekļiem, ne tikai Toras likumiem un Talmudu. Viņš uzsvēra, ka lūgšana, kopība ar dabu, kopienas vienotība un pāri visam - pazemība bija īstie veidi kā savienoties ar Dievišķo. Viņš mācīja, ka cilvēks netiek vērtēts no lūgšanu skaita, bet gan veida, kādā lūgšana notiek. Tai laikā daudzi ebreji bija analfabēti un Bešts mācīja, ka arī viņi var tuvoties Debesīm. Hasīdi izmainīja noteiktus lūgšanu liturģiskos aspektus, pielāgojot to savai mācībai par *dvekut* sasniegšanu.⁷⁶ Tas, savukārt, sanikvoja mitnagedus, kuri turējās pie viedokļa, ka liturģika ir cieši jāievēro.

Galvenais iemesls, kāpēc hasīdisma kustība Eiropas ziemeļaustrumos bija samērā maz pārstāvēta, tieši Viļņas Gaona milzīgā ietekme reģionā un tam, ka tas bija viens no lielākajiem hasīdisma pretiniekiem reģionā. 1781. gadā Viļņā antihasīdisma kampaņa atkal pieņēma spēkā, kad 20 avā visās Viļņas sinagogās un *beit-midrašos* no jauna tika pasludināts *herem* (izraidīšana no jūdu kopienas). Šajā reizē no ticīgajiem tika prasīts jau izbeigt visa veida attiecības ar hasīdiem un cīnīties līdz pilnīgai sektas iznīcināšanai. Trešais pretošanās vilnis bija 1796. gadā.⁷⁷

Viļņas Gaona nāve 1797. gadā un cara valdības lēmums 1804. gadā piešķirt hasīdu lūgšanu namiem likumīgu statusu, kā arī aizliegums ebreju kopienām sodīt un izsludināt *heremus*, satrieca mitnagedu sapņus par hasīdisma pilnīgu iznīcināšanu. Vēlāk tas izpaudās kā vēl radikālāka polemika pret hasīdiem.

Hasīdisma pētnieks I. Etkes uzdod trīs aktuālus jautājumus – kāpēc cīņa pret hasīdismu sākās tieši Lietuvā, kur hasīdisms sāka ienākt tikai 1760-to gadu beigās, un nevis Ukrainā, kas bija hasīdisma šūpulis; kas iniciēja un vadīja cīņu pret hasīdismu un kādi bija viņa motīvi.⁷⁸ Kas attiecas uz iniciatoru un viņa motīviem, jau tika iepriekš paskaidrots. Ievērojamais ebreju vēstures pētnieks Šimons Dubnovs min, ka hasīdisma un rabīnisma kara

75 Nadler, Allan. Misnagdim. The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2011. g. 11.sept.]. Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Misnagdim>

76 Paul Azous, *In the Plains of the Wilderness* (Jerusalem: Mazo Publishers, 2006), 35.

77 Igorj Turov, *Rannij hassidizm: istorija, verouchenije, kontakti so slavjanskim okruženijem* (Kyev: Duh i litera, 2003), 60.

78 Immanuel Etkes, *Gaon of Vilna: The Man and His Image* (Berkley: University of California Press, 2002), 75.

iemesls sakņojās vienīgi reliģiskajā augsnē. Tā pamatā bija ticīgā *tips*: tradicionālais jūdaisma sekotājs, kurš uzsvaru lika uz sholastiku un jūdaisma ceremoniālajiem aspektiem, kurš cīnījās pret ekstātisko misticismu un “svēto kultu”. Par iemeslu, kāpēc pretošanās hasīdismam aizsākās tieši Lietuvā viņš min to, ka pēc Četru zemju padomes likvidēšanas 1764. gadā kopienu organizācijas ietekme bija ievērojami samazinājusies. Ukrainā hasīdu grupas to izmantoja, lai nostiprinātu paši savas institūcijas. Tomēr Baltkrievijā un Lietuvā situācijas atšķīrās, jo, kaut arī centrālā autoritāte bija likvidētā, kopienas tomēr turējās pie rabīnu vadības. Tā kā viens no hasīdisma mērķiem bija mazināt rabīnu autoritāti un veicināt pašu hasīdu skolotāju un vadītāju ietekmi, tad Lietuvas rabīni ar Viļņas Gaonu asi iestājās pret “grāvējiem un iznīcinātājiem”.⁷⁹ Savukārt Jākobs Kacs darbā *Tradīcija un krīze* hasīdismu interpretē kā divkāršu revolūciju – gan reliģisku, gan sociālu, kad tika ieviesta jauna veida vadība un sociālā struktūra: cadiks – līderis, kura autoritāte bija atkarīga no personīgās harismas, pretēji rabīnu institucionālajai autoritātei, un hasīdu kopiena, kas spontāni un brīvprātīgi pulcējās ap cadiku, uzsverot, ka šī dubultā revolūcija nevarēja notikt bez konflikta ar tradicionālo sabiedrības daļu. Attiecībā uz to, kāpēc tas notika tieši Lietuvā viņš piekrīt S. Dubnovam, ka kehilas kopienu vadības ietekmes vājināšanās un ebreju apdzīvoto vietu ģeogrāfiskais novietojums Podoļas un Voliņas provincēs, palīdzēja hasīdismam tur nostiprināties⁸⁰. Četru zemju padomes likvidēšana, kas sakrita ar Bešta nāvi (1765) radīja situāciju, ka vairs nebija organizējošā instrumenta, kas pārraudzītu kustības izplatīšanos. Cīņa pret hasīdismu tagad bija nonākusi kopienu rabīnu un *parnasim* (laju) rokās, kuri sevi uzskatīja par atbildīgiem par jūdaisma likteni un vadību.⁸¹ Šī organizētā cīņa pret hasīdismu ilga apmēram trīsdesmit gadus.

Šeit nedaudz ir jāpievēršas Haimam no Voložinas, kurš pēc Viļņas Gaona ieteikuma izveidoja slaveno Voložinas ješīvu. Šī ješīva bija pirmā ješīva Eiropā, kurai bija kopmītnes, un kura piederēja vienai personai, nevis kopienai. Viens no viņa radniekiem bija ieinteresējies par hasīdismu un, saskaņā ar leģendu, no sava radnieka viņš pieprasīja trīs lietas: (1) studēt Gemaru, (2) saglabāt “Gemaras likumu”; (3) nerunāt par Viļņas Gaonu. Šis gadījums liecina par rabīna samierinošo attieksmi pret hasīdismu, un ko viņš uzskatīja par hasīdisma nepilnībām. Ievērības cienīga ir viņa attieksme pret citādi domājošajiem – nevis pilnīga noliegšana, bet gan kaut kās dialogam līdzīgs. Rabīna Haima no Voložinas loma nebija tikai Toras mācīšana un rūpes par ješīvas finansiālajām vajadzībām. Būdams ješīvas vadītājs,

79 Shimon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland*, (Avotajnu, 2000), vol. 1, 183-184.

80 Jacob Katz, *Tradition and Crisis: Jewish Society at the End of the Middle Ages*, (Schocken Books Inc., 1973), 206.

81 Immanuel Etkes, *Gaon of Vilna: The Man and His Image*, 76.

viņš tika uztverts kā paraugs dzīvei, kas veltīta kalpošanai Kungam. Šajā aspektā Lietuvas ješivas vadītāja loma savā ziņā līdzinājās hasīdu cadika lomai. Pie tam, studenti viņam piedēvēja maģiskas īpašības, šeit arī var vilkt paralēles ar hasīdu cadiku. Voložinas ješivai un ješivām, kuras Lietuvā radās vēlāk, bija vēl kāda paralēle ar hasīdismu – hasīdu kustība nodrošināja organizācijas struktūru, kas balstījās uz brīvprātības un kopienas principiem. Līdzīgi arī Voložinas un līdzīgās ješivas bija garīgās aktivitātes centri.⁸² Viņš Gaona un Bešta sekotāji par hasīdisma un mitnagedu uzskatiem diskutēja vēl ilgi pēc savu skolotāju nāves. Kā piemēru var iepriekšminēto Haimu no Voložinas un Dovu Bēru.

Jāpiemin arī *musar* kustība, kura 19. gs. Eiropā bija populāra galvenokārt tieši ortodokso Lietuvas ebreju vidū un, kuru vēlāk aizstāvēja arī rabīns A.I. Kuks. *Musar* kustības dibinātājs ir rabīns Israels bar Zeevs Volfs Lipkins, kas bija pazīstams kā Israels Salanters (1810-1883), viņa tēvs bija rabīns Kuldīgā (1830-1838), pateicoties viņam *musar* kļuva par pamatu sociāli-garīgai kustībai. *Musar* bija kā Lietuvas ortodoksālā jūdaisma atbilde haskalas izraisītajām pārmaiņām sociālajā un garīgajā jomā. Daudzi ebreji sāka asimilēties, pārgāja kristietībā, ebreju dzīves apstākļi Apmešanās joslā bija samērā slikti, kā rezultātā daudzi reliģiskie ebreji saprata, ka viņu dzīvesveids ir apdraudēts un, ka daudzi, kuri joprojām sekoja tradīcijas priekšrakstiem, bija zaudējuši tradīcijas iekšējo nozīmi un ētisko pamatojumu. I. Salantera mērķis bija nevis atvērtība asimilācijai, bet gan jūdu pasaules uzskatos ieviest savstarpējās attiecības regulējošu baušļu, morāles un ētikas normu apgūšanu. Tādējādi I. Salanters tiecās atjaunot, atdzīvināt un nostiprināt jūdaisma pozīcijas, kas bija pakļautas uzbrukumiem no ārienes (cara reformas attiecībā uz vienotu izglītību rabīnu skolās) un iekšienes (apgaismotāju un reformistu darbība). Viņš pilnībā ortodoksālā jūdaisma garā mācīja, ka galvenais nav gūt baudas šajā steigas pārņemtajā pasaulē, bet gan nopelnīt balvas mūžīgajā pasaulē par baušļu ievērošanu, it īpaši to baušļu, kas attiecas uz palīdzību saviem tuvākajiem. Askētisma veidošana, samierināšanās, dievbijība, pašanalīze bez kompromisiem bija raksturīgi apzīmējumi to ješivu programmām, kuras dibināja I. Salanters un viņa sekotāji — rabīns Simha Zisels Zivs un rabīns Nātans Cvi Finkels.⁸³ ihu

I. Salanters, kad pārcēlās uz Kauņu, apmeklēja rabīnu M. Eliasbergu, laikā, kad dzīvoja Kauņā Ūdens ielā, kur īrēja mītni Toras studijām, un tajā laikā īpaši nepiedalījās sabiedriskās aktivitātēs. Viņš Eliasbergam izklāstīja pārceļšanās iemeslus, un Eliasbergs, kopā ar savu radnieku rabīnu Meiru Margaliotu uzrakstīja dokumentu, ar kuru gaonam

82 Ibid., 151-208.

83 Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības*, promocijas darbs, 2012. Pieejams Latvijas Universitātes Bibliotēkā. 29.

Salanteram tika nodota kopējās kases īre, un noteikts, ka Salanters uzraudzīs garīgās lietas.⁸⁴ No tā ir redzams, kā notika dalīšanās dažādos uzskatos, to mijiedarbošanās.

Haskala jeb ebreju apgaismības kustība aizsākās Eiropā 1770-80-tajos gados. Literāri vārds radies no ivrita vārda *חכמה*, kas nozīmē “intelekts”, tā mudināja ebrejus apgūt sekulārus priekšmetus, atvēra skolas, kurās pasniedza matemātiku, ģeogrāfiju un vēsturi, aicināja mācīties gan Eiropas valodas, gan ivritu, pievērsties lauksaimniecībai, amatniecībai, mākslām un zinātnei. Haskalas piekritējus dēvēja par maskiliem, viņu mērķis bija iekļauties Eiropas sabiedrībā gan apģērba, valodas, uzvedības ziņā. Agrīnie Haskalas proponētāji bija pārliecināti, ka ar izglītības reformu un atsakoties no dzīves noslēgtā sabiedrībā, ebreji varēs iekļauties Eiropas kultūrā. Mozes Mendelsons (1729-86) bija viens no Haskalas kustības veidotājiem, veicināja ivrita atdzimšanu, 1784. gadā tika izdots pirmais modernais laikraksts ivritā. Haskala veicināja ebreju vēstures studēšanu un ivrita lietošanu kā ebreju nacionālās pašapziņas līdzekļus; vēlāk šīs vērtības saplūda ar ebreju nacionālistu kustību – cionismu. Haskala aicināja modernizēt jūdaismu, kā rezultātā Vācijā 19. gs. Sākumā izplatījās reformētais jūdaisms. Vienlaicīgi Haskala ietekmēja arī ebreju attiecības ar viņu tradicionālajām kopienām.⁸⁵

Ortodoksālie ebreji jau no sākuma pretojās Haskalas idejām, jo tajās saskatīja apdraudējumu tradicionālajam jūdaismam un garīgajai izglītībai, bet pat viņi atzina minimālu daudzumu laicīgo priekšmetu un vietējo dialektu lietošanu. Un šeit atkal jāpiemin Viļņas Gaons. Daudzi agrīnie Haskalas pamatlicēji tieši Viļņas Gaonu uzskatīja par vēstnesi viņu kampaņai, kas bija veltīta Eiropas ebreju izglītības un kultūras modernizēšanai. Procesi, kas norisinājās Lietuvā, ieguva savu – atšķirīgu nokrāsu Latvijā, kur, īpaši Rīgā, kā arī Kurzemē – bija spēcīgāks Rietumeiropas vides iespaids par to, kas bija vērojams Lietuvā un tai apkārtējā reģionā.

2.2 Latvijas ebreju kopienu teoloģisko paradigmu diskursa atšķirības

Livoniju ebreji bija īslaicīgi apmeklējuši jau 13. gs. Atsevišķi ebreju tirgotāji bija Rīgā uzturējušies tirdzniecības darījumu dēļ, kā piemēru var minēt Jakobu, kurš 1536. gadā bija uzturējies Rīgā, visbiežāk tie bija ebreji no austrumiem (Lietuvas), nekā no Rietumiem.⁸⁶

84 מרדכי עליאסבערג. שביל הזהב. ווארשא: בדפוס האחים

שולדבערג, 1897, 12

85 Etkes, Immanuel. Haskalah. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Haskalah>

86 Aivars Stranga, *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads* (LU žurnāla “Latvijas vēsture fonds” izdevniecība, 2008), 294.

Kurzemes ebreji bija pats senākais un nošķirtākais Latvijas ebreju atzars. Laikā, kad reģions atradās Prūsijas pakļautībā (1525-1701), tajā ieradās dažādi ceļotāji no Rietumiem, to vidū tika minēti arī ebreji, kuri nodarbojās ar dzintara ievākšanu Kurzemes jūrmalās. Īpaši daudz ebreju bija Grobiņā un Liepājā. Kurzemes hercogistes laikā (1561-1795) kā vienīgā lieta, kas tiek minēta Polijas karaļa Sigismunda Augusta un pirmā Kurzemes hercoga Gotharda Ketlera vienošanās, ar ko ebreji nedrīkst nodarboties bija nodokļu ievākšana un komercdarbība. Piltenē jau 1570 ebrejiem bija pilsoņu tiesības, kas tad, kad 1611. g. Piltene kļuva par Polijas daļu, ebreju stāvoklis tikai nostiprinājās. 17. gs. vidū uz Kurzemi pārcēlās daudzi ebreji, kas bēga no vajāšanām Polijā. 1717-1735. gadam tika izdoti likumi, kas ebrejiem ļāva iebraukt, ja viņi samaksāja īpašu nodokli un tie, kuri šos nodokļus iekasēja, nevēlējās, lai ebreji tiktu padzīti. Visvairāk ebreju dzīvoja Hāzenpotā (Aizputē), kur nodarbojās ar eksportu. 18. gs. beigās tur bija reģistrēti 896 ebreju vīriešu kārtas pilsoņi.⁸⁷ 18. gs. Kurzemes ebreju viens no galvenajiem nodarbošanās veidiem bija preču pārdošanas starpnieki, kas bija izdevīgi gan augstmaņiem, gan lauksaimniekiem, savukārt vietējie tirgotāji sūdzējās par konkurences pieaugumu. Ebreji nodarbojās ar amatniecību – kažokādu apstrādi, bija drēbnieki, stiklinieki, pogu meistari, jumīki bija piedalījušies Rundāles pils būvniecībā, bija mūrnieki.⁸⁸

Mūs īpaši interesē Bauskas ebreji, jo tieši Bauskā aizsākās modernā reliģiskā cionisma ideju ģenerēšana (M. Eliasbergs, A.I. Kuks). No kurienes tad Bauskā ebreji ieradās? Sākotnēji ebreji dzīvoja Mēmeles otrā pusē “Slobodā”, kur viņiem bija vecā sinagoga un kapi, 18. gs. sākumā viņiem nebija tiesību apmeklēt Bausku, par ko viņi varēja saņemt miesas sodus. Ebreju vēsturnieks L. Ovčinskis⁸⁹ savā darbā “Kurzemes ebreju vēsture” raksta, ka saskaņā ar 1767. gada tautas skaitīšanu, Bauskā ebreju nebija, bet tikko 17. gs beigās ebrejiem ļāva apmesties Kurzemē, tā Bauskā apmetās tik liels skaits ebreju, ka 1840. gadā uz Hersonu no Bauskas emigrēja 692 ebreji, gandrīz tikpat, cik no Mītavas (Jelgavas). Bauskā ebreju kopiena tika dibināta aptuveni 1820. gadā, tika iegūta atļauja uzcelt sinagogu un pie tās atvērt skolu. Tika izveidota biedrība, kuras mērķis bija šabatos un svētkos iet lūgties uz veco sinagogu un saglabāt vecos kapus. Ovčinskis uzskata, ka Bauskā ebreji ieradās no Lietuvas, par ko liecinot tas, ka Bauskas pinkasos pierakstīto ebreju vārdiem nebija uzvārdu (Lietuvā ebrejiem nebija

87 Rosenthal, Herman. Courland [tiešsaiste] [skatīts 2012. g. 5. maijā] Pieejams <http://www.jewishgen.org/Courland/rosenthal.htm>

88 Ibid.

89 Rabīns Leibs Ovčinskis, 1919-1941. g. bija rabīns Jelgavā, 1928. g. izdevis vēsturisku darbu “Kurzemes un Zemgales ebreju vēsture” (jidišā), kas ir viens no galvenajiem avotiem informācijai par šo novadu rabīniem un Latvijas ebreju kopienu vēsturi.

uzvārdu, izņemot tiem, kas bija cēlušies no ārzemju ģimenēm).⁹⁰ Kā piemērus var minēt ievērojamu rabīnu dinastijas, kuru dzimtas sakņojās Lietuvā: Samunovi (Ventspils, Jelgava), Lihtenšteini (Tukums) un Nuroki (Jelgava, Liepāja). Daļa ebreju nodarbojās ar linu tirdzniecību, daļa bija arī trūcīgi. Bauskā bija divi labdarības pakalpojumu biroji, atsevišķs Lietuvas un Kurzemes ebrejiem, kā pamatā bija konflikti abu pušu starpā. Hasīdisms Bauskā nostiprinājās 1856. gadā, kad hasīdi nodibināja savu lūgšanu namu. 1915. gadā ebreji no Bauskas tika padzīti un atgriezās 1918. gadā, 1920. gadā Bauskā dzīvoja 604 ebreji.⁹¹

Daudzi ebreji uz Kurzemi bija pārcēlušies no Austrumeiropas un bija Haskalas ietekmēti. Kā savā grāmatā “Ebreji Latvijā” raksta M. Bobe, tad pēc 1897. gada tautas skaitīšanas datiem, Kurzemē bija septiņas valsts skolas zēniem, 22 privātskolas un 142 *hederi* un *talmud-toras*, daudzi ebreji bija ieguvuši augstāko izglītību. Pēc tam, kad par mācību valodu tika ieviesta krievu valoda, vācu kultūras ietekme mazinājās. Aktuāla kļuva nacionālā kustība, ebreju un senebreju literatūras atdzimšana un izplatība 19. g. beigās un 20. gs. sākumā, kas Kurzemes ebrejus tuvināja krievu un nacionālām problēmām. Viņš raksta, ka daudzi ebreji uz Kurzemi bija pārcēlušies arī no Lietuvas un uzturēja ar to ciešus sakarus gan izglītības, kā arī reliģijas un kultūras jomā. Daudzas kopienas vadīja ievērojami rabīni, piemēram, jau iepriekšminētie M. Eliasbergs un A.I. Kuks, kā arī veselas rabīnu dinastijas, piemēram, Lihtenšteini, Rabīneri (Bauska, Skaistkalne), Samunovi un Nuroki. Grobiņā no 1870-tajiem līdz 1886. g. pastāvēja *Musar* kustības dibinātāja Izraēla Lipkina Salantera skolnieka Simhas Zisla vadītā ješiva, kuras programmā bija arī vācu valodas apguve, ģeogrāfija un matemātika.⁹²

Kurzemes ebreji tika uzskatīti par “hibrīdu” – daudzi bija neizglītoti, sinagogās bieži tika ievērotas hasīdu paražas, ļaudis sarunājās vairāk vāciski, nekā krieviski vai jidišā. Vienlaikus arī rabīnu vidū lielu ietekmi izrādīja lītvakū talmudisms, galvenokārt ietekmējoties no Voložinas ješivas, kas bija Lietuvas mitnagedu kultūras avots, lielās izglītības un morāles autoritātes.

Kurzemes ebreju nometnieku dzīvesveids beidzās ar Pirmo pasaules karu, vācu karaspēkam tuvojoties Latvijas robežām, 1915. g. ebrejus no Kurzemes padzina. 1915. gada 25-28. aprīlī lielkņazs Nikolajs Nikolajevičs izdeva dekrētu par visu Kurzemes ebreju izraidīšanu vienas diennakts laikā, pavēle attiecās uz apmēram 40 tūkstošiem Kurzemes ebreju, kad viņiem 24-36 stundu laikā bija jāpamet mājas. Šim vēsturiskajam aspektam promocijas darbā ir liela nozīme. Ir jāatzīmē Jelgavas rabīna reliģiskā cionista M. Nuroka

90 Leib Ovtchinsky, *Di geschichte fun di idn in Lettland* (1561-1923) perevod V. Volfa (manuskript), s. 21.

91 Ibid., 71, 72.

92 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 93-98.

ieguldījums. Savā intervijā ko viņš 1961. gadā bija sniedzis Izraēlas radio, kas tika pierakstīta ivritā un glabājas Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvā Šforaimas kibucā, par šo laiku viņš stāsta: “Cara valdīšanas laikā uz ebrejiem attiecās daudzi ierobežojumi. Pirmā Pasaules kara sākumā, kad krievi sāka ciest zaudējumus, viņi sāka meklēt kādu, ko uzdot par vainīgo. Par vainīgajiem tika uzdoti ebreji, jo tie visi esot spiegi un nodevēji. Tika izdota pavēle par to, ka visur, kur tuvojas fronte un dzīvo ebreji, viņiem šīs vietas ir jāatstāj divdesmit četru stundu laikā (1915. gadā aprīlī). Es tai laikā biju Mītavas galvenais rabīns. Gubernators Nabokovs, kas bija kadeta (konstitucionālais demokrāts) Nabokova brālis, kad man par to teica, es mēģināju aizsūtīt vēstuli pat lielajam Nikolajam (caram) un vērsos pie armijas ģenerālkomandiera pie Mītavas, kurš bija antisemīts un viņš man teica, ka visus ebrejus vajadzēja padzīt jau sen. Uz to es viņam atbildēju, ka Krievijas armijā ir daudz vairāk ebreju kā beļģu, serbu un Melnkalnes armijās un to vidū ir daudzi ebreji, kas ir apbalvoti. Pie viņa es vērsos kā Kurzemes galvenais rabīns un teicu, ka pārstāvu visus ebrejus.”⁹³ Redzams, ka M. Nuroks aktīvi iesaistījās savu tautas brāļu atbalstīšanā. Cara iestādes bija gatavas Nurokam piemērot izņēmumu un ļaut viņam palikt Jelgavā, kā pateicību par viņa aktivitātēm, organizējot medicīnisko palīdzību Krievijas armijas zaldātiem – Jelgavas *Bikur Holim* hospitālis tika nodots armijas vajadzībām un vietējās ebreju jaunietes brīvprātīgi pieteicās kopt ievainotos. Nuroks šo piedāvājumu noraidīja un devās bēgļu gaitās kopā ar savu tautu.⁹⁴ Lūk, kā šo situāciju aprakstīja pats M. Nuroks: “Mītavā es paliku pēdējais. Pie manis atnāca ģenerāļa pārstāvis un piedāvāja man palikt kā cenzoram vēstulēm, kas rakstītas jidišā, un bija adresētas ebreju zaldātiem. Es viņiem jautāju, vai tā ir valdības pavēle, vai viņi grib man izdarīt pakalpojumu, uz ko viņi atbildēja, ka tā ir viņu iniciatīva. Viņi gribot mani atalgot par to, ka biju izveidojis slimnīcu karā ievainotajiem. Bet mēs vēl pirms kara Mītavā bijām uzcēluši *Bikur Holim* slimnīcas ēku un tad to pārveidojām par kara hospitāli. Es pateicos par piedāvājumu, bet atbildēju, ka es nepalikšu, bet došos izsūtījumā kopā ar saviem brāļiem. Pa ceļam es dzirdēju, ka it kā otrā Daugavas pusē ebreji varot palikt, tas attiecies uz Jēkabšates (Jēkabpils) ebrejiem. Es no Veļikijie Lukiem nosūtīju Nabokovam adresētu vēstuli un saņēmu apstiprinošu atbildi. Tas bija 1915. gada 1. maijā.” Tad M. Nuroks saņēmis ziņu, ka 3. maijā Pēterburgā notiks sapulce, viņš uz to devies un tajā tika nolemts sūtīt delegāciju pie Ministru Padomes priekšsēdētāja Goremikina. Jāatzīmē, ka šajā sapulcē piedalījies M. Abramovičs Varšavskis, Kurzemes pārstāvis un Ž. Trons no Rīgas. 4. maijā notikusi tikšanās pie Goremikina, kur, kā min M. Nuroks, viņš situāciju skaidrojis šādi: “Šis jaunais sižets, ka visi

93 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta nr. (12)3/10, 1.

94 Aivars Stranga, *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads*, 372. lpp.

ebreji ir spiegi un nodevēji ir izdomāts, tas ir ļaunāks par rituālo slepkavību sižetu. Jūs paši teicāt – ne visi ebreji alkst asiņu, vienkārši ir tāda sekta viņu vidū, bet tagad jūs sakāt, ka katrs ebrejs ir spiegs un nodevējs.” Uz to viņam sniegta atbilde, ka viņi to saprotot, bet visu nosakot armija. Nuroks stāsta, ka 14. maijā Pēterburgā notikusi sapulce par palīdzību ebreju bēgļiem, izveidotas dažādas komitejas bēgļu palīdzībai. Viena no sapulcēm notikusi nabagmājā, ko par saviem līdzekļiem uzcēlis M. Ginzburgs, kuram bijuši sakari ar armijas vadību, kurš esot devis viņiem kukuļus, un ar to glābis rīdziniekus, lai pavēle par padzīšanu neskartu Rīgu.⁹⁵ Turpinot viņš stāsta, ka 15. maijā bija notikusi sanāksme pie M. Ginzburga, pirms kuras M. Nuroks ir dabūjis Nabokovam adresētas telegrammas kopiju, kurā bija minēts piedāvājums, ja ebreji piekritīs no sava vidus nodrošināt ķīlniekus, tad viņiem ļautu atgriezties (kas bijis telegrammas autors, M. Nuroks nemin). M. Nuroks kategoriski iestājās pret to, lai ebreji dotu ķīlniekus varas iestādēm, ar to it kā apliecinot, ka ķīlnieki ir garantija, ka citi ebreji “nespiegos” Vācijas labā – ķīlnieku ņemšanu viņš uzskatīja par barbarismu⁹⁶. Saskaņā ar M. Nuroka atmiņām, tieši šis jautājums tika apspriests iepriekšminētajā sanāksmē un viņš atzīmēja, ka daudzi bija iestājušies par šādu variantu. Tad viņš teicis: “Mūsu ienaidnieki mums var atņemt visu, tikai ne mūsu godu, bet, ja mēs paši piekritīsim un dosim no sava vidus ķīlniekus, tad tas nozīmēs, ka mēs atzīstam, ka mūsu vidū ir spiegi un nodevēji, es pret to protestēju un nemūžam tam nepiekritīšu”. Viņš min, ka par ķīlnieku nodrošināšanu uzstājušies galvenokārt asimilācijas atbalstītāji, bet vairākums šo ideju noraidīja.⁹⁷

6. maijā deportācijas no Kurzemes tika pabeigtas, kopumā tika deportēti vairāk kā trīsdesmit tūkstoši Kurzemes ebreju. Izsūtītie ebreji saņēma “izsūtītā” tiesisko statusu; 1915. gada augustā ebrejiem tika atļauts dzīvot visā impērijas teritorijā, izņemot Maskavu, Pēterburgu un kazaku apdzīvotās teritorijas Donas, Kubāņas un Terekas rajonos. Tomēr, neraugoties uz aizliegumu, daudzi bēgļi no Baltijas devās uz Maskavu un Pēterburgu⁹⁸.

1915. gadā M. Nuroks pārcēlās uz Maskavu, kur tika ievēlēts Maskavas ebreju Saimnieciskajā pārvaldē, kura palīdzēja ebreju bēgļiem, kur viņa kļūšanu par līderi veicināja viņa labā Kurzemes mitnagediem raksturīgā izglītība, gan laicīgā, gan reliģiskā.⁹⁹

Arī pēc tam, kad bēgļi sāka atgriezties mājās, viņš visādi mēģināja tos atbalstīt. Viņš

95 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta Nr. (12)3/10, 1, 2.

96 Aivars Stranga, *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads*, 373. lpp.

97 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta Nr. (12)3/10, 4.

98 Aivars Stranga, *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads*, 372. lpp.

99 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta Nr. (12)3/10, 4.

stāsta, ka tad, kad pēc miera noslēgšanas ar jaunajām valstīm Latviju, Lietuvu, Poliju, caur Maskavu sāka atgriezties bēgļi, viņš devies pie iekšlietu ministra palīdzes Radeka kundzes ar lūgumu, lai reliģiozajiem ebrejiem, kuri Maskavā bija tranzītā, palīdzētu ar košera ēdiena nodrošināšanu, bet viņa esot to liegusi. Tad Nuroks pie viņas devies otrreiz kā Baltijas bēgļu pārstāvis ar lūgumu, lai tiem, kam savas mājas bija jāatstāj 24 stundu laikā, būtu iespēja pirmajiem atgriezties mājās, tomēr arī šis lūgums ticis atstāts bez ievērības.¹⁰⁰

Šeit mēs redzam vērienu, ar kādu M. Nuroks iesaistījās ebreju aizstāvībā, kā arī to, ka viņš palika solidārs ar saviem tautas brāļiem, darot visu iespējamo, lai šo diskriminējošo lēmumu atceltu, un vēlāk, lai palīdzētu bēgļiem, kuri vairumā gadījumu bija palikuši bez iztikas līdzekļiem. Izsūtīšana lielāko daļu ebreju izputināja, kā arī paralizēja daudzas Kurzemes ekonomikas jomas. Viņi tika izklīdināti pa Krievijas reģioniem un pēc kara iepriekšējā dzīvesvietā atgriezās vien daļa.

Reliģijas jomā vēsturnieks Ovčinskis min, ka daļa pirmo Mītavas un Aizputes ebreju Kurzemē ieradās no Vācijas, kur popularitāti bija guvusi Haskala, kad “Mozus Meldelzona mācekļi no sava skolotāja mācības bija pārņēmuši tikai sēnalas, aizmetot augļi, un daudzi no viņiem ar kājām mīdīja to, kas jau tūkstošiem gadu mums ir bijis svēts, un viņi sāka aizmirst Toras mācību, kā arī savu tautu, un lielākā daļa viņu bērnu pilnībā asimilējās”¹⁰¹. Viņš min arī, ka tie ebreji, kas Kurzemē dzīvoja pirms tiesību piešķiršanas 1799. gadā nebija lieli Toras zinātāji, jo lielākā daļa dzīvoja laukos un viņiem bija maz hederu un skolu. Kā vēl vienu no iemesliem viņš min ebreju mazo skaitu kristiešu sabiedrības vidū, salīdzinot Kurzemi ar apmešanās joslas rajoniem, kur katrā ebreju miestā bija *talmud-toras* un *ješiboti*¹⁰². Tomēr izglītības jomā liela autoritāte bija tieši skolotājiem, kas Kurzemē bija ieradišies no Vācijas. Kurzemes ebreji bija ļoti uzņēmīgi pret vācu ietekmi, viņu sarunvaloda bija vācu valoda, kaut gan viņi prata arī jidišu. Kā piemēru var minēt Liepāju, kur liela daļa ebreju bija ieceļojuši no Vācijas, tika dēvēti par kurlanderiem. Šie kurlanderi sarunājās vāciski un liela daļa mācījās vispārīglītojošās laicīgajās skolās. Interesants laikmeta piemineklis ir 1801. gadā izveidotā Liepājas ebreju vecā kapsēta, tika nodibināta arī apbedīšanas biedrība Hevra Kadiša, kura sākotnēji pierakstus veica senebreju valodā, vēlāk jidišā, bet pēc tam pārgāja uz vācu valodu, izmantojot ebreju alfabēta burtus.¹⁰³ Kā nelielu piemēru no dzīves vēlos minēt, ka reiz, sarunājoties ar Liepājas ebrejiem gados, viņa stāstīja, ka joprojām savā ģimenē, tāpat kā pirms 2. Pasaules kara, sarunājās vāciski, jidišu prata, bet uzskatīja par žargonu, kurā pieklājīgi

100 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta Nr. (12)3/10, 5.

101 *Leib Ovtchinsky, Di geschichte fun di idn in Lettland (1561-1923)*, s. 54.

102 *Ibid.*, 56.

103 Meirs Melers, *Ebreju kapsētas Latvijā* (Rīga: Shamir, 2006), 63

ļaudis nesarunājas.

Kurzemes ebreji bija aktīvi cionisma ideju atbalstītāji. Liepājā 1885. gadā Nissans Smoļnickis nodibināja *Hovevei Cion* organizāciju, tajā bija piereģistrēti 300 biedri. No Kurzemes uz *Hovevei Cion* sanāksmi 1887. gadā tika deleģēti trīs pārstāvji – Hilels Kleins un Jozefs Zakheims no Liepājas un rabīns Cvi Rabinovičs no Jelgavas. Kurzeme bija pārstāvēta arī slavenajā Viskrievijas cionistu sanāksmē Minskā 1902. gadā, kurā piedalījās Mordehajs Nuroks, kurš pēc šīs sanāksmes publicēja brošūru, kurā atreferēja sanāksmes notikumus, saskaņā ar kuru 1902. gadā Kurzemē bija 22 cionistu organizācijas.¹⁰⁴

Kā vienu no piemēriem, kad Kurzemes rabīni centās sekmēt ebreju izceļošanu uz Palestīnu, var minēt Tukuma ebreju palīdzības biedrības *Ezra* sekretāru rabīnu Levī Lihtenšteinu, kurš 1935. g. 20. martā noslēdza laulību starp Palestīnas pavalstnieku Jēkabu Kadošu un Latvijas pavalstnieci Lidiju Nātani, ir minēti divi liecinieki, kuri it kā parakstījušies laulību reģistrā, bet to darījuši neesot klāt laulību procesā. L. Nātanē pasē viņš izdarīja ierakstu par noslēgto laulību un to apliecināja ar parakstu un zīmogu. Šāda viņa rīcība ir konstatēta arī vairākos citos gadījumos ar ebreju jauniešiem, kas saņēmuši sertifikātus ieceļošanai Palestīnā un noslēdz fiktīvas laulības, lai apietu attiecīgos noteikumus un panāktu ebreju jaunavu aizvešanu uz Palestīnu. Iekšlietu ministrs 1935. g. aprīlī viņu sodīja ar 1000 Ls naudassodu, kuru L. Lihtenšteins arī nomaksājis.¹⁰⁵

Liela daļa Kurzemes ebreju bija ienākuši no Lietuvas, tai skaitā arī Nuroku dzimta. Bieži vien Latvijas ebreji uzturēja ciešus sakarus ar Lietuvas ebrejiem gan izglītības, gan reliģijas un kultūras jomā, gūstot zināšanas par jaunākajām tendencēm. Lietuvas ebreji sev līdzī atveda priekšstatus par Haskalu, daļa bija hasīdisma ideju atbalstītāji, rabīnu vidū populārs bija lītvalu talmudisms. Šeit ir saskatāma visa tā kolorītā un daudzkrāsainā ideju augsne, kuras iespaidā varēja rasties modernā reliģiskā cionisma ideju fenomēns. Jau 1885. gadā Liepājā tika nodibināta vietējā *Hovevei Cion* nodaļa, jau 19. gs. 90-tajos gados sākas ebreju izceļošana uz Palestīnu. Kā vienu no mitnagedu rabīniem, kas atbalstīja ebreju pārcelšanos uz Palestīnu ir jāmin Liepājas rabīnu (1924-1925) Jehošua Mordehaju Kļackinu, kurš Kurzemē bija ieradies no Lietuvas un atbalstīja reliģisko cionistu darbību¹⁰⁶. Reliģiskā cionisma idejas tur rada atbalstu Ārona Bēra Nuroka personā, kurš bija Liepājas rabīns kopš 1907. gada. Nedrīkst nepieminēt arī M. Nuroks personīgo ieguldījumu atbalstot Kurzemes

104 Mendel Bobe, ed., *The Jews in Latvia (Tel-Aviv: Association of Latvian and Estonian Jews in Israel, 1971)*.

105 LVVA, 3235-1/7a-212

106 Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības, promocijas darbs*, 56. lpp.

ebrejus izsūtījuma laikā. Šo atbalstu var uzskatīt par vienu no ievērojamiem iemesliem, kādēļ Kurzemes ebreji vēlāk vienmēr atbalstīja M. Nuroku un viņa pārstāvēto reliģisko cionistu organizāciju *Mizrachi* Saeimas vēlēšanās.

Rīgā ebreju klātbūtne, kā jau tika iepriekš minēts, ir fiksēta jau vismaz kopš 1536. gada, kad Rīgā tirgotājs J. Spenhūzens no kāda ebreja Jākoba nopirka ādas un par šo darījumu veica ierakstu kases grāmatā.¹⁰⁷ Kopš tā laika ebreji pastāvīgi ieradās Rīgā no visdažādākajām vietām – gan no Austrumiem, kas pārsvarā runāja jidišā, gan arī no Rietumiem, kas lielākoties sazinājās vāciski. Tiem ebrejiem, kas runāja vāciski, Rīgas vāciskajā vidē bija vieglāk iekļauties. 18. gs. un 19. gs. pirmajā pusē dzīvošana Rīgā ebrejiem bija apgrūtināta, viņi drīkstēja Rīgā iebraukt un uzturēties neilgu laiku darījumu līgumu noslēgšanai, dzīvot viņi drīkstēja vienīgi *Jūdenherberā* (“Ebreju krogā”), kura uzcelšanas precīzs laiks nav zināms, saglabājies vienīgi 1666. gada rīkojums, ka šī nama pārvaldniekam jābūt neebrejam. 18. gs. sākumā *Jūdenherbers* tika izpostīts, atjaunots tika atkal 1724. gadā. 1742. g. pēc carienes Elizabetes pavēles ebrejiem Rīga bija jāatstāj un nākamos 20 gadus viņu Rīgā nebija. 1764. g. tika dota atļauja trim ebrejiem ar viņu kalpiem dzīvot Rīgā (šie 36 ebreji veidoja “aizsargājamo” ebreju kodolu, kuriem bija īpašas privilēģijas) un 1764. g. atkal darbu uzsāka ebreju iebraucamais nams. 1766. gadā ebreji tika sadalīti divās kategorijās – jau iepriekšminēti “aizsargājamie” ebreji un pārējie, kuriem bija īslaicīgas uzturēšanās atļaujas, tad arī tika uzcelta pirmā sinagoga. Kā to atzīmē M. Bobe, tūlīņ arī sākās strīdi par to, kas sinagogu vadīs – vai tie būs Kurzemes un no Vācijas iebraukušie “aizsargājamie” ebreji, vai no Baltkrievijas iebraukušie tirgotāji hasīdi. Strīda rezultātā pilsēta nolēma iecelt kopienas vecāko, kuru ievēlēja “aizsargājamie” ebreji, visiem bija iespēja lūgties saskaņā ar savām paražām, savukārt kantoru un citos ar sinagogu saistītos amatos ievēl abu grupu ebreji kopā.¹⁰⁸ Te jau ir uzskatāmi vērojamas nesaskaņas no dažādiem reģioniem nākušo ebreju starpā, kas sakņojās tajā, ka viņu iepriekšējās mītnes vietās viņi bija piekropuši dažādas tradīcijas, atšķīrās arī viņu reliģiskie un filozofiskie uzskati, kas turpmāk tiks detalizētāk aplūkoti. 1785. gadā Katrīna II izsludināja svarīgu dekrētu, kas deva Kurzemes ebrejiem tiesības apmesties uz dzīvi Vidzemes guberņas pilsētā Slokā un kā Slokas pilsoņiem pastāvīgi tirgoties Rīgā. Tā Rīgā ienāca ap 400 ebreju tirgotāju, kuri guva pilsētas pagaidu iedzīvotāju statusu. Turīgākajiem atļāva dzīvot arī ārpus ebreju kvartāla.¹⁰⁹

107 Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības, promocijas darbs*, 133. lpp.

108 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 57.

109 Leo Dribins, Armands Gūtmanis, Marģers Vestermanis, *Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, traģēdija*,

19. gs. vidū pieauga no Baltkrievijas ieceļojošo ebreju skaits, kas pārsvarā bija tirgotāji, kokmateriālu pārdevēji, plostnieki. No viņu aprindām jāpiemin kokmateriālu tirgotājs Leibs Šalits, kas bija *Hovevei Cion* kustības dalībnieks un cionisma kustības atbalstītājs. 19. gs. beigās Rīgas ebreju vidū sāka dominēt jidišā runājošie ebreji no Lietuvas un Baltkrievijas, liela daļa no viņiem bija amatnieki. Savukārt 19. gs beigās un 20. gs. sākumā ebreju sabiedrības augšējais slānis – ārsti, juristi, lieltirgotāji pārsvarā bija vāciski runājoši. Vācu valodu viņi uzskatīja par aristokrātisku un jidišu mēdza dēvēt par “žargonu”. Viņi daudz vieglāk pakļāvās asimilācijas tendencēm un centās iekļauties apkārtējā sabiedrībā gan ar uzvedību, gan arī ģērbšanās stilu. Šeit kā ilustrāciju var minēt Roberta Iljiša izteikto viedokli Pēterburgas žurnālā “*Voshod*”, kurš rakstīja, ka Baltijas ebreji bija tumsonīgi ar ebreju literatūru un reliģiju saistītajos jautājumos, ka viņu reliģijas piekropšana izpaudās vienīgi kā ārēji rituāli un kašruts¹¹⁰. Rīgas ebreju tumsonību viņš skaidro ar viņu trūkumu un “atšķirtību” no krievu ebrejiem, izolētību vāciešu un latviešu vidē, kas veicināja viņu pārvācošanos un īpašu nerūpēšanos par savu tradīciju ievērošanu. Viņš raksta: “Viņi ar nicinājumu izturas pret no Baltkrievijas atbraukušajiem ebrejiem, kuri nēsā tradicionālo apģērbu, peisas un runā žargonā (jidišā). Baltijas ebreji lepojās ar to, ka nēsā vāciešu drēbes, ir nogriezuši bārdus un peisas un runā pareizā vācu valodā, kaut gan tā nebūt vēl nav tik pareiza”¹¹¹. Šeit redzams, ka Rīgā saskārās divu veidu ebreju tipi – tie, kuri nāca no Lietuvas un Baltkrievijas pārstāvēja pārsvarā hasīdus un mitnagedus, savukārt tos, kuri bija no Vācijas, bija skārušas Haskalas un asimilācijas idejas. Kā vēl vienu piemēru var minēt Maksa Lilientāla atmiņas par viņa pārdomām dodoties uz Rīgu, lai 1840. gadā, lai liktu pamatus pirmajai ebreju vispārīglītojošajai skolai. Ceļā uz Rīgu viņš domāja, kā viņu uzņems, jo “es ļoti labi zināju, ko viņi (Krievijas ebreji) domā par viņu (vāciešu) spējām, un cik daudz pārāki viņi par tiem sevi uzskata”¹¹². Viņu satrauca, ka viņiem varētu nepatikt viņa jocīgās drānas, bet viņš varētu nesaprast to jidišu, kurā runā vietējie ebreji. Tomēr viņa bažām nebija pamata, jo saga idīšanas komiteja bija tērpusies Eiropas stila apģērbā, runāja korektā vācu valodā un bija priecīga viņu sagaidīt. Ebreju kopienai bija arī politisks nolūks šīs modernās vācu ebreju skolas dibināšanai – pretēji nesenajiem Krievijas impērijas likumiem viņi gribēja neļaut ebrejiem uzturēties Rīgā, jo baidījās no konkurences komercdarbības jomā, un ebreji jauno skolu uzskatīja par

atdzimšana [tiešsaiste] [skatīts 2014. gada 22. martā] Pieejams

<http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/publikacija/4430/#2-4>

110 Kašruts – likumi, kas jāievēro ebreju virtuvē, kas balstīti Torā.

111 Robert Iljish, “*Baltijskije ocherki*,” *Voshod*, No. 8. (avgust, 1884): 44.

112 Bruce L. Ruben, Max Lilienthal, *The Making of the American Rabbinate* (Wayne State University Press, 2011), 32.

vēl vienu savas stabilitātes pamatu. Tomēr, kad viņš kādu laiku jau bija darbojies Rīgā, viņš uz mājām adresētās vēstulēs aprakstīja arī otra tipa ebrejus: “Ebrejs ar savu netīro fiški, jeb cepuri un savā garajā, noskrandušajā mantelī (*šebicē*) sevi stāda augstāk par karali vai imperatoru; viņš pretojas jebkādi izglītībai, ienīst kultūru, pretojas visām paražām, pārprot katru apgaismošanas mēģinājumu, nesaprot ne vārda vāciski, it īpaši, manus sprediķus [...] un es esmu pārliecināts, ka divas trešdaļas nesaprot, ko es vēlos panākt”¹¹³. Tomēr ar laiku draudze bija pieņēmusi viņa sprediķus vācu valodā¹¹⁴. 1841. g. 17. dec. Senāts ar cara piekrišanu publicēja noteikumus ebreju dzīvošanai Rīgā, saskaņā ar kuriem Rīgā varēja pierakstīties tie ebreji, kas bija pilsētas patstāvīgie iedzīvotāji, citu guberņu un Slokas ebreji nedrīkstēja tur pierakstīties un ebrejiem, kuriem ir tiesības dzīvot pilsētā bija jānēsā vācu apģērbs (t.i. nedrīkstēja nēsāt tradicionālo ebreju apģērbu). Sekoja vairākus gadus ilgs strīds, par to, vai šie noteikumi attiecas tikai uz “aizsargājamajiem” vai viesiem ebrejiem, kuri lēmuma pieņemšanas brīdī dzīvoja Rīgā. Strīds tika izbeigts 1845. g. 27. nov. ar Senāta lēmumu, ka norādījumi attiecās uz ebrejiem, kas faktiski dzīvoja Rīgā. Līdz ar to par oficiālo Rīgas ebreju kopienas dibināšanas gadu var uzskatīt 1842. gadu, kad tika iesniegts pirmais Rīgas ebreju iedzīvotāju saraksts, kura bija minēti 409 cilvēki.¹¹⁵

Kā interesantu piemēru cionisma atbalstīšanā var minēt, Rīgas tirgotāju Šmueli Hiršfeldu, kurš bija dzimis Latgalē un jaunībā no nāves izglābis kādu no ietekmīgās baronu Manteifeļu dzimtas bērniem. Pateicībā par to viņi viņam izgādāja tiesības apmesties Rīgā, kur viņš kļuva par ietekmīgu koktirgotāju, kuru nopietni interesēja reliģiskais cionisms, un 1882. g. viņš izceļoja uz Palestīnu un nodibināja tur apmetni Rišon-le-Ciona, kura pastāv vēl līdz mūsdienām.¹¹⁶

Rīga pozitīvi izcēlās ar to, ka tajā nebija notikuši ebreju grautiņi.

Rīgā saskārās divu veidu ebreju tipi – tie, kuri nāca no Lietuvas un Baltkrievijas pārstāvēja pārsvarā hasīdus un mitnagedus, savukārt tos, kuri bija no Vācijas, bija skārušas Haskalas un asimilācijas idejas. Habada hasīdiem¹¹⁷ bija attīstīta racionālā domāšana.

113 Ibid., 36.

114 Ibid., 41.

115 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 71-72

116 Aivars Stranga, *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads*, 330. lpp.

117 Habads ir hasīdu kustība ortodoksā jūdaisma ietvaros. Tās nosaukums “Habad” ir akronīms no senebreju vārdiem חכמה, בינה, דעה – gudrība, izpratne, zināšanas, kas pēc habadņiku domām, veido intelektu. Habadu 18. gs. beigās izveidoja Šneurs Zalmans no Ļadiem, kurš izveidoja intelektuālu sistēmu un jūdaisma pieeju, kas bija paredzēta, lai atbildētu hasīdisma oponentiem, kuri hasīdismu kritizēja par intelektuālisma trūkumu.

Kurzemes mitnagedi¹¹⁸ atrada kopīgu valodu ar viņiem un kopīgi uzsāka produktīvu sabiedrisko darbību kultūras un labdarības iestādēs.¹¹⁹

Latvijā ebreju skaits strauji palielinājās līdz pat 1914. gadam, pateicoties tieši iebrucējiem no Baltkrievijas, Lietuvas un mazākā mērā no Ukrainas. Tādēļ Latvija izrādījās vieta, kur sastapās visdažādākie reliģiskās domas virzieni no Eiropas Austrumiem un Rietumiem, kļūstot par reliģiskā cionisma dzimteni.

Latgalē pirmie ebreji ieradās ap sešpadsmito gadsimtu, kad viņi bēga no Ivana Bargā represijām. Lielāks skaits ebreju Latgalē ieradās no Polijas, Ukrainas un Baltkrievijas un apmetās Krustpilī, Krāslavā un Daugavpilī. Viņi bija ortodoksi, runāja jidišā un cieši pieturējās pie ebreju tradīcijām. Viņi pārsvarā nodarbojās ar muitas punktu nodokļu atpirkšanu, sīktirdzniecību un ceļojošo tirdzniecību, vēlāk sāka tirgoties ar labību un kokiem, kā arī piedalījās eksportā. Ebreji turēja krogus, nodarbojās ar alkohola ražošanu. 1766. g. galvasnaudas nodokli Latgalē maksāja 2996 ebreji, neskaitot bērnus, no kā var secināt, ka viņu kopējais skaits bija ap pieciem tūkstošiem. Tobrīd administratīvi šis apgabals atradās Polockas, bet kopš 1802. gada Vitebskas guberņā un bija ietverts apmešanās joslā, kam bija liela nozīme ebreju ekonomiskajā, politiskajā un kultūras dzīvē.¹²⁰ Kopš 1804. gada Latgales ebrejiem bija aizliegts dzīvot laukos un nodarboties ar lauksaimniecību, tādēļ viņi pārcēlās uz pilsētām, kur dzīvoja samērā nabadzīgi. 1897. gadā ebreji bija 12.8% no iedzīvotāju skaita Latgalē, pirms Pirmā pasaules kara tur dzīvoja ap astoņdesmit tūkstošiem ebreju. 1920. gadā Latgalē dzīvoja apmēram 30 tūkstoši ebreju, 1935. gadā skaits bija samazinājies līdz 27,974 ebrejiem. Latgales ebrejus, atšķirībā no Kurzemes ebrejiem vairāk ietekmēja deviņpadsmitā gadsimta beigu rusifikācija.

Politiskajā dzīvē Latgales ebreji bija aktīvi, piedalījās pašvaldību vēlēšanās, viņu kandidāti guva lielu atbalstu, piemēram, Ludzā un Rēzeknē puse no pašvaldības deputātiem bija ebreji. 20. gs. Latgalē lielu popularitāti ieguva tādas partijas kā Bunds un kreisā novirziena cionisms. Reliģijas jomā daļa Latgales ebreju pieturējās pie Baltkrievijas un Lietuvas ebreju modeļa, kas bija saprotams, jo to ietekmēja politiskā situācija, kad Latgales teritorija 1562-1772. gadam bija Polijas-Lietuvas valsts sastāvā, bet vēlāk līdz pat 1917. gadam bija Vitebskas guberņas sastāvā.

118 No senebreju valdodas “nepiekrītošie”, šādi hasīdi apzīmēja savus oponentus no rabīnu un ebreju kopienu vadītāju vidus. Atšķirībā no hasīdisma, kur galvenā autoritāte bija līdera personība, mitnagedu kritērijs bija rabīna izglītība.

119 M. Bobe, *Ebreji Latvijā*, 93-98. lpp.

120 Ibid. 74.

Baltkrievijā, īpaši Vitebskas guberņā bija populārs hasīdisms, 18. gs. beigās tur darbojās Menahems Mendls un Šneurs Zalmans no Ļadiem, ar ko ir skaidrojama habada hasīdisma lielā ietekme Latgales ebreju vidū. Jāatzīmē, ka tur populārs bija arī lītvaku ortodoksālais rabīnisms, līdzīgi arī Latgalē bija vērojama tā ietekme.¹²¹ Haskalai Latgalē nebija lielas ietekmes. Pārsvarā bija jūtama tieši hasīdisma vai mitnagedu ietekme. Kā piemēru var minēt to, ka pazīstamākie Latgalē dzīvojošie rabīni bija Josifs Rozins, kurš bija hasīdisma pārstāvis un Meirs Simha Kacs-Kagans, kas pārstāvēja ortodoksālo jūdaismu, kuri bija no Daugavpils.

Tas, ka Latvijā nebija slavenu ješīvu, veicināja dažādu rabīnu pieaicināšanu no citurienes, galvenokārt no Lietuvas, Baltkrievijas, kā arī Centrālās un Rietumeiropas.

Kā atzīmē A. Feigmanis, Haskalas tematikai veltītie darbi bija sacerēti galvenokārt Rīgā un Jelgavā, savukārt nozīmīgākie Toras un Talmuda komentāri, kā arī ar kabalū saistīti sacerējumi bija radušies Daugavpilī, Ludzā un citviet Latgalē, Kurzemē to autori bija lietuviešu tradīcijas rabīni.¹²²

Šaurākā perspektīvā - tieši Kurzemē saskārās Rietumu un Austrumu ebreju tradīcijas, un šī īpatnējā mijiedarbība jau izsenis bija augsne tādām progresīvām idejām kā reliģiskais cionisms, kuru rašanās tiek aplūkota nākamajā apakšnodaļā.

2.3 Reliģiskā cionisma idejas Mordehaja Eliasberga literārajā mantojumā

2.3.1 M. Eliasberga dzīves nozīmīgākie posmi, saikne ar Latviju

Mordehajs Eliasbergs bija viens no pirmajiem kustības *Hovevej Cion* piekritējiem un tās atbalstītājiem.¹²³ *Hovevej Cion* kustības dibināšanas saietā 1884. g. Katovicē viņš tika ievēlēts kustības padomē. 1887. g. sapulcē Druskininkos viņu ievēlēja par kustības goda priekšsēdētāju. Eliasbergs bija pirmais, kurš pārliecināti uzsvēra nepieciešamību pēc visu ebreju tautas daļu vienotības, neatkarīgi no viņu politiskajiem vai reliģiskajiem uzskatiem, lai kopīgi atjaunotu Izraēlas Valsti. Viņš atbalstīja *Hibat Cion* kustību un šajā jomā sadarbojās ar Lietuvas “apgaismotājiem”. Viņš uzskatīja, ka ir nepieciešams ebrejiem, kas dzīvo Svētās Zemes teritorijā piešķirt tiesības šabata gada¹²⁴ laikā pārdot neebrejiem savu ražu, tādējādi

121 Ibid. 91., 104, 105.

122 Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni, personības, promocijas darbs*, 2012. 7-8.

123 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 95. lpp.

124 Septiņu gadu cikla septītais gads un piecdesmitais gads pēc septiņiem gadu cikliem, kura laikā nedrīkst apstrādāt zemi.

atrisinot *smitha*¹²⁵ problēmu un pavērt ceļu plašai darbībai lauksaimniecības jomā¹²⁶.

1. att. Vienīgā saglabājusies M. Eliasberga fotogrāfija (glabājas Jeruzalemē Centrālajā Cionistu arhīvā, autores foto)

Pamatizglītību viņš apguva pie tēva, kas bija skolotājs ješivā. Sešu gadu vecumā viņš sāka nodarboties pie rabīna Elijahu Ragolera, kas piederēja ortodoksālā jūdaisma apgaismības novirzienam, kas bija mācījies pie Haima no Voložinas, viņš bija ļoti spējīgs un tik dēvēts par *ilui* (brīnumbērnu). Deviņu gadu vecumā viņš tika saderināts ar bagātā M. Kadisona no Slobodkas (Kauņas piepilsēta) meitu, pārcēlās uz viņa māju un līdz kāzām 13 gadu vecumā, turpināja izglītoties pie viņa. Bez Talmuda viņš apguva arī Tanahu, kā arī vācu valodu¹²⁷. Pēc kāzām viņš pārcēlās uz Voložinu, kur kādu laiku mācījās Voložinas ješivā, kur kļuva par vienu no Haima no Voložinas dēla Iceles tuvākajiem mācekļiem. Viņa *hevrut* (Talmuda studiju partneris) bija rabīns Naftalis Cvi Jehuda Berlins (Necivs), kurš vēlāk kļuva par Voložinas

125 Septītais (tukšais) gads.

126 Aleksandr Kac i Cvi Vasserman, *Evrejskije mudreci so vremeni Mishni i do nashih dnei* (Ierusalim: Shvut Ami, 2008), 354.

127 Voložinas ješivu atklāja 1802. gadā Viļņas Gaona skolnieks rabīns Haims no Voložinas (1749-1821). Tā bija jauna tipa ješivas veids, kas 19. gs. laikā dibinājās visā Krievijas impērijas teritorijā un vēlāk arī visā pasaulē. Ješiva katra šāda ješiva bija autonomas mācību centrs ar savu režīmu un finansiālo nodrošinājumu. Mācību programma atspoguļoja katras šādas ješivas izveidojušos Toras studiju tradīciju. Galvenā atšķirība no hasīdisma, kur tas izplatījās, pulcējoties ap kopienas cadikiem

1) lielo centru kļūst mazāk, bet perifērija kļūst par centru, palielinās individuālā cilvēka ietekme, pieaug vietējo rabīnu ietekme;

2) Voložinas ješiva savām vajadzībām pati vāca līdzekļus,. Sk. Masha Greenbaum. *The Jews of Lithuania: a History of a Remarkable Community, 1316-1945*, (Jerusalem, Gefen Publishing House, 1995), 91-94

ješivas vadītāju. Viņa pirmais skolotājs rabīns E. Ragolers reiz tiekoties ar viņu pārmeta, ka Eliasbergs pietiekami daudz laika nevelta Torai un paredzēja, ka sods par šādu rīcību būs tāds, ka viņš īsā laikā zaudēs visu savu īpašumu. Tā arī notika un kopš tā laika viņš visu savu laiku veltīja tikai Toras studijām (*gdolei adorot*).¹²⁸ Bija pazīstams ar Voložinas Necivu un Šmueltu Mogiļoveru. Vēlāk nodarbojās ar biznesu Rīgā un Kauņā (pārdeva garšvielas, graudus), kur iepazīnās ar rietumu un rusificētiem ebrejiem. Rīgā viņš tikās ar tur ieradušos M. Lilientālu¹²⁹, kuru centās pārliecināt par to, ka labas pārmaiņas ebreju sadzīvē būtu panākamas nevis ar vardarbību Haskalas ideju uzspiešanu, bet gan atceļot apmešanās joslas robežas. Jāpiebilst, ka Haskalas jeb apgaismības idejas netika viennozīmīgi uztvertas tā laika ebreju sabiedrībā, liela daļa apgaismības un progresu diskursu viennozīmīgi noraidīja, jo pastāvēja bažas, ka apgaismība un Rietumeiropas stila izglītība iedragās ebreju kultūras reliģisko bāzi un veicinās asimilāciju. Šādām bažām bija arī objektīvs historiogrāfisks pamats, jo zināmā mērā ebreju Haskala jeb apgaismība kopēja Rietumeiropas Apgaismes paradigmu, tādēļ tās kritiķi varēja mācīties no vēsturiskas pieredzes, ko parasti izmantoja arī savā argumentācijā. Lūk, kā Eliasbergs atrisina Haskalas problemātisko situāciju. Viņa grāmatas “Zelta vidusceļš” priekšvārdā, kura viņa dēls Jehonatans Eliasbergs sniedz M. Eliasberga biogrāfiju, viņš šo tikšanos apraksta šādi: “Lūk, ko es dzirdēju no sava tēva: “Kad es atnācu uz Lilientāla *beit-Talmud*, es viņu ieraudzīju ar pletni perot kādu jaunieta par naudas zādzību. Tai brīdī es izjutu Lilientāla mīlestību pret savu tautu, dzirdot Lilientālu sakot: “Tu izaugsi un kļūsi par zagli, un teiks, ka visi ebreji ir zagļi. Tu būsi nomelnojis visus ebrejus un jūdaismu un bijis par iemeslu ebreju vajāšanām”. Vēlāk es viņam jautāju, kā klājas mūsu brāļiem. Es teicu, ka izglītība ir zemes sāls, kas tautai dod garīgumu, kuru tā lietos visos savos darbos. Bet cilvēkam nepietiek tikai ar apgaismību vien, ne tikai tās trūkums noved pie grēkiem, jo cilvēka viedokli ietekmē fiziskās dzīves nepieciešamības, piemēram, slāpes, bads. Pievērsoties mūsu izpostītās tautas jautājumam, mūsu ienaidnieku un to, kas mūs atgrūž acīs tiek pārspīlēti mūsu trūkumi un mums nav citas iespējas, kā papildus citām brīvībām, atvērt mums Krievijas vārtus un palielināt mūsu soļus Krievijas virzienā. Tad mums atvērsies “maizes tīrība” un mēs kļūsim par svētību saviem kaimiņiem un imperatoram.””¹³⁰ Lilientāls viņam šai jautājumā paudis atbalstu. Pēc tam, sekojot Kališera ieteikumam, kad viņš četrus

128 Aleksandr Kac i Cvi Vasserman, *Evrejskije mudreci so vremeni Mishni i do nashih dnej*, 354.

129 Maksis Lilientāls (Menahems; 1815-1882), skolotājs, autors un rabīns. Viņš bija dzimis Minhenē, kur beidza studijas, 1839. g. pēc L. Filipsona ieteikuma tika nozīmēts par Rīgas ebreju skolas direktoru. Šajā amatā viņam bija panākumi, viņš kļuva pazīstams arī ar saviem sprediķiem, kurus runāja vācu valodā Rīgas sinagogā, sprediķi tika 1841. g. publicēti grāmatā “*Predigten in der Synagoge zu Riga*”.

מרדכי עליאסבערג. שביל הזהב. ווארשא: בדפוס האחימ שולדבערג, 1897, 8 130

gadus bija nodarbojies ar tirdzniecību, viņš šo nodarbi pameta, apmetās īpaši noīrētā namā, un visu savu laiku veltīja intensīvām Toras studijām, pie ģimenes atgriežoties tikai šabatos. E. Eliasbergs raksta, ka tad, kad rabīns Markils esot izlasījis kādu M. Eliasberga darbu, viņš esot bijis tik ļoti sajūsmināts, ka apsolījis viņam visu dzīvi maksāt 1000 sudraba rubļus gadā, lai Mordehajs pamestu tirdzniecību un nodarbotos ar Toras studijām, sakot: “Kādu gan dārgakmeni jūs esat izlikuši pārdošanai, tādām ir jārotā vien Toras studijas!” Eliasbergs noīrēja telpas Kauņā Ūdens ielā, kur visu nedēļu veda noslēgtu dzīvesveidu, nododoties Toras studijām. Tomēr pie viņa iegriezās I. Salantera skolnieki, kuri ar viņu pārsprieda grūtos ar Toras studijām saistītos jautājumus. Šai posmā viņš tikās arī ar pašu I. Salanteru, kurš pārcēlās no Viļņas uz Kauņu un sniedza viņam atbalstu. Šajā laika posmā tika uzrakstīti vairāki vēlāk publicēti Eliasberga darbi. Vēlāk ar M. Eliasberga piekrišanu uz Kauņu tika uzaicināts rabīns Leibs Šapira no Kalvārijas, ar kuru viņš nodarbojās ar Halakas responsiem. Ar laiku I. Salantera un L. Šapiras starpā radās nesaskaņas dēļ izmaiņām viņu uzskatos, tomēr, lai arī viņš vairāk simpatizēja L. Šapiras uzskatiem, tomēr, saskaņā ar J. Eliasberga stāstīto, nav konfliktējis ne ar vienu no viņiem.

No 1852-1858. g. viņš bija Viļņas guberņas Žižmorai miestīņa rabīns, turpināja darbu pie savām grāmatām un Toras studijām. Paralēli tam viņš paplašināja savas zināšanas vispārējās izglītības laukā, lasot grāmatas vācu valodā. Vēlāk, sievas slimības dēļ, atgriezās Kauņā.

1862. g. viņš tika izvēlēts par Bauskas rabīnu, šo posteni viņš ieņēma līdz pat dzīves baigām, atsakot daudz lielāku kopienu (Suvalki 1876. g.) piedāvājumiem. 1867. gada holeras epidēmijas laikā viņš atbalstīja pilsētas medicīniskās aprūpes organizēšanu. Krievijas 1867-69. g. bada laikā viņš avīzē „*Ha magid*” publicēja rakstu, kurā Centrālo ebreju kopienų apvienību aicināja uzlabot ebreju nabadzīgā slāņa materiālo stāvokli. Raksts izraisīja lielas diskusijas, kuru laikā Eliasbergs izteica viedokli, kas tobrīd ebreju publicistikai nebija raksturīgs, ka ebreju tiesiskā stāvokļa un vispārējo dzīves apstākļu uzlabošana nav atkarīga no ebreju masu apgaismošanas un pievēršanas ebreju kultūrai, bet gan no Eiropas nāciju apgaismošanas un to kultūras līmeņa paaugstināšanas. „*Ha – magid*” viņš bieži vien publicējās, paraksta vietā liekot abreviatūru מביע (Mordehajs ben Jozefs Eliasbergs). Bez rakstiem izglītojošajā presē, tiek uzskatīts, ka viņš ir vēl 25 darbu autors, kaut arī publicēti ir tikai daži: viņa un viņa dēla Jonatana Talmuda skaidrojumi un darbs שביל הזהב (Zelta vidusceļš), kas veltīts laikmeta aktuālo jautājumu iztīrīšanai, darbā ir iekļauts arī īss autora dzīves gājuma apraksts viņa dēla J. Eliasberga izklāstā, kurš tiek izmantots arī šajā nodaļā.¹³¹

131 Jehuda Mirsky, “Ravvin Kuk iz Bauska v Sion”// *Jevreji v menjajuschimsja mire V*, glav. red. H.

Savu talmudisko pētījumu rezultātā viņš nonāca pie secinājuma, ka tas vēsturiskais mirklis, kad Izraēla tautai ir jāpievēršas Svētās Zemes apdzīvošanai un iekopšanai.

M. Eliasbergs kopā ar lietuviešu rabīniem Leibu Šapiro no Kauņas, Jošua Gešeli no Janovas un Ābramu Samuilu no Raseiņiem uzstājās pret *musar* kustību, baidoties, ka šis reliģiski-tikumiskais strāvojums nevērīgi attieksies pret Talmuda apguvi un ar laiku deģenerēsies sektā.¹³²

1863. gadā Eliasbergs vērsās pie Krievijas ebreju izglītības biedrības ar atklātu vēstuli, kurā mēģināja pierādīt, ka plašu ebreju masu materiālā stāvokļa uzlabošanās ir iespējama iegūstot atļauju ebrejiem nodarboties ar tirdzniecību, zemkopību un amatniecību arī ārpus apmešanās joslas.

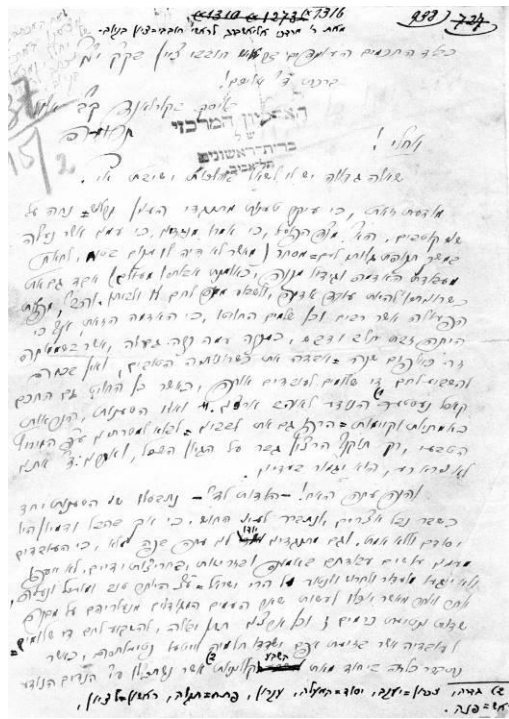
2.3.2 Uzskati un diskusijas par atgriešanos Apsolītajā Zemē

Eliasbergu ļoti iespaidoja C.H. Kališera grāmata „Tiekšanās uz Cionu” (1862). Eliasbergs pirmo reizi par Svētās zemes apdzīvošanas jautājumu publiski izteicās 1874. g., kad laikrakstā *Lebanon* publicēja divus rakstus: „Izredzētā tauta un izredzētā zeme” un „Par pārcelšanos uz Izraēla Zemi”. Šajos rakstos Eliasbergs, balstoties uz Toru, ir pamatojis nepieciešamību atjaunot ebreju tautu viņas zemē un sīki izklāstījis šādas atjaunotnes plānu. Plāns sevī ietvēra vairākus punktus: lauksaimniecības apmetņu izveidošana, ražošanas attīstīšana, vietējās produkcijas eksporta veicināšana, amatnieku un nepieciešamo profesiju pārstāvju pārcelšanās veicināšana. Viņš runāja arī par nepieciešamību Svētajā zemē izveidot ješivu tīklu, piesaistot izcilus rabīnus veidojot zemi par visu diasporas ebreju garīgo centru. Eliasbergs uzsvēra, ka tam visam ir jānotiek uz stingriem ekonomiskiem pamatiem.

Tas viss ir minēts arī vēstulē *Hovevej Cion* kustības vadītājiem Kijevā. Vēstulē tiek aplūkoti ar Palestīnas zemes apdzīvošanu saistītie jautājumi. Eliasbergs raksta par septiņām ebreju kolonijām, kuras Palestīnā apdzīvoja *Hovevej Cion* aktīvisti: par Gaderu, Zihron-Jakovu, Jesud-Amalu, Ekronu, Petah-Tikvu, Rišon-le-Cionu un Roš Pinu.

Branover i R. Ferber (Rīga: Jūdaikas studiju centrs, 2005), 18.

132 *Jevrejskaja enciklopedija* (Sankt-Peterburg: Brokgauz i Jefron, 1908-1913), tom 11, s. 417.

2. att. Unikāls fragments no M. Eliasberga vēstules (glabājas Jeruzalemē Centrālajā Cionistu arhīvā, autores foto)

Eliasbergs vēstulē (sk. 2. att.¹³³) raksta, ka bauslis apdzīvot *Erec Israel* ir viens no būtiskākajiem, bet nepauž pārliecību par to, ka šo septiņu koloniju darba pieredze varētu būt veiksmīga tādēļ, ka ebreji nav pieraduši pie lauksaimniecības darbiem. Vēstules autors pieņem, ka kolonisti ir visādi jāatbalsta, tai skaitā ar naudu un tehniku, vietēju skolu veidošanu, bet tomēr nav pārliecināts, ka no tā kaut kas varētu izdoties. Vēstules beigās viņš izsaka cerību, ka no šīs D-vam tīkamās darbošanās tomēr varētu kaut kas izveidoties.¹³⁴

Tajos gados aktuālajās diskusijās, kas norisinājās gan reliģiozās, gan sekulārās aprindās par palestinofilu kustības iespējamību, vēstulēs I. Berlinam un L. Pinskeram Eliasbergs pauda uzskatu, ka kustības veiksmei ārkārtīgi svarīga ir sadarbība. Vienojošais faktors reliģiskajiem un nereliģiskajiem palestinofliem ir ebreju nacionālās jūtas. Reliģiozajām aprindām pietrūkst tās Eiropas valstu valodu, paražu un politiskās kultūras zināšanas, kuras pārvalda maskili¹³⁵.

Eliasberga pārdomu apkopojums par ebreju nacionālās atdzimšanas kustību tika izdots jau pēc viņa nāves Varšavā 1897. g. grāmatā „Zelta vidusceļš”, kurā par lielāko vērtību viņš uzskatīja tautas vienotību, un par šādas vienotības atslēgu uzskatīja pārcelšanos uz Svēto zemi. Zem grāmatas nosaukuma tiek dots skaidrojums, ka darbā “visos sīkumos būs apspriesti

133 Central Zionist Archives, CZA A9/87.

134 Ibid.

135 Haskalas atbalstītāji.

aktuāli jautājumi, kas attiecas uz ebrejiem un jūdaismu attiecībā uz Izraēla zemes apdzīvošanu”¹³⁶. Grāmatas sākumā viņš min līdzību no Jeruzālemes Talmuda, sakot: “Šī Tora ir līdzīga diviem ceļiem – viens ir gaismas ceļš, otrs sniega ceļš. Ja iesi pa vienu – nomirsi no gaismas, ja iesi pa otru – nomirsi no sniega. Ko darīsi? Ej pa vidu un tas ir tas, ko mēs esam mācījušies no saviem pirtēviem”.¹³⁷ Šajā darbā viņš aicināja uz toleranci: “Un īpaša vieta un dižs princips ir tajā, ka visiem dievbijīgajiem Toras ļaudīm ir jābūt cilvēce, tai skaitā arī brīvdomātāji... Bet maskiliem es teikšu: mīliet D-vu un Viņa Toru un dariet labus darbus, lai rakstura tīrība ir jūsu vadošais princips. *Maskilim* piedāvā šauru taku, bet ticības piekritēji (zeloti) – ugunīgu, taču mums ir jāiet pa vidu un tad D-vs izlies Savu garu pār mums.”¹³⁸

“Vidējā skrūve”, kas spēj apvienot visas Izraēla sirdis, - ir bauslis, kas ir vispārējs un visaptverošs, kas saucas – Izraēla Zemes apdzīvošana. Šim bauslim ir spēks pietuvināt tālos un aizvākt bezdibeni, kas atdala dažādus mūsu tautas pārstāvjus: tie, kas ir par progresu un tie, kas neatkāpjas no gadsimtus senajām tradīcijām, ies plecu pie pleca, lai to piepildītu. Šai bauslī nav ne pretrunu, ne atšķirību pasaules uzskatos, kas varētu kļūt par šķērslī starp vieniem un otriem.

Ezra-grāmatnieks un Nehemija ben Hakalja mūs mācīja, ka šis bauslis – bauslis apdzīvot Israēla Zemi – no visiem citiem baušļiem atšķiras ar diviem likumiem. Lai to piepildītu, pirmkārt, var pieņemt ziedojumus no pasaules tautām, bet otrkārt, var pieņemt pat tos, kas neievēro Toras likumus. Ezras un Nehemijas grāmatās taču ir teikts, ka to ebreju vidū, kas bija atgriezušies no Babilonas Izraēla Zemē, bija arī tādi, kas bija “veduši mājās svešas sievas no tās zemes tautām” (Ezra, 10:2)¹³⁹, un tādi, kas “mina vīna spiedes šabatā”¹⁴⁰, kā arī tādi, kas “tirgojās šabatā” (Nehemija, 13:15)¹⁴¹. Un tomēr, Ezra-grāmatnieks un Nehemija ben Hakalja, šie Israēla tautas lielākie vadoņi un gudrākie vīri, nebaidījās nolaisties no sava augstā garīgā līmeņa, lai pietuvotos nešķīstajiem. Viņu pamatojums bija, ka Israēla Zemes svētums atgriezīs viņus pie taisnības”¹⁴²

Rabīns Mordehajs Eliasbergs savā veidā bija rabīnu Jehudas Alkalaja un ortodoksā rabīna Zvi Hirša Kališera, kuri uzskatīja, ka Izraēla tautai ir jāatgriežas Svētajā zemē,

מרדכי עליאסבערג. שביל הזהב. ווארשא: בדפוס האחים שולדבערג, 1897, 136

137 Ibid., 41.

138 Ibid., 76, 77.

139 Bībele (Latvijas Bībeles biedrība, 2012), 793.

140 Bībele (Latvijas Bībeles biedrība, 2012), 820.

מרדכי עליאסבערג. שביל הזהב. ווארשא: בדפוס האחים שולדבערג, 1897, 141

142 Aviner, Slomo. *Agada dnja nezavisimosti* [tiešsaiste] [skatīts 2011. g. 21. jūlijā] Pieejams <http://midrasha.net/article.php?id=4322>

sekotājs. Viņa sapnis bija ar pārceļšanos uz dzīvi Svētajā zemē, mainīt ebreju tautas raksturu. Viņš uzskatīja, ka atrodoties tur ebreji atteiksies no tirdzniecības un kļūs par jaunu, nesamaitātu kooperējošos idillisku fermeru nāciju.¹⁴³ Palestīnā ir jānodarbojas ar zemkopību un amatniecību, un tai ir jākļūst par Toras apgūšanas centru. Eliasbergs pieņēma tradicionālās sabiedrības kritiku jautājumos, kas skāra morālus aspektus, kurus viņš attiecināja uz trimdas sekām, un uzskatīja, ka ir parādījis sava veida korodējošs individuālisms, kas stimulē ekonomiku, kuru var novērst, atgriežoties pie zemkopības.¹⁴⁴ Viņš bija pārliecināts, ka no diasporas ir jāatsakās. Šeit var vilkt paralēles ar rabīna Kuka uzskatiem, ka ebreji pilnībā sevi var realizēt vienīgi Svētajā zemē. Rabīns Kuks uzskatīja, ka diasporā ebreji sevi pilnībā realizēt nespēj. Darbā „*Erec Israel*” (1910-1930) viņš rakstīja: „Diasporā ebrejs nevar savām idejām, iztēlei un jūtām pievērsties ar tādu atdevi, kā to ir iespējams izdarīt, atrodoties Svētajā zemē. Svētā atklāsmes tur ir salīdzinoši skaidras; ārējā pasaulē tās ir sajaukušās ar nešķīstību”.¹⁴⁵ Viņš uzskatīja, ka tikai Svētajā zemē – D-va zemē visus baušļus var izpildīt to ideālā formā.

Eliasbergs sevi dēvēja par reliģiozu nacionālistu, parasto, nacionālo motīvu viņš uztvēra kā pilnīgi leģitīmus centienus, kaut arī uzstāja, ka ticības vajadzības bija cionisma darba pamatā, un, ka nacionālais ideāls ieņēma vienīgi otršķirīgu lomu. Savā vēlmē izveidot ebreju apmetnes uz drošiem pamatiem viņš pat saviem kolēģiem rabīniem piedāvāja sadarboties ar maskiliem. Šo politiku vēlāk pārņēma cionistu kustība *Mizrahi*, bet 1880-tajos gados tā tika uzskatīta par gatavo ķecerību. Acīmredzams, ka rabīns Eliasbergs bija viens no pirmajiem, kam bija izdevies domāt sekulārās kategorijās. Tajā pašā laikā Eliasbergs nevēlējās pieļaut, ka uz Svēto zemi pārceļas brīvdomīgie ebreji. Rietumu pasaules ideāls, kad Baznīca ir atdalīta no valsts, viņa koncepcijai par Izraēlu kā garīdzniecības valsti, bija pilnīgi svešs. Viņš rakstīja: „Šeit jūs varat redzēt divkārtu brīdinājumu – nepalielināt Palestīnas apmetnes ar tiem, kuri neturas pie reliģijas, piemēram, tiem, kuri desakralizē šabatu, kaut labāk viņi paliktu diasporā, nekā uz D-va zemi atvestu nešķīstību”.¹⁴⁶ Viņš teica: „Visas Toras jēga ir vienīgi zemē, kas ir apsolīta Izraēlam, Viņa tautai, Viņa likumu un baušļu ievērošanai. Tādēļ to sods, kuri, D-vs pasargi, pārkāpj tos Svētajā zemē, ir daudz lielāks, divkārt un trīskārt

143 Jacob B. Agus, *Banner of Jerusalem: The Life, Times and Thought of Abraham Isaac Kuk, the Late Chief Rabbi of Palestine* (Bloch Publishing Company, 1946), 53.

144 Yehudah Mirsky, *An Intellectual and Spiritual Biography of Rabbi Avraham Yitzhaq Ha-Cohen Kook from 1865 to 1904* (Ph.D. Dissertation, Harvard University, 2007), 7.

145 Arthur Hertzberg, ed., *The Zionist Idea*, 420.

146 Jacob B. Agus, *Banner of Jerusalem: The Life, Times and Thought of Abraham Isaac Kuk, the Late Chief Rabbi of Palestine*, 54.

lielāks, nekā tiem, kas tos pārkāpj ārpus Svētās zemes”.¹⁴⁷ Tomēr vēlāk var redzēt, ka viņa uzskati nedaudz mīkstinājās. Attiecībā uz *Bilu* kustību viņš uzskatīja, ka viņus nevar atstāt bez garīgas vadības un bija pret fizisku iespaidošanu un sodiem. Ierosinājumu padzīt *Bilu* kustību¹⁴⁸ no Hederas viņš uzskatīja par muļķīgu, sakot, ka uzdevums ir garīgu slimību ārstēt ar atbilstošiem medikamentiem un uz pareizā ceļa ļaundarus ir jāatgriež saudzīgi, neamputējot viņu locekļus kā ķirurgiem. Viņš uzskatīja, ka no viņiem nevar prasīt lielāku dievbijību kā no zemniekiem, kuri ir uzticīgi savai reliģijai, kā tas ir pierasts visās diasporas kopienās. Vēlāk viņš atkāpās no sava 1870-to gadu viedokļa, ka dzīvošana Svētajā Zemē pieprasa daudz lielākus reliģiskus pienākumus kā dzīvošana diasporā. Vienlaicīgi viņš mēģināja samierināt ortodoksos un maskilu pārceļotājus. Viņa uzskats bija, ka ja ortodoksā *Hovevej Cion* pacentīsies kļūt taisnīgāka attiecībā pret maskiliem, tad pēdējie pakāpeniski atgriezīsies pie reliģijas.¹⁴⁹

Šeit var vilkt paralēles Eliasberga un Kuka agrīnajos uzskatos par no reliģijas atkāpušos ebreju pārcelšanos uz Apsolīto zemi. Laika posmā, kad Kuks dzīvoja Bauskā, līdz viņa došanās uz Palestīnu, viņš samērā stingri attiecās pret tiem ebrejiem, kuri no reliģijas bija atkrituši, bet uz Palestīnu tomēr centās pārcelties, un apgalvoja, ka Toras iedvesmotais nacionālisms neparedz solidarizēšanos ar tādiem ļaudīm. Kā piemēru var minēt viņa vārdus, kas bija rakstīti 1901-1902. gados: „Jūdaisma un Toras gars mums stingri pieprasa no nācījas izdzīt visus herētiķus un tos, kuri ir atteikušies no Toras un ticības”¹⁵⁰. Tāpat viņš ļoti stingri atšķīra reliģiozos un nereliģiozos ebrejus, norādot, ka „iekšējā atšķirība starp jūdaisma sekotājiem un tiem, kuri no tā ir atteikušies, ir lielāka nekā atšķirība starp ebrejiem un gojiem”¹⁵¹.¹⁵² Pie šādiem uzskatiem Kuks pieturējās līdz laikam, kad pārcēlās uz Svēto zemi,

147 Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*, (Philadelphia, NY, Jerusalem: Jewish Publ. Society, n.d.), 58.

148 Bilu kustība – jauniešu proto-cionistu organizācija, pirmās alijas (ebreju masvaids ieceļošanas *Erec Israel*) ietvaros. Kustības nosaukums ir abreviatūra no Jes. 11:5 - “Jēkaba nams, nāciet, iesim”. Kustība izveidojās Harkovā no *Hovevej Cion* kustības pēc grautiņiem. Bilu ieradās Otomaņu impērijā, kur neveiksmīgi meklēja R. Olifanta palīdzību. Konstantinopolē viņi izdeva manifestu, kas aicināja visus ebrejus emigrēt uz Izraēla zemi, un pauda nolūku prasīt sultānam nacionālās tiesības, šis projekts neizdevās. Īsu brīdi viņi bija Mikve-Israelā, tad strādāja Rišon-le-Cionā, dibināja apmetnes, galvenokārt Hederas rajonā. Viņi bija nākamo imigrantu paraugs, tomēr viņiem bija grūti pārvarēt grūtus apstākļus. Lielākais viņu biedru skaits bija 60 *biluim*, un tikai viens no viņiem piedzīvoja Izraēlas valsts nodibināšanu. Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology*, 35-37.)

149 Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*, 72.

150 Ibid., 55

151 Neebrejiem.

152 Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*, 55

kur sarunu ar brīvdomīgajiem ebrejiem, kuri no jauna cēla valsti, uzklusot viņu uzskatus par atgriešanos dzimtenē, rezultātā, tos mainīja.¹⁵³ Tā arī no Kuka vēstulēm mēs redzam, ka viņš iesaka neatteikties no tiem bērniem, kuri ir novērsušies no Toras un ticības ceļa, kuri ir pakļāvušies laika garam, viņš saka, ka D-vs to nevēlas. Kuks skaidro, ka tad, kad visa netaisnība, kur prevalē sabiedrībā, nostājās viņu priekšā, viņi kļuva par kareivjiem, kuru uzdevums bija sabiedrības uzlabošana, un, kaut arī viņi kļūdās, viņus nedrīkst salīdzināt ar ļaunajiem, kuri rīkojas vienīgi savu dzīvniecisko instinktu dzīti, un kuriem nepiemīt ne mazākās cenšanās pēc taisnīguma. Viņš saka, ka, ja uz šiem ļaudīm nemetīs ar akmeni, bet tā vietā pret viņiem attieksies draudzīgi, tad, kad mainīsies laiki, viņi savas filozofijas kļūdas izpratīs un tad jau varēs izmainīties uz labo pusi¹⁵⁴. Jau vēlāk Eliasbergs uzskatīja, ka bauslis apdzīvot Svēto zemi ir atšķirīgs no citiem baušļiem, ka sadarbošanās ar atkritējiem ar mērķi piepildīt šo bausli, nepārkāpj viņa principu nepievienoties ļaunajiem. Viņš teica: „Mums ir aizliegts apvienot spēkus ar ļaunajiem vienīgi tad, kad nepaliek neviena cerība mainīt viņu ceļus; bet, kad durvis uz atgriešanos vēl joprojām ir atvērtas, un, kamēr jūdaisma sulas viņos vēl nav izsīkušas, mēs varam ar viņiem sadarboties, jo viens bauslis ved pie nākamā, un tādējādi viņi var tikt vesti tuvāk D-višķajai Torai un tās ceļiem”.¹⁵⁵

Eliasbergs nacionālismu uzskatīja par pamatu reliģijas un Haskalas sintēzei, kas diasporā nav iespējama, jo, kad ebreji dzīvoja Svētajā zemē, tad Tora un sekulārās zināšanas bija vienotas; diasporā tās ir dalītas, vai pat atrodas opozīcijā. Tā kā sekulārajām zināšanām ir nozīme nacionālās atbildības sajūtā, Svētā zeme nevar būt apdzīvota bez tām, un reliģiozajiem ebrejiem ir jāpieņem maskilu palīdzība. Viņš teica: „Mums vajag kaut ko darīt kopējam nācijas labumam, mums ir jāapvieno divu veidu gudrības... Un, kad tās būs savienotas, pirmreizējā vienotība atkal rotās Izraēlu.”¹⁵⁶ Tādējādi Eliasbergs atzina tradicionālās audzināšanas nepilnības diasporā, un uzskatīja, ka pret maskiliem ir jāattiecas ar lielāku toleranci, bet maskiliem, no otras puses, ir daudz jūtīgāk jāuztver tradicionālās sabiedrības principi.

Eliasbergs definēja atšķirību starp tradicionālo magidu¹⁵⁷ un jaunā veida nacionālo propagandētāju (matifu). Tiem abiem bija jābūt d-vbijīgiem cilvēkiem, kas ir spējīgi aicināt ļaudis sekot Toras mācībai; bet divas atšķirības viņu starpā bija stils un sprediķu saturs.

153 Ibid.

154 Abraham Isaac Kook, *The Lights of Penitence, the Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters and Poems* (New Jersey: Paulist Press, 1978), 344-345.

155 Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*, 59.

156 Ibid., 60.

157 Tradicionālie skolotāji un stāstnieki.

Magids materiālu ņēma no bibliskajiem un rabīniskajiem tekstiem, kamēr matifs balstījās uz ebreju vēstures notikumiem. Otrkārt, magida vēstij bija jāstāv pāri šai pasaulei ar visiem tās trūkumiem, kamēr matifam sava auditorija bija jāiedvesmo cītīgi strādāt. Viņam bija jāeksaltē lauksaimniecība un lopkopība pār tirdzniecību, kas palīdzēja ebrejiem izdzīvot izsūtījuma laikā, jo senči vienmēr ir bijuši lauksaimnieki un lopkopji. Šeit ir redzami Eliasberga mēģinājumi atdzīvināt tautas seno pagātņi. Pēc viņa domām, nacionālistu propagandai būtu jābūt trim stūrakmeņiem - „produktivizācijai”, tai skaitā lauksaimniecībai un adaptācijai parastam lauku dzīvesveidam; diasporas noliegšanai, kura tautu ir novedusi pie morālas degradācijas; un akcentam uz vienotību, mieru un brālību visu ebreju pasaules elementu starpā, īpaši starp ortodoksiem un maskiliem. Ideālam matifam būtu jāpārzina Toras vērtības, bet jāprot izpausties arī dzīvē ar mūsdienīgām idiomām, tādējādi savienojot veco un jauno – tradīciju un nacionālas vērtības.¹⁵⁸

Par pašu lielāko cionisma idejas vērtību Eliasbergs uzskatīja „daudzu ideju apvienošanu vienotā centrā”. Vienotību viņš uzskatīja par galveno vērtību, jo tā garantē nepārtrauktu ebreju tautas pastāvēšanu.¹⁵⁹

Sava darba “Zelta vidusceļš” beigās M. Eliasbergs aicināja uz iecietību:

“Un galvenais un lielākais princips ir tajā, ka visiem lielajiem Toras zinātājiem un dievbijīgajiem ļaudīm ir jāmīl cilvēki, tostarp arī brīvdomīgie... Esiet kā Ārons... Mums katram lietas ir jāizskaidro pacietīgi, saskaņā ar katra cilvēka intelektu... Un apgaismotājiem es saku: mīliet D-vu un Viņa mācību un dariet labus darbus, lai tikuma tīrība ir jūsu vadošais princips. Apgaismotāji piedāvā aukstuma ceļu, fanātiķi – uguns, bet mums ir jāatrodas pa vidu, tad D-vs bagātīgi apdāvinās mūs ar savu Garu”..¹⁶⁰

Eliasbergs atzina dažus tradicionālas sabiedrības kritikas momentus, īpaši par tās morālajām nepilnībām, kuras saistījās ar trimdas nodarīto ļaunumu. Dzīves beigu posmā Eliasbergs vairākkārt tikās ar A.I. Kuku, kurš vēlāk kļuva par Bauskas rabīnu. Kuks vēlāk turpināja viņa aizsākto ceļu reliģiskā cionisma laukā.

M. Eliasbergs mira 1889. gadā. Daudzi domāja, ka par viņa pēcteci kļūs A.I. Kuks, tomēr tas notika tikai vēlāk, jo vieni uzskatīja, ka viņš vēl bija pārāk jauns, priekš citiem viņš bija pārāk dievbijīgs, tādēļ par nākamo Bauskas rabīnu kļuva Jehezkiēls Lifšics (1862-1932), kas bija rabīns, kurš bija ieguvis arī zināmu laicīgo izglītību, kuram bija plašs interešu loks, un kurš bija slavens ar saviem izcilajiem sprediķiem. Pēc pieciem gadiem rabīns Lifšics

158 EHUD LUZ, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*, 108.

159 Ibid., 47.

160 YEHUDAH MIRSKY, *An Intellectual and Spiritual Biography of Rabbi Avraham Yitzhaq Ha-Cohen Kook from 1865 to 1904*, 7.

aizbrauca uz Plocku un tad 1896. gadā 30 gadu vecumā Kuks ieņēma Bauskas rabīna vietu¹⁶¹.

Rabīns M. Eliasbergs, kā lielākā daļa kādu jaunu ideju autori, bija ļoti izglītots cilvēks, viņš bija iepazinies ar aktuālajiem jūdaisma strāvojumiem un ebreju filosofu darbiem. Viņa idejas neradās pilnīgi tukšā vietā, viņam simpatizēja rabīnu Alkalaja un Kališera uzskati, no kuriem viņš atvasināja savus personīgos. Bez tam, Alkalja un Kališera laikā ideju ģenerēšanas laikā vēl nepastāvēja organizācijas, kas balstītos reliģiskā cionisma idejās, savukārt tieši M. Eliasbergs bija tā persona, kas piedalījās kustības Hovevei Cion izveidošanā 1884. gadā. Šī organizācija jau sāka orientēties uz idejām par ebreju pārcelšanos uz Palestīnu, jāatzīmē arī, ka Eliasbergs jau sāka paust ebreju nacionālisma idejas, tās uzskatot par pamatu reliģijas un Haskalas sintēzei, kas, viņaprāt, diasporā nebija iespējama. Kā savā darbā min pētnieks Dovs Švarcs, kurš ir atzīts reliģiskā cionisma kustības pētnieks, tad līdz zināmam līmenim reliģiskā cionisma uzskati reprezentē M. Eliasberga, Š. Mogiļovera un Neciva darba turpinājumu, kuri bija centrālie *Hibbat Cion* garīgie līderi. Viņš min, ka vairāki pētnieki reliģiskā cionisma rašanos datē ap deviņpadsmitā gadsimta beigām un nedaudz agrāku laika posmu.¹⁶² Viņa idejas atstāja lielu iespaidu tieši uz ievērojamāko modernā reliģiskā cionisma ideju autoru rabīnu A.I. Kuku, ar kuru viņš bija vairākkārt ticies un dalījies ar saviem uzskatiem. Eliasbergs bija pirmais, kurš pārliecināti uzsvēra visu ebreju tautas grupu vienotības nepieciešamību, neatkarīgi no to attieksmes pret reliģiju vai politiskajiem uzskatiem, lai varētu panākt Izraēlas atjaunošanu. Eliasberga uzskati faktiski noteica reliģisko cionistu kustības *Mizrachi* ideoloģiju un bija reliģiskā cionisma pamats.

2.4 A. I. Kuks – modernā reliģiskā cionisma kustības pamatlicējs

2.4.1 Ieskats A.I. Kuka biogrāfijā, dzīve un studijas Latvijā

Šajā darba nodaļā uzmanība tiek pievērsta A.I. Kuka ar reliģisko cionismu saistīto ideju attīstībai. A.I. Kuks nenoliedzami ir ievērojamākā ar mūsdienu reliģisko cionismu saistītā figūra. Jau 1901. g. viņš Bauskā publicēja vienu no savām pirmajām ievērojamām esejām – „Izraēļa misija un nacionālā pašnoteikšanās”, kurā jau bija formulēti vairāki principi, kurus viņš tālāk attīstīja daudzos darbos.

Abrahams Ichaks Kuks (1865-1935) ir dzimis Latvijā, Grīvā, Kurzemes guberņā (mūsdienās Daugavpils daļa). Viņš bija skolotājs Lucinā (Ludzā) (1878-1880), vēlāk

161 Jehuda Mirsky, “*Ravvin Kuk iz Bauska v Sion*”, 19.

162 Dov Schwartz, *Religious Zionism: History and Ideology* (Brighton, Academic Studies Press, 2009), 5-7.

Voložinas ješivā (1884-1889). 1888. g. viņš kļuva par rabīnu Žeimeļos (Lietuva), vēlāk par Bauskas rabīnu (1896-1904). 1904. g. 39 gadu vecumā viņš pārcēlās uz Palestīnu, kur vispirms kļuva par Jaffas rabīnu (1904-1914). Tur viņš centās ortodoksos rabīnus pievērst cionisma ideāliem, kaut arī vienlaikus cionistus kritizēja par piezemētām interesēm, un īpašu neinteresēšanos par reliģiju. Pirmā Pasaules kara laikā viņš bija kādas Londonas reliģiskās ebreju kopienas vadītājs. 1919. g. viņš kļuva par galveno Jeruzalemes rabīnu, vēlāk par pirmo aškenāzu galveno rabīnu (1921-1935).

Hederu viņš sāka apmeklēt triju gadu vecumā un pirmajā dienā atteicās mācīties burtus kopā ar pārējiem audzēkņiem, uzstājot, ka vēlas nodarboties ar lielajām grāmatām kā viņa tēvs. Tikai pēc tam, kad viņam izskaidroja, ka to, kas rakstīts lielajās grāmatās nav iespējams izprast nepazīstot burtus, viņš bija ar mieru ķerties pie alfabēta.

No deviņu gadu vecuma viņš nodarbojās pilnīgi patstāvīgi, kopā ar pieaugušajiem Toras pētniekiem un bija pazīstams kā *ilui* (brīnumbērns). Pēc barmicvas viņš sev izveidoja jaunu režīmu – studēja ne vien pa dienu, bet arī divas naktīs nedēļā. Piecpadsmit gadu vecumā viņš pameta dzimtās vietas un vienu gadu studēja Smorgonā (netālu no Viļņas).¹⁶³ Šai laikā viņš padziļināti studēja grāmatas par ebreju ētiku un uzskatīja sevi par neklātienes *musar*¹⁶⁴ kustības dibinātāja rabīna Israēla Salantera skolnieku, kuru viņš dēvēja par “svēto milzi”.

Turpmākajos gados viņš mācījās Voložinas ješivā rabīna Naftaļa Cvi Jehudas Berlina (Neciva) vadībā. Kuks apmeklēja ne vien ješivas vadītāja lekcijas, bet arī rabīna Haima Soloveičika lekcijas, kas bija veltītas analītiskas domāšanas attīstīšanai. Viņš mācījās ne mazāk par astoņpadsmit stundām nedēļā, to laikā izstudējot pa sešdesmit Talmuda lapām. Tieši šajos gados viņam izveidojās īpaša attieksme pret svēto Toras valodu – nodarbību, šabatu un svētku laikā viņš centās runāt ivrītā, ko apguva tik labi, ka sāka tajā rakstīt garīgas himnas un lirisku dzeju.

A.I. Kuka pirmais publicētais raksts bija ortodoksālajā žurnālā *Mahazikei hadaat*, kas iznāca 1886. gada janvārī. Raksta nosaukums bija *Cvi le-cadik* (“Slava taisnīgajam”) un tajā viņš aizstāvēja savu skolotāju Necivu (Naftali Cvi Jehudu Berlinu) pret ortodoksu kritiku un apsveica viņa atvērtību mūsdienu problēmām¹⁶⁵. Šeit vēl neliels ieskats viņa interesējošajā tā perioda tematikā. 1887. gadā viņš sāka izdot mēneša žurnālu *Itur sofrim* (“Rakstveža ornamenti”), kur tika apspriestas ebreju un neebreju savstarpējās attiecības, iepazīstināja ar rabīniskās literatūras jaunumiem, atbalstīja Neciva ieteikumu lasīt avīzes un žurnālus šabatā.

163 Aleksandr Kac i Cvi Vasserman. *Evrejskije mudreci so vremeni Mishni do nashih dnei*, 431-432.

164 *Musar* kustība ir ebreju ētikas, izglītības un kultūras kustība, kas 19. gs. Izplatījās Lietuvas ebreju vidū.

165 Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības, promocijas darbs*, 60. lpp.

A. Feigmanis savā darbā min, ka viņš aizskāra neebreju nāciju un Israēla attiecību problēmu, neuzskatot neebreju nācijas par dēmonisku spēku, bet gan par būtību, kas vēl nav izgājusi grēku izpirkšanu un atrodas ceļā uz to¹⁶⁶. 1891. gadā ravs Kuks publicēja darbu *Heveš Pēr* (“Skaistuma turbāns”), kas bija veltīts tfilina nēsāšanai, minot, ka “Nepareiza tfilina uzlikšana izjauc robežu starp ķermeni un saprātu, starp nācijām un Israēlu. Pasaules nācijas ir saistītas ar 7 “Noasa likumiem” un vadās no šī laika praktiskā saprāta, kamēr Israēla baušļi nes gaismu, kuras pamats nav dabiskajā saprātā”. Nākamais darbs *Midbar Šur* (“Vīziju tuksnesis”) ir sarakstīts no 1894. līdz 1896. gadam, tajā tiek aplūkotas attiecības starp ķermeni, intelektu un saprātu, kurā viņš pievērsās arī attieksmei pret neebrejiem, minot zelta teļa pielūgšanu kā dabīgās morāles pielūgšanu¹⁶⁷.

1888. gadā pēc rabīna Hofeca Haima ieteikuma divdesmit trīs gadus vecais Kuks kļuva par Žeimeļu kopienas vadītāju, šajā amatā viņš bija līdz 1896. gadam. No Žeimeļiem viņš periodiski brauca uz Šauļiem pie pazīstamā kabalista rabīna Šlomo Eljašiva, kura vadībā studēja Toru, kā arī rabīna Haima Vitāla sacerējumus, kas ietvēra Arizāla mācības¹⁶⁸. Vienlaicīgi viņš kļuva arī par iepriekšminētā rabīna Mordehaja Eliasberga tuvāko mācekli.¹⁶⁹

Par Kuka skolotājiem var uzskatīt Daugavpils rabīnu R.G. Levinu (1810-1887), Ludzas rabīnu E. Don-Ihje, Jakovu Rabinoviču, kuri veidoja tā laika reliģiskās domāšanas telpu. J. Rabinovičs bija baņķieris, un palīdzēja studēt Talmudu 5-6 cilvēku grupai, kurai vēlāk pievienojās arī A.I. Kuks. Vēlāk Kuks ir minējis, ka šie divi skolotāji (E. Don-Ihje un J. Rabinovičs) bija viņam kā piemērs, kā Talmudu iespējams studēt vairākos atšķirīgos veidos. Don-Ihje īpašu vērību bija veltījis daudzu tekstu enciklopēdiskām zināšanām, turpretim J. Rabinovičs sīki un smalki mēdza analizēt atsevišķus Talmuda fragmentus. Viņam bija liela personīgā bibliotēka, kurā bija arī vēsturei un filozofijai veltīti darbi, un kurus studēja arī Kuks, tur pirmo reizi iepazīstoties ar Apgaismības literatūru. Kuka tā laika studiju biedrs A. Šovers ir rakstījis, ka lasot Apgaismībai veltītus darbus, Kukam regulāri ir bijusi ortodoksa attieksme, viņš kritizējis modernizāciju un laicīgo universitāšu izglītību.¹⁷⁰ Voložinā viņš mācījās pie ješivas vadītāja Naftaļa Cvi Jehudas Berlina, kuru visu mūžu uzskatīja par savu skolotāju. Voložinas ješivā mācījās ne tikai misnagedi, bet arī hasīdi, kontingents bija visai raibs. Kādu laiku Poņevēžos viņš bija studējis arī kabalū un vēlāk Bauskā komunicējis ar turienes jau iepriekšminēto rabīnu M. Eliasbergu. No visa iepriekšminētā varam izdarīt

166 Ibid., 61. lpp.

167 Ibid.

168 Aleksandr Kac i Cvi Vasserman. *Evrejskije mudreci so vremeni Mishni do nashih dnej*, 413.

169 Ibid., 432.

170 Jehuda Mirsky, “*Ravvin Kuk iz Bauska v Sion*”, 15-16.

secinājumu, ka rabīnam Kukam bija daudzpusīga reliģiskā izglītība.

1896. gadā rabīns Kuks kļuva par Bauskas rabīnu, šajā amatā viņš bija līdz 1904. gadam. Bauskā 1897. gadā 42% no iedzīvotājiem bija ebreji. Kuks pasniedza arī vietējā ješivā, un jauniešiem nodibināja palīdzības biedrību *Tiferet bahurim*, kas bija anticioniskās ortodoksālās kustības radītā tīkla *Tiferet bahurim* daļa¹⁷¹. Bauskas perioda laikā Kuks uzmanību pievērta *musar* ideju mācīšanai. 19. gs. beigās sākās rabīnu strīdi par to, vai šādas mācības apguvi atbalstīt vai noraidīt, Kuks bija nostājies mācības aizstāvju pusē. Bauskas posmā tapa vēl dažādi darbi, kas bija veltīti pašpilnveidei, pasaules kosmiskajai pārkārtošanai. Jāatzīmē, ka 1897. gadā viņš ortodoksālo rabīnu žurnālā *Ha-peles* publicēja rakstu par cionismu, kurā minēja, ka viena no reformisma kļūdām bija *galuta* pieņemšana un cerības atgriezties Ciānā noraidīšana. Tālāk viņš minēja, ka nacionālisms var cilvēka dvēseli pārvērst necilvēka dvēslēs, kā tas bija noticis Francijas revolūcijas laikā, savukārt, ebreju nacionālisms no tā var izvairīties, ja iet pa Toras un ticības ceļu, Israēla tautai Torai un baušļiem jābūt nacionālās kustības centrā¹⁷². Lūk, šeit jau ir redzamas pirmās modernā reliģiskā cionisma ideju iezīmes, kad nacionālisms vairs netiek noliegts, bet gan savā ziņā jau atbalstīts, uzsverot Toras nozīmi ebreju nacionālismā.

Šajā pašā žurnālā viņš no 1901. gada līdz 1903. gadam publicēja rakstu sēriju, kas bija veltīta reliģijas un nacionālisma attiecībām, kurās viņš mēģināja atrast vidusceļu starp uzskatiem, ka nacionālismam reliģija nav vajadzīga un ka arī, savukārt, reliģijai nav nepieciešams nacionālisms. Tā, piemēram, vienā no rakstiem "Israēla aicinājums un nacionalitāte" viņš min: "Par D-va un Viņa nodoma izzināšanas pamatu kalpo visas cilvēces attīstība. Tā ir daļa, ko Israēls ir uzņēmis uz sevi. Un tāds ir jūdaisma mērķis: apzīmogot Israēlu ar D-višķās vienotības zīmogu, lai tas varētu būt par modeli visai pasaulei. Un tādēļ visi mūsu Toras likumi ir paredzēti nacionālā gara stiprināšanai, un tādēļ Tora cenšas iedibināt vienotību, lai attīstītu mūsos patiesu mīlestību... patiesu viena Tēva bērnu mīlestību."¹⁷³ Turpinājumā viņš cenšas šīs nacionālās jūtas nodalīt no Eiropā izplatītā nacionālisma: "Mūsu nacionālisms (*leumiut*) Toras garā ir atbrīvots no "nacionālisma", kas izraisa idiotisma uzplūdus un kas ir atrauts no taisnā ceļa, kas viegli pārvēršas patmīlībā. Bet mūsu nacionālisms balstās uz daudz cēlāka morālās filozofijas pamata". Šeit jau ir redzamas iezīmes viņa interesei un turpmākajiem uzskatiem par cionismu, tiek atzīts, ka ebreju nacionālisms nav nekas peļams, bet, tieši otrādi – tas ir slavējams, jo balstās Torā un ir pamats

171 Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības, promocijas darbs*, 64. lpp.

172 Ibid.

173 Jehuda Mirsky, "Ravvin Kuk iz Bauska v Sion", 23.

ebreju vienotībai.¹⁷⁴

2.4.2 Nacionālisms un pirmie aicinājumi atgriezties vēsturiskajā dzimtenē

Jau 20. gs. sākumā Kuks juta ne tikai mistisku sajūsmu par atgriešanās Svētajā Zemē ideju, bet arī atbalstīja nacionālisma uzplaukumu ebreju vidē. Tajā pašā laikā viņš brīdināja: ja no nacionālisma veidos reliģijas aizvietotāju, nevis koordinatoru, tad ortodoksālās masas var novērsties no ebreju nacionālisma ceļa.¹⁷⁵ Savā esejā “Izraēļa misija un nacionālā pašnoteikšanās”, kuru viņš uzrakstīja 1901. gadā, kamēr vēl dzīvoja Bauskā, viņš rakstīja, ka katra ebreja dvēsele, vai tā būtu laicīga, vai reliģioza, sevī ietver D-višķā svētuma dzirksteli. Viņš min, ka tad, kad ebreji pēc 70. g. m. ē. pameta Izraēļa Zemi, viņi bija “zemes tauta”, un tikai pēc tam, izsūtījumā kļuva par garīgu kopienu. Kuks uzskatīja, ka viņiem bija atkal jāklūst par “zemes tautu”, lai tā varētu atgriezties Izraēļa Zemē.” ...Pēdiņas te neliec, un pēc šī teksta atsauci: Jacob Bernard Agus, *Banner of Jerusalem: The Life, Times and Thought of Abraham Isaac Kuk, the Late Chief Rabbi of Palestine* (Jerusalem: Bloch Publishing Company, 1946), 63. Vienlaicīgi viņš brīdināja, ka ja nacionālisms kļūs par reliģijas aizvietotāju, nevis koordinatoru, tad ortodoksālās masas var novērsties no jūdu nacionālisma takas.¹⁷⁶ Šī pētījuma kontekstā šis ir ļoti nozīmīgs materiāls, jo parāda, ka lielā mērā A.I. Kuka uzskati attiecībā uz jūdu nacionālismu, bija jau noformulējušies, kamēr viņš vēl dzīvoja Bauskā.

Kuks uzskatīja, ka *galutā* ebreji nevar pilnībā piepildīt savu misiju. Darbā *Erec Israel* (1910-1930) viņš rakstīja: “*Galutā* ebrejs nevar pret savām idejām, iztēli un jūtām attiekties ar tādu pašu atdevi kā varētu to darīt, atrodoties Svētajā Zemē. Svētā atklāsmes *Erec Israel* ir šķīstas, bet ārējā pasaulē tās ir sajauktas ar netīrību”¹⁷⁷. Viņš uzskatīja, ka tikai *Erec Israel* visi baušļi var tikt izpildīti pilnā mērā. Kuks ebreju tautu aicināja atgriezties *Erec Israel* ne tikai dēļ fiziskajām ciešanām *galutā*, bet galvenokārt dēļ nepieciešamības saglabāt unikālo ebreju identitāti.

1906. g. vēstulē „Lielais uzsaukums”, aicinot visus atgriezties, rabīns Kuks atzīmēja, ka ir jācīnās ar naidu pret Svēto Zemi, kurš ir sācis izpausties dažos cilvēkos. Viņš sacīja, ka ar Svētās Zemes garīguma un mūžīgā svētuma palīdzību ir jācīnās ar *mergalim* nešķīstību (salīdzinājums ar izlūkiem, kurus Mozus sūtīja izlūkot Apsolīto Zemi, bet vairums no tiem stāstīja, ka zeme nav piemērota apdzīvošanai, un, ka tās iedzīvotāji ir pārāk spēcīgi, lai tos

174 Ibid.

175 Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology* (Hanover and London: Brandeis University Press, 1995), 471.

176 Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology*, 145

177 Arthur Hertzberg, ed., *The Zionist Idea*, 420.

uzvarētu (4. Mozus grāmata 13:28-33¹⁷⁸). Ar *mergalim* viņš domāja tos, kas bija atbraukuši, un bija mēģinājuši padzīvot Izraēla Zemē, bet nebija varējuši pārvarēt grūtības, atgriezušies atpakaļ un aicinājuši pārējos nemaz nedoties uz turieni.

Interesanti ir mainījušies Kuka uzskati par laicīgo ebreju atgriešanos Svētajā Zemē. Laika posmā, kad Kuks dzīvoja Latvijā, pirms došanās uz Palestīnu, viņš samērā asi bija izteicies par tiem ebrejiem, kuri bija atkrituši no reliģijas, bet tomēr centās pārcelties uz Palestīnu, un apgalvoja, ka Toras radītais nacionālisms nav paredzējis solidarizēšanos ar šiem cilvēkiem. Viņš ļoti nošķīra reliģiozos un nereliģiozos ebrejus, norādot, ka “iekšējā atšķirība starp jūdaisma sekotājiem un tiem, kas ir no tā novērsušies ir lielāka nekā starp ebrejiem un gojiem”¹⁷⁹.

2.4.3 Uzskatu maiņa par sekulāro ebreju tiesībām atgriezties Palestīnā

Tomēr, pēc pārcelšanās uz Palestīnu, jau pēc pieciem gadiem, kā jau augstāk tika minēts, viņa uzskati mainījās, un pēc pieciem gadiem, 1907. g. vēstulē savam draugam Avigdoram Rivlinam viņš raksta, ka cer, ka arī Vācijas ortodoksālie ebreji atzīs nepieciešamību pēc daudz plašākas un apgaismotākas pieejas, kas sevī ietver gaismas un svētuma dimensiju meklējumus, kuri ir dziļi noslēpti katrā atsevišķā ebrejā. Viņš raksta, ka tad Izraēla nams tiks pakāpeniski būvēts vienotas tautas virzienā, kura Svētajā Zemē sevi veltīs D-vam.¹⁸⁰

Rakstā „Izraēla Zeme” viņš jau vairs nenosoda sekulāros nacionālistus un attīsta tautas kolektīvās dvēseles ideju. Viņš raksta: „Kā uguns Tempļa altārī, tā [D-vam kalpošanas uguns] deg nenodzisdama ar vienmērīgu liesmu mūsu tautas kolektīvajā dvēselē. Kaut arī apslēpta visdziļākajos mūsu dvēseles nostūros, tā piemīt pat Izraēla grēciniekiem”¹⁸¹.

1908. gada vēstulē rabīnam Milšteinam viņš iesaka neatteikties no tiem bērniem, kuri ir novērsušies no Toras un ticības ceļa, kas ir pakļāvušies laikmeta vēsmām. Pēc viņa domām, D-vs to nevēlas. Kuks skaidro, „ka visa sabiedrībā pastāvošā netaisnība bija nostājusies viņu priekšā un viņi kļuva par kareivjiem, kuru mērķis bija sabiedrības uzlabošana. Kaut arī viņi kļūdās, viņus nedrīkst salīdzināt ar ļaunajiem cilvēkiem, kuri vadās tikai pēc saviem dzīvnieciskajiem instinktiem bez nekādas tieksmes pēc taisnīguma. Ja uz šiem cilvēkiem nemetīs ar akmeņiem, bet attieksies pret viņiem draudzīgi, tad laikā, kad laiki mainīsies, viņi

178 Bībele (Latvijas Bībeles biedrība, 2012), 249

179 Ibid., 55.

180 Abraham Isaac Kook, *The Lights of Penitence, the Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters and Poems*, 333.

181 Arthur Hertzberg, ed., *The Zionist Idea*, 421.

apzināsies savas filozofijas kļūdu un spēš mainīties uz labu”¹⁸².

Tālāk aplūkosim, kā Kuks piedāvāja risināt domstarpības reliģisko un laicīgo cionistu starpā.

2.4.4 A.I. Kuks par *Mizrahi* ideoloģiju

Rabīns Kuks nebija vienisprātis ar partijas *Mizrahi* ideoloģiju, bet viņa argumentācija atšķīrās no cionisma ortodoksālo oponentu viedokļiem. Interesanti ir atzīmēt *Mizrahi* nostāju 6. Cionistu kongresā, kurā Lielbritānijas piedāvātais risinājums par ebreju nacionālo mītnes vietu atzīt Ugandu, kas tika iekļauts kongresa darba kārtībā. Kongresā *Mizrahi* kopā ar vēl nedaudziem atbalstītājiem iestājās par projekta atbalstīšanu. Tas notika divu iemeslu dēļ – pirmkārt, bija jāērķinās ar daudzajiem ortodoksiem, kas uzskatīja, ka cionisti grib pārņemt Mašiaham paredzēto darbu, bet, otrkārt, ka ja Svētajā Zemē ieradīsies daudz laicīgo cilvēku, tad ticīgo ebreju iespējas pildīt baušļus būs apgrūtinātas.¹⁸³ Viņš uzskatīja, ka *Mizrahi* ir jāatzīst, ka neraugoties uz tās ticību cionismam un nacionālisma koncepcijai, tā ir pretrunā ar reliģisko pozīciju.

Savā vēstulē, kas bija adresēta reliģisko ebreju vadītājiem, viņš apšaubīja *Mizrahi* reliģisko cionistu uzskatu efektivitāti. Viņš uzskatīja, ka nav iespējams noliegt, ka situācija ir visai bēdīga un tam par iemeslu ir trīs cēloņi. Pirmais cēlonis ir, ka to jauno cilvēku, kuri atsaucās cionisma aicinājumam, dzīvesveids ir visai tāls no Svētās Toras; pie šāda veida cionisma viņi pieradina savus draugus un bērnus, kā rezultātā zaudē morālie uzstādījumi. Tāpat Kuks vērs uzmanību uz rakstniekiem, kurus ir samaitājušas Apgaismības idejas, kuri cionismam piešķir Apgaismības neprāta daļu, izraujot Toru no ebreju apziņas. Tālāk viņš min trīs veidus, kā ar to cīnīties. Pirmais – visiem spēkiem ir jācenšas cionismu iznīcināt, tādējādi izvairoties no lielām katastrofām, jo cionisms nav neko vērts, ja tas aizēno ebreju dvēseles sauli. Otrs paņēmiens – pilnīgi pretējs pirmajam: visiem dievbijīgajiem ebrejiem ir jāstājas cionistu organizāciju rindās ar mērķi izmainīt tā saturu. Tad, kad vairums cionistu sāks pildīt baušļus un kļūs par reliģijas sekotājiem, tad cionisms Torai nesīs vienīgi labumu. Bet, uzskata Kuks, dzīvē šis paņēmiens sevi neattaisno, jo atteikšanās no Toras tikai pieaug. Trešais paņēmiens sakņojas tajā, ka glābiņš ir jāmeklē nodaloties. Tie, kuri pieturās pie šī uzskata, pieņem, ka tauta dalās laicīgos un reliģiozos ļaudīs, un, kad viņi satiekas, viss tiek darīts sekulārisma atbalstītāju ietekmē, un tas ir jālabo ar reliģiozās daļas palīdzību. Šī pieeja guva

182 Abraham Isaac Kook, *The Lights of Penitence, the Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters and Poems*, 333.

183 S.M. Gasratjan, *Istorija I ideologija evrejskogo religioznogo dvizenija XIX-XX vekah* (Moskva: RAN, 1999), s. 68.

atbalstu *Mizrahi*. Bet, Kuks raksta, ka arī šis nav pareizais risinājums, jo gan reliģiozie, gan sekulārie ebreji – visi strādā Cionas kalnos. Viņš raksta, ka *Mizrahi* pieeja, kā arī iepriekšējās, cionisma situāciju neuzlabo.¹⁸⁴

Kuks piedāvā savu ceļu dvēseļu un Svētās Toras aizsardzībai. Kārtējo reizi viņš atkārtoti, ka galvenais trūkums slēpjas formulā „Cionisms un nacionālisms – ir viens, bet ticība un reliģija – kaut kas cits”. Izeju viņš redzēja tajā, ka cionismam ir publiski jāatzīst, ka ticības un Toras un baušļu ievērošana ir nacionālā vērtība. Vienlaicīgi tie atrodas cionisma apziņas pamatā. Šo īpašību attīstība palīdzēs izzust daudzām negatīvām cionisma sekām.¹⁸⁵

2.4.5 *Degel Jerusalem*

1918. g. rabīns Kuks nodibināja atsevišķu organizāciju *Degel Jerusalem* (Jeruzalemes karogs), viņa vēlme bija ar tās palīdzību „atjaunot nacionālo garu visā tā skaidrībā, balstoties uz D-višķiem pamatiem”¹⁸⁶. Tomēr *Degel Jerusalem* lielu popularitāti neguva, un 1921. g. organizācija tika likvidēta. Iespējams, ka to ietekmēja arī tas, ka 1921. gadā Kuks tika izvēlēts par galveno rabīnu, un un vairs neiesaistījās partijas politikā.

2.4.6 A.I. Kuka ieguldījums reliģiskā cionisma ideju attīstībā

Var uzskatīt, ka A.I. Kuks pats ar savu rīcību reprezentēja reliģiskā cionisma kustību, jo 1904. gadā viņš pārcēlās uz dzīvi Palestīnā. Nodaļas nobeigumā var izdarīt secinājumu, ka A.I. Kuks dzīves laikā bija mainījis nostāju par cionismu, līdz kamēr tā nostiprinājās reliģiskā cionisma gultnē. Sākotnēji viņš asi nostājās pret sekulārajiem ebrejiem un citu cionisma atzaru sekotājiem, kuru mērķis atgriezties *Erec Israel* nebija reliģiski motivēts, vēstulē “Lielais uzsaukums” salīdzinot viņus ar nešķīstajiem *mergalim*, kā arī atgādināšanas vērts ir viņa ticīgo ebreju salīdzinājums ar sekulārajiem, ka atšķirība starp viņiem ir lielāka kā starp ebrejiem un gojiem, viņa sekulāro ebreju, kuri pārcēlās uz Palestīnu citu, nereliģisku apsvērumu vadīti, nosodišana, kurai pēc laika sekoja tieši pozitīvs šo sekulāristu vērtējums, minot, ka viņi ir instruments D-va rokas, kurs, pats to neapzinoties, darbojas reliģisko mērķu vārdā.

Rabīns Kuks cionismu uztvēra pozitīvi un ebreju valsts atjaunošanas procesu uzskatīja

184 Abraham Isaac Kook, *The Lights of Penitence, the Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters and Poems*, 250-269.

185 Ibid.

186 Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology*, 146.

par Izpirkšanas sākumu. Viņš ticēja, ka atgriešanās Svētajā Zemē ir sākums atgriešanai pie Toras un Izraēla dvēseles. Kā daudzi ievērojami cilvēki, viņš dzīves laikā nekautrējās mainīt savus uzskatus. Viņa darbos ir redzama pieeja mūsdienu uzdevumiem – sekulārisma problēmām. Sekulārisms ir Apgaismības attāls produkts (kā uzskatīja Kuks), tomēr šādos gadījumos parastas frontālas cīņas vietā viņš izvēlējās piedāvāt kaut ko citu – pretējās ideoloģijas transformāciju, pievēršot to reliģijai. Šim nolūkam viņš piedāvāja laicīgas politiskas organizācijas rindās iekļauties idejiski spēcīgiem reliģioziem cilvēkiem. Kā vēl vienu no Kuka jaunajām reliģiskajām idejām ir jāmin viņa priekšstats par to, ka pilnīgi laicīga valsts var kļūt par reliģiski mesianiska procesa daļu.

A.I. Kuks atzina, ka pastāv dažādi ebreju tipi un norādīja uz šo tipu mijiedarbības nepieciešamību, kuras rezultātā ieguvējas būtu abas puses – gan reliģiskā, gan sekulārā. Katram tipam ir savs mērķis – sekulārie ebreji atbalsta nacionāli valstiskas idejas, savukārt reliģiskie – saglabā garīgās idejas un apvienojoties notiktu sintēze, kuras rezultāts, iespējams, būtu mesianiskais laikmets.

Pirms divdesmitā gadsimta trīsdesmitajiem gadiem vairums ebreju ortodoksu nostājās pret cionisma kustību, to nosodot un uzskatot par iejaukšanos Mašiaha darbā. A.I. Kuka viens no lielākajiem ieguldījumiem bija tas, ka viņš cionismam piešķīra teoloģisku pamatojumu, minot, ka cionisms nav tikai sekulāru ebreju politiska kustība, bet gan ir D-va instruments, lai veicinātu ebreju atgriešanos viņu tēvzemē. Viņš uzsvēra, ka “Dv-s vēlas, lai Izraēla bērni atgrieztos savās mājās, ali nodibinātu neatkarīgu ebreju valsti, kurā ebreji varēs dzīvot saskaņā ar Toras un Halakas likumiem un pildīt uz *Erec Israel* attiecinātās *micvas*. Vēl vairāk – Izraēla zemes apstrādāšana pati par sevi ir *micva* un tā ir jāpilda. Tādēļ apmešanās Izraēla zemē reliģiskajiem ebrejiem ir obligāta un palīdzēšana cionismam ir D-va gribas pildīšana...”¹⁸⁷ Tālāk viņš norāda, ka kaut arī sekulārie cionisti iedomājas, ka vadās pēc nacionāliem vai sociāliem motīviem, bet viņu pārcelšanās patiesais iemesls ir reliģiskā ebreja dzirksts (*nitzotz*) viņu dvēselēs, kuras tur ir iedēstījis D-vs un tādējādi, paši to neapzinoties viņi piedalās divšķajā plānā un pilda lielo *micvu*.¹⁸⁸

Tas, ko vēstīja rabīns Kuks nebija nekas radikāli jauns, kaut kas tāds, kā jūdaismā iepriekš nebija. Viņa filosofija balstās Talmudā, midrāšos, *Zohar*, utt. Tas, kas viņam ir jauns, ir veids, kādā šīs “senās” zināšanas tiek pielāgotas jaunajiem apstākļiem. Rabīns Kuks bija pirmais, kurš sekulārajam nacionālismam piešķīra teoloģisku interpretāciju, iekļaujot to kosmiskās pazemības procesā. Ebreju nacionālismu viņš saredzēja kā tiešu tradīcijas

187 David Lieperst, *Muslim, Christian and Jew* (Toronto: Faith of Life Publishing, 2010), 206.

188 Ibid.

turpinājumu, kad nacionālisms ir atgriešanās pie iepriekš latentās situācijas daudz augstākā līmenī. Viņš uzskatīja, ka ar laiku reliģija pilnībā uzsūks nacionālismu, kaut arī tas uzskata, ka pastāv neatkarīgi no reliģijas.¹⁸⁹

Latvijas mēroga politikā viņa idejas kādu laiku ir dzīvojušas un realizējušas reliģiskā cionisma organizācijās, kuras redzamākais pārstāvis rabīns M. Nuroks no *Mizrahi* ir bijis visu Latvijas brīvvalsts Saeimu deputāts. Latvijā darbojās arī jauniešu reliģiskā cionisma organizācijas *Hašomer Hadati Bnei Akiva* un *Ceirei Mizrahi*, kuru darbība ir pētīta darba turpmākajās nodaļās.

189

Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*, 54.

3 RELIĢISKĀ CIONISMA IDEJU IZPAUSMES LATVIJAS EBREJU POLITISKAJĀ UN SABIEDRISKAJĀ DZĪVĒ

3.1 *Hovevej Cion* darbība un saistība ar Latviju

Reliģiskā cionisma kustības priekšvēstnesis bija *Hovevej Cion* (*Cionas mīlētāji*); tajā aktīvu līdzdalību ņēma rabīns M. Eliasbergs no Bauskas. 1887. konferencē viņš tika ievēlēts par vienu no kustības līderiem.¹⁹⁰

Hovevej Cion kustība darbojās Rīgā, Liepājā, kur to 1885. g. bija dibinājis N. Smolčinskis, biedru skaits bija sasniedzis 300 cilvēku, organizācija aptvēra ne vien Kurzemi, bet visu Krievijas teritoriju. Pēc konferences Druskinikos tika publicēts uzsaukums, kuru bija parakstījuši rabīns Šmuels Mogiļevskis, rabīns M. Eliasbergs un Voložinas ješivas vadītājs Naftali Cvi Jehuda Berlins. 10 tūkstoši šī uzsaukuma eksemplāru tika izplatīti 800 Krievijas pilsētās. Pateicoties šim uzsaukumam, Krievijā izdevās iegūt aptuveni 10 tk rubļu lielu ziedojumu kustības atbalstam. 1890. g. Policija pievērsa uzmanību *Hovevej Cion* propagandai un akcija tika pārtraukta. Liepājas komiteja pati sūtīja pārstāvjus uz dažādām Kurzemes un Lietuvas pilsētām, kā arī izplatīja no Palestīnas atvestos etrogus¹⁹¹¹⁹². Jāatzīmē, ka jau 1893. g. rabīns Mogiļovers avīzē *Naie Velt* pauda, ka Izraēlas valsts atjaunošana ir viens no svarīgākajiem Toras baušļiem, un Torai ir jābūt ebreju tautas garīgās atjaunotnes pamatā tās vēsturiskajā dzimtenē¹⁹³.

Palestīnas rabīns M. Gross, uzstājoties Daugavpilī, viņu un Rogačoveru (J. Rozinu) nosauca par “reliģiskā cionisma sludinātājiem”. Viņu kapus, viesojoties Daugavpilī mēdza apmeklēt arī *Mizrahi* Latvijas nodaļas vadītājs M. Nuroks.¹⁹⁴

Kustībā ietilpa dažādas grupas, kuras vienoja mērķis – pārcelties uz Izraēla zemi. Rīgā tika dibināta 12 cilvēku grupa, divi tās pārstāvji – Jehošua Falks Gafanovičs un Moše Šekcers 1890. g. ieradās Jafā. Kopā ar grupām no Viļņas un Kauņas viņi nopirka gruntsgabalu Haderā (220 dunamu katram). Bija iespēja nopirkt vēl 2000 dunamu un viņi lūdza palīdzību saviem

190 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 106-106.

191 Etrog (ivr. אֶתְרוֹג) ir īpašas šķirnes citrons (*Citrus medica*), ko jūdi izmanto *Sukot* svētkos četru garšvielu rituālam. Etrogam ir spēcīga smarža, tas ir vienīgais no četrām garšvielām, kas netiek sasiets kopā. Gregg Drinkwater, Joshua Esser, David Shneer, ed., *Torah Queeries: Weekly Commentaries on the Hebrew Bible* (New York University Press, 2009), 295.

192 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 115

193 Boris Volkovitch, “*Mizrahi – partija reliģioznih sionistov v Latvii (1920-1934)*”// *Evrei v menjajuschimsja mire*, 2. tom, red. H. Branover, R. Ferber (Rīga, 1998), 333.

194 Daugavpilska evrejska obschina, *Evrei v Daugavpilsē* (Daugavpils, 1993), 110.

Rīgas biedriem. Leibs Šalits un Jakovs Grindins nopirka atlikušo daļu. Daļa Rīgas ebreju vietējo grūtību dēļ devās prom no Haderas, bet vēlāk atgriezās. Iepriekšminētais kokmateriālu tirgotājs Leibs Šalits, kurš bija viens no kustības pirmajiem dalībniekiem Rīgā, bija piedalījies arī Katovices konferencē 1884. gadā. Viņš bija palīdzējis izceļotājiem no Rīgas, Kauņas un Viļņas nopirkt Palestīnā zemi (Haderā). 1897. gadā viņš tika deleģēts uz pirmo cionistu kongresu Bāzelē, kur tika ievēlēts par Eiropas Kolonizācijas fonda direktoru.¹⁹⁵

3.2 Cionistu un pro-cioniski noskaņotās ebreju partijas un organizācijas Latvijā (1918-1940)

Izveidojoties neatkarīgai Latvijas valstij, ebreji sāka dibināt savas politiskās partijas un organizācijas. Šajā apakšnodaļā ir izmantoti dati no B. Volkoviča grāmatas “Cionisma kustība Latvijā (1918-1940)”, kurus pētnieks bija ieguvis, apkopojot arhīvu materiālus.

Galvenās cionisma kustību atbalstošās politiskās partijas ir *Mizrahi* (1921-1934), *Histadrut Hacionit* (1925-1934), *Ceirei Cion* (1925-1931), Cionistu sociālistu partija (1925-1931), Latvijas apvienotā cionistu-sociālistu partija (1931-1934), Latvijas cionistu-revizionistu apvienība (1925-1934). Nozīmīgākās cionisma idejas atbalstošās jaunatnes organizācijas bija *Hathija* (1921-1939), *Betar - Brit Josef Trumpeldor* (1923-1940), *Hehaluc* (1924-1934), *Hašomer Hadati Bnei Akiva* (1934-1940), *Hašomer Hacair* (1925-1934), *Borohov jugnd* (1925-1934), *Hatikva* (1927-1936), Gordonija (1928-1937), *Ceirei Mizrahi* (1929), Avivija (1929-1936), Herclija (1932-1940), *Olim* (1934-1940). Cionisma idejas atbalstīja arī studentu, akadēmiskās un filistru organizācijas – *Hanicauc* (1921-1923), *Hasmoneja* (1922-1940), *Hasmoneja* (filistri) (1925-1940), *Betulija* (1922-1940), *Betulija* (filistri) (1923-1940), *Halilija* (1929-1936), *Jardēnija* (1927-1940), *Hehaver* (1928-1940), Avīvija (1929-1936), *Thelet Lavan* (1930-1938), *Unitas* (1934-1940). Pie sieviešu-cionistu organizācijām piederēja Sieviešu Palestīnas līga (1924-1939), Ebreju sieviešu Palestīnas biedrība Latvijā (VICO) (1930-1936). Cionismu atbalstošie fondi bija *Keren Haesod* (Pamatfonds) (1921-1940), *Keren Kaemet* (Nacionālais fonds) (1926-1940), *Keren Tel-Hai* (1934-1940), Latvijas Palestīnas līga (1925-1940). Citas, ar politiku nesaistītas ebreju organizācijas, kuras atbalstīja cionisma kustību bija *Ivrīts* (1920-1940), *Erec Israel* draugu biedrība (1921-1925), Ebreju apgaismības biedrība (1921-1940), Liepājas biedrība kultūras sadarbībai ar Palestīnu (1924-1938), *Morija* (no 1924), *Hamore* (1924-1935), *Emigdirekt* (1924-1936), *Ivrija* (1930-1936).¹⁹⁶ Jāatzīmē, ka no visām šīm organizācijām reliģiskie

195 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 115-116. lpp.

196 Boris Volkovich, *Sionistskoje dzivenije v latvii* (1918-1940) (Daugavpils Universitātes akadēmiskais

cionisti bija vienīgi *Mizrahi*, *Ceirei Mizrahi* un *Hašomer Hadati Bnei Akiva*, kas sastāda mazākumu cionistu organizāciju skaita ziņā.

No pārējām kā nozīmīgu jāizceļ *Betar*, kas atbalstīja revizionistu kustību. Jāpiemin, ka 1923. gadā Rīgā viesojās V. Žabotinskis, kurš lika pamatus aktīvistu grupai, no kuras vēlāk izveidojās Cionistu revizionistu partija. Kustībai pievienojās arī korporācija *Hasmonea*, kas apvienoja jaunatni *Betar*, kuras lozungs bija kļūt par “ebreju brigādes daļu Izraēla zemē”¹⁹⁷ un, kas pievērsās militārajai sagatavošanai. Viņi nodarbojās ar interesantu fenomenu *hahšaru* – ieceļotāju sagatavošanu, kas biedrus gatavoja arī lauksaimniecības darbam dažādas lauku nometnēs. Pirmie *Hahšaras* biedri uz Palestīnu izceļoja 1926. gadā. Rīgā bija arī vispasaules organizācijas *Betar* centrs, kas 1930. gadā tika pārcelts uz Vīni. Jāpiemin arī skola jūrnieku sagatavošanai – jūras *hahšara*. Viņi ar R. Kaplana, R. Feldhūna, R. Hofa un fonda *Keren-Tel-Hai* atbalstu iegādājās burinieku *Teodors Hercls*, uz kura daudzi cilvēki tika sagatavoti darbam jūras nozarē.¹⁹⁸ *Hehaluc* Latvijā sāka darboties jau 1917. gadā, lielāko daļu atbalstītāju veidoja *Ceirei Cion* piekritēji, to atbalstīja arī *Poalei Cion* un bezpartejiskie. Jāatzīmē, ka kustība sagatavoja diezgan daudzus izceļotājus, kuri bija devušies uz Palestīnu.

Kā politiski nozīmīgākās organizācijas no šīm ir jāizceļ *Ceirei Cion*, *Mizrahi*, kuras bija pārstāvētas Saeimās. Ortodoksus Saeimās pārstāvēja *Mizrahi* un anticioniski noskaņotā partija *Agudat Israel* M. Dubina vadībā.

Ebreju politisko organizāciju spēku samērs Latvijas Saeimā bija sekojošs:

1. tabula Ebreju politisko spēku samērs Latvijas Saeimā¹⁹⁹

Partija	1. sasaukums	2. sasaukums	3. sasaukums	4. sasaukums
<i>Agudat Israel</i>	2	2	1	2
Nacionāldemokrāti	1	-	-	-
<i>Mizrahi</i>	1	1	2	1
<i>Ceirei Cion</i>	1	1	1	-
Bunds	1	1	1	-

apgāds “Saule”, 2008), 1: 461. s.

197 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 174.

198 Ibid. 175.

199 Leo Dribins, *Latvijas ebreji un padomju vara, 1928-1953. Zinātnisks apcerējums* (Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2009), 24.-31. lpp.

Kā redzams, pēc deputātu skaita vadībā ir *Agudat Israel*, kam seko *Mizrahi*, pie kam, 3. sasaukumā tā tika pārstāvēta ar 2 deputātiem – M. Nuroku un viņa brāli rabīnu A.B. Nuroku. Iemesli, kāpēc tas bija iespējams tiek iztirzāti nākamajā nodaļā. Vadoties pēc šīs tabulas, redzam, ka partijai *Mizrahi* bija konstants atbalsts ebreju vidū. Interesanti, ka vislielāko atbalstu guva tieši ortodoksu atbalstītās partijas *Agudat Israel* un *Mizrahi*, kuras gan samērā radikāli atšķirās savos uzskatos par cionisma kustību.

Ceirei Cion (Cionas jaunatne) bija kreisi noskaņoto cionistu partija, kas savos uzskatos apvienoja cionisma idejas ar demokrātiska sociālisma ideju. Viņu mērķis bija nacionālas un sociāli taisnīgas valsts izveidošanas Palestīnā. Latvijā šīs partijas līderis bija pazīstamais Maksis Lāzersons, kurš piedalījās arī Tautu savienības minoritāšu komisijā. 1931. gadā *Ceirei Cion* apvienojās ar Latvijas cionistu sociālistu organizāciju Cionistu sociālistu partijā.²⁰⁰

3.3 Citas nozīmīgākās ebreju partijas un organizācijas Latvijā

Pārējās Saeimā pārstāvētās ebreju partijas nebija cioniski noskaņotas. Vislielāko deputātu skaitu ieguvusī *Agudat Israel* tika dibināta 1920. gadā, tās virziens bija reliģiozi konservatīvs un tās līderis bija rabīns Mordehajs Dubins. Viens no partijas galvenajiem mērķiem bija jūdaisma popularizēšana ebreju vidū, tā propagandēja reliģisko tradīciju. Politiski tā sadarbojās ar Latviešu zemnieku savienību, atbalstīja Kārli Ulmani. Kaut arī *Agudat Israel* bija nemainīgi pārstāvēta visās Saeimās, tomēr, redzams, ka ebreju balsu vairākums tai tomēr nepiederēja, jo pārējo vēlētāju balsis bija līdzvērtīgi iedalītas cionistiem, kā arī nacionāldemokrātiem un Bundam. A. Stranga min, ka *agudisti*, kuri iemiesoja ortodoksālo, tradicionālo ebreju uzvedības modeli, nevarēja absorbēt vai izskaust citus modeļus – dažāda paveida cionismu, sociāldemokrātus vai kreisi orientētos un asimilācijas piekritējus, kurš gan Latvijā nebija ļoti izteikts. Trīs procesi ebreju dzīvē nenovēršami veicināja ortodoksu iespaida mazināšanos – ebreju dzīves modernizācija, sekularizācija un latviešu kultūras iespaids pieaugums.²⁰¹ Runājot par K. Ulmaņa pozitīvo attieksmi pret *agudistiem*, iemesls ir diezgan skaidrs, jo *agudistu* atbalstītāji bija ortodoksi, kuri īpaši nevēlējās iesaistīties lietās, kas neskāra ebreju intereses.

1920. gadā tika nodibināta arī Ebreju nacionālā demokrātu partija, kas bija izteikti pilsoniski un centriski orientēta un pārstāvēja ebreju uzņēmējus un tirgotājus, kas lielā mērā

200 Boris Volkovich, *Sionistskoje dvizenije v latvii (1918-1940)*, 1: 190-196. s.

201 Aivars Stranga, *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)* (Rīga: Latvijas Universitātes Jūdaikas studiju centrs, 2002), 199-200. lpp.

atradās vācu un daļēji krievu kultūras iespaidā, viņi bija tendēti uz asimilāciju. Kā ievērojamākās personības, kas saistītas ar šo partiju, jāmin profesors Pauls Mincs, Jakovs Landaus, pedagogs Leibs Fišmans.²⁰²

Bunds bija Latvijas ebreju marksistisko strādnieku partija, tās līderis bija Noa Maizels, partija sadarbojās ar Latvijas Sociāldemokrātisko strādnieku partiju. Latvijas Bunds nostājās pret labējām latviešu partijām un komunistiem. De facto Bunds skaitījās daļa no sociāldemokrātu partijas Bunda deputāti I. Rabinovičs un Ī. Berzs bija vienā sarakstā ar sociāldemokrātiem, tomēr latviešu vēlētaji viņu vārdus no saraksta svītvoja, kas saskaņā ar Latvijas vēlēšanu sistēmu mazināja nodoto balsu skaitu, tāpēc Saeimas vēlēšanās Bunds piedalījās jau ar savu atsevišķu sarakstu un ievēlēts tika ārsts Noa Maizels. Pie Bunda piederēja arī jauniešu organizācija, un studentu savienība *Cukunft*.²⁰³

Kaut arī partiju politiskie uzskati un mērķi atšķīrās, viņi daudzkārt bija spējuši vienoties, lai aizstāvētu Latvijas ebreju kopējās intereses. Bija arī idejas izveidot ebreju konsultatīvo padomi, kurā būtu ekonomisti, juristi, sabiedriskie darbinieki, kas varētu skaidrot lietas un dot ieteikumus tematos, kurus deputāti nepārzināja pārāk labi, tomēr mēģinājumi šādu padomi izveidot atdūrās pret *Agudat Israel* pretestību. M. Bobe uzskata, ka šīs partijas negatīvā nostāja balstījās bailēs, ka padome, kurā būtu pārstāvētas visas partijas, viņi nebūtu vairākumā, un tai nāktos pakļauties padomes lēmumiem, pat ja tie būtu pretrunā ar viņu uzskatiem.²⁰⁴

3.4 Mizrahi darbība Latvijā un ieguldījums reliģiskā cionisma kustībā

3.4.1 Mizrahi veidošanās cēloņi, 1902. gada manifests, partijas moto, darbība pasaulē

Mizrahi izveidošanās ir cieši saistīta ar Šmuela Mogiļovera darbību, kurš, kā jau iepriekš tika minēts, bija viens no *Hovevei Cion* aktīvistiem. 1893. g. viņš sāka vadīt centru *Mizrahi*, kas vēlāk kļuva par pamatu šai reliģisko cionistu partijai, ko vēlāk vadīja I.J. Reines un citi Š. Mogiļovera ideju sekotāji.²⁰⁵

202 Leo Dribins, Armands Gūtmanis, Marģers Vestermanis, *Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, traģēdija, atdzimšana* [tiešsaiste] [skatīts 2014. gada 22. martā] Pieejams

<http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/publikacijas/4430/#2-4>

203 M. Bobe, *Ebreji Latvijā*, 173. lpp.

204 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 186.

205 Sara Bender, *The Jews of Bialystok* (Brandeis University Press, 2008), 10-11.

Mizrahi ideoloģijā reliģija spēlēja galveno lomu, ar to bija saistīta arī viņu palestīnofilija. Daugavpils rabīni uzskatīja, ka par palestīniešiem ir uzskatāmi visi tie ebreji, kuri ir saradojušies ar „atdzimušo dzimteni”. Reliģiskā saikne ar *Erec Israel* tika uzstatīta par līdzekli cīņā ar asimilāciju, kā ebreju saglabāšanās veids, kā normālas nacionālas sadzīves atjaunošanas iespēja. *Mizrahi* (abreviatūra no ivr. *merkaz ruhani* – garīgais centrs, vārdam ir arī pašam sava nozīme – “austrumi”) ir 1902. gada 4.-5. martā Viļņā rabīna Jichaka Jakova Reines sasauktajā reliģisko cionistu pasaules konferencē, viņa un Zeeva Javeca dibinātā reliģisko cionistu organizācija. Kustības manifesta autors bija Z. Javecs. *Mizrahi* uzskata, ka cionismam ir jābalstās uz Toru un jūdu nacionālismu redz kā līdzekli reliģisku mērķu sasniegšanai. Kustības rašanos lielā mērā sekmēja tas, ka gan jūdaismam, gan cionismam bija daudz kopīga: reliģiskais mesiānisms, Palestīnas kā ebreju etniskās dzimtenes pievilcība, dažādi svētki, it īpaši *Pesah* ar tā saukli: “Nākamais gads – Jeruzalemē!”, utt. *Mizrahi* par savu mērķi uzstādīja principiālu visu baušļu ievērošanu un atgriešanos Cionā. *Mizrahi* bija pirmā oficiālā reliģisko cionistu partija, kurai bija liela loma Izraēlas valsts dibināšanā. Vēlāk *Mizrahi* kļuva par rabīna Kuka ideju sekotāju. Partijas moto bija: “Izraēlas zemi Izraēla tautai saskaņā ar Izraēla Toru”. Savā 1902. gada manifestā *Mizrahi* postulēja, ka diasporā ebreju tauta vairs nevar pilnībā saglabāties, lai to saglabātu: “...Izraēla tautas sirdis ir jāvērs uz to vienīgo vietu, kuru vienmēr ir minējušas mūsu lūpas [lūgšanās], uz vietu, kur mūsu apspiestā tauta atradīs ilgoto mieru: uz Cionu, uz Jeruzalemi. Mūs vienmēr apvienoja šī senā cerība, apsolījums, kas ir mūsu reliģijas pašos pamatos, ka tikai no Cionas Kungs Izraēla tautai sniegs atbrīvošanu”²⁰⁶. Tiek minēt arī asimilācijas draudi, kā piemērs tiek minēti Vācijas asimilētie ebreji: “Vienlīdzība, pēc kuras tā ilgojās mūsu brāļi *Aškenāzā* [Vācijā], vēl vairāk mūs vienu no otra attālināja mūsu trimdas zemēs, precīzāk, - iznīcināja mūsu tautas vienotību. Ja ķermenis tiek sadalīts gabalos, tad tas nomirs, bet, kad nav ķermeņa, tad arī garam šajā pasaulē neatrodas vieta”²⁰⁷. Tālāk visi dievbijīgie ebreji tiek aicināti atgriezties Palestīnā: “Visi, kas mīl savas tautas garu un ir uzticīgi sava D-va Torai, nolēma, ka atgriešanās Cionā cerības atjaunošana kļūs par drošu mūsu tautas pamatu un piešķirs tai īpašu vērtību; tā sakopos mūsu garīgos spēkus un saglabās mūsu Toras svētumu”²⁰⁸.

Pret cionismu noskaņotie ultraortodoksi Reinesa propagandai uzbruka galvenokārt divos aspektos – atpestīšanas paātrināšanā un sadarbībā ar tiem, kas bija atkāpušies no jūdaisma. Reinesa atbilde uz pirmo iebildumu ir dalāma divās daļās – apoloģētiskā un

206 P. Mendes-Flor i J. Reinhatc, sost., *Evrei v sovremennom mire: istorija evreev v novoje i noveishee vremja: antologija dokumentov* (Jerusalim: Gesharim, 5766), 2: 461.

207 Ibid., 462.

208 Ibid., 462.

teoloģiskā. Apoloģētiskajā daļā viņš uzsvēra, ka cionismam nav nekā kopīga ar atpestīšanu, bet gan, ka tas ir ebreju glābšana no antisemītisma, jo, tā kā antisemītisms ir akls un nelōģisks, tad vienīgā izeja ir ebrejus atdalīt no viņu vides – diasporas – cionisms tiek definēts kā “drošības sala”. Teoloģiskais skaidrojums ietver ideju, ka tā kā D-vs ierosina procesu, cionisms nav zaimošana, uzsverot, ka dabiska rīcība nav attiecināma uz brīnumainu atpestīšanu. Kas attiecas uz otro aspektu – sadarbošanos ar atkritējiem, Reines skaidroja, ka kopīgas darbības attiecas tikai uz praktisko, ne kultūras un garīgo līmeni. Tomēr pēc Minskas konferences 1902. g. viņš skaidroja, ka *Mizrahi* patiesais mērķis bija panākt, lai Austrumeiropas ultraortodoksu masas pievienojas Pasaules Cionistu Organizācijai un “pārņem to no iekšienes”. Reinesam sekularizācija bija īslaicīga kustība, viņa mērķis *Mizrahi* dibināšanā bija PCO pārvērst reliģiskā institūcijā, viņš gaidīja, ka reliģiskais cionisms pārņemtu cionistu institūciju kontroli. Vairāki rabīni viņu brīdināja par dažādiem aspektiem, piemēram, sekulāro un ticīgo ebreju līdzsvaru neatkarīgā valstī, bet Reines no šiem jautājumiem izvairījās.²⁰⁹

Pastāvēšanas pirmā gada laikā *Mizrahi* guva lielu atbalstu Krievijā, kur tās biedru skaits pieauga līdz 11 tūkstošiem, ar laiku kustība izplatījās Galīcijā, Ungārijā un Rietumeiropā. Tomēr *Mizrahi* ietekmi Krievijā iedragāja dispuīti ar Krievijas cionistiem par Ugandas plānu²¹⁰ un politisko situāciju 1904. gadā. *Mizrahi* pirmajā starptautiskajā konferencē, kas 1904. gadā notika Presburgā (Ungārijā), tika nolemts organizācijas centru pārvietot uz Frankfurti. Sekojoši *Mizrahi* sevi nostādīja kā neatkarīgu ortodoksu organizāciju, kuras mērķis bija stiprināt cionisma reliģiskos aspektus. Pēc 1905. gada *Mizrahi* asociāciju ietekme Krievijā atkal samazinājās, kas notika dēļ politisko aktivitāšu ierobežojumiem, savukārt Ungārijā tās ietekme mazinājās dēļ ortodoksu spēcīgās opozīcijas. Austrumgalīcijā *Mizrahi* tomēr varēja sekmīgi darboties, jo tur bija labvēlīgs politiskais klimats, tur darbojās aptuveni 40 asociācijas.²¹¹

Kad notika nākamā konference 1903. g., tikai Krievijā vien kustībai bija 210 vietējās nodaļas, tādas bija arī Rumānijā, Austrijā, Ungārijā, Vācijā, Anglijā un Šveicē. Vēlāk 1904.

209 Dov Schwartz, *Religious Zionism: History and Ideology* (Boston, Academic Studies Press, 2009).

210 Ugandas plāns – 1903. gadā Britānijas Koloniālais sekretārs Dž. Čemberlens cionistiem piedāvāja 13 tk m2 lielu platību ebreju mītnes vietas izveidošanai tagadējā Ugandas un Kenijas teritorijā. Tas bija kā atbilde Kišiņevas grautiņiem Krievijā. Šis jautājums tika apspriests 6. Cionistu kongresā Bāzelē (1903). Notika lielas diskusijas, kurās tika iesaistīti dažādi argumenti un tika nolemts uz Ugandu sūtīt pārstāvjus teritorijas izpētei. Nākamajā kongresā Ugandas plāns tika noraidīts. (Sk. Herzl Museum [tiešsaiste]: virtuālais muzejs, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams <http://www.herzl.org/english/Article.aspx?Item=543>)

211 Kaniel, Asaf. *Mizrahi*, *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 18. febr.] Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Mizrahi>

g. savas darbības mērķu precizēšanai tika sasaukta pirmā starptautiskā *Mizrāhi* sapulce (Požonija, Ungārija), kurā tika likti pamati Vispasaules *Mizrāhi* organizācijai. Galvenās vadlīnijas bija, ka *Mizrāhi* cīnās par Izraēla tautas nacionālu atdzimšanu, kas ir atkarīga no Toras un tradīciju ievērošanas, baušļu ievērošanas, kā arī atgriešanos senču zemē, tā veidos savu organizāciju, lai attīstītu darbību reliģijas un kultūras jumā, skaidros savus ideālus reliģiozās aprindās, izplatīs propagandas literatūru un pievērsīsies jauniešu izglītošanai saskaņā ar saviem principiem. *Mizrāhi* bija atzīta Vispasaules Cionistu Organizācijas sastāvā kā federācija, kuras sastāvā bija vismaz 3000 biedru.²¹²

Pēc Pirmā Pasaules kara 1920. g. *Mizrāhi* centrālais birojs tika pārcelts uz Palestīnu, sākās tās tuvināšanās rabīna Kuka idejām. Partija sadarbojās arī ar nereliģiskām cionistu partijām, arī ar *Agudat Israel*, neraugoties uz ideoloģiskām nesaskaņām. Jau no paša sākuma *Mizrāhi* aktīvi piedalījās Svētās Zemes atjaunošanā: dibināja lauksaimniecības ciematus, aizstāvēja tos ar ieročiem, attīstīja ebreju izglītību ivritā – veidoja skolas, ješivas, skolotāju seminārus, bērnudārzus, utt. Divdesmitajos gados *Mizrāhi* baudīja lielu sabiedrības atbalstu, saņemot aptuveni trešdaļu balsu cionistu kongresu vēlēšanās (no 100 līdz 130 tūkstošiem balsu). Cionisma kustībai pavājinoties, arī *Mizrāhi* zaudēja savus vēlētājus, trīsdesmitajos gados saglabājot aptuveni vienu piektdaļu vēlētāju balsu.²¹³

Mizrāhi atbalsts Polijā bija astoņi procenti kopienų locekļu, kas neveicināja tās efektivitāti. Tās aktivitāte parlamentā notika pārsvarā Polijas un Galīcijas cionistu frakciju ietvaros. Ziedu laikos *Mizrāhi* bija astoņi deputāti un senatori, to vidū Farbšteins un S. Brodts, tās vadītāji Polijas kongresā, un B. Hausners, S. Federbušs vadītāji Austrumgalīcijā; J. Rubinšteins – kustības vadītājs Polijas Lietuvā. Citās valstīs *Mizrāhi* nebija tik liela atbalsta un tās iesaiste sabiedriskajā un politiskajā dzīvē bija ierobežota. *Mizrāhi* asociācijas bija aktīvas Lietuvā un Latvijā, kur tās dibināja skolas, kā arī tās atbalstīja 5-15 procenti vēlētāju cionistu kongresu vēlēšanās. Čehoslovākijā *Mizrāhi* bija aktīva pamatā Slovākijā, kur tā sadarbojās ar citām cionistu organizācijām, Ungārijā divdesmitajos gados darbojās neliels skaits asociāciju. Kad 1927. gadā tur tika legalizēta cionistu darbība, kustību tas īpaši neietekmēja un 1931. gadā tā vispār netika izvēlēta dalībai Cionistu kongresā. Tomēr pēc 1933. gada *Mizrāhi* ieguva aptuveni trešdaļu vēlētāju balsu un trīsdesmito gadu beigās kļuva par lielāko cionisma partiju Ungārijā. Rumānijā *Mizrāhi* asociācijas darbojās Transilvānijā

212 Raphael Patai, ed., *Encyclopaedia of Zionism and Israel* (NY: Herzl Press, 1971), 2: 792.

213 Kaniel, Asaf. *Mizrāhi*, *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 18. febr.] Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Mizrāhi>

un Bukovinā, kur piedalījās cionistu aktivitātēs, Trīsdesmitajos gados tā ieguva aptuveni ceturtdaļas vēlēšanu atbalstu dalībai Cionistu kongresos. Besarābijā, Valahijā un Moldāvijā darbojās tikai dažas asociācijas, vēlēšanu atbalsts bija minimāls.²¹⁴

D. Švarcs min, ka reliģisko cionismu var skaidrot kā “pasaules uzskatu”, kā piemēru minot M. Bar-Ilana frāzi “Cionisms ir visa reliģiskās Toras pasaule”. Daudziem reliģiskajiem cionistiem nacionālais motīvs bija saikne ar viņu reliģisko pasauli. Viņi savu praktisko nacionālo elementu, kas daudzus gadsimtus atradās perifērijā, ielika savas garīgās, reliģiskās būtības centrā. Viņš citē Uziela “jūdu nacionālisma” definīciju: “Jūdu nacionālisma misija, īsumā, ir dzīvot un strādāt, celt un tikt celtiem, uzlabot mūsu pasauli un mūsu dzīves, celt sevi un celt citus, lai panāktu cilvēces pilnību un pabeigtību, ar mietu un mīlestību tikt svētiem D-va svētumā gan domās, gan darbos, būt svētībai pašiem un svētībai un slavai, gaismai un spožumam visām nācijām, būt svētai tautai mūsu Kungam, Visuma un cilvēces Radītājam”.²¹⁵ Šeit nacionālisms tiek dēvēts par visaptverošu pasaules uzskatu. Tas balstās uz uzskatu, ka nacionālismam nav jābūt šķirtam no reliģijas, un ka tie abi ir viens.

3.4.2 *Mizrahi* frakcijas pirmsākumi Latvijā

Šajā un nākamajās pētījuma apakšnodaļās, izmantojot klasisko dokumentu analīzes metodi, tiek minēta un interpretēta dokumentāli pieejamā informācija, kas attiecas uz *Mizrahi* frakcijas darbību Latvijā. Kā nozīmīgākos izmantotos materiālus var minēt LVVA fondos pieejamo informāciju. Jāmin, ka materiāli, kas tieši attiecas uz tēmu bija samērā ierobežoti. Autore ieguva pieeju *Mizrahi* statūtiem, kā arī frakcijas dibināšanas un likvidēšanas lietām. Jāmin, ka šajās lietās netika konstatēta ne partijas iekšējās sarakste vai dokumentācija, nedz arī sarakste ar citām frakcijām vai organizācijām, kas ideālā gadījumā sniegtu noderīgu informāciju par partijas *Mizrahi* nostādņu pamatojumiem un uzskatiem dažādos jautājumos. Par to informācija tika iegūta un interpretēta no dažādiem preses materiāliem, kas bija orientēti gan uz krievvalodīgo, gan arī uz jidišā un ivritā runājošo auditoriju. Izmantojot satura analīzi, tika gūts ieskats par to, kā partija *Mizrahi* pati vēlējās sevi parādīt un, kā to uztvēra citi politiskie grupējumi. Īpaši spilgti tas ir redzams apakšnodaļā, kas aplūko *Mizrahi* priekšvēlēšanu kampaņas.

Latvijā *Mizrahi* savu darbību uzsāka 1921. gadā. *Mizrahi* Latvijas sekcijas priekšsēdētāji bija rabīns Markus (Mordehajs) Nuroks, dz. Rīgā (dzīvoja Nikolaja ielā 4),

214 Ibid.

215 Dov Schwatz, *Faith at the Crossroads: A Theological Profile of Religious Zionism* (Brill, 2002), 133.

Josels Friedmans, Zodens Friedmans.²¹⁶

1921. g. 5. nov. Iekšlietu ministrija apliecināja, ka pret *Mizrahi* darbības uzsākšanu un iesniegto partijas statūtu un programmas pamatu ierunas necēla.

Par valdes locekļiem bija apstiprināti: Leizers Borovskis, Arons Rubiņšteinis, Abrams-Tuvje Hiršfelds. Lietā minēts ir arī 1930. gadā apstiprinātais valdes un revīzijas komitejas sastāvs. (Savukārt Volkovičs min, ka *Mizrahi* funkcionēja no 1920-34.g.)

Latvijas *Mizrahi* pamatnostādnes ir minētas tās statūtos, kur tā bija dēvēta par “Cionistiski ortodoksālu frakciju *Misrochi*”. Statūtos kā galvenās uzstādījums tika minēts, tas, ka Cionistu ortodoksālā frakcija *Misrochi* bija daļa no vispasaules cionistiskas ortodoksālas partijas *Misrochi* un tās mērķis bija apvienot visus Latvijas teritorijā dzīvojošos ticīgos ebrejus uz Bāzeles programmas pamatiem, kuras nolūks bija nodrošināt ebreju tautai ar publiskām tiesībām apsargātu patversmi Palestīnā.

Galvenie frakcijas uzdevumi bija organizēt ebreju tautu tās politisko, ekonomisko, reliģisko un kultūras interešu aizstāvēšanai, sagatavot ebrejus emigrēšanai un Palestīnas kolonizēšanai, apmācīt cilvēkus dažādiem Palestīnā lietderīgiem amatiem, ar nolūku ierīkot tur dzīvi uz reliģiskiem pamatiem. Šo mērķu realizēšanai frakcija paredzēja organizēt periodiskas biedru un līdzjutēju sapulces, kurās tiktu lasīti ziņojumi par visiem vispārējiem un ebreju jautājumiem, dibināt klubus, lasītavas, bibliotēkas, kursus un skolas; dibināt kooperatīvus un savstarpējas palīdzības kases. Frakcija bija paredzējusi nodarboties arī ar periodikas izdošanu, kā arī zinātniska un reliģiska satura literatūras izplatīšanu. Bija paredzēts vākt ziedojumus priekš Palestīnas apdzīvošanas mērķiem, kā arī priekš frakcijas struktūrām. Statūtos tika minēta priekšstāvju deleģēšana uz cionistu kongresiem un uz frakcijas sapulcēm un konferencēm. Kontakta uzturēšanai ar citām frakcijas organizācijām un vispārējai frakcijas politiskai vadībai Latvijā, frakcijai bija Centrālā komiteja, kuras sēdeklis bija Rīgā, tai bija jā sastāv no 15 personām, no kurām vairumam pastāvīgi bija jādzīvo Rīgā.²¹⁷

Mizrahi statūtos ir īpaši izcelts, ka Cionistiskā ortodoksālā frakcija *Misrochi* ir cionistiskās organizācijas labais spārns un atšķiras no kreisās frakcijas *Zeireizion* caur to, ka tā cenšas ierīkot dzīvi Palestīnā tieši uz reliģiskiem pamatiem.

Mizrahi programmā norādītie mērķi bija - pastāvīgas un pilnīgi neatkarīgas Latvijas valsts atbalstīšana. Tika uzsvērts, ka demokrātiska republika bija vienīgā vēlamā un piemērotā Latvijas valsts iekārta un tika atbalstīta cīņa par šīs iekārtas pastāvēšanu ar visiem iespējamajiem parlamentāriem līdzekļiem.²¹⁸

216 LVVA, 3724-11770s, 2-3.

217 Ibid.

218 LVVA, 3724 -11770s, 1.

No Latvijas *Mizrahi* statūtiem ir jāsecina, ka organizācijas mērķis bija visus Latvijas teritorijā dzīvojošos reliģiskos ebrejus apvienot uz Bāzeles programmas statūtu pamatiem. Par "Bāzeles programmu" tiek dēvēta Pirmajā cionistu kongresā, kas notika Bāzelē 1897. gada 31. augustā T. Hercla akceptētā programma, kas pirmo reizi cionisma kustības vēsturē definēja politisko programmu, kas noteica, ka cionisma mērķis ir ebreju tautai nodrošināt Palestīnā mājvietu, kas būtu nodrošināta ar likumu. Šī mērķa nodrošināšanai programma ieteica sekojošas aktivitātes: ebreju imigrantu apmetņu veidošanu Palestīnā; ebreju tautas organizēšanu, izmantojot lokālas un vispārējas institūcijas; ebreju nacionālās pašapziņas stiprināšanu un valdību piekrišanas iegūšanu cionisma mērķu atbalstam.²¹⁹ Kā redzams, Latvijas *Mizrahi* statūtos tiek uzsvērts arī jēdziens "ticīgos ebrejus", kas skaidri norāda uz organizācijas nepārprotamo ortodokso raksturu un tās mērķauditorija ir tieši ticīgie ebreji. Vienlaicīgi organizācijas programmā ir uzsvērts, ka tā atbalsta neatkarīgu Latvijas valsti kā demokrātisku republiku, tādējādi paužot savu atbalstu neatkarīgai Latvijai.²²⁰ Atbalsts agrārājam reformai ir minēts, jo 1920. gada 16. sept. Latvijas Satversmes sapulce pieņēma agrārās reformas likuma daļu, kas bija par pamatu turpmākajam Latvijas agrārājam uzplaukumam, kas arī tiek atbalstīta *Mizrahi* programmā.

3.4.3 *Mizrahi* priekšvēlēšanu kampaņas

Kā labi parādīts A. Tjomnija dzejolī "Gulbis, līdaka un vēzis", katra ebreju partija vai bloks aizstāvēja savas specifiskas intereses:

Gulbis, līdaka un vēzis.

(Ebreju bloks)

Cilvēki pieci, bet partijas divdesmit piecas,

Līdaka tiecas pēc asimilācijas,

Vēzis – ortodokss kāpj atpakaļ,

Bet cionistu gulbis raujas uz Palestīnu.

Ebreji, ka tikai neizdzirdat jūs -

"Bet vezums nekust ne no vietas".²²¹

Visinteresantākā bija *Mizrahi* priekšvēlēšanu kampaņa iekļūšanai 3. Saeimā.

219 Yvonne Schmidt, *Foundations of Civil and Political Rights in Israel and the Occupied Territories, Doctoral Thesis*, University of Vienna, 2001, 38-39.

220 Ibid., 2-3

221 A. Temnijs, "Lebedj, schuka i rak", *Segodnja*, 27. aprēļa 1920.

Izdevums *Ahdut* rakstā “Priekšvēlēšanu kampaņa” apraksta *Mizrahi* 1928. gada priekšvēlēšanu kampaņas un apmaiņu ar “laipnībām” ar citu partiju pārstāvjiem. Pret rakstu ir jāattiecas kritiski, tomēr zināmu priekšstatu par priekšvēlēšanu gaisotni var gūt. Tiek minēts Nuroka mītiņš, kurā viņam tika uzdots jautājums, kāpēc viņš neatbalstīja Rīgā kopējo cionistu bloku, uz ko viņš ir atbildējis, ka vienmēr ir par bloku pastāvējis. Tad sekoja dialogs jidišā:

Trons (no vietas): עס איז נישט אמת (Tā nav taisnība!)

Nuroks (piecērtot kāju): עס איז אף אמת (Ir gan taisnība!)

Trons: איז ליגן און נישט דער ערשטער (Tie ir meli, un ne pirmie.)

Tiek minēts, ka *Mizrahi* priekšvēlēšanu reklāma ir bijusi ievērojama un meistarīga, un pēc pašiem pieticīgākajiem aprēķiniem, to diez vai varētu nosegt viena Saeimas deputāta 3 gadu alga. Laikā, kad citas partijas izmantoja vienīgi plakātus un publicējās presē, *Mizrahi*, bez tam vēl jau kopš vasaras bija sev pasūtījusi reklāmas stabus, un uz Rīgas tramvaju jumtiem bija milzīgi plakāti ar ebreju burtiem: “Nurok 18”.²²² Reklāma kulmināciju sasniedza pēdējā vēlēšanu dienā 7. oktobrī, kad *Segodņa* numurā bija paziņojums no 18. saraksta (*Mizrahi*): “*Ceire Cion* Rīgas vēlētājus ved uz Latgali. Tāpēc balsojiet par vienīgo cionistu sarakstu *Mizrahi*, kas Zemgales un Vidzemes vēlētājus ved uz Rīgu! Ja gribat otru Rīgas ebreju mandātu, balsojiet par Nuroku!”²²³ Tā paša numura nākamajā lappusē seko 13. saraksta (*Ceirei Cion*) uzsaukums: “Paziņojam, ka *Mizrahi*, lai vestu maldināšanā ebreju vēlētāju, kas Rīgā vēlas balsot par 13. sarakstu, mutiski un rakstiski izplata baumas, ka *Ceirei Cion* it kā Rīgas vēlētājus ved uz Latgali. Šīs baumas ir meli un ir uzskatāmas par necienīgu Nuroka priekšvēlēšanu manevru”. Tālāk seko paša Nuroka uzsaukums: “Kurzemes mandāts ir briesmās! “*Aguda*” un Nac. demokrāti grib sagrābt Nuroka mandātu. Ja gribiet Saeimā Nuroku, balsojiet Rīgā par 18. sarakstu!”²²⁴. Tālāk redzams 7. saraksta (Demokrātiskais bloks) paziņojums: “Ebreji! Atcerieties, ka Nurokam nav morālu tiesību uz 2 mandātiem ar nolūku ievest Saeimā savu brāli; atcerieties, ka fakts, ka Nuroks sagrāva ebreju vienoto fronti, ir spēcīgāks kā visi viņa cipari [...]”²²⁵. Un visbeidzot otrs 7. saraksta paziņojums: “Protests. Rabīns Mordehajs Nuroks savā beidzamajā mītiņā Ebreju klubā zvērēja pie tuvojošos ebreju svētku svētuma, ka viņš nav sagrāvis ebreju fronti pārrunās par 3. Saeimas vēlēšanām. Ar šo mēs paziņojam, ka par šo zvērestu mēs, neatkarīgi no vēlēšanu rezultātiem, viņu izsauksim uz sabiedrisko tiesu”²²⁶. Tomēr, kā redzams no vēlēšanu rezultātiem, tad nekādas negatīvas

222 “Predvibornaja kampanija”, *Ahdut*, No. 7-8, 1928.

223 *Segodnja*, 7. oktobrja 1928

224 Ibid.

225 Ibid.

226 Ibid.

sekas šie apvainojumi *Mizrahi* nav nesuši.

Izdevums *Evrejskaja tribuna* rakstīja: “Ar neveiksmi ir beigušās pārrunas par bloka noslēgšanu starp *Mizrahi* un *Ceirei Cion*, kas Latvijas ebreju masās izraisīja lielu neizpratni. Nevienam šīs neveiksmes iemesli nav noslēpums. [...]”²²⁷ Avīzē “*Frimorgen*” bija publicēts šāds oficiāls paziņojums no *Histadruta* valdes:

“*Histadrut Hacionit* nožēlo, ka mēģinājums izveidot kopēju cionistu fronti, lai piedalītos nākamajās Saeimas vēlēšanās nav izdevies, neraugoties uz visām pūlēm, dēļ partijas *Mizrahi* vadītāju noliedzošās nostājas, kas tika pausta 7. augusta vēstulē trijām cionistu partijām - *Histadrut haCionit*, *Ceirei Cion* un Revizionistiem. Partija *Histadrut haCionit* par savu pienākumu uzskata vērēt uzmanību uz to, ka cionistu bloks ne vien vien varēja nodrošināt trīs ebreju mandātus (Latgalē, Kurzemē un Rīgā), bet būtu arī sava veida cionistu idejas manifests, kas apvienotu potenciālo cionistu enerģiju. *Mizrahi* vainas dēļ visas šīs cerības ir sagrautas. *Histadrut haCionit* valdes ārkārtīgi nosoda atbildīgo cionistu nepārdomāto rīcību. Cioniskās sabiedrības uzdevums ir nākotnē nepieļaut šādus precedentus”. Parakstījuši priekšsēdētāja biedrs Ž. Trons. No šīs paziņojuma redzams, ka cionistu aprindās rabīna M. Nuroka rīcība bija izraisījusi dziļu nosodījumu. Tomēr, interesanti, par ko tagad savas balsis atdos cionisti?”²²⁸

Nākamajā izdevuma “*Evrejskaja tribuna*” numurā rakstā “Vēlēšanu aritmētika” šī tēma tiek turpināta. “[...] Paliiek divi konkurējoši saraksti: Ebreju demokrātiskais bloks un brāļi Nuroki. Nuroku saraksta spēks bija jau pārbaudīts 1925. g., kad M. Nuroks bija slavas virsotnē, bet kopš tā laika slava jau ir pabālējusi. Tad viņi Rīgā savāca 3286 balsis un netika. Viņš tika caur Kurzemi, kur viņa izvēlēšana ir garantēta. Nuroku saraksts ir *Mizrahi* saraksts – vienas no vismazākajām cionistu partijām biedru skaita ziņā. Ja 1925. g. Rīgā Nuroku saraksts tomēr savāca 3000 un vēl nedaudz balsis, tad tas bija vienīgi pateicoties izvērstajai aģitācijai, lieliem solījumiem. Pati par sevi *Mizrahi* uz vairāk par vienu vietu Saeimā pretendēt nevar. No tā var secināt, ka neraugoties uz visām pūlēm, ne uz tramvaju plakātiem, Nuroku saraksts Rīgā bijušās 3286 balsis nesavāks. Salīdzinoši lielais balsu skaits (5768), ko pilsētas vēlēšanās ieguva bloks, kuru toreiz vadīja M. Nuroks, protams, nevar tikt ņemts vērā, jo tad kandidēja cionistu partiju, *Ahdut* un Tirdzniecības-rūpniecības apvienības bloks, bet ne Nuroks. Pie tam, ir jāatzīmē, ka visas šīs grupas, kuras toreiz kopā ar viņu kandidēja uz Domes vēlēšanās, pašreiz no viņa ir novērsušās dēļ šķelšanās, ko viņš ir ieviesis ebreju frakcijā, bet galvenokārt tieši par to, ka viņš izjauca gan ebreju, gan vispārējo cionistu bloku. Mēs varam šī saraksta sakarā atkārtot to pašu, ko par *Ceirei Cion* – katra balss, kas par viņu tiek atdota Rīgā, grauj cerības no Rīgas ievēlēt vēl vienu deputātu. Šis saraksts ir izveidots, ja ne lai

227 “Iz zhiznji partij i sojuzov”, *Evrejskaja tribuna*, No. 1., 1. sentjabrja 1928.

228 Ibid.

kaitētu pārējiem, tad dēļ pilnīgi nereāla sapņa, ka *Mizrahi*, t.i. brāļi Nuroki varētu iegūt vēl vienu mandātu bez Kurzemes. [...] Vai gan balsstiesīgie ebreji izvēlēšies atbalstīt Nuroku ģimenes politiku?²²⁹

Izdevuma nākamajā rakstā tiek kritizēta *Mizrahi* un *Ceirei Cion* apvienošanās ar citu mazākumtautību kreisi noskaņotajiem deputātiem t.s. “Mazākumtautību demokrātiskajā blokā” un par balsošanu Saeimā kopā ar Saeimas kreisi noskaņoto sektoru.²³⁰

Ebreju demokrātiskā bloka kandidāts savā aprakstā par priekšvēlēšanu tikšanos ar vēlētājiem 16. sept. Liepājā, kur bija klātesoši aptuveni 1500 vēlētāju, min, ka viņu kandidāts P. Mincs aprakstot ebreju deputāta uzdevumus Saeimā, kritizēja “taktiku, ko piekopa Nuroks otrajā Saeimā, tai skaitā minot viņa ebreju frakcijas šķelšanu un biedrošanos ar Saeimas kreiso sektoru, par vienotas ebreju frontes graušanu”²³¹. Arī nākamais referents V. Zivs kritizēja Nuroka darbību un atzīmēja, ka šīs runas daļas laikā obstrukcionisti sāka trokšņot un mēģināja neļaut referentam runu pabeigt. Tālāk tiek pieminēta priekšvēlēšanu runa Kuldīgā, kur viss noritējis mierīgi un Ventspilī, kur, kā izsakās Zivs: “pretinieks bija sakoncentrējis visus savus spēkus un mobilizējusi skolas vecuma jauniešus, kuri ar savu riebīgo uzvedību mulsināja visus pilngadīgos mītiņa dalībniekus. Tā bija kaunpilna aina. Visa atbildība gulstas uz mūsu “pilngadīgajiem” pretiniekiem, kuri ir saindējuši un turpina saindēt mūsu jauniešu dvēseles”²³².

Priekšvēlēšanu kaislības turpinājās arī nākamajā rakstā, kurš praktiski viss tiek veltīts Nurokam un *Mizrahi*. Raksts ataino *Mizrahi* priekšvēlēšanu mītiņa uzrunu, kurā Nuroks atainojis savu darbību otrajā Saeimā. Viņš tiek kritizēts par: “to, ka nav pakautrējies piedēvēt sev Zemgala ievēlēšanu par Republikas Prezidentu. Būtībā Nuroks ir kreisā kabineta dziedonis: “jo kreisāk, jo labāk”, tā viņš ir izteicies savā ziņojumā. Ak, rabbi Nurok, līdz kam Jūs esat aizrunājies! Jūs esat aizmirsis, ka rabīns – mizrahists mītiņā, iespējams, var uzstāties bez kipas, bet, ja Jūs sāksiet savu kipu krāsot sarkanu, tad tā pārvērtīsies par jakobīņu galvassegu, kas piedien arodbiedrības pārstāvim, ne rabīnam.” Mītiņā esot piedalījies arī A. Nuroks, bet “viņa runa izraisīja klātesošo smieklus, kas it kā teica: “būtu tu labāk sēdējis savā Lībavā un nebāzies tur, kur nav tava vieta”²³³.

Tomēr “*Evrejskaja tribuna*” 1930. g. atspoguļojot Rīgas Domes vēlēšanas raksta, ka

229 “Izbiratelnaja arifmetika”, *Evrejskaja tribuna*, No. 2., 14. sentjabrja 1928.

230 “Iz prezdney taktiki nashih deputatov”, *Evrejskaja tribuna*, No. 2., 14. sentjabrja 1928.

231 V. Zivs, “Predvibornoje nastrojenije v Kurlandii”, *Evrejskaja tribuna*, No. 4., 27. sentjabrja 1928.

232 Ibid.

233 Spectator, “Nervi rashodjatsa”, *Evrejskaja tribuna*, No. 4., 27. sentjabrja 1928.

““Mizrahisti un revizionisti”, kas uz vēlēšanām devās kā “Apvienotais nacionālais cionistu bloks” un savāca 2104 balsis, liecinot par šī saraksta pirmā kandidāta M. Nuroka prestiža kritumu, jo 1928. g. Saimas vēlēšanās viņš ieguvis aptuveni 7800 balsis un svinējis uzvaru zem sarkanās zīmes, bet kļūdījies aprēķinos, jo Saeimas vairākums izrādījās labējs, bet Nuroks, vēlēdamies paliekt uzticīgs saviem uzskatiem, bija nolemts bezdarbībai šī sasaukuma Saeimā. Tiesa, apzinoties šāda stāvokļa sliktumu, viņš beigās mēģināja pārmesties pie labējā spārna, kas tomēr nedeva vēlamo rezultātu un kļuva viņam vēl pazudinošāks. Ebreju masas devās pretējā virzienā.”²³⁴

4. Saeimas vēlēšanās Kurzemē piedalījās *Mizrahi* un otrs ebreju saraksts ar dr. R. Hofu priekšgalā, kurš bija no godājamas Jelgavas ģimenes, un bija Latvijas lielākās linu vērpsšanas fabrikas *Linu manufaktūras akciju sabiedrība L. un H. Hoff* īpašnieks un vadītājs un Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības biedrības valdes priekšsēdētājs. Balsu sadrumstalotības dēļ Kurzemes ebreji palika bez sava pārstāvja Saeimā.²³⁵

Vēlēšanu iznākumu komentē P. Mincs, rakstot, ka lai šoreiz nodrošinātu vēlēšanu balstu nesadrumstalošanu, Rīgā tikās “Rīgas ebreju progresīvā apvienība” un “Liepājas ebreju progresīvā apvienība”, kas noorganizēja politisko partiju pārstāvju tikšanos, kura tomēr palika bez gaidītajiem rezultātiem, jo *Mizrahi* pārstāvis bija pieļāvis ideju par visu pilsonisko partiju apvienošanu ar vienotu Vislatvijas sarakstu, pret kuru tehnisku iemeslu dēļ pārējie bija protestējuši, kā arī *Aguda* bijusi noraidoša. Arī otrā sapulce palika bez rezultātiem, jo piedāvāto ideju par kopēju vēlēšanu organizēšanu visā Latvijā, sadalot mandātus pa apgabaliem starp pilsonisko partiju pārstāvjiem, cieta neveiksmi dēļ mizrahistiem, kuri, cerot uz atkārtotu uzvaru kā 1928. g., kas viņiem deva divus mandātus, nevēlējās aprobežoties ar vienu kandidatūru tikai no Kurzemes. Zinot, ka Kurzemes mandāts, viņiem vienalga ir garantēts, viņi nolēma riskēt, neņemot vērā to, ka vienlaicīgi ar šo rīcību viņi apdraudēja Rīgas otru ebreju mandātu. Viņš min, ka lielu taktisku kļūdu izdarīja *Aguda*, kandidējot ne vien Rīgā un Latgalē, bet arī Kurzemē, no šīs

“deputāta Nuroka citadeles, no kuras viņš ir ticis ievēlēts 3 Saeimās, šoreiz nebija nekādu iespēju izspiest Nuroku no viņa pozīcijām, kā arī Kurzemē vispār nav iespējams ievēlēt vairāk kā vienu ebreju deputātu. Tādēļ otra ebreju saraksta parādīšanās Kurzemē nevar tikt traktēta savādāk, kā vien vēlēšanās traucēt Nuroka ievēlēšanai Saeimā, kas ir pielīdzināms vēl viena ebreju mandāta zudumam. Bez tam, šādi viņš Nurokam iedeva spēcīgu aģitācijas kārti, jo viņš Rīgā aicināja balsot par *Mizrahi*, argumentējot, ka Kurzemē viņa mandāts ir apdraudēts”²³⁶.

Mincs uzskata, ka atšķirībā no iepriekšējās vēlēšanu kampaņas, tā nekoncentrējās ap

234 P.M., “Posle gorodskih viborov”, *Evrejskaja tribuna*, No. 2., ijunj, 1931.

235 M. Bobe, *Ebreji Latvijā*, 185. lpp.

236 P. Mincs, “Posle viborov”, *Ahdut*, nojabrj 1931: 8. s.

cionismu, jo ne *Mizrahi*, ne tā pretinieki neizvirzīja un neapstrīdēja tradicionālos cionistu lozungus. Mīncis, gan šo parādību apsveic, norādot, ka neraugoties uz cionisma nozīmīgo lomu ebreju dzīvē, tam tomēr nav vietas Latvijas Saeimas likumdošanas darbībā. Rakstā viņš atzīmē vēlēšanu vadāšanu no viņu dzīvesvietām balsot uz citu apgabalu, piemēram, no Rīgas un Kurzemes uz Latgali, utt., ko likums gan pieļāvis, un ar to bijusi izskaidrojama *Mizrahi* iegūtais lielais, kaut nepietiekošais, balsu skaits Rīgā.²³⁷

Neskatoties uz visu idejisko sadrumstalotību ebreju kopienā, *Mizrahi* priekšvēlēšanu kampaņas izrādījās pietiekami veiksmīgas.

3.4.4 *Mizrahi* darbība Latvijas Saeimā

Ebrejiem, līdzīgi kā citām Latvijas minoritātēm, bija tendence politiskās tiesības izmantot, veidojot politiskās partijas pēc nacionālā principa. Piederība dažādām sociālajām grupām un lielā uzskatu atšķirība bija par iemeslu ebreju fragmentācijai vairākās politiskās partijās un grupējumos. Tradicionāli vislielāko ebreju atbalstu baudīja un asu savstarpējo cīņu izvērša reliģiski konservatīvā partija *Agudas Israel*, ko gan Latvijas Satversmes sapulcē (1920-1922), gan visās četrās Saeimās pārstāvēja Mordehajs Dubins, kuram bija plaši kontakti Latvijas valsts iestādēs, un kurš bija Zemnieku savienības līdera Kārļa Ulmaņa personīgs draugs, un mūs interesējošā reliģiskā cionisma kustība *Mizrahi*, ko vadīja rabīns M. Nuroks. Kā trāpīgi atzīmē vēsturnieks V. Sprūde, Nuroks parlamentārajā darbībā pārstāvēja demokrātiskus uzskatus un sadarbojās ar sociāldemokrātiem, atzīstot demokrātiska parlamentārisma metodes, savukārt M. Dubins uzskatīja, ka ebrejiem ir jāsadarbojas ar konservatīvajām latviešu partijām, īpaši ar Latviešu zemnieku savienību. Dubins uzskatīja, ka ebrejiem būtu jāpieņem gadsimtos pārbaudītā “slepenās diplomātijas” metode, kad mērķu sasniegšanai tiek izmatoti personīgi kontakti ar ietekmīgām personālijām.²³⁸ Abu partiju popularitāti vēlēšanu vidū noteica ne vien M. Dubina un M. Nuroka interese un spējas aizstāvēt savu vēlēšanu intereses, bet arī šo partiju līderu skaidri un konsekventi ievērotā reliģiskā orientācija, jo ne velti no gandrīz 94,9 tk. Latvijas ebreju, gandrīz 93,7 sevi pieskaitīja pie ticīgiem ebrejiem.²³⁹

Mizrahi partija bija pārstāvēta četrās Latvijas Saeimās: 1. Saeimā (1922-1925), 2. Saeimā (1925-1928) un 4. Saeimā (1931-1934) *Mizrahi* tika pārstāvēta ar vienu deputātu M.

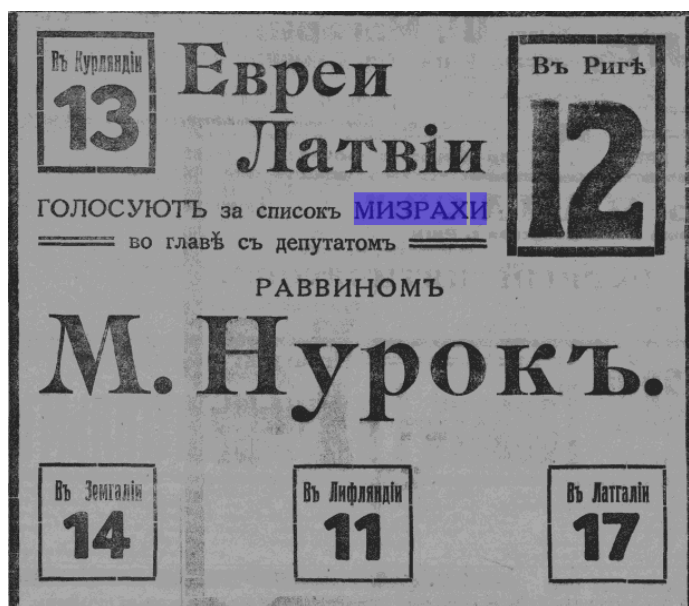
237 Ibid., 10. s.

238 V. Sprūde, “Ebreju politiķis Mordehajs Nuroks – neparasta personība ne tikai Latvijas vēsturē”, *Latvijas Avīze*, oktobris 2013: 10 lp.

239 Leo Dribins, *Latvijas ebreji un padomju vara. 1928-1953. Zinātnisks apcerējums*, 23. lpp.

Nuroku, bet 3. Saeimā (1928-1931) ar diviem deputātiem – M. Nuroku un viņa brāli A.B. Nuroku. Pastāv uzskats, ka ebreji pārsvarā ir balsojuši nevis par partiju programmām, bet gan, vadoties pēc personālijām, kas šīs partijas pārstāvēja. Tā, vienā no avīzes *Segodnja* numuriem ir minēts, ka *Agudat Israel* līdera veiksmē ir atkarīga nevis no ortodoksijas ietekmes (Nuroka gadījumā, kā uzskata B. Volkovičs, - no reliģiskā cionisma ietekmes), bet gan viņa enerģijas un aktīvuma.²⁴⁰

1925. gada Saeimas vēlēšanās *Mizrachi* ieguva 10544 balsis, un kopš 1. Saeimas vēlēšanām tās atbalstītāju loks bija paplašinājies par gandrīz 5 tūkstošiem.²⁴¹

1. att. *Mizrachi* priekšvēlēšanu aģitācija izdevumā “Segodņa”, 1925. g. 29. sept.

Par M. Nuroka izcilo “aizkulišu” diplomātiju liecina tas, ka 1926. gadā, kad bija jāastāda jauna valdība un sociāldemokrāta A. Rudēvica mēģinājums bija izgāzies, Valsts Prezidents J. Čakste lūdz M. Nurokam sastādīt jauno valdību, izmantojot viņa diplomātijas talantu, jo latvieši sadrumsstaloto partiju un strīdu dēļ to nebija varējuši izdarīt. M. Nuroks šo uzdevumu paveica pāris dienās, valdības apstiprināšanai nepieciešamās balsis sarunājot pie krievu un ebreju deputātiem, savukārt vāciešus pārliecināja nepalsot pret. Tika izveidota sociāldemokrātu valdība, kurā Nuroks nemaz netaisījās piedalīties, kā viņš skaidrojis preseī, tad apvienība un ministru portfeliem necerēja un sarunas tika veiktas ar tām pašām grupām, ar kurām tās veica sociāldemokrāti.²⁴² Rakstā “Prezidents Čakste un ebreju minoritāte” M.

240 Boris Volkovich, *Sionistskoe dvizenie v Latvii (1918-1940)* (Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2008), 1: 169. s.

241 Leo Dribins, *Latvijas ebreji un padomju vara. 1928-1953: zinātnisks apcerējums*, 27. lpp.

242 V. Sprūde, “Ebreju politiķis Mordehajs Nuroks – neparasta personība ne tikai Latvijas vēsturē”, *Latvijas Avīze*, oktobris 2013: 11 lp.

Nuroks raksta: “Pēc Alberinga kabineta krišanas, kad lielākām Saeimas frakcijām neizdevās nodibināt savu vairākumu, nelaiķis Valsts Prezidents (J. Čakste), respektēdams parlamentāras paražas, 1926. g. 11. dec. uzticēja valdības dibināšanu manā personā demokrātisko minoritāšu blokam (krieviem, poļiem, ebrejiem). Ar šādi stingri konstitucionālu soli Čakste veicinājis ne vien demokratizēšanos un minoritāšu pilntiesības idejas izpaudumu no tautas plašo masu puses, bet arī izdarījis ļoti vērtīgu pakalpojumu mūsu valstij un latviešu tautai visas civilizētās pasaules priekšā”.²⁴³

Latvijas sabiedrībā šī valdība tika dēvēta par “Nuroka valdību”.

Uz trešo Saeimu *Mizrahi* kandidēja ar 18. sarakstu, nekandidēja Latgalē. Saraksta kandidāti bija M. Nuroks, A. Nuroks un Z. Šlēzingers. *Ahdut* kritizēja *Mizrahi*, kā vienu no galvenajiem iemesliem, kādēļ neizdevās izveidot vienotu ebreju partiju bloku: “Visbēdīgāko lomu nospēlēja Nuroks, kas Saeimā grib ievest arī savu brāli, Liepājas rabīnu; viņš izrādījās gan kopējā ebreju bloka grāvējs, gan kopējā cionistu bloka, gan *Mizrahi* un *Ceirei Cion* sadarbības grāvējs.”²⁴⁴ Tika atzīmēta arī studējošās ebreju jaunatnes nepatika pret šādu pavērsienu, minot, ka korporācija “Betulija” vēlējās “protestēt pret šo mūsu sabiedrisko darbinieku rīcību, kas savas personīgās intereses stāda augstāk par ebreju sabiedrības interesēm”²⁴⁵. Protests, kas solīja izvērsties par iespaidīgu demonstrāciju, nenotika dēļ korporācijas *Hasmoneja* protestiem.

1928. gada Saeimas vēlēšanās *Mizrahi* ieguva 38% ebreju vēlētāju balsu:

2. tabula *Mizrahi iegūtais balsu skaits 1928. g. Saeimas vēlēšanās pa novadiem*

Rīga	Latgale	Kurzeme	Zemgale	Vidzeme	Kopā
7869	-	6604	294	527	15294 ²⁴⁶

Lielākajās pilsētās iegūto balsu skaits: Liepājā – 3928, Ventspilī – 701, Sabilē – 189, Talsos – 319, Aizputē – 328²⁴⁷.

Līdz ar to trešajā Saeimā tika ievēlēti abi brāļi Nuroki un *Mizrahi* bija dubultojusi savu pārstāvju skaitu Saeimā.

Ebreju vēlētāji arī izmantoja tiesības izdarīt grozījumus vēlēšanu sarakstos, jo,

243 Modehajs Nuroks, “Prezidents Čakste un ebreju minoritāte”// *Jānis Čakste. Ilustrēts piemiņas rakstu krājums*, sast. A. Kurmis (Rīga, 1928.), 134-135. lpp.

244 “Nasha neorganizovanostj”, *Ahdut*, No. 5-6, 1928.

245 Ibid.

246 “Vibori v Sejm 1928. g.”, *Ahdut*, No. 7-8, 1928.

247 “Predvibornaja kampanija”, *Ahdut*, No. 7-8, 1928.

saskaņā ar toreiz spēkā esošo Saeimas vēlēšanu likumu, balsotājiem bija tiesības ierakstīt izraudzītajā sarakstā kandidātus no citu partiju sarakstiem. Tā no *Kreisā strādniecības saraksta* Rīgā kandidējušā Ābrama Šperlina vārdu savos sarakstos bija ierakstījuši 14 par *Mizrahi* nobalsojušie vēlētaji, *Mizrahi* līderis M. Nuroks ieguva arī 13 par citām listēm balsojušo vēlētāju balsis. Kurzemē Nuroku savā sarakstā ierakstīja 8, bet Ā. Nuroku 5 kreisās strādniecības balsotāji. Kreisās strādniecības pārstāvji Rīgā saņēma kopā 37 *Mizrahi* vēlētāju atbalstu, Kurzemē to atbalstīja 15 *Mizrahi* vēlētajiem. *Mizrahi*, savukārt, ieguva 14 kreiso strādnieku vēlētāju atbalstu Rīgā un 13 Kurzemē²⁴⁸. Kaut arī sarakstu papildināšana kopumā lielas izmaiņas nenesa, tā parādīja vēlētāju atbalstu kādam konkrētam politiķim.

Šāds vēlēšanu rezultāts daudziem bija negaidīts. Ebreju presē *Mizrahi* uzvara tika raksturota šādi: “Negaidīta, un, šķiet, ne vien oponentiem, bet arī atbalstītājiem, bija deputāta Nuroka uzvara. Un ne vien pats uzvaras fakts, cik kolosālais balsu skaita pieaugums, īpaši Rīgā – 7800 ebreju vēlētajiem pauda Nurokam savu atbalstu. Šis fakts pierāda, ka deputāts Nuroks ir atradis atslēgu uz ebreju masu sirdi, ka viņš ir atradis to vārdu, kas ebrejus iedzīvina. Mēs domājam, ka tagad šis vārds ir visiem skaidrs: Ciona”²⁴⁹.

Pēc sociāldemokrātu vadītās kreisās koalīcijas izveidošanās (1926. g. dec. - 1928. g. janv.), to atbalstīja M. Nuroks un M. Lāzersons, savukārt *Agudat Israel* pārstāvji balsošanas laikā ir atstājuši zāli. Šīs koalīcijas laikā tika noteikta jidiša un ivrita vienlīdzība skolās, veikti labojumi likumā par pilsonību, zemes sadalīšanas komisijā iekļāva nacionālo mazākumtautību pārstāvi, kas ebreju sabiedrībai rādīja, ka ebrejiem noderēja arī sadarbība ar kreisi noskaņoto koalīciju. Kad tā atkāpās, jo no tās izstājās Demokrātiskais centrs, kurš nostājās jaunās koalīcijas pusē un Nuroks un Lāzersons balsoja par to. Parlamenta diskusiju laikā M. Dubins to Nurokam aizrādīja, pārmetot, ka viņš ir izvirzījis arī personīgas prasības (vietu Valsts Bankas Padomē²⁵⁰), uz ko Nuroks atbildējis, ka centrs ir mazākais ļaunums, jo ir Demokrātiskā bloka mazākā daļa, bet pavisam citu lomu tas iegūst labējo apvienībā, savukārt pārmetumu par amatu, viņš norādīja, ka ebreju minoritātei, ņemot vērā tās lomu valsts ekonomiskajā dzīvē, pienākas pārstāvis Valsts bankā²⁵¹.

1928. g. “kreiso” M. Skujenieka kabinetu nomainīja “labējais” P. Juraševska kabinets. Sakarā ar šo maiņu laikrakstā *Rigasche Rundschau* (18. nr) par M. Nuroku izteicās Saeimas vācu frakcijas līderis P. Šīmans:

“Šī attieksme [Skujenieka kabineta] motivēja deputātu Nuroku saglabāt uzticību

248 Leo Dribins, *Latvijas ebreji un padomju vara, 1928-1953. Zinātnisks apcerējums*, 28. lpp.

249 M.C., “Pobeditelej ne sudjat”, *Ahdut*, No. 7-8., 1928.

250 Šis jautājums tika plaši atspoguļots presē, arī karikatūrās (sk. 7. un 9. att.).

251 M. Bobe, *Ebreji Latvijā*, 183. lpp.

aizgājušajam Skujenieka kabinetam un es uzskatu, ka tikai politiski tuvredzīgie var noliegt to, ka ar šo uzticību Nuroks savai tautai ir izdarījis vērtīgu pakalpojumu. [...] Tieši pretēji, pareizas mazākumtautību politikas uzdevums ir iegūt ietekmi vairākuma nacionālajā apziņā un radīt to atmosfēru, un radīt atmosfēru, kurā attiecīgās tautas vajadzības tiktu uzskatīta par dabiskām un atbilstošām pilsoniskās vienlīdzības principam. [...] Es uzskatu, ka Nurokam ar šo soli ir izdevies izvirzīties tālu uz priekšu, un, ja reāli rezultāti vēl pagaidām nav jūtami, tad to iemesls ir jāmeklē ebreju frakcijas šķelšanās [...]. Ar šo attieksmi Nuroks gāja ceļu, kuru par savu jau sen ir izvēlējusi arī vācu frakcija.”²⁵²

Šeit redzams vācu minoritātes atbalsts M. Nurokam.

Par daļas rabīnu atbalstu cionisma kustībai liecina arī diskusija, kas norisinājās 1928. g. 19. dec. un bija veltīta Ebreju nodaļas mērķiem, kurā rabīns Levins izteica atbalstu cionistiem, minot, ka:

“Departamentu ir jāvada cilvēkam ar plašu redzesloku, kas saprot, ka jebkuras izglītības mērķis ir darīt cilvēku brīvu, savukārt personas brīvība nav iespējama bez kolektīva, nācijas brīvības, kurai šī persona pieder. Ebreju nācijas brīvība pašreiz atrodas cionisma zīmē. Asimilācija vai cionisms, nacionālā likvidācija vai nacionālā restaurācija, - lūk mūsdienu problēma. Un galvenais nodaļas mērķis – ebreju nacionalitātes aktivizācija”²⁵³.

Vēlāk norisinājās partiju konflikti dēļ tā, ka trīs ebreju deputāti – brāļi Nuroki un M. Lāzersons, nekonsultējoties ar M. Dubinu un N. Maizelu, izglītības ministram piedāvāja savu kandidātu Ebreju nodaļas vadītāja vietai – dr. Hofmanu. Savu rīcību viņi pamatoja avīzēs *Segodņa* un *Frimorgen*, un *Segodņa* M. Lazersona rakstā “Juridiskais aizsegs”. Rakstos galvenokārt tiek uzbrukt toreizējā Ebreju nodaļas vadītāja J. Landau asimilācijas un jidišistu tendencei. *Frimorgen* bija paudis savu atbalstu tam, ka beidzot trīs cionistu deputāti ir ņēmuši vērā sabiedrības viedokli, tai pat laikā paužot neizpratni, kādēļ viņi tikai tagad, pirmo reizi 10 gadu Ebreju nodaļas pastāvēšanas vēsturē, sāka kritizēt tās vadītāju. Tomēr, laikraksts puda neapmierinātību ar Hofmana kandidatūru, kā arī 3 cionistu deputātu rīcību, kas izraisījusi neizpratni pat cionistu aprindās. Arī Lāzersons tika *Segodņa* kritizēts, argumentējot, ka nodaļas vadītājam ir jāpārstāv visa ebreju sabiedrība. Arī izglītības ministrs bija atzinis, ka Hofmana kandidatūru viņš izskatīs tikai pēc tam, kad to būs apsprieduši visi ebreju deputāti. Lieki piebilst, ka pārējie deputāti bija pret, un Dubins pat uzstājās ar runu, kurā puda, ka Nurokus izvirzīt tieši Hofmanu motivēja vēlēšanās kompensēt viņam *Mizrahi* vēlēšanu kampaņas vadīšanu. Nuroku un Maizela rīcību nosodīja arī Ebreju delegāciju komiteja ar Leo Mockinu priekšgalā.²⁵⁴

252 M.C., “Novoje pravitelstvo”, *Ahdut*, No. 2., 1928.

253 “Diskusija o celjah i zadachah Evrejskogo otdela”, *Ahdut*, No. 11-12., 1928.

254 “Borba za vozglavlenije Evrejskogo otdela”, *Ahdut*, No. 3., 1929.

Mizrahi, Ceire Cion un cionistu-revizionistu centrālās komitejas izdeva izdevumu “Par autonomiju”, kas bija veltīts cīņai par Izglītības ministrijas Ebreju nodaļas vadītāja vietu. *Ahdut* raksta, ka avīze bija pārpilna ar rupjiem uzbrukumiem citādi domājošajiem, ieturēta nepieļaujamā stilā, minot, ka no personām, kuras pretendē uz ietekmi politikā, varēja gaidīt daudz atbildīgāku attieksmi pret drukāto vārdu”.²⁵⁵

1931. gada 4. Saeimas vēlēšanu *Mizrahi* rezultāti:

3. tabula *Mizrahi* iegūto balsu skaits 1931. g. Saeimas vēlēšanās pa novadiem

Rīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale	Kopā
5355	-	6406	-	-	11761 ²⁵⁶

Šajās vēlēšanās *Mizrahi* ar iegūto 11761 balsi starp ebreju partijām palika otrajā vietā, atšķirībā no 3. Saeimas sasaukuma, saglabājot tikai vienu mandātu. Pirmo vietu ar 17845 balsīm ieņēma M. Dubina vadītā *Agudas Israel*, kas norāda, ka ebreji Latvijā priekšroku deva reliģiskām vērtībām un cionismam.

Mizrahi Saeimās atradās opozīcijā, tā vienmēr pauda lojālu attieksmi pret Latvijas valsti un demokrātijas principiem, ko labi var vērot no kādas runas Saeimā 1932. g.: “Par savu rašanos un eksistenci Latvijas valstij jāpateicas galvenā kārtā demokrātijas principiem, tāpēc viņai tie jāpatur svēti attiecībā pret visiem viņas pilsoņiem”²⁵⁷.

Lielu sabiedrības atbalsi guva jaunais pilsonības (pavalstniecības) likums. Jaunais pilsonības likums tika pieņemts 1927. g., ar kuru par Latvijas pilsoni skaitījās katrs Krievijas pavalstnieks, neatkarīgi no tautības un ticības, kas Latvijā dzīvo no 1925. g. 1. janv. un līdz šī likuma stāšanās spēkā nav pieņēmis citu pavalstniecību un, kurš Latvijā nodzīvojis vismaz 6 mēnešus līdz 1914. g. 1. aug., Latvijā pastāvīgi dzīvojis līdz 1881. g. un likums attiecās arī uz iepriekšminēto personu bērniem. Likums legalizēja visus valstī dzīvojošos iedzīvotājus un deva iespēju atgriezties un saņemt Latvijas pilsonību tiem, kas Latviju bija atstājuši 1. Pasaules kara laikā, tai skaitā pārvietotajiem ebrejiem.²⁵⁸

Ahdut raksta, ka par pavalstniecības likuma pieņemšanu *Rigashe Rundschau* rakstījusi: “Visas latviešu partijas, kas nodarbojas ar likumiem, ir nonākušas pie slēdziena, ka

255 “Za avtonomiju”, *Ahdut*, No. 4., 1929.

256 Marģeris Skujenieks, red., *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1931. gadā* (Rīga: Valsts Statistiskā pārvalde, 1933), 18-19. lpp.

257 Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 2. sesijas 3. sēde, 1932. g. 1. marts. - 17. sl.

258 M. Bobe, *Ebreji Latvijā*, 188. lpp.

valstisku mērķu labad likums ir jāpaplašina. Tomēr, kad šo likumu centās izvest labējie, kreisie Ulmani nodēvēja par “ebreju kalpu”, bet, kad tagad kreisie izdarīja to pašu, viņus sāka apvainot par “Nuroka kalpiem”, un pat atklāti draudēt, ka, ja šis likums tiktu pieņemts, to nodot tautas izlemšanai”.²⁵⁹ Nobeidzot tēmu par šī likuma atcelšanas referendumu, atliek konstatēt, ka tas notika 1927. gada 17-18. dec., tajā piedalījās 243.822 pilsoņi (nepieciešamas bija 560.000 balsis), no kurām par likuma atcelšanu balsoja 225.972, bet pret bija 16.826 balsis, 1027 biļeteni tika atzīti par nederīgiem.²⁶⁰

Laikraksts “*Segodņa*” pauž M. Nuroka attieksmi par pavalstniecības likumu:

“Zāmuēla kabineta 10 mēnešu pastāvēšanas laikā²⁶¹, ir radusies veselīga politiska atmosfēra, kurai, šķiet, bija jāgarantē sasāpējušā jautājuma par pavalstniecību pozitīvs risinājums. Valdība no 20 uz 10 gadiem samazināja nepieciešamo uzturēšanās ilgumu Latvijā, kas dotu pilsonības iegūšanas tiesības, valdības projektu bija piekritis atbalstīt pat demokrātiskais centrs. Diemžēl, pašreizējais jaunais Zemnieku savienības kabinets²⁶² ir krasi mainījis valdības taktiku. [...] Daži Latvijas preses orgāni ir sākuši ārpātīgu kampaņu pret ebrejiem, kuriem pavalstniecības likums nedod tiesības viņiem iegūt pēc likuma pienākošo Latvijas pilsonību. “Brīvā Zeme” runā par kaut kādiem “bīstamiem” 1400 padomju pavalstniekiem ar tranzītvīzām. Patiesībā viņi visi ir dzimuši Latvijā. Viņu vidū ir, piemēram, cilvēks, kurš 1855. g. ir dzimis Mītavā un Latvijā nodzīvojis gandrīz visu dzīvi”²⁶³

. Pie tā viena Nuroks atzīst arī, ka administratīvā prakse attiecībā pret ebrejiem pasliktinājās, minot piemēru, ka bija izteikts priekšlikums visiem ebrejiem ar tranzītvīzām uz Padomju Savienības un Latvijas robežas atņemt pasēs un tās viņiem izsniegt tikai uz Latvijas – Lietuvas robežas, tādējādi viņiem liedzot pat īslaicīgu uzturēšanās iespēju Latvijā. Pēc Nuroka domām, no jaunā Ministru kabineta ebrejiem neko pārāk gaidīt nevajadzētu, jo Zemnieku savienības līderi bija kategoriski paziņojuši, ka, sakarā ar to, ka tuvojās Saeimas vēlēšanas, viņi nevar sevi “kompromitēt”, atbalstot pavalstniecības likuma reformas. Viņš pauda viedokli, ka šīs Saeimas laikā šis jautājums vispār netiks skarts.²⁶⁴

Nuroks regulāri aizstāvēja ebreju minoritātei aktuālos jautājumus Ministru kabinetā, kā piemēru minēšu gadījumu, kad M. Nuroks pēc jaunā Ministru kabineta izveidošanas, apspriedē ar Ministru prezidentu V. Zāmuēlu, uz kuru viņš Nuroku bija uzaicinājis, lai noskaidrotu viņa nostāju mazākumtautību, tai skaitā ebreju, jautājumā. Nuroks Ministru prezidentam uzdeva vairākus konkrētus jautājumus, sarunas gaitā Zāmuēls ir atbalstījis

259 “Obzor pečati”, *Ahdut*, No. 1, maij 1927.

260 “Dnevnik za noj.-dek. 1927. goda”, *Ahdut*, No. 7-8., dekabrj 1927.

261 V. Zāmuēla Ministru kabinets pastāvēja 1924. g. janv. līdz 1924. g. decembrim.

262 Domāts H. Celmiņa Ministru kabinets (1924. g. dec. - 1925. g. dec.).

263 “Na doklade M. Nuroka”, *Segodnja*, 20. janvarja 1925.

264 Ibid.

mazākumtautību vēlmi pēc nacionālās autonomijas, attiecībā uz ebreju projektu, viņu neapmierināja vienīgi vēlme lietot ebreju valodu valsts iestādēs un tiesā. Viņš solīja atbalstīt iepriekšējā gadā uzsākto priekšlikuma izstrādi par pavalstniecības likuma reformu, pie tam, atzīstot, ka pastāvošais pavalstniecības likums nebija taisnīgs. Sarunas nobeidumā viņš M. Nurokam solīja, ka valdība cīnīsies ar jebkādiem iespējamiem šovinistu centieniem sabojāt toleranto attieksmi pret ebrejiem, pret visiem valsts pilsoņiem, attiecoties vienlīdzīgi.²⁶⁵

Mizrahi M. Nuroka personā Saeimā aktualizēja arī ar ebrejiem saistītos jautājumus. Tā, piemēram, 1928. g. viņš Saeimas sēdē izteicās par to, ka ebrejiem ir slēgts ceļš uz ierēdniecību.²⁶⁶ *Mizrahi* atbalstīja arī Saeimas priekšlikumu izraidīt no valsts Latvijai naidīgos nacistus, kas bija ārzemnieki un slēgt *Ugunskrustu* un citas nacistiski noskaņotās organizācijas un izdevumus. 1933. g. 17. martā M. Nuroks teica runu, kurā uzsvēra, ka:

“Visi pretvalstiskie elementi, vienalga, vai tie būtu no galēji labās, vai galēji kreisās puses, mums ir jāpadara nekaitīgi. Mēs nedrīkstam, rokas salikuši, skatīties, kamēr vēl nav par vēlu. Sargāsim visi kopā savu demokrātisko republiku! Mēs visi kopā sastādām kopīgu Latvijas tautu. Mūsu kopīgās dzimtenes dzīvības intereses ir dārgas mums visiem. Mūsu eksistence nozīmē – brīvu, patstāvīgu, neatkarīgu Latviju!”²⁶⁷

Tajā paša gada 5. jūlijā, kad ebreji pievienojās Vācijas preču un pakalpojumu boikota kustībai²⁶⁸, bet valdība mēģināja ierobežot *Bunda* sasaukto tautas sapulci, M. Nuroks Saeimā uzstājās ar runu, kurā uzsvēra, ka ebrejiem ir tiesības pašiem lemt, ko pirkt un, ko boikotēt, uzsverot, ka ar savu pielabināšanos A. Hitleram, valdība var izpelnīties starptautisku nosodījumu.²⁶⁹ M. Nuroks bija Latvijas Republikas Satversmes aizstāvis, savā pēdējā Saeimā teiktajā runā viņš norādīja, ka “Satversme ir tautas vissvētākais, sevišķi vēl jaunā valstī. Kad

265 “Zamuel o politike kabineta”, *Segodnja*, 29. janvarja 1924.

266 Latvijas Republikas 3. Saeimas stenogrammas, 1. sesijas 7. sēde, 1928. g. 30. nov., 212. sl.

267 Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 5. sesijas 12. sēde, 1933. g. 17. martā. 476. sl.

268 1933. g. 4. jūn. “Vislatvijas žīdu konference” pieņēma lēmumu par oficiāla boikota proklamēšanu, kas noteica, ka: 1) visi žīdi Latvijā apņemas neuzturēt it nekādus sakarus ar Hitlera Vāciju un pārtraukt visas attiecības ar vācu tirdzniecību, nebraukt uz Vāciju, neeksportēt uz Vāciju, utt.; 2) ka visa žīdu sabiedrība kopā ar citu zemju žīdiem cīnīsies saimnieciski, kulturēli un politiski pret Hitlera Vāciju, iekāms mūsu brāļi tur neatgūs savas tiesības. (LVVA, 3235.f., 3. apr, 278.l., 87-92. lp.). Tomēr ebreju aprindās šajā jautājums nebija vienprātības, jo daudzi sūdzējās, ka tas ļoti kaitē viņu biznesam, Latvijas žīdu eksekutīvā boikota komiteja pat noteica dažādus ievērojamus naudas sodus par boikota neievērošanu. 1934. g. 7. aprīlī pēc lietas izmeklēšanas beigšanas Politiskās policijas pārvalde nolēma lietu nodot Rīgas apgabaltiesas prokuroram. Pēc valsts apvērsuma boikota organizētājus paglāba no tiesas un represijas aprobežojās ar īslaicīgu ieslodzījumu Liepājas nometnē. (V. Kaņepe, sast., *Latvijas izlūkdienesti 1919-1940. 664 likteņi* (Rīga: LU žurnāla “Latvijas vēsture” fonds, 2001), 235-239. lpp.)

269 Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 6. sesijas 29. sēde, 1933. g. 5. jūl. 1249. sl.

pamati sāk šķobīties, var sabrukt visa ēka”²⁷⁰.

Mizrahi Saeimās nodarbojās pārsvarā ar saimnieciskiem jautājumiem. Kā vienu no piemēriem var minēt M. Nuroka priekšlikumu paplašināt Latvijas goda konsulu tīklu, lai popularizētu Latvijas preces un pakalpojumus ārvalstīs²⁷¹. M. Nuroka priekšlikums guva deputātu atbalstu un tika atbalstīts. M. Nuroks nekautrējās arī kritizēt valsts ekonomisko politiku. Kā uzskatāmu piemēru var minēt viņa uzstāšanos Saeimas sēdē 1933. gada 14. jūnijā. Savā runā viņš norādīja uz valsts iejaukšanos visās ekonomikas jomās, nosodīja privātās saimniecības ierobežošanu, sakot: “privāto iniciatīvu, kas mūsu saimniecību ir cēlusi, iznīcina... viss ir aizliegts, nekas nav atļauts..” Viņš nosodīja pieaugošo valsts monopolu skaitu, norādot, ka tie vienīgi veicina jaunu ierēdņu vietu rašanos. Tālāk viņš kritizēja Valsts Bankas politiku, kā arī pievērsās ebreju uzņēmēju problēmām, minot, ka “vesela rinda tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu, kas, piemēram, pieder žīdiem, nedabū kredītus, tāpēc, ka viņiem Latvijas Bankas padomē nav neviena pārstāvja.”²⁷²

3.4.5 *Mizrahi* ideoloģiskās nesaskaņas ar citām Latvijas ebreju partijām

Kā jau lielākajai daļai partiju, arī *Mizrahi* neiztika bez nesaskaņām ar citām partijām, tai skaitā ebreju. Šīs var uzskatīt par visinteresantākajām sadursmēm Latvijas ebreju politiskajā dzīvē, kas notika divu ebreju ortodoksu rabīnu starpā - redzamākais *Mizrahi* oponents bija partija *Agudas Israel*, ko vadīja M. Dubins. Šīs nesaskaņas bieži tika attēlotas presē, tai skaitā satīriskajā. Minēšu vairākus piemērus.

Izdevumā *Ahdut* par Beirātes²⁷³ sasaukšanu M. Nuroks izteicās:

“Beirātes izveidošanu ar Saeimas ebreju pārstāvjiem es uzskatu par vēlamu. Starp citu, jau 1922. g. tieši es pacēlu jautājumu par Beirātes sasaukšanu. [...] Beirātei varētu būt tikai konsultatīvas funkcijas un vairākuma lēmumi nevarētu būt saistoši Saeimas deputātiem. Nedrīkst, piemēram, no *Mizrahi* parasīt, lai tā pakļautos aprindām, kuras, salīdzinājumā ar *Mizrahi* bija

270 Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 9. sesijas 4. sēde, 1934. g. 4. maijā. 75. sl.

271 Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 3. sesijas 17. sēde, 1932. g. 1. jūnijā. - 724.-725. sl.; 3. sesijas 24. sēde, 1932. g. 21. jūn. - 1413. sl.

272 Aivars Stranga, *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*, 131-132. lpp..

273 1922. g. ebreju sabiedrībā aktuāls kļuva jautājums par Beirātes izveidošanu, ko veidotu Saeimas ebreju deputāti, no kuriem 4 būtu no *Agudas Israel*, 2 no ENDP, *Ceirei Agudat Israel*, *Mizrahi*, *Ceirei Cion*, *Histadrut HaCionit* un 1 pārstāvis no *Folkspartei*. Spriežot pēc paziņojuma “*Segodnja*” 1925. g. janv., tika apspriests jautājums par ebreju autonomiju, bet viss beidzies ar neauglīgu strīdu par valodas izvēli ebreju skolās. Beirāte beigās izveidota netika, jo ebreju organizāciju intereses bija pārāk atšķirīgas (Boris Volkovich, *Sionistskije dvizenija v Latvii (1918-1940)*, 1: 25).

ieguvušas niecīgu balstu skaitu. [...] Pie tam, es nevaru nenorādīt uz to, ka pirms šī Saeimas sasukuma *Mizrahi* bija veikusi nopietnu mēģinājumu izveidot vienotu ebreju frakciju. Mēs gan *Agudas Isroel*, gan *Ceirei Cion* piedāvājām pilnu rīcības brīvību politiskajos jautājumos un gājām pat tik tālu, ka piekritām, ka *Agudas Isroel* varētu pieslieties jebkurai koalīcijai, lai tikai vismaz ārēji tiktu demonstrēta vienotas ebreju frakcijas pastāvēšana, kas attiecas uz ar ebrejiem saistītiem jautājumiem. Līdz šim *Agudas Isroel* piedāvājumam nav piekritusi. *Ceirei Cion*, kam mēs šo piedāvājumu izteicām cionistu partiju centrālo komiteju sanāksmē, piedāvājot viņiem izdevīgus risinājumus, līdz šim ir atteikusies no kopējas ebreju frakcijas izveidošanas.”²⁷⁴

Tomēr, 1925. g. Melngalvju namā priekšlasījumā, kas bija plaši apmeklēts no ebreju publikas puses, viņš pauda nepārlicinātību par Beirātes darbības efektivitāti, uzskatot, ka “Beirāte neatbilst savai funkcijai, jo tajā ir pārstāvētas vienīgi politiskās partijas, bet nav pārstāvēta ne ebreju kopiena, ne arī iepriekšējo parlamentu deputāti un ebreju ekonomisko organizāciju pārstāvji”²⁷⁵.

“Visiem zināms, ka mūsu “stiprākā” partija sastāv no vien pāris simtiem biedru. Un, - kas vēl ļaunāk, - šiem pāris simtiem ir visai pasīva loma, bet “varas kodols” atrodas deputātu rokās. Patiesībā šīs partijas ir skaista teātra dekorācija, kas atkarībā no vajadzības tiek uzstādīta gan te, gan tur, lai valdzinātu tautu [...]”²⁷⁶

Dr. I. Joffe avīzē *Frimorņn* rakstā “Melnā diena” (1928) apraksta deputāta Dubina uzstāšanos Saeimā, kas tika raksturota kā nepieņemama:

“Viņš uzņēmās no tribīnes klāstīt savu Saeimas ebreju kolēģu grēkus, un darīt to ar vēl lielāku balagānu kā citas reizes. Jau tas fakts vien, ka ebreju deputāts Saeimas priekšā cenšas pazemot citus ebreju deputātus, ir apkaunojums [...]. Visa Saeima smējās dzirdot, ka Dubins paziņo, it kā rabīns Nuroks būtu meklējis sev vietu Valsts Bankā, un, ka vairākos laikrakstos ir parādījusies ziņa, ka Nuroks ir Latvijas ministru prezidents”²⁷⁷.

Starp M. Dubinu un M. Nuroku notika arī strīdi par to, kurš no viņiem ir neoficiālais kopienas līderis, par to, kāda politika jāpieņem attiecībā ar latviešu partijām, kad Dubins iestājās par atbalstu konservatīvajiem spēkiem, savukārt M. Nuroks – par atbalstu LSDSP; asas sadursmes šai jautājumā notika 1928. gadā.²⁷⁸

Bieži vien *Mizrahi* līderis M. Nuroks tika attēlots karikatūrās Latvijas presē kopā ar M. Dubinu, kas vadīja *Agudat Israel* (sk. nodaļu “*Mizrahi* un M. Nuroks Latvijas presē”).

Kādas tad būtībā bija galvenās atšķirības *Mizrahi* un *Agudat Israel* starpā? Abu partiju

274 “Budet li sozvan Beirat?”, *Ahdut*, No. 2, 1929.

275 “Na doklade M. Nuroka”, *Segodnja*, 20. janvarja 1925.

276 M. C., “Potjemkinskije derevni”, *Ahdut*, No. 3., 1929.

277 “Obzor pečati”, *Ahdut*, No. 2., 1928.

278 Aivars Stranga, *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*, 115. lpp.

līderi bija ievēlēti visās pirmskara Latvijas Saeimās. Protams, ka galvenā atšķirība bija politisko mērķu uzstādījumā – *Mizrachi* propagandēja atgriešanos *Erec Israel*, balstoties uz reliģiskiem pamatiem, savukārt *Agudat Israel* bija reliģiski konservatīva partija, kas cionisma kustību neatbalstīja. Atšķirās arī partiju līderu personības un uzskati. M. Nuroks bija liberālu uzskatu cilvēks, kurš aizstāvēja demokrātiskas valsts uzbūvi un demokrātiskās brīvības, 1926. gadā viņš atbalstīja kreiso valdošo koalīciju. *Agudat Israel* līderis Mordehajs Dubins bija cēlies no Ļubaviču hasīdu ģimenes. Partija iestājās par jūdaisma ievērošanu, ortodoksālo skolu un ješīvu finansiālā atbalsta nodrošināšanu, par valsts ietekmes ierobežošanu privātajā uzņēmējdarbībā, pēdējais gan viņam bija kopīgs ar M. Nuroku. *Agudat Israel* bija vairāk labēji orientēta partija, M. Dubins atbalstīja konservatīvās latviešu partijas. *Agudat Israel* nostājās pret asimilāciju. Dubinam bija labas attiecības ar K. Ulmani, viņam bija ļauts publicēt jidiša avīzi *Haint* arī 1934-1940, kad tas bija vienīgais ebreju laikraksts. Pēc K. Ulmaņa apvērsuma bija atļauta biedrības *Machane Jisroel* (Israēla nometne) darbība. Tajā apvienojās ortodoksālie ebreji – bijušie *Agudat Israel* biedri. *Machane Jisroel* centrālā valde atradās Rīgā, Parka ielā 6/2. Valsts Vēstures arhīva materiālos ir atrodamas liecības par šīs biedrības organizētajām lekcijām, tuvojoties 2. Pasaules karam. Piemēram, *Machane Jisroel* 1938. g. 28. sept. bija pie Baznīcu un konfesiju nodaļas vērsusies ar lūgumu ļaut Palestīnas pavalstniekam Gamlielam Silberbergam no Telavivas uzstāties ar reliģisku uzrunu “Reliģija – žīdu tautas un Palestīnas uzbūves pamats”, kas bija paredzēta 1. oktobrī kora sinagogā Stabu ielā 8 un Lielā kora sinagogā Gogoļa ielā 17. oktobrī. Pasākumi bija paredzēti arī Rēzeknē, *žīdu akmeņu lūgšanas namā* 15. maijā, kur rabīnam bija paredzēta uzruna “Reliģija kā žīdu tautas atdzimšanas pamats”, pasākumu atbalstīja Rēzeknes rabīns Š. Jofīns. Pasākumi tika atļauti.²⁷⁹ Biedrība rīkoja arī vieslektoru priekšlasījumus vācu valodā par reliģiskām tēmām, piemēram, 1938. g. 3. dec. Stabu ielas Kora sinagogā viņi aicināja uzstāties rabīnu dr. Arnoldu Kleinu ar uzrunu “Reliģija – žīdu gara atjaunošanas avots”.²⁸⁰ Savukārt 1938. 24. okt. notika Polijas pavalstnieka Mordka Akermaņa lekcija “Reliģiozā dzīve.”²⁸¹ 1938. g. 21. maijā ar lekciju “Toras miera gads un reliģiskā dzīve Palestīnā” Peitavas ielas sinagogā uzstājās Simons Vitenbergs.²⁸² 1939. g. 11. martā b-ba bija aicinājusi uzstāties rabīnu Michaelu Kernu no Jeruzalemes uzstāties ar reliģisko uzrunu “Ticība-Palestīnas uzbūves pamats pagātnē un tagadnē”, kam bija jānotiek ebreju valodā Rīgas kora sinagogā Peitavas ielā. Tam piekrišanu

279 LVVA, 1370-1, 2673, 291-295.

280 LVVA, 1370-1, 2673, 199.

281 LVVA, f. 1370-1, 2673, 3.

282 LVVA, f. 2695, 135.

bija devuši Rīgas Rabīns un Sinagogas pārvalde²⁸³. 1940. g. jūnijā biedrība Rīgas kora sinagogā organizēja PSRS pavalstnieka H. Brustina un H.L. Samunova lekciju “Tora – žīdu tautas dvēsele un sabiedriskās dzīves pamats”.²⁸⁴

No šo lekciju tematiem, piemēram, “Reliģija – žīdu tautas un Palestīnas uzbūves pamats”, vai arī “Ticība-Palestīnas uzbūves pamats pagātnē un tagadnē”, var spriest, ka tuvojoties 2. Pasaules karam, biedrības nostāja pret pārceļšanos uz Palestīnu nebija nosodoša, drīzāk to veicināja.

Sākot ar 1934. gadu Latvijas presē parādās *Agudat Israel* līderu paziņojumi, ka viņi atbalsta un piedalās Palestīnas atjaunošanā²⁸⁵. Pēc Izraēlas valsts nodibināšanas intervijā, kuru M. Nuroks sniedza 1961. gada 23. maijā, viņš min:

“*Agudat Israel* iebilda, lai ebreju kāja mītu *Erec Israel* zemi, tikai pēc valsts dibināšanas piekāpās, pirms tam – nē, pret bija galvenokārt hasīdu cadiki un radikālie rabīni. No *Agudas Erec Israel* nebija arī pārāk daudz repatriantu, viņiem nebija ne sagatavošanās, ne kvalifikācijas. [...] Kad notika vēlēšanas uz pirmo Knesetu, *Mizrachi* gribēja apvienoto reliģisko fronti ar *Agudu*, jo kurš gan pēc valsts dibināšanas vēl var būt anticionists?”²⁸⁶

3.4.6 *Mizrachi* darbība Latvijas pilsētās

Grāmatā *Ebreji Daugavpilī Mizrahi* darbība tiek raksturota kā vāja un ne pārāk aktīva, ka tās darbība parasti kļuva rosīga tieši pirms vēlēšanām. Citas partijas tad sāka *Mizrachi* darbību kritizēt, bet tas nav nekas ārkārtējs pirmsvēlēšanu cīņu laikā. Tiek minēts, ka laikā, kad notika priekšvēlēšanu cīņa par iekļūšanu XVI Cionistu kongresā, pret *Mizrachi* bija uzstājušies kopējie cionisti, kuri bija noorganizējuši mītiņu, kurā kritizēja savus sāncenšus. Tā visa rezultātā *Mizrachi* parasti ieguva maz vietu, piemēram, no 1940 vietām XVIII Cionistu kongresā, *Mizrachi* ieguva 20 balsis, un kongresos pēc balsu skaita parasti ieņēma pēdējo vietu. Līdzīga aina bija vērojama arī Saeimas vēlēšanu laikā, piemēram, 1935. g. Latgalē *Mizrachi* ieguva 208 balsis, no tām Daugavpilī – 114, bet 1928. g. sarakstos *Mizrachi* vispār nefigurēja.

Avīze “Daugavpils balss” M. Nuroku, kā arī citus ebreju partiju līderus bija apsūdzējusi par nevēlēšanos koordinēt partiju darbību, savukārt, *Mizrachi* kritizēja konkurentus, īpaši kreisos cionistus.

Mizrachi nodarbojās arī ar lekciju kursu organizēšanu, kuros piedalījās vieslektori.

283 LVVA, f. 1370-1, f. 2674, 51-1.

284 LVVA, f. 1370-1, 2695, 217.

285 *Segodnja*, 22. janvarja, 1934.

286 1961. g. 23. maijā M. Nuroka Izraēlas radio sniegtas intervijas stenogrāfija, kas glabājas Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvā Izraēlā Šforaimas kibucā. Intervija ir pierakstīta ivritā.

lekcijas bieži notika sinagogās. Biežs vieslektors bija partijas vadītājs M. Nuroks.

Nuroks mēdza ierasties dažādās Latvijas provinces pilsētās, lai uzstātos ar priekšlasījumu par tā laika aktuālajām tēmām politikā un sadzīvē. Tā, piemēram, 1924. g. 15. okt. viņš viesojās Liepājā ar priekšlasījumu par viņa darbošanos ebreju mazākumtautības labā Starpparlamentu konferencē Nāciju Līgā, kā arī soļiem, ko viņš bija spēris, lai uzlabotu pavalstniecības likuma reformas gaitu. Pēc lekcijas klātesošie izteica viņam pateicību un lūdza arī turpmāk darboties Latvijas ebreju interešu vārdā.²⁸⁷

Mizrahi regulāri rīkoja tikšanās, kurās bieži vien notika uzstāšanās par ar Palestīnu saistītiem jautājumiem, kas tika atspoguļoti preses izdevumos, un presē informēja par cionisma ideju attīstību, stāvokli Palestīnā, utt., piemēram, “Par Balfūra deklarāciju”,²⁸⁸ “*Mizrahi* un Palestīnas atjaunošana”²⁸⁹, “Par Palestīnas mandātu”,²⁹⁰ “Cionistu konference Karlsbādē”²⁹¹, “Pēdējie jaunumi no Palestīnas”²⁹², “Cionistu fondu nozīme Palestīnas atjaunošanā”²⁹³, “Par stāvokli Palestīnā”²⁹⁴. M. Nuroks un citi šajos pasākumos un rakstos propagandēja cionisma idejas un aktuālās norises un cionisma sasniegumus Latvijas un pasaules mērogā.

3.4.7 *Mizrahi* Latvijas pārstāvju darbība ārpus Latvijas

Latvijas *Mizrahi* pārstāvji aktīvi piedalījās dažādos pasākumos arī ārpus Latvijas robežām un ar labiem panākumiem. Redzamākais reliģisko cionistu pārstāvis, protams, ir M. Nuroks. Tā, kā piemēru var minēt Vispasaules cionistu 14. kongresu, kas 1925. g. notika Vīnē, kurā Latvijas *Mizrahi* organizāciju pārstāvēja M. Nuroks. Vīnes kongresā viņš bija Prezidija loceklis, pastāvīgās komitejas un akciju komitejas loceklis, ņēma aktīvu dalību kongresa vadīšanā un darbībā. Pēc Nuroka domām, 14. cionistu kongresam bija vairāki svarīgi praktiski rezultāti – ja līdz šim visi jautājumi, saskaņā ar Palestīnas mandātu, bija jāapspriež Anglijas valdībai ar cionistu organizāciju, tad tagad Cionistu kongress nolēma paplašināt Ebreju aģentūru, piesaistot ne cioniskus, bet palestīnofilus elementus. Viņš pauda pārliecību, ka šādi,

287 “Provincialnaja zhiznj”, *Segodnja*, 18. oktobrja 1924.

288 M. Nurok, “O deklaracii Balfura”, *Segodnja*, 4. maja 1920.

289 M. Nurok i M. Levin, “*Mizrahi* i vozhozdenije Palestini”, *Segodnja*, 20. nojabrja 1921.

290 M. Nurok, “O Palestinskome mandate”, *Segodnja*, 26. ijuļa 1922.

291 “Konferencija sionistov v Karlsbade”, *Segodnja*, 9-10. sentjabrja 1922.

292 I. Plessler, “Poslednije izvestija iz Palestini”, *Segodnja*, 10-11. janvarja 1925.

293 M. Nurok, “Znachimostj sionistikh fondov pri vozhozdenija Palestini”, *Segodnja*, 21. janvarja 1925.

294 M. Berlin, “O polozhenii v Palestine”, *Segodnja*, 24-26. fevralja 1930.

īpaši pateicoties ASV, Anglijas, Francijas un Itālijas pārstāvjiem, viņi nostiprināsies gan politiskā, gan ekonomiskā ziņā. Pastāvīgā komisija, ar Nuroka dalību, izstrādāja Kongresa pieņemto rezolūciju. Viņš vairākkārt bija vizītēs pie H. Veimana, un *Mizrahi* vārdā, kas šajā kongresā bija pats spēcīgākais grupējums ar 57 delegātiem, pieprasīja visiem reliģiozajiem pat pašu mazāko Palestīnas apmetņu iedzīvotājiem vienādas tiesības ar pārējiem strādniekiem, attiecībā uz darba tiesībām un nosacījumiem. M. Nuroks pauda uzskatu, ka tobrīd H. Veicmans bija pats piemērotākais cionisma kustības vadītājs, kā arī minēja, ka 14. cionistu kongress attīrīja atmosfēru un noskaidroja daudzus pārpratumus, tādējādi gatavojot ceļu turpmākajai ebreju nacionālā patvēruma veidošanai.²⁹⁵

Laikrakstā “*Segodnja*” bija ievietots N. Tasina raksts “Cionisti Vīnē”, kas sniedz tēlainu ne tik daudz ar 14. Cionistu kongresu saistīto pasākumu idejisko aprakstu, cik to dalībnieku vizuālo tēlu atainojumu, kas ataino toreizējā laikmeta garu. Tasins raksta, ka bija apmeklējis divus pasākumus – *Poalei Cion* un *Mizrahi* rīkotās konferences. Sākumā viņš attēlo *Poalei Cion* pasākumu:

“Kopējais tonis – ultra demokrātisks. Galvās nav cepuru, mugurā – sportiski krekli. Daudzi bez žaketēm. Sievietes ir ļoti vienkārši ģērbušās. Nevienas rotaslietas. Daudzi no viņiem tiekas pirmo reizi, šeit ir delegāti no Palestīnas, visas Eiropas, Amerikas un pat Āzijas. Viņi sarunājas senebreju valodā, vāciski, žargonā²⁹⁶. Skatuve ir dekorēta ar sarkaniem ziediem, Marksa, Lasāla, Frīdriha Adlera un mirušā *Poalei Cion* vadoņa Borohova fotogrāfijām. Visi ir ebreji. Engelsa, kuru parasti novieto blakus Marksam, šeit nav. Viņš bija kristietis. Protams, iespējams, ka tā ir nejauša sakritība..²⁹⁷

Pēc tam viņš ataino *Mizrahi* konferenci, kas notika tā paša ebreju kvartāla kādā no viesnīcām. Tasins rakstīja: “Pie ieejas pulcējas grupa padzīvojušu vai jau ļoti vecu ebreju. Neraugoties uz karsto laiku, gandrīz visi viņi ir tērpušies melnās, garās drānās. Dažiem ir peisas. Viņi skaļi sarunājas, plaši žestikulē. Tieši kā pie sinagogas kādā apmešanās joslās miestīnā. Kas tas ir? Rabīnu sanāksme? Talmudistu nodarbība? Visapkārt ir vistīrākie geto iemītnieki – visi valkā cepures vai kipas. Nevienas neapsegtas galvas. Pat pie preses galda es redzu dažas kipas. Garas, patriarhālas bārdas, peisas.” Viņš raksta, ka tie ir kā divi poli – vieni visiem spēkiem raugās nākotnē, iet soli soli ar laikmeta tendencēm, otrie raugās pagātnē, cieši turas pie Toras un vēlas atjaunot Palestīnā caru un praviešu laikus. Un tomēr - “laikā, kad *Poalei Cion* kongresā oratoru runās tā vien skanēja Marksa citāti un aicinājumi uz šķiru cīņu, proletariāta vēsturisko misiju, šeit, šo tipisko geto ļaužu vidū, skanēja runas par D-vu, par svēto Toru un senču baušļiem. Un pēc pāris dienām šo divu tik ļoti svešo pasaulu pārstāvji,

295 “Beseda s chlenom prezidiuma sionist. kongresa M. Nurokom”, *Segodnja*, 8. sentjabrja 1925.

296 Jidišā.

297 T. Tasin, “Sionisti v Vene”, *Segodnja*, 19. avgusta 1925.

tiksies, lai kopīgiem spēkiem strādātu pie lielā ebreju tautas uzdevuma.”²⁹⁸

Šis ir izcils salīdzinājums, kas parāda to, ka bija pienācis laiks sekulārajam un reliģiskajam atrast kopsaucējus un apvienoties kopēja mērķa vārdā, kaut arī dažādi to interpretējot.

Situācijai Eiropā pasliktinoties, ievērības cienīga ir M. Nuroka uzstāšanās Pasaules ebreju kongresā Ženēvā (1936. g. 15. aug.), kurā viņš uzvēra Pasaules ebreju kongresa dibināšanas nozīmību. Viņš teica:

“Mūsu tautas situācija kļūst katastrofāla, pasaulē sāk pūst ļauni vēji. Brīvība un taisnīgums, šie demokrātijas lozungi, tiek zaudēta to jēga. Tagad populāri ir citi lozungi: gribam novērst demokrātiju, gribam iznīcināt tautu vienlīdzību, notiek atgriešanās viduslaikos. Hitlers rīkojas turot rokās pātagu, pārējie – ar baltiem cimdiem rokās, bet viņu mērķis un metodes ir līdzīgi. Vienīgā mūsu iespēja ir organizēt paš aizsardzību, cīnīties par mūsu tiesībām. Mēs neesam ne labāki, ne arī sliktāki par pārējiem, mums ir sasniegumi mākslās, zinātnē, ekonomikā, mēs esam daudz devuši pasaules kultūrai, bet tagad mums to grib nozagt. Tāpēc mums ir jāorganizējas. [...] Laiki mainās, demokrātija tiek iznīcināta, bet ir ebreji, kas negrib saprast, ka ebreju tautas bojāeja ir saistīta ar demokrātijas zaudēšanu. Kamēr stipra ir demokrātija, stipras ir mūsu tiesības. Šeit ir pārstāvēta lielākā daļa ebreju tautas – ebreju parlamentārieši – bijušie un esošie. Mēs sniedzām atbalsta roku *Agudai*, asimilantiem un lielburžuāzijas pārstāvjiem. Bet viņi neguva mācību un min tos pašus argumentus, kurus T. Hercls dzirdēja no saviem pretiniekiem, kurus Mīnhenes ebreji minēja, vērstoties pret Cionistu kongresa sasaukšanu. Ar to mēs sakām: mēs vairs nevaram gaidīt, mēs nedrīkstam noskatīties, kā mūsu tauta iet uz bezdibeni. Obligāti ir jāizveido centrs, lai būtu adrese, kur visas pasaules ebreji varētu vērsties nelaimes gadījumā, lai tauta zinātu, ka nav robežu, kas nodala ebreju no ebreja, ka mēs visi esam viena tauta. [...] Mēs esam sena tauta pasaulē, mēs jau esam redzējuši, kā mainās laiki un mēs sakām mūsu pretiniekiem – mēs nevaram likt sevi mīlēt, bet mums ir tiesības prasīt, lai viņi mūs ciena. Mēs sakām – mēs negribam mirt un mēs nemirsīsim. Mēs gribam dzīvot un ieguldīt nākotnē, un ar mums ir vislielākais ierocis, kas ir pasaulē – tā ir taisnība”²⁹⁹.

Šajā nozīmīgajā runā ir redzams, ka M. Nuroks aicina veidot paš aizsardzību un organizēties aktīvai cīņai par ebreju tiesībām. Viņš uzver demokrātiju kā nozīmīgāko jēdzienu ebreju tautas saglabāšanai, paredzot, ka, ja tiks zaudēta demokrātija, arī ebreju tauta nevarēs pastāvēt. Viņš nosodīja arī *Agudu* un asimilētos ebrejus, kuri bieži vien saikni ar *Erec Israel* uzskatīja par tīri teorētisku un praktiski iespējamu tikai attālā nākotnē par to, ka viņi pilnībā neapzinājās draudus Eiropas demokrātijai un attiecīgi arī ebreju drošībai, nevēloties uzsākt aktīvu darbību. Vienlaicīgi viņš uzsvēra to, ka nav svarīgi, pie kādas reliģiskās pārliecības ebreji pieturās, vai kādu politisko spēku tie atbalsta – visi ebreji tiek uzsvērti kā *vienota tauta*. Šeit ir saredzamas paralēles ar A.I. Kuka uzskatiem par to, ka visa ebreju tauta ir vienota un

298 Ibid.

141-142, 1967, זכר מרדכי. ירושלים: הוצאת מוסד הרב קוק, 141-142, 1967, טרטקובר, אריה, עיון. זכר מרדכי. ירושלים: הוצאת מוסד הרב קוק, 141-142, 1967, 299

D-vam ir savs nolūks gan pie reliģiskajiem jūdiem, gan sekulārajiem ebrejiem. Katrā ziņā var secināt, ka M. Nuroks tai laikā jau ļoti reāli apzinājās draudus ebreju tautai.

Laikā, kad kara draudi jau bija acīmredzami, M. Nuroks daudzkārt uzstājās, lai ar savām runām stiprinātu ebreju vienotību un pārliecību par Izraēlas valsts izveidošanas nepieciešamību.

1939. gada maijā “*Unzer Vort*” ziņoja par M. Nuroka uzstāšanos Helsinkos, kurā viņš bija runājis par politisko situāciju pasaulē, uzsverot nepieciešamību tieši tobrīd stiprināt ebreju spēku.³⁰⁰

Pieminēšanas vērtā ir 1939. gada 3. nov. laikrakstā “*Unzer Vort*”³⁰¹ publicētā vēsturnieka Šimona Dubnova vēstule, kas bija adresēta M. Nurokam. Kurā viņš pateicas par labo sadarbību. Dubnovs atzīmē, ka Nuroks bija piedalījies Vispasaules Ebreju kongresā, kurā bija ievēlēts par kongresa direktorāta locekli un pateicās viņam par plašo un dinamisko ieguldījumu kongresa darbībā, ar kuru “mums saistījās lielas cerības, jo ir pienākusi šīs dienas kara katastrofa. Cerēsim, ka lielā ebreju organizācija, kura ir simbols ebreju vienotībai visā pasaulē, tautai, kas visvairāk cieš no šīs katastrofas, kas ir trāpījusi mūsu Eiropas centrā – nelaimīgajā Polijā un Jūs, vadīsiet šo pretošanās darbu.”³⁰²

Kongresa noslēguma runā 21. Vispasaules cionistu kongresā, kas 1939. gadā neilgi pirms 2. Pasaules kara sākuma, notika Ženēvā, kurā M. Nuroks bija viens no *Mizrachi* frakcijas oficiālajiem līderiem, viņš teica:

“Mēs esam izkaisītā Izraēla kongress, kas šeit sapulcējies no četrām debess pusēm un neviens no mums nevar izvairīties no kaujas. Mūsu perspektīvas nav spīdošas. Tā ir sava veida likteņa spēle, ka kongresa laikā tai pilsētā, ar kuru bija saistītas mūsu cerības – mandāts, ko apstiprināja 52 nācijas, šai pilsētā mēs esam šādu perspektīvu priekšā. Kas būs, tas būs. Mēs visi ar pārcilvēcisku spēku izpildīsim savu pienākumu. Ja ar dzelzs sienu vienas valsts ebreji tiks atdalīti no kaimiņzemes ebrejiem, lai tad katrs savā valstī izpilda savu pienākumu attiecībā uz Izraēlu, tas nav pretrunā ar mūsu uzticību mūsu mītnes valstīm. Skaņas pieklusīs un krusas vairs nebūs. Kad mēs aizbrauksim no Ženēvas vistraģiskākajā brīdī, mēs pacelsim savas rokas pret debesīm un lūgsim, lai lielgabalu troksnis aplustu un pasaulē vairs nebūtu granātu krusas. Katrs no mums, kas atgriezīsies mājās, nezina apstākļus, kādos mēs varbūt kādreiz atkal satiksimies. Tagad mēs visai pasaulei pasludinām, ka mēs – ebreju tauta – mēs nedomāsim, mēs dzīvosim – nacionāla, brīva, neatkarīga un savā valstī Izraēlā”³⁰³.

Šajā runā mēs redzam, ka M. Nuroks skaidri apzinājās kara draudus, uzsverot ebreju

300 “Leben fun jiden in Finland”, *Unzer Vort*, Nr. 245., mai 1939.

301 S. Dubnov, “A dank cu rov M. Nurok”, *Unzer Vort*, Nr. 275., 3. november 1939.

שלום רעדע פון ב. נוראק אין 12 ציעניסטיש קאנגרעס. אונזער ווארט, ג. 262, ויגוסט 1939 302

זכר מרדכי, 154 303

nepieciešamību tiekties uz Palestīnu, kuru viņš paredzēja kā brīvu un neatkarīgu ebreju valsti, ko būs atzinušas pārējās nācijas. Šī runa ir iegājusi cionismu kongresu vēsturē kā pravietiska un ārkārtīgi nozīmīga.

Kopumā redzams, ka M. Nuroks kā ievērojamākais Latvijas *Mizrachi* pārstāvis bija ne vien piedalījies Vispasaules cionistu kongresos, Pasaules ebreju kongresā un citās ebreju organizācijās, bet gan devis ievērojamu ieguldījumu šo nozīmīgo ebreju organizāciju attīstībā, vienmēr nemainīgi uzsverot demokrātiskās vērtības un nepieciešamību panākt iespēju atgriezties *Erec Israel*.

Jāatzīmē, ka arī Latvijā bija viesojušies ievērojamas ar reliģiskā cionisma kustību saistītas personas. Kā vienu no ievērojamākajiem ir jāmin cionistu organizācijas *Mizrachi* vadītāju Meiru Berlinu, kurš 1930. g. februāra beigās viesojās Rīgā.³⁰⁴ Viņš bija ieradies no Palestīnas un uzstājās Amatnieku biedrībā ar publisku referātu par stāvokli Palestīnā.³⁰⁵ Par šo notikumu plašāk raksta izdevums *Ahdut* rakstā “K. Blūmenfelds un rabīns M. Berlins Rīgā”. M. Berlins, kā dzīvojošs Jeruzalemē, varēja skaidri un precīzi informēt ebreju sabiedrību, tai skaitā arī cionistu aprindas par toreizējo stāvokli Palestīnā. Raksta autors rabīnu Berlinu uzskata par vienu no redzamākajām cionisma kustības figūrām. Sarunās ar presi viņš aprakstīja stāvokli Palestīnā, uzsverot to, ka pēdējā laikā tiek pārspīlēti ziņojumi par valsts ekonomiskās dzīves sagrāvi, par pilnīgu drošības trūkumu, utt. Tika atzīmēta ebreju tirdzniecības boikota izgāšanās un arābu gatavība pārdot zemi Nacionālajam fondam, tam, ka visas ebreju rūpnīcas ir sakoncentrētas Telavivā un Haifā, kas savas preces pārdod ne vien pašā Palestīnā, bet arī Sīrijā, Transjordānijā un Irākā un pateicoties tam Palestīnā neesot bezdarba. Valstī esot attīstīta strādnieku kustība. Rabīns Berlins apmierināti uzsvēris hebraistu kultūras panākumus Palestīnā, norādot, ka Izraēla zemē ebreju jaunatne ne vien gūst morālu gandarījumu no Nacionālās mājvietas celšanas, bet arī bauda augsti attīstītu kultūras dzīvi. Ivrits tiek lietots līdzvērtīgi, uz banknotēm, pastmarkām, blakus uzrakstiem angļu, arābu valodā, atrodas uzraksti ivritā un ebreju sabiedrībā ivritam ir dominējošā loma. Senebreju runa skan visur – pilsētas ielās, kolonijās un iestādēs, 200 ebreju skolās, Jeruzalemes universitātē, operā un teātros, tiek izdota literatūra, četras ikdienas avīzes (trīs

304 Rabīns Meirs Barilans (Berlins) (1880-1949) bija cionisma līderis, kaut arī bija izglītojies ortodoksajos semināros Berlīnē, uzskatīja par nepieciešamu izveidot institūcijas, kuras nodarbotos ar sekulārajām akadēmiskajām studijām un reliģiskajām Toras studijām. 1927.g. viņš puda tiem laikiem ievērojamu atziņu, ka *Mizrachi* sava darba augļus redzēs nevis tad, kad lielākā ebreju daļa būs pārcēlusies uz *Erec Israel*, bet kad tur visur būs sastopams jūdaisms (Sk. Rafael Medoff, Chaim Waxman. *The A to Z of Zionism*, (Scarecrow Press, Inc, 2008), 32-33.). Viņa vārdā ir nosaukta Barilanas Universitāte Izraēlā.

305 “Hronika”, *Evrejskaja tribuna*, No. 2., fevralj 1930.

Telavivā un viena Jeruzalemē), kā arī dažādi citi izdevumi.

Abi referenti runājuši par vienu un to pašu – vairāk ļaužu un vairāk naudas, pati intensīvākā imigrācija un ciešākā ebreju tautas sadarbība ir nepieciešama šīs imigrācijas ekonomiskās bāzes veidošanai. Rabīns Berlins aicināja visu ebreju sabiedrību nekavējoties, jo vēsture veidojas tūlīt, sakopoties ap Palestīnu un tās atjaunošanai neatvēlēt brīvo laiku vai liekus resursus, bet gan ar dzimto zemi saistīt visu būtiskāko, jo tikai Palestīnā ebrejiem var piederēt nevis sava māja svešā ielā, bet pašiem savas ielas, pilsētas, ciemi. Tika uzsvērts cionisma kustības miermīlīgais raksturs, norādot, ka cionistu kustības vadītāji visu dzīvi veltot ebreju Nacionālās mājvietas veidošanai Palestīnā, tomēr netiecas izspiest 600 tūkstošus arābus, vienlaicīgi piebilstot, ka Austrumos labākais ceļš uz mieru ir spēka demonstrēšana. Bet Palestīnā uz spēku ebrejiem, kas gadu desmitiem ir lolojuši sapni par savu dzimteni un nacionālu dzīvi, ir pietiekami daudz vēsturisku, ekonomisku un morālu tiesību.³⁰⁶

Rabīns M. Berlins ar M. Nuroku tikās vairākkārt, viena no šādām tikšanās reizēm tika iemūžināta izdevumā “*Jidiše Bilder*” 1939. gada martā (sk. 1. pielikumu).

3.4.8 Nesaskaņas Latvijas *Mizrahi* organizācijas iekšienē

Organizācijas dzīvē neizpalika arī bez iekšējiem strīdiem. Kā vienu no piemēriem var minēt gadījumu, kad Liepājas apgabaltiesas civilnodaļa 1931. gada 15. oktobrī izskatīja Benciona Lachmanlosa sūdzību par cionistu organizācijas *Mizrahi* Liepājas nodaļas 1930. gada 2. martā pilnas biedru sapulces atzīšanu par nenotikušu un tās pieņemtos lēmumus par spēkā neesošiem. Viņš lietas būtību aprakstīja šādi:

„Sapulci atklāja komitejas priekšsēdētājs Meirs Cviks ar uzaicinājumu ievēlēt sapulces vadītāju, par ko ievēlēts tika Nossens Mansfelds. Dienas kārtībā bija paredzētas arī valdes vēlēšanas. Sapulcē bija ieradušās vairākas personas, kas pie organizācijas biedriem nepiederēja un sapulcē sacēla troksni, dēļ kā sapulces vadītājs N. Mansfelds bija spiests sapulci slēgt un atstāt sapulces telpas. Tūlīt pēc tam arī *Mizrahi* komiteja un lielākā daļa biedru sapulci atstājuši. Tomēr, izrādījās, ka personas, kas palikušas sapulces zālē, to turpinājušas un pat izvēlējušas jaunu valdi”.

³⁰⁷

Sūdzētājs uzskatīja, ka ja vadītājs bija sapulci slēdzis, tad tai vairs nebija tiesību pieņemt lēmumus, un lūdza 1) sapulci atzīt par nenotikušu un atcelt pieņemtos lēmumus; 2) uzdot *Mizrahi* komitejai sasaukt jaunu biedru sapulci ar to pašu dienas kārtību. Tomēr tiesa viņa prasību neapmierināja, jo N. Mansfelds neapliecināja, ka sapulci būtu slēdzis neizsmēlot

306 “K. Blumenfeld i M. Berlin v Rige”, *Ahdut*, Nr. 2-3., fevralj-mart 1930.

307 LVVA, 3724-11770.

dienas kārtību, un, no sapulces protokola redzams, ka dienas kārtība izsmelta un, ka to slēdzis ir sapulces vairākums. Protokolu bija apliecinājuši N. Mansfelds, sekretārs H. Joffe un balsu skaitītāji.³⁰⁸

1961. gadā sniegtajā intervijā M. Nuroks uz jautājumu, vai viņš atceras kādas iekšējās nesaskaņas *Mizrachi* organizācijā diasporā, viņš atbildēja: “Nē. Bija pirmie *heder-metukan*, to dibināšana izraisīja nelielus konfliktus, vēlāk tika dibinātas skolas. Mums Rīgā bija reliģiskā ģimnāzija. N. Argova tēvs mācīja tur Talmudu un ivritu, mani bērni mācījās šai skolā”³⁰⁹.

Kopumā var secināt, ka nopietnas iekšējas nesaskaņas, kas būtu izraisījušas, piemēram, šķelšanos organizācijas biedru vidū, nebija notikušas.

3.4.9 Reliģisko cionistu ieguldījums ivrita kā sarunvalodas atjaunošanā, ivrits Latvijas skolās

Cionismam, tai skaitā reliģiskajam cionismam, bija neatsverams ieguldījums ivrita kā ebreju sarunvalodas atjaunošanā.

20. gs. sākumā Rīgā sāka darboties biedrība *Ivrija*, kas nodarbojās ar aktīvu ivrita propagandu un centās tā popularitāti vairot pasniedzot to skolās un *heder-metukanos*³¹⁰. 1909. gadā Rīgā tika atvērta pirmā ebreju tipogrāfija, un pirmais izdevums ivritā, kas tur tika nodrukāts bija jauniešu izdevums *Hehaver*, kuru bija pasūtījusi biedrība *Ivrija*.³¹¹ Ivrita atbalsta biedrība izdeva savus ikgadējos rakstus, lai popularizētu tā mācīšanu.

Īpaša loma ivrita popularizēšanā bija Ebreju apgaismības biedrībai. EAB tika nodibināta Rīgā 1898. g., dibinātāji bija L. Šalits un P. Mincs. Biedrības galvenie uzdevumi bija ebreju, tai skaitā arī sieviešu izglītības līmeņa paaugstināšana, ebreju tradīciju savienošana ar modernizāciju. 1908. gadā tā atklāja ebreju bibliotēku, kas atradās Kazaku ielā. Bibliotēka strādāja no septiņiem rītā līdz desmitiem vakarā un ātri kļuva populāra. Piemēram, pirmajos trijos mēnešos pēc atklāšanas (oktobris-decembris) tika pierēģistrēti 5018 apmeklējumi. Vispopulārākā lasāmviela bija Šolom-Aleihema darbi. Uz 1. janvāri bibliotēkas krājumos bija 1938 grāmatas ivritā, 1226 grāmatas par ebreju tematiku citās valodās (jidišs un vācu valoda), 576 grāmatas krieviski. Lasītavā bija 576 grāmatas jidišā,

308 Ibid.

309 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta nr. (12)3/10, 1.

310 “Reformētie hederi”, šajās skolās tika mācīts ivrits, ebreju tautas vēsture, Svētie Raksti un *Erec Israel* ģeogrāfija. Tika pasniegti arī sekulārie priekšmeti – matemātika, vispārējā vēsture, valsts valoda. Šīm skolām bija liela nozīme cionisma kustībā, jo bieži skolotāji paši bija cionisti, kuri skolēnos radīja ilgas pēc *Erec Israel*.

311 Shmuel Ceitlin, *Dokumentālāja istorija evrejev Rigi* (Izraelj, 1989), 26.

500 grāmatas krieviski un tik pat vāciski. Kādu laiku notika diskusijas par to, vai bibliotēkā būtu pieļaujamas grāmatas jidišā, bet strīds tika izbeigts tad, kad noskaidrojās, ka EAB ir aizliegts izdot grāmatas žargonā (jidišā), bet bibliotēkā tās var atrasties.³¹²

1919. gada 8. decembrī Satversmes Sapulce pieņēma likumu “Par Latvijas izglītības iestādēm”, kas mazākumtautību bērniem deva iespēju izglītību iegūt dzimtajā valodā.³¹³ Latvijā par to, kādai būtu jābūt ebreju bērnu mācību valodai bija trīs pamata uzskati: jidišu kā apmācības valodu atbalstīja t.s. jidišisti, kuriem jidišs bija ikdienas sarunvaloda un kuri neredzēja ivrita lietošanas lietderību, jo šajā valodā sarunājās ļoti maz cilvēku; Bunda atbalstītāji un tie, kuri bija izteikti ortodoksi un neatzina ivrita kā Svēto Rakstu valodas lietošanu ikdienā; ivritu atbalstīja cionisti, kas ivritu uzskatīja par Izraēla atdzimšanas valodu; un trešā grupa uzskatīja, ka mācībām jānotiek vācu vai krievu valodā, un viņi pārsvarā bija asimilācijas ceļa piekritēji.

Latvijā jau no 1917. gada notika dažādi jidišistu un hebraistu (ivrita atbalstītāju) konflikti dažādos līmeņos. 1919. gadā Rīgā tika izveidota Ivrita skolotāju savienība, tomēr lielas sekmes neguva, jo lielākā daļa biedru pārcēlās uz Palestīnu. 1921. gadā Rīgā notika ivrita skolotāju konference, kurā tika nolemts dibināt Vislatvijas savienību *Hamore*, kuras uzdevums bija modernas skolu sistēmas ar ivritu kā mācību valodu izveidošana un nacionālās kultūras izplatīšana. 1925. gadā atkal ivritam draudēja briesmas no jidišistu puses, kuri Vislatvijas skolotāju konferencē bija iesnieguši memorandu, kas lūdza viņus atbalstīt cīņā pret “asimilāciju ivritā” (diezgan neveikls formulējums) un prasīja, lai jidišs tiktu atzīts par Latvijas ebreju minoritātes oficiālo valodu. Lielākā daļa latviešu, kuriem nebija zināma cīņa par šīm valodām, par to nobalsoja. Jāatzīmē, ka šai memorandā bija punkts, kas rosināja, ka visās valdības vai pašvaldību atbalstītajās ebreju skolās mācībām jānotiek jidišā. 1926. g. Savienība tika reorganizēta, notika pasākumi par ivrita atbalstīšanu. Nākamajā Vislatvijas skolotāju konferencē 1926. gadā *Hamore* jau bija palielinājusi savu biedru skaitu un konferencē piedalījās 12 delegāti. Konferencē uzstājās M. Lāzersons ar referātu par ivrita kā dzīvu valodu un jidiša aizstāvji. Konferencē tika nolemts iepriekš pieņemto lēmumu jidiša atbalstam nepildīt. Tomēr ar to viss nebeidzās un jidiša-ivrita valodu karš pārcēlās uz Saeimu kreiso koalīcijas valdi, kuru atbalstīja M. Nuroks un M. Lāzersons. Labējā opozīcija cerēja, ka, ja priekšlikums par ivritu kā līdztiesīgu ebreju apmācības valodu netiks atbalstīts, tad

312 Eva Sinkevicha, “Dejatelnostj Obschestva dlja rasprostronenija prosveschenija mezdu evrejami v Rige”// *Tirosh – trudi po iudaike. Vip. 10*, (Moskva, 2010), 155.

313 Leo Dribins, Armands Gūtmanis, Marģers Vestermanis, *Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, traģēdija, atdzimšana* [tiešsaiste] [skatīts 2014. gada 22. martā] Pieejams <http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/publikacija/4430/#2-4>

cionisti vairs kreiso koalīciju neatbalstīs un tā atkāpsies. Taču Saeimas izglītības komiteja priekšlikumu atbalstīja un kopš tā brīža gan jidišs, gan ivrits kļuva par leģitīmu apmācību valodu ebreju skolās.³¹⁴ Tagad valodas izvēle bija pilnībā bērnu vecāku ziņā.

Saskaņā ar L. Dribinu, tika dibinātas daudzas ebreju pamatskolas, vidusskolas, kur ebreju bērni varēja mācīties savā valodā. Šīs skolas guva popularitāti, jo, piemēram, 1919. gadā bija 21 pamatskola un 4 vidusskolas, bet 1939. gadā 60 pamatskolas un 15 vidusskolas. Sākumā mācības ebreju skolās notika galvenokārt krieviski, jo nebija vēl sagatavots pietiekami liels skolotāju skaits, kas varētu pasniegt priekšmetus ebreju valodās, bet jau pēc pāris gadiem mācības notika arī tajās. 1930. gadā 45,82% ebreju skolēnu mācījās jidišā, 36,05% ivritā, 13,07% vāciski un 5,05% krieviski³¹⁵. 30-tajos gados pieauga to skolu skaits, kurās apmācības notika ivritā. Kā redzams, tad ivrits kā apmācības valoda ieguva ļoti lielu atsaucību, liela nozīme tajā bija arī cionisma idejām. Pirmās skolas, kas atvērās bija ar jidiša apmācības valodu un pēc tam tika atvērta skola “Kaplan” kuras direktors bija Z. Mihelsons, un Stulpesa skola, kurās sāka pasniegt ivritu. 1921. gadā pēc H. Vasermaņa ieteikuma tika izveidota ģimnāzija *Ivrits*. Sākotnēji skolotāju trūkuma dēļ ivritu mācīja tikai jaunākajās klasēs³¹⁶. 1923. gadā skolā viesojās V. Žabotinskis, kurš bērniem nolasīja lekciju par E. Ben-Jehudu, kas bija devis milzīgu ieguldījumu ivrita kā sarunvalodas atjaunošanā.

2. att. No labās uz kreiso pusi sēž: A. Baslavskis, H. Vasermans, M. Nuroks³¹⁷

Rīgas ģimnāzija *Ivrits* 1929. g. ieguva jaunas telpas Lazaretes ielā 3, kur bija 24 telpas, no kurām 3 bija atvēlētas bērnudārzam, 7 – pamatskolai un 5 – vidusskolai. Bez tam vēl bija

314 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 208-209.

315 Leo Dribins, Armands Gūtmanis, *Marģers Vestermanis. Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, traģēdija, atdzimšana* [tiešsaiste] [skatīts 2012. g. 23. maijā] Pieejams <http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/publikacijas/4430/#2-23>

316 Shmuel Ceitlin, *Dokumentālāja istorija evrejev Rigi*, 37.

317 “Podvizhnik ivritskoj skoli”, *Acleinu*, janvarja 2012: 5. s.

bibliotēka, fizikas un ķīmijas laboratorija, ēdnīca un medmāsas kabinets, kā arī liela zāle fizkultūrai un svinīgiem brīžiem. Šo projektu atbalstīja Ebreju zinību veicināšanas biedrība un ievērojama līdzekļu daļa tika saņemta no Amerikas – Kurzemes- Amerikas ebreju novadnieku biedrības. Septembrī ģimnāzijā bija 400 audzēkņu un 29 pedagogi.³¹⁸ Laikraksts *Ahdut* min, ka 1929. gadā Rīgā tika atklāta viena pamatskola ar ivritu kā mācību valodu, 2 šādas skolas jau bija.³¹⁹

Mizrachi iestājās par ivritu kā apmācības valodu ebreju skolās. Tā ietekmē bija vairākas mācību iestādes, piemēram, Rīgas ebreju ģimnāzija *Tušija* (Gudrība), kas atradās Popova ielā 4. Biedrības *Heder Msukon*, kuras ietekmē atradās *Tušija*, valdes loceklis bija M. Nuroks, 1920. g. skola sāka uzņemt audzēkņus, bija paredzēts pasniegt ebreju un vispārizglītojošus priekšmetus. 1926. g. *Heder Msukon* jau uzturēja divas pamatskolas, kurās mācījās 333 audzēkņi, ģimnāziju *Tušija* un bērnudārzu, kurā mācību valoda bija ivrits.

Šeit mēs redzam, cik liela ietekme cionistiem bija uz modernā ivrita kā sarunvalodas atjaunošanu. Process nebija viegls un pirms kādiem simts gadiem tas nebūtu iedomājams ne vien atšķirīgo politisko apstākļu dēļ, bet arī tādēļ, ka tad cionisma idejas vēl nebija noformulējušās un šādām idejām kā ivrita lietošana ikdienā būtu ļoti liela pretestība no ortodoksiem. Arī Latvijā ivrita kā mācību valoda lietošana skolās, bija ļoti nozīmīgs faktors, jo cilvēkiem jau no bērnības tika dota iespēja skolas vidē šo valodu aktīvi lietot, ņemot vērā, ka lielākā daļa ebreju ivritu mājās kā sarunvalodu nelietoja. Redzams arī M. Nuroka ieguldījums modernā ivrita atjaunošanā. M. Nuroks, protams, atbalstīja ivrita ieviešanu sarunvalodā, tomēr šeit būtu vietā atzīmēt arī viņa toleranci pret jidišu, kas izteikti atainojās viņa minētajā situācijā, saistībā ar 1915. gada ebreju izraidīšanu no Kurzemes, kad kādā sapulcē, kurā visi, tai skaitā priekšsēdētājs M. Varšavskis runāja krieviski, un tad, kad J. Leščinskis mēģināja izteikties jidišā un Varšavskis viņu apklusināja, sakot, ka tieši šī valoda ir vainīga pie izsūtīšanas, jo visi domā, ka tā ir vācu valoda, M. Nuroks atbalstīja jidišā runājošo J. Leščinski³²⁰, tādējādi paužot atbalstu jidišā runājošajiem ebrejiem.

3.4.10 Reliģiskā cionisma ideju izpausmes Lietuvas politiskajā vidē

Lai aina būtu pilnīga, ir nepieciešams īss ieskats tajā, kā cionisma idejas attīstījās Lietuvā.

Lietuvas politiskajā dzīvē ebreji iesaistījās ļoti aktīvi. No 1918. gada Lietuvas valdībā

318 “Rizskaja drevne-evrejskaja gimnazija – v sobstvennom zdanii”, *Ahdut*, No. 6-7., 1929.

319 “V Rige budet 9 osnovnih evrejskij shkol”, *Ahdut*, No. 6-7., 1929.

320 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta nr. (12)3/10, 2. lpp.

bija Ebreju lietu ministrs Viļņas doktors J. Vigodskis, pēc tam M. Soloveičiks; Ārlietu ministrijas viceministrs bija Š. Rozenboims, Tirdzniecības un rūpniecības viceministrs N. Rahmiļēvičs. 1919-1922 gados ebrejiem bez iepriekš minētajiem viceministriem bija vēl vairāki pārstāvji Seimā. Tomēr liberāli – demokrātiskajai tendencei vājinoties, kopš 1924. gada valdībā vairs netika iekļauta Ebreju lietu ministra pozīcija. Pēc tam tika aizliegta Ebreju nacionālās padomes darbība.

Populārākās politiskās nostājas ebrejiem bija cionisms un folkisms, no kuriem pirmie uzskatīja, ka dzīve Lietuvā ir tikai uz laiku un visi pūliņi ir jāvelta izceļošanai uz Palestīnu, savukārt otrie uzskatīja, ka Lietuvā ir jādzīvo pastāvīgi, jāiesakņojas, viņi deva priekšroku jidišam. Radikālākie kreisi noskaņotie ebreji aktīvi piedalījās Lietuvas pagrīdes Komunistiskās partijas un komjaunatnes darbībā.

Lietuvā Cionisma kustība bija ļoti plaši pārstāvēta. Pazīstamākie ar cionisma kustību saistītie cilvēki bija advokāti L. Gorfunkels un J. Robinzons, Redaktori R. Rubinšteins, N. Grīnblats, A. Grīnbergs, pedagogs C. Feldšteins. Lai būtu par aktīvu cionistu organizāciju biedru, pietika reizi gadā nopirkt vienu šekeli, kas deva tiesības katru otro gadu vēlēties kandidātus cionistu kongresam, līdz pat 1935. gadam, kad Lietuvā mandāti tika pēc savstarpējas vienošanās sadalīti frakciju starpā. Starpkaru periodā katrs trešais ebrejs bija iegādājies šos šekelus, tomēr visi nebija cionistu organizāciju biedri. 1935. gadā Lucernā 19. Pasaules cionistu kongresā bija 17 Lietuvas pārstāvji, no kuriem 10 bija sociālistu cionisma pārstāvji.

Mizrachi izdeva iknedēļas laikrakstu, noturēja komitejas sēdes un pasākumus, *Simhat Tora* svētkiem pakārtoja ziedojumu dienu par labu *Hehaluc Hamizrachi* fondam. Mizrahi rabīni nodibināja *Jeshurun* – nacionāli – reliģisku jaunatnes organizāciju Toras studijām un izglītībai, un aktīvi izplatīja informāciju par šo organizāciju³²¹.

Reliģiskos cionistus ar *Mizrachi* priekšgalā atbalstīja jaunām idejām atvērti rabīni, tomēr Lietuvā šī kustība nekļuva ļoti ietekmīga. Saglabājot hebraistu kustības idejas un pārstāvot daļu ebreju sabiedrības, kas bija uzaugusi un izglītojusies tradicionālā reliģisko ebreju vidē, kustība nenovirzījās pārāk tālu no ortodokso *Agudes Yisroel* politiskajām idejām. Jau pirmajos cionistu kongresos Lietuvas rabīnu viedokļi par sekulārismu, ortodoksiju, tradicionālismu un moderno dalījās. Politiskā cionisma attīstības pirmo gadu laikā reliģiskais cionisms sāka organizēt atsevišķu frakciju *Mizrachi*, ar ko mēģināja jaunās nacionālistiskās idejas piesaistīt progresīvajām reliģiskajām idejām. Reliģiskā cionisma līderi, kas bija

321 *The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

darbojušies pirms 1. Pasaules kara, kas bija daudzu kopienu ievērojami rabīni, savu darbību turpināja arī neatkarīgajā Lietuvā. Dažādas atsevišķas organizācijas viņi apvienoja zem *Mizrachi* nosaukuma. Pirmajā reliģisko cionistu frakcijas deklarācijā 1920. gadā tika uzsvērtas viņu programmas līdzības ar vispārējiem cionistiem, par viņu pašu prerogatīvu palika vienīgi reliģiskās idejas. Nākamo ebreju garīgo centru viņi iztēlojās kā teokrātisku režīmu, kas noteiktu arī dzīvi kultūras un izglītības aktivitāšu virzienā.³²² Pēc 1. Pasaules kara vecākā gadagājuma paaudze aktīvi piedalījās organizācijas atjaunošanā, jo tā bija izaugusi ļoti reliģiskā vidē un to bija ietekmējušas 19. gadsimta beigu *Hibbat Cion* kustības nacionālisma idejas. Līdzīgi kā dibinot *Mizrachi* 1902. gadā, arī tad partiju vadīja ievērojami vietējie rabīni, kā piemēram, Jisraels Nissans Kars, Jonatans Zupovičs, Menahems Kacs un Jichaks Frīdmans. Lielākā daļa ar laiku pārcēlās uz Palestīnu. Tieši pateicoties viņiem, kā arī neskaitāmajiem Lietuvas provinču rabīniem, gandrīz visas valsts sinagogas bija atvērtas cionistu pasākumiem – tās tika izmantotas kā vēlēšanu iecirkņi cionistu kongresiem, tika noturētas runas, kas propagandēja ziedot nacionālajiem fondiem. *Mizrachi* biedri bija arī dzīvi aktīvi kopienu dzīvē, piemēram, noturēja publiskas demonstrācijas, kas bija vērstas pret šabata pārkāpējiem.³²³

Reliģijai *Mizrachi* ideoloģijā bija atvēlēta liela loma. To prasmīgi izmantoja reliģiskie ortodoksi (Reliģisko ortodoksu partija), meklējot partnerus viņu politisko ideju atbalstam. *Mizrachi* dalība Lietuvas cionistu politikā bija minimāla. Kaut arī organizācijas biedri atbalstīja sekulārās demokrātiskās *Kehilah* ideju, Kehilas padomēs viņi bija pārstāvēti vien ar dažiem biedriem. Tomēr reliģiskais cionisms darbojās priekš noteiktiem cionisma mērķiem, vāca ziedojumus fondiem, kā arī vēlēja kandidātus dalībai cionistu kongresos.³²⁴

1902. gada 4-5 martā Viļņā uz reliģisko līderu konferenci sapulcējās 72 delegāti, kurā tika likti pamati reliģiskā cionisma kustībai *Mizrachi*. Neatkarīga frakcija, ko vadīja rabīni, iestājās par sekulāro izglītību, ebreju teokrātiskas valsts izveidošanu *Eretz Israel*, atdalīšanos no Krievijas cionisma organizācijām, saglabājot tiesības kontaktēties ar Pasaules cionistu organizāciju un tās vadību.³²⁵

Piektais cionistu kongress bija ieteicis *Mizrachi* programmā iekļaut kultūras aktivitātes, lai oponētu pieaugošajai ortodoksu opozīcijai cionisma kustībai. Konferencē piedalījās divas grupas - "politiskā" frakcija, kas uzskatīja, ka *Mizrachi* ir jādarbības, lai pārliecinātu, ka

322 Egle Bendikaite, *Sionistinis sąjūdis Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006), 284-285.

323 Dov Levin, *The Litvaks: A Short History of the Jews in Lithuania* (Jerusalem: Yad Vashem, 2000), 166.

324 Egle Bendikaite, *Sionistinis sąjūdis Lietuvoje*, 284-285.

325 Ibid., 86-87.

Cionistu federācijas galvenais mērķis bija cionisma nacionālo un politisko uzdevumu realizēšana, un “religiskā” frakcija, kas uzskatīja, ka *Mizrahi* ir jāsaglabā ortodoksijas gars un jādarbības kultūras jomā. Kustības konstitūcija tika formulēta neskaidri, kur kopā ar Cionistu federācijas aizliegumu piedalīties kultūras aktivitātēs, bija atzīmēts, ka asociācijai bija tiesības vadīt vietēja mēroga pasākumus ortodoksā garā. Bez tam, tika nolemts, ka *Mizrahi* nebūs neatkarīga federācija, bet tā būs saistīta ar Krievijas Cionistu federāciju, kā to pieprasīja “politiskā” frakcija³²⁶.

Izmaiņas apkārtējā sabiedrībā bija izmainījušas ebreju uzvedību, kura vairs neatbilda vecajiem uzvedības modeļiem un saukļiem. *Mizrahi* dibinātāji, atšķirībā no reliģijas oligarhiem, kas uz cionistiem skatījās kā uz saviem niknākajiem ienaidniekiem un modernās nacionālisma idejas uzskatīja par tradicionālā dzīvesveida postītājām, uzskatīja, ka cionisma idejas ebreju tautai bija mūžīgs ideāls, un ka cionisma kustībai nākotnē būs nozīmīga politiska loma³²⁷.

1920-to gadu sākumā *Mizrahi* bija izveidojusi uzsaukumu ebreju tautiešiem. Galvenā loma bija Kauņas, Šauļu, Alītas, Simno, Kuršenu un citām pilsētām, un galvenajam Kauņas rabīnam I.N. Karkam, kas bija progresīvās ortodoksijas pārstāvis. Tajā tika uzsvērts, ka reliģisko cionistu kustība *Mizrahi* ir Pasaules cionistu organizācijas sastāvdaļa, un publicēja turpmākās darbības plānu, uzsverot, ka “politiskajam darbam jāiet roku rokā ar darbu reliģijas laukā, kā arī ar pasākumiem kultūras jomā, kas tiks realizēti atbilstoši Toras garam”.

Vairākos novados kopienu padomēs tika ievēlēti *Mizrahi* pārstāvji. Tas rāda, ka jau ilgi pirms to oficiālās reģistrācijas, dažādās vietās jau pastāvēja atsevišķas grupas ar *Mizrahi* nosaukumu. Ebreju padomju kongresā šīs rabīnu proklamācijas grupas, kas bija *Mizrahi* pamatā, izveidoja Centrālo komiteju, kuras uzdevums bija apvienot provinču grupas ar tādu pašu nosaukumu vienotā organismā un koordinēt to darbību. Tomēr reģistrācija aizņēma zināmu laiku. *Mizrahi* uzstādīja mērķi – izplatīt cionisma idejas reliģisko ebreju vidū. Oficiāli *Mizrahi* atjaunojās pēc diviem gadiem – 1924. gada 13. jūlijā. Kauņas asociācija sāka darboties neatkarīgi no organizācijas. 1931. gada tautas skaitīšanas laikā asociācija par savu dibināšanas datumu norādīja 1918. gadu, tādējādi norādot, ka šī cionistu organizācija ir bijusi neatņemama atjaunotās Lietuvas daļa.

Interesanti, ka 1922. gada 12. janvārī jau pieminēto rabīnu grupa – I.N. Karkas, I. Kaplanas, D. Šapira, S. Mončaras – tie paši, kas ar *Mizrahi* vārdu tika reģistrēti rabīnu

326 *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 18. febr.] Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Mizrahi>

327 Egle Bendikaite, *Sionistinis sajūdis Lietuvoje*, 86-87.

padomē, bija saistīti ar *Agudat Israel*³²⁸.

Katram cionistu atzaram Lietuvā bija savas jauniešu organizācijas, kuras bija cieši saistītas ar pamatorganizāciju, līdzinājās tām gan organizatoriski, gan ideoloģiski. Tas bija veids, kā palielināt organizācijas atbalstu, nostiprināt to pozīcijas jauniešu vidū, nostiprināt viņu pasaules redzējumu un nacionālo pašapziņu. Šo organizāciju prioritātes bija dažādas, tas bija atkarīgs no pamatorganizācijas uzskatiem. *Mizrahi Hatsair* aktivitātes lielākais uzsvars tika likts uz Toras pētīšanu³²⁹.

Jaunā paaudze un ješivu studenti, kuri bija ieinteresēti ebreju apmetņu veidošanā Palestīnā, pievienojās jaunai kustībai *Tora Vaavoda*, bet, kur arī šī organizācija bija daļa no “Pasaules *Tora Vaavoda* asociācijas”, tai nebija ciešu saišu ar tās mātes organizāciju *Mizrahi*, kaut arī vēlēšanās tā piedalījās zem *Mizrahi* karoga. Kustības aktīvistu ar Cvi Bernšteinu (kurš vēlāk kļuva par vienu no Izraēlas Nacionālās reliģiskās partijas līderiem) priekšgalā izveidoja *Bnei Akiva* kustību, kā arī *Hehalutz Hamizrahi* (*Mizrahi* pionieri) organizāciju, kura nodarbojās arī ar lauksaimniecības nometņu veidošanu. Abām organizācijām bija centri visā valstī un tās piesaistīja daudzus biedrus, kuri vēlāk pārcēlās uz Palestīnu, kur apmetās kibucos vai *moshavim* (kolektīvās apmetnēs). Trīsdesmitajos gados *Tora Vaavoda* izdeva iknedēļas izdevumu *Dos Idische Vort* (Ebreju vārds), savukārt *Bnei Akiva* izdeva žurnālu ivritā *Kolenu* (Mūsu balss), kuras redaktors bija Meirs Hovša.³³⁰

1920. gadā *Mizrahi* izveidoja *Ceirei Mizrahi* apvienību, kas savukārt, dibināja *Hehaluc Hamizrahi*³³¹.

Ar *Mizrahi* Lietuvā bija saistīta arī cionistu-pionieru organizācija *Hehalutz Hamizrachi* (*Mizrahi* pionieri). Katru piektdienas vakaru viņi rīkoja *Oneg Shabbat*³³² pasākumus. 1930. gada Purima svētkos viņi organizēja balli un bērni piedalījās komēdijas šovā un baleta priekšnesumos. Togad grupa *Hehalutz Hamizrachi* pārstāvji piecus mēnešu pavadīja meža nometnē. 1932. gadā *Hehalutz Hamizrachi* Viļņā nodibināja kibucu, kā arī darba komiteju kibuca atbalstam.³³³ *Hehalutz Hamizrachi* izdeva laikrakstus, organizēja ivrita

328 Ibid., 86-87.

329 Ibid., 292.

330 Dov Levin, *The Litvaks: A Short History of the Jews in Lithuania*, 167.

331 The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

332 Neformāla šabata vai piektdienas vakara tikšanās sinagogā vai pie kāda mājās, kuras laikā tiek pausts prieks par šabata ievērošanu. Pasākums ir drīzāk sabiedrisks, nevis reliģisks, var notikt muzikāli, teātra priekšnesumi, lekcijas, dziesmas – pasākuma vadmotīvs ir “nosauc dusas dienu par svētu prieku” (Jes. 58:13).

333 The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern*

mācīšanu, lekcijas par *Erec Israel*, vadīja grupas, kas tika apmācītas lauksaimniecības darbiem.

Dovs Levins atzīmē, ka vislielāko popularitāti cionistu-pionieru kustība kopumā sasniedza 1935. gadā, kad tai bija 55 kibucu treniņnometnes un 2425 abu dzimumu biedri. Togad pionieri sastādīja 835 (59%) no 1418 Lietuvas emigrantiem, kuri devās uz Palestīnu. Tomēr, nākamajos gados pionieriem piešķirto sertifikātu skaits iebraukšanai Palestīnā samazinājās, bet gaidīšanas laiks palielinājās. Tas savukārt veicināja pionieru skaita samazināšanos, piem., 1936. gada janvārī to kopējais skaits bija 1817 biedri, no tiem *Hehalutz Hamizrahi* bija 315 biedri. Zemāk norādītajā tabulā parādīts kā skaitliski un procentuāli samazinājās *Hehalutz Hamizrahi* biedru skaits³³⁴.

Organizācija	Biedru skaits 1936. gada janvārī	Procentuāli	Biedru skaits 1936. gada septembrī	Procentuāli	Biedru skaits 1936. gada novembrī	Procentuāli
<i>Hehalutz Hamizrahi</i>	315	17	99	14	68	12

Jāatzīmē, ka *Hehalutz Hamizrahi* bija otrā lielākā cionistu pionieru organizācija Lietuvā.

1937. gadā situācija radikāli pasliktinājās, visā Lietuvas teritorijā kibucu nometnēs trenējās vien 235 pionieri. Kopumā, pateicoties šīm pionieru organizācijām, uz Palestīnu izceļoja aptuveni 3000 ebreju jaunieši, kuriem bija ievērojama loma daudzu kibucu dibināšanā un turpmākā vadīšanā.

1920. gadā Viļņā tika dibināta *Hašomer Hacair* pirmā grupa. Kustībā iesaistījās daudzi studenti no skolām, kur mācību valoda bija ivrīts, grupai bija sociāls raksturs un tā orientējās uz biedru gatavošanu kibuca dzīvei. Daļa tās biedru atsķēlās un nodibināja *Hašomer Hadati* (Reliģiskais sargs)³³⁵.

1922. gadā *Mizrahi* apvienībā bija aptuveni 1000 biedru. Tajā gadā daudzi biedri

Europe [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

334 Dov Levin, *The Litvaks: A Short History of the Jews in Lithuania*, 171.

335 The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

emigrēja uz *Ertez Israel*, daļa no tiem nodibināja *Reines* grupu, kas bija saistīta ar Petah-Tikvu.

Attiecībā uz *Mizrahi* darbību Lietuvā, var secināt, ka laika posmā starp abiem Pasaules kariem, *Mizrahi* ieguva stipras pozīcijas cionistu vidū un atbalstu starp Lietuvas ebrejiem, tomēr, atzīmē, ka nav skaidrs kādu iespaidu uz Lietuvas ebreju kopienu atstāja viņu sludinātās reliģiskā cionisma idejas. Izsekojot *Mizrahi* “redzamajām” aktivitātēm” - vietējām vēlēšanām, skaitlisko klātbūtni cionistu kongresos, varētu secināt, ka tam nebija nekādas reālas nozīmes. Viņu ideju propaganda nebija pārāk veiksmīga, bet tai bija neliela konstanta atbalstītāju grupa.

3.4.11 Rabīna Mordehaja Nuroka personība un ietekme uz *Mizrahi*

Mordehajs Nuroks bija dzimis 1884. g. 7. novembrī. Par to, ka interese par cionisma kustību viņam radās jau samērā agri, liecina tas, ka jau 1902. g. viņš kā deputāts no Kurzemes bija piedalījies Krievijas cionistu konferencē Minskā, par kuras darbību tajā pašā gadā Rīgā vācu valodā izdeva brošūru ar nosaukumu “Pirmais Viskrievijas cionistu kongress Minskā”³³⁶. Minskas kongresā Ahads Haams izteicās, ka pie ebreju nacionālās literatūras var piederēt vienīgi tie sacerējumi, kas sarakstīti ebreju vēsturiskajā valodā ivritā, uzsverot, ka tieši ivrits ir ebreju nacionālā valoda. Kongresā tika apstiprināts Nacionālais zemes fonds, atbalsts ebreju apmetnēm Palestīnā, Koloniālbanka. 1903. gadā M. Nuroks bija 6. Cionistu kongresa, kas notika Bāzelē, *Mizrahi* delegāts un nosodīja Ugandas plānu. Kad viņa tēvs kļuva par Jelgavas rabīnu, Mordehajs uzsāka plašu sabiedrisku darbību ebreju lietu jomā dažādās guberņas pilsētās. Viņš arī bija to cilvēku vidū, kuri valdībai lūdza Kurzemi un Rīgu pievienot apmešanās joslai, kā tas bija jau aprakstīts darba sākumā. 1913. gadā viņš tika izvēlēts par Jelgavas rabīnu mirušā tēva vietā un divus gadus turpināja tēva Cvi Hirša Nuroka, kurš bija dzimis Šauļos, tad 13 gadus kalpojis par rabīnu Aizputē, bet pēc tam Jelgavā, darbu. Pēc tam, kad 1915. gadā ebreji tika no Kurzemes padzīti, no 1915. g. viņš devās uz Krieviju, kur sešus gadus aktīvi piedalījās Maskavas un Pēterburgas ebreju kopienu dzīvē. Viņš strādāja Maskavā Ebreju bēgļu palīdzības komitejā, bija komitejas vicepriekšsēdētājs; palīdzēja arī ebreju bēgļiem, kas bija piedalījušies kaujās, kā arī ebrejiem, kas bija padzīti no Kurzemes, sūtot ikmēneša pabalstus. Petrogradā viņš bija piedalījies sarunās ar Krievijas varas pārstāvjiem par izsūtīto ebreju stāvokli. 1917. g. viņš darbojās Viskrievijas ebreju komitejā. Pēc 17. gada februāra revolūcijas Maskavā aktivizējās ebreju politiskā dzīve, M. Nuroks

1917. gada aprīlī dibināja nacionāli reliģisko cionistu partiju “*Masoret veHerut*” (Tradīcija un brīvība). Par šīs partijas dibināšanu M. Nuroks stāsta: “Tieši es redzēju, ka ir nepieciešams organizēt ko līdzīgu reliģiskai tautas fronteī, lai ebreju kopienu glābtu no ateisma. Es Maskavā 1917. gada *tamuzā* sasaucu komiteju, kurā piedalījās dažādi rabīnu un nosaucu šo organizāciju par “*Masoret veHerut*”, ar kuras izkārtņi es devos uz Maskavas kopienas vēlēšanām”³³⁷. Tā paša gada vasarā tā apvienojās ar Petrogradas organizāciju *Necah-Isroel*, kopējā ortodoksu partijā “*Ahdut*”, tā pārsvarā pārstāvēja Baltkrievijas un Lietuvas bēgļu intereses. 1917. gada jūlijā viņš noorganizēja lielu sapulci, kurā piedalījās 45 rabīni, gaoni, izglītoti ļaudis, kuri bija ieradušies no dažādām pilsētām. Viņš piedalījās arī 1918. gada rabīnu sanāksmē Maskavā³³⁸. 1918. gadā viņš palīdzēja noorganizēt miltus macas cepšanai Pesaham, kad ebreji savas maizes kartītes varēja samainīt pret miltiem, tas attieciēs uz visām Krievijas gubernām.³³⁹ 1921. g. viņš atgriezās Latvijā, kur pēc gada kļuva par *Mizrahi* kustības līderi. Kādu laiku viņa dzīvesvieta bija Rīgā Nikolaja ielā 4.

M. Nuroks bija visu četru pirmskara Latvijas Saeimu deputāts no partijas *Mizrahi*, par laiku, kad viņš bija Saeimu deputāts, kā arī par viņa darbību laika posmā no 1934. gada līdz 1940. gadam, sīkāk tiek runāts citās darba nodaļās.

Padomju represijas 1940.-41. g. skāra arī valsts līmeņa ebreju politiskās autoritātes, bijušos Tautas sapulces un Saeimas deputātus, kopumā sešus cilvēkus. Visu četru Saeimu deputāts M. Nuroks tika apcietināts 1941. gada 13. februārī.³⁴⁰ Cietumā viņš pavadīja 14 mēnešus. Viņš tika izsūtīts uz Taškentu (Puškina iela 64), uz kuru organizācija Džoint viņam sūtīja humānās plaīdzības paciņas. 1942. g. viņš tika atbrīvots pēc F.D. Rūzvelta lūguma un viņš pārcēlās uz Ņujorku, kur sekmēja arī ANO lēmuma pieņemšanu par Izraēlas valsts izveidi 1948. g. 1945. g. viņš emigrēja uz Šveici, 1947. g. viņš pārcēlās uz dzīvi Palestīnā, kur 1949. g. tika ievēlēts par deputātu pirmajā Izraēlas valsts Knesetā, kurā viņš bija deputāts piecos sasaukumos, 1952. g. bija Pasta ministrs un tai pašā gadā bija nominēts uz Izraēlas prezidenta amatu. Knesetā viņš bija vadījis Mandātu komisiju, darbojies Izglītības un kultūras komitejā, Publisko petīciju apakškomitejā, Likuma un tiesību komitejā, Mājas komitejā, Interpretācijas komitejā, bija šādu Parlamenta grupu – Apvienotās reliģiskā frontes, *Mizrahi*,

337 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta nr. (12)3/10, 3. lpp.

338 Leib Ovtchinsky, *Di geschichte fun di idn in Lettland (1561-1923)*, s. 150.

339 Nuroka intervija Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta nr. (12)3/10, 7.

340 Artur Zvinklis, *Sudba evreev – gosudarstvennij dejateej Latvii vo vremjavoroj mirovoj vojni*, v *Evrei v menjajuschimsja mire*, glav. red. H. Branover, R. Ferber, (Rīga: Shamir, 2002) 4: 322. s.

Nacionālās reliģiskās partijas, *Poel-Mizrachi* loceklis. Viņš bija aktīvs Kneseta loceklis.³⁴¹

Viņa sieva Šeine Dvora un divi dēli Elijahu (dz. 1928) un Cvi-Baruhs (dz. 1926) gāja bojā Latvijā Holokausta laikā. Tas uz M. Nuroku atstāja tik neizdzēšamu iespaidu, ka 1947. gada 22. Vispasaules cionistu kongresā viņš teica runu, kurā nolādēja visu vācu tautu, sakot:

“Mums ir jāciena mūsu kritušie, un ir jābūt konkrētai attieksmei pret vācu tautu – slepkavām. Mums ir jāatceras, ka visi vācieši ir vainīgi, ne tikai nolādētie hitlerieši. Tādēļ mēs nedrīkstam vest pārrunas ar vāciešiem – slepkavām, ebreji nedrīkst dzīvot Vācijā un nevienš pasaules ebrejs lai neved biznesu ar Vāciju. Ja simts gadu laikā mums bija tāda attieksme pret Spāniju, kura mums no tās ļāva iziet dzīvot, tad vēl jo vairāk vācieši ir slepkavas. Karš ar Amaleku notiek no paaudzes paaudzē, Amaleks ir jāiznīcina vienmēr, ebrejiem ir jāved garīgi – ekonomisks karš pret vāciešu tautu mūžīgi”³⁴².

Mūsdienās šāda runa būtu politnekorektuma iemiejums, tomēr, ir jāatceras tā brīža situācija – tikko bija beidzies karš un ebreji apzināja savus bojāgājušos, lielākā daļa ebreju bija Holokaustā zaudējuši savus tuviniekus un tika meklēts vainīgais. 23. Cionistu kongresā viņš teica runu, kurā uzsvēra geto sacelšanās nozīmi, sakot ka: “Šī piemiņas diena ir veltīta visiem mūsu mocekļiem un varonīgajiem geto cīnītājiem, kuri pierādīja, ka ir neiespējami ar mūsu tautu rīkoties kā ar lopiem, ko ved uz kaušanu. Varonīgie sacelšanās vadītāji izglāba ebreju tautas godu. [...] Šobrīd mūsu acu priekšā ir ainas no nesenas pagātnes, kurās traģiski beidzās 2000 gadus ilgā jūdaisma vēsture diasporā. Mums ir jāpauž nezūdoša saikne starp ebreju tautu un Izraēlas valsti. Mēs vērsamies pie izmocītās jūdu tautas diasporā ar Jonatana vārdiem, kurus viņš teica Dāvidam: “Rīt ir jauns mēness, tad pēc tevis vaicās, ja tava vieta, kur tu sēdi, būs tukša”³⁴³.” Mēs jūs neaizmirsīsim, brāļi un māsas no nomocītajām Eiropas kopienām, nespēsīm jūs aizmirst, jo jūsu vieta pasaules jūdaismā mūžīgi saglabāsies un nezudīs”³⁴⁴. Tādējādi viņš pauda, ka uzskata, ka ebreju dzīve diasporā ir praktiski beigusies un ebreju tautas nākotne ir jāsaista ar Izraēlu. 1959. gadā pēc viņa ieteikuma tika pieņemts Holokausta un varonības piemiņas dienas likums, viņš arī iniciēja likumu par nacistu un viņu atbalstītāju sodīšanu.

M. Nuroks aktīvi piedalījās Kneseta lietās. Tā, piemēram, 1950. g. 2. maijā viņš apspriedē par valsts Konstitūcijas projektu, nostājās pret Konstitūcijas nepieciešamību Izraēlas valstij. To viņš skaidroja ar to, ka daudzus gadus ebreji bija dzīvojuši dažādās valstīs un bijuši dažādu Konstitūciju liecinieki, bija uzsūkuši svešas idejas un domas. Viņš uzsvēra, ka ebrejiem jābūt saistītiem ar viņu Tradīcijas tiešajiem likumiem un Toru, nevienā no

341 Ibid., 323.

זכר מרדכי, 180 342

343 1. Samuēla gr. 20:18

זכר מרדכי, 133 344

ateistiskajiem Konstitūcijas priekšlikumiem nebija nevienas patiesas Izraēlas idejas. Viņš izteicās, ka parasti valstij Konstitūcija ir nepieciešama, bet pauda pārliecību, ka vēl nebija pienācis laiks, lai Izraēla pieņemtu Konstitūciju. Viņš teica:

“Tikai tagad mēs esam ieguvuši Atbrīvošanas sākumu. Mēs valstī esam mazāk par 10% no visas Izraēlas tautas, mēs pašreiz esam laikā, kad diasporas savākšanās vēl tikai notiks un ceram, ka ar laiku tā visa atgriezīsies Izraēlā. Mums tagad nav tiesību veidot Konstitūciju, kas ietekmēs tautas vairākumu, kas tagad vēl šeit nedzīvo. Miljoni pasaules ebreju, gan tie, kas gatavojas repatriēties, gan tie, kas repatriāciju atliek, sevi uzskata par vienotiem ar šo valsti. Es šai rīcībā saskatu mazākuma uzspiestu viedokli vairākumam. Oponenti mums iebilst, ka Konstitūcija nav Mozus saņemtie baušļi Sinajā, un nākamie parlamentārieši varēs to izmainīt, pat, ja tas būs ļoti grūti. Ja tas ir tā – kāpēc vispār steigties? [...]”³⁴⁵

Jāatzīmē, ka Konstitūcijas Izraēlas valstī nav vēl šodien.

Dzīves nogalē viņš pauda uzskatu, ka vislabāk būtu, ja pastāvētu tikai viena reliģiskā partija, kura sevī apvienotu līdzīgi domājošos, tai skaitā *Agudu*, jau, kā viņš, minēja, jau tad viņu uzskatos nebija lielu atšķirību.³⁴⁶

Var minēt, ka M. Nuroku ar labu vārdu atcerējās Latvijas pirmā Prezidenta Jāņa Čakstes mazmeita Aija Čakste, kas savā atmiņu stāstā raksta: “Jāņa Čakstes laikā Latvijas parlamentā bija ebreju frakcija. To vadīja rabīns Mordehajs Nuroks. Pēc Latvijas okupācijas viņu pašu bija arestējuši un uz Orenburgu aizveduši boļševiki, bet viņa ģimene palika Latvijā un gāja bojā Holokaustā. “Kad Nuroka kundze juta, ka vairs nav labi, viņa mums atstāja lielu maisiņu ar rotaslietām: ja kādreiz viņas vīru satiekot, lai iedodot,” atceras Aija Čakste. Viņa turpina stāstīt, ka Nuroks 1945. gadā emigrēja no PSRS, nokļuva Izraēlā, kļuva par Kneseta deputātu un kandidēja uz Izraēlas prezidenta amatu. Kad Nuroks viesojās pie Čakstēm Zviedrijā, viņam tika nodots kundzes dārglietu maisiņš. Nuroks no maisiņa izņēmis rabīna ķēdi un bijis ļoti aizkustināts.”³⁴⁷

Viņš bija Izraēlas un vairāku ārzemju organizāciju priekšsēdētājs, piemēram, Igaunijas un Latvijas ebreju apvienības Izraēlā priekšsēdētājs.

M. Nuroks mira 1962. gada 8. nov. Telavivā, tika apglabāts Jeruzalemē.

3.4.12 M. Nuroks par reliģisko cionismu

M. Nuroks ir teicis vairākas runas, saistībā ar reliģisko cionismu, vai pārstāvēt *Mizrahi*

144-145 זכר מרדכי, 345

346 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs, lieta nr. (12)3/10, 12. lpp.

347 Egīls Zirnis, “Prezidenta mazmeita”, *Sestdiena*, 20. septembris 2009.

organizāciju, kurās pauda savu nostāju pret T. Hercla idejām un cionisma kustību. Lūk, daži piemēri. *Keren Kajemeth Leizrael* uzturēja tradīciju katru gadu rīkot T. Hercla³⁴⁸ nāves gadadienas atceres pasākumu, kur bieži uzstāties tika aicināts M. Nuroks. Piemēram, M. Nuroks uzstājās ar T. Herclam veltītu lekciju *Keren Kajemeth Leizrael* rīkotajā T. Hercla 35. nāves dienas atcerei veltītajā pasākumā 1938. g. 11. aug., 1939. g. 6. jūlijā Rīgas Lielajā sinagogā.³⁴⁹ Pasākumi tika organizēti ar vērienu. Kā piemēru vēlos minēt 1938. gada programmu, kad dievkalpojumu izpildīja virskantors A. Frīdlands ar kori, bet ar uzrunu uzstājās M. Nuroks. Pasākumu atbalstīja Lielās sinagogas valdes priekšnieks.³⁵⁰ Šī pasākuma atbalstam M. Nuroks Iekšlietu ministrijai rakstīja skaidrojumu par šī dievkalpojuma nozīmi. Viņš uzsvēra, ka:

“1. Dr. T. Hercels ir žīdu tautas nacionālās kustības nodibinātājs, kas licis pamatus jaunam posmam žīdu tautas vēsturē, piegriežot visplašākās tautas aprindas žīdu pastāvīgās valsts dibināšanas darbam. [...] palicis tautas apziņā kā izcils vadonis, kas rādījis īsto ceļu tautas atdzimšanai. 2. Zem ievērojamāko pasaules rabīnu iespaida visās pasaules valstīs ieviesusies tradīcija rīkot katru gadu dr. T. Herceļa nāves dienā svinīgu dievkalpojumu sinagogās ar attiecīgām uzrunām par mirušā tautas vadoņa nozīmi. Šo dievkalpojumu un uzrunu nolūks ir izrādīt tautas atzinības un pateicības jūtas pret savu mirušo vadoni. Tāda pat tradīcija ir uzturēta ar dievbijību 33 gadu laikā arī mūsu galvaspilsētā Rīgā, pie kam, šim nolūkam tika izvēlēta viena no lielākajām vietējām sinagogām. 3. Minēto tradīciju atbalstīja arī Rīgas rabīni, kuru starpā pirms kara bija arī tādi slaveni talmudisti kā Ichaks Iljons un Leibs Kantors. Arī tagadējais Rīgas virsrabīns M. Zaks, kas atrodas savā amatā ap 20 gadiem, vēl nekad nav cēlis nekādus iebildumus pret minētajiem sinagogu izrīkojumiem [...]. 1912. g. šo tradicionālo dievkalpojumu sarīkoja Rīgas Lielajā sinagogā un ar svinīgo uzrunu par dr. T. Herceļa nozīmi uzstājies toreizējais Rīgas virsrabīns L. Kantors. [...] 5. Žīdu tautā dr. Teodora Herceļa vārds un Palestīnas liktenis vēl nekad nav ieņēmuši tādu izcilu vietu kā tieši tagad, sakarā ar žīdu valsts tapšanu. Simti cilvēku upuri dr. T. Herceļa ideju realizēšanai liecina par to, cik tauta ir saistīta ar sava vadoņa idejām un tāpēc mēs uzskatām par sevišķi nozīmīgu tradicionālā dievkalpojuma sarīkošanu tieši šogad, lai tagadējos grūtos brīžos Palestīnas attīstībā dotu iespēju žīdu iedzīvotājiem smelt garīgus spēkus

348 Teodors (Benjamiņš Zeevs) Hercls (1860-1904) bija politiskā cionisma pamatlicējs. Viņš uzskatīja, ka antisemitisms bija stabils un nemainīgs faktors, ko nevar atrisināt ar asimilāciju. 1896. g. viņš publicēja darbu “Ebreju valsts” (*Der Judenstaat*), kurā uzsvēra, ka pasaule ebrejus pieņems tikai tad, kad tā kļūs par normālu tautu, sakot, ka visi ebreji ir viena tauta, un pastāvēja uz ebreju valsts izveidošanu. Viņš ierosināja ebrejiem izveidot organizāciju, kas visā pasaulē vāktu līdzekļus ebreju nometņu Palestīnā atbalstam, nākotnē šī ideja transformējās Pasaules cionistu organizācijā, par kuras prezidentu kļuva Hercls, Ebreju nacionālajā fondā, utt. Viņa diensgrāmatā ir ieraksts: “Bāzelē es nodibināju ebreju valsti. Ja ne pēc pieciem gadiem, tad noteikti pēc piecdesmit, to sapratīs ikviens”.

349 LVVA, 1370-1, 2695, 196.

350 LVVA, 1370-1, 2695, 143.

un ticību atcerē par mirušo nacionālo vadoni. [...]”³⁵¹

Savukārt, Rīgas rabīns M. Zaks Baznīcu un konfesiju departamentam atbildēja, ka lūgumam rīkot pasākumu nepiekrīt, jo pēc žīdu reliģijas likuma reliģiozas piemiņas runas un sēru sapulces sinagogās sarīkojamas tikai pirmajā gadā pēc tās personas nāves, kuras piemiņu godina,³⁵² tomēr Baznīcu un konfesiju departaments pasākumu rīkot atļāva.

Tā arī, piemēram, *Keren Kajemet* izdotajā 1922. gada “*Judeut fon merkaz “Keren haJesod”*” 1. numurā ir lasāma M. Nuroka uzruna ebrejiem “Latvijas ebreji!”³⁵³. Uzrunā viņš aicina Latvijas ebrejus piedalīties naudas ziedošanā Palestīnas apzaļumošanas, elektrifikācijas, purvu nosusināšanas un citiem saimnieciskiem nolūkiem, tiek uzsvērts, ka tas ir katra ebreja pienākums. Viņš uzsver: “Jūdi! Šī ir pirmā reize pēc gadu tūkstošiem, kad ebreju tautai var atkal būt viena dzimtene, un ir cerība uz eksīla beigšanos. [...] Nejūdu pasaule no ebreju tautas gaida skaidru atbildi, un mēs nedrīkstam pazaudēt šo vēsturisko brīdi. Mūsu rokās ir *Erec Israel* atslēgas! [...] Mums ir jāpanāk, lai mūsu tautas nākotne būtu svētajā Jūdu zemē!”

Pēc lorda Balfūra³⁵⁴ nāves Rīgā 1930. gada 24. martā Lielajā horālajā sinagogā notika sēru dievkalpojums, kurā ar runu uzstājās Arons Nuroks, savukārt pēc tā, Ebreju kluba telpās notika sapulce par godu lordam Balfūram, kurā Saeimas deputāts A. Nuroks uzsvēra, ka šī sapulce liecina par vietējo ebreju nepieciešamību paust skumjas pēc mirušā Lorda Balfūra.³⁵⁵

Protams, ka M. Nuroks ir paudis savus uzskatus arī starptautiskā līmenī, kā tas jau bija minēts iepriekšējās apakšnodaļās un tieši tās ir iegājušas cionisma kustības un ebreju tautas vēsturē kā ārkārtīgi nozīmīgas un savā ziņā pravietiskas.

3.4.13 Latvijas žīdu tautības atbrīvošanas biedrība un M. Nuroks

Nozīmīga ir arī reliģisko cionistu attieksme pret militārām darbībām. Nuroks atbalstīja ebreju piedalīšanos Latvijas armijā. Viņš bija arī *Latvijas žīdu tautības atbrīvošanas biedrības*

351 LVVA, 1370-1, 2695, 142.

352 LVVA, 1370-1, 2695, 139.

353 מ. נוראק. "אידן פון לעטלאַנד!". אידן פון צענטער "קערען יעסאד", 18. מיי, 1922

354 Britu Ārlietu sekretārs A. Dž. Balfūrs 1917. g. 2. nov. nosūtīja vēstuli lordam Rotšildam - “Balfūra deklarācija”, kas kļuva par pamatu ebreju valsts izveidošanai Palestīnā. Vēstulē bija teikts, ka “Viņa Majestātes valdība atbalsta ebreju tautas nacionālās mājvietas izveidošanu Palestīnā, un tā izmantos visus līdzekļus šī mērķa sasniegšanai, saprotot, ka netiks darīts nekas, kas varētu pārkāpt jau pastāvošo Palestīnas neebreju kopienu civilās un reliģiskās tiesības, vai arī ebreju esošās tiesības un politisko statusu jebkurā citā valstī” (sīkāk par lordu Balfūru un Balfūra deklarāciju sk. Eugene L. Rasor. Arthur James Balfour: 1848-1930. *Historiography and Annotated Bibliography*, (Greenwood Press, 1988) 33-37.).

355 “Hronika”, *Evrejskaja tribuna*, No. 3., mart 1930.

goda biedrs. 1931. g. viņš b-bas almanahā publicēja rakstu “Mūsu pilsoņu un nacionālais pienākums”, kurā uzsvēra ebreju un latviešu kopējo cīņu par neatkarīgu Latviju. *Latvijas žīdu tautības atbrīvotāju biedrības 5 gadu pastāvēšanas jubilejā* viņš biedrības almanahā publicēja rakstu “Mūsu uguns stabs”, kurš bija veltīts ebrejiem – Latvijas brīvības cīnītājiem. Raksts iznāca 1933. gadā un tajā jau bija jūtama nacisma vēsmu tuvošanās. Viņš rakstīja:

“[...] mūsu brīvās demokrātiskās valsts gaišās debesis ir pārvilkušās mākoņiem un apkārt sāk skanēt jauni lozungi par naidu, tiesību atņemšanu, par Latvijas pilsoņu sadalīšanu dažādās kategorijās [...]. Minētā biedrība ir tiešām dzīvs liecinieks par tiem lielajiem upuriem, ko arī žīdu jaunatne atnesa Latvijas atbrīvošanas altārā. Ja ņemtu vērā, ka tagadējās Latvijas teritorijas žīdu iedzīvotāju lielākā daļa, kura tikusi savā laikā no nežēlīgās cara valdības spaida kārtībā izsūtīta, vēl toreiz nebija atgriezies mājās, tad paliek skaidri, ka žīdu brīvības cīnītāju skaits, sevišķi brīvprātīgo, nekādā ziņā proporcionāli nav mazāks par vairākuma tautību cīnītāju skaitu. [...] Ja mēs izrādām vislielāko cienību un pateicību viesiem Latvijas brīvības cīnītājiem, tad mūsu attiecības pret žīdu tautības atbrīvotājiem sevišķi siltas, jo tikai pateicoties tiem, mēs pierādām zināmu aprindu netaisnīgumu un nepatriotisko uzvešanos, kuri grib, aiz savām šaurām interesēm izsaukt naidu starp mūsu tēvijas dažādām tautībām. [...] Mīļie, dārgie brāļi! Nerēķinieties ar naida izplatīšanu un dziļo apvainojumu no noteiktu aprindu puses. Latvijas tautas vairākums, ar kuru kopā mēs bijām apspiesti, un kopā cīnījāmies par brīvību un taisnīgumu, droši vien taisnīgi novērtēs jūsu nopelnus un prasa visu valsts iedzīvotāju savstarpēju mieru un vienību. Naida un netaisnīguma vilnis aizies, un atnāks gaišs brīvības, vienlīdzības un mierīgas sadzīves laiks, kad mēs kopējiem spēkiem panāksim mūsu tēvijas kulturālo un saimniecisko stiprināšanu. Un, ja kāds ārējs ienaidnieks kaut kad uzdrošinātos aizskart Latvijas patstāvību, tad jūs, droši vien ar to pašu aizrautību aizstāvēsiet mūsu kopīgo tēviju.”³⁵⁶

Jāatzīmē arī, ka 1931. gada 17. maijā notika *Latvijas žīdu tautības atbrīvotāju biedrības* karoga svētki, kuru organizēšanai nepieciešamos līdzekļus savāca M. Nuroks un M. Lāzersons. Uz svētkiem bija ieradusies b-bas Liepājas nodaļas delegācija, Baltijas ebreju kara invalīdu b-bas un Latvijas armijas demobilizēto ebreju karavīru b-bu biedri, bija pārstāvētas studentu korporācijas Hasmonea, Betulija, Betarija, kā arī Trumpeldora jaunatnes organizācija. Notika svinīga parāde, kuru laukumā pie Prezidenta pils pieņēma Valsts prezidents A. Kviesis, uzrunā pieminot tās Latvijas armijas daļas, kurās atbrīvošanas kara laikā brīvprātīgi iestājās un cīnījās ebreju tautas karavīri³⁵⁷.

Nuroks ievietoja rakstu arī 1936. gada biedrības almanahā “Cienību žīdiem – atbrīvotājiem!”. Šajā rakstā viņš jau uzsvēra cionisma vēsti un Balfūra deklarāciju:

“Kopš daudzajiem, ilgajiem gadsimtiem, kopš mūsu tauta dzīvo trimdā, mēs, žīdi, vienmēr esam izcēlušies ar savu lojalitāti to valstu labā, ar ko vēstures liktenis mūs saistījis Tā tas

356 M. Nuroks, “Mūsu uguns stabs”, *Atbrīvotājs. Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības izdevums*, (novembris 1933): 8-9. lpp.

357 “Latvijas žīdu tautības atbrīvotāju biedrības karoga svētki”, *Jaunākās Ziņas*, 18. maijs, 1931.

ir sācies jau pašā sirmajā senatnē, trimdas laikā Bābelē, kad mūsu lielais nemirstīgais pravietis Jeremija mums atstājis savu mācību arī nākamajām paaudzēm, ka mums jābūt uzticamiem pilsoņiem tur, kur dzīvojam. Kad nāca Pasaules karš un revolūcija Krievijā, līdz ar to atausa arī cerības uz pašnoteikšanās tiesībām daudzām tautām, kam savā teritorijā ir iedzīvotāju vairākums. Arī mūsu tauta centās piepildīt savu loloto pastāvības un neatkarības sapni. Mēs, žīdi, līdz pašiem dvēseles dziļumiem izjutām šo latviešu tautas sapni. Un vissirsnīgāk varējām latviešiem just līdzīgu tieši mēs, žīdi, kam kara beigās nesa prieku pilno vēsti – lorda Balfūra deklarāciju par žīdu tautas atdzimšanu nacionālajā mītnē Izraēla zemē – Palestīnā. [...] Ieroču brālība Latvijas valsti dibinot, mūsu dēlu asinīm ir mūs saistījusi ar latviešu tautu un Latvijas valsti un mūs padarījusi par pilntiesīgiem Latvijas valsts pilsoņiem. [...] Bet, ja tomēr nāku tāds briesmu mirklis, kad tuvi vai tāli kaimiņi kāri izstieptu savas rokas pēc Latvijas zemes, tad arī mūsu tagadējā žīdu jaunatne prastu sekot agrāko žīdu-atbrīvotāju mirdzošajam paraugam un bez šaubām, tāpat nestu lielākos upurus par Latvijas neatkarību!”³⁵⁸

Jāsecina, ka būtībā M. Nuroka atbalsts ebreju dalībai Latvijas armijā ir diezgan pašsaprotams, ņemot vērā, ka valstiskā jomā Nuroks bija liels demokrātisko vērtību aizstāvis. Jāatzīmē, ka Izraēlas valstī reliģiskie cionisti dien armijā un valsts aizstāvēšana ir neatņemama ideoloģijas sastāvdaļa, kas protams, atšķiras no iemesliem, kāpēc Nuroks atbalstīja ebreju dienēšanu Latvijas armijā.

3.4.14 M. Nuroka kā *Mizrahi* pārstāvja attēlojums Latvijas satīriskajā presē

Latvijas preses izdevumi bija ar atšķirīgiem uzskatiem par ebrejiem, viņu lomu Latvijas valstī, tautsaimniecībā, politiskajos procesos. Prese ir neatsverama informācijas krātuve, kuru pētot, izmantojot satura analīzes metodes, ir iespējams atdzīvināt tā laika cilvēku domas, idejas, nostājas. Visvairāk prese par attiecībām ar ebreju minoritāti rakstīja tieši 1920-1934. g., kad ebreji bija pārstāvēti arī Saeimā un norisinājās aktīva politiskā dzīve, kurā viņi bija iesaistīti.

Lietas, kas saistījās ar ebreju minoritāti, protams, tika minētas gan Latvijas latviešu, krievu, vācu un pašu ebreju visdažādākajos preses izdevumos.

Šī apakšnodaļa ir veltīta tādām interesantām fenomenam kā politiķu (šajā gadījumā M. Nuroka) attēlojums neatkarīgās Latvijas satīriskajā presē. Šis bija laiks, kad Latvijā īpaši spēcīgi attīstījās satīras un karikatūru žanrs, kas bija vizuāli ļoti interesants, kopumā iznāca aptuveni piecdesmit dažādi šī žanra žurnāli un laikraksti, kā arī gadagrāmatas un kalendāri. Satīriskie žurnāli pārsvarā bija privāta iniciatīva, tādēļ līdzekļu trūkuma dēļ tiem iznāca vien dažādi numuri. Karikatūras regulāri ievietoja arī politiskajai dzīvei veltītie laikraksti. Savā ziņā

358 M. Nuroks, “Cienību žīdiem – atbrīvotājiem”, *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības Almanahs*, (1936): 6-7. lpp.

pēc karikatūrās attēlotā var spriest par attiecīgajā laika posmā valdījušo politisko noskaņojumu, tautas attieksmi pret notiekošo. Neatkarīgās Latvijas ievērojamākie humora un satīras izdevumi bija "Svari", kas iznāca no 1920-1931. g., "Lapsene", "Aizkulises", "Sikspārnis", "Hallo", "Ho-ho" u.c. Arī rabīns M. Nuroks daudzos izdevumos tika attēlots ar politiskās karikatūras izteiksmes līdzekļiem.

Karikatūras jēdziens tiek definēts kā tāds, kurā tiek kariķētas personas, sabiedrības grupas un institūcijas, tās parādot smieklīgā, satīriskā un sarkastiskā gaismā, tādējādi atklājot īstenību, patieso būtību. Karikatūrās var tikt attēloti arī sabiedriskie procesi un pagātnes notikumi. Karikatūra ir tēlotājmākslas žanrs, kas vēršas pret ko negatīvu un kam raksturīgs smieklīgs un pārspīlēts atainojums. Karikatūra ir sabiedriski, politiska vai sadzīviska rakstura satirizēts grafikas darbs, kurš uzskatāms par patstāvīgu informatīvo vienību, kas bez papildus tekstuālās informācijas ir viegli saprotams lasītājam.³⁵⁹ Tomēr, izvērtējot karikatūras, jāņem vērā publicētāja uzskati, kuru gaismā kariķējamie objekti tiek atainoti.

Kā vienu no nozīmīgākajiem satīriskajiem izdevumiem latviešu valodā, kurā tika attēlots M. Nuroks, jāmin žurnālu "Svari". Žurnāla "Svari" aizsākumi meklējami Pēterburgā, kur 1906-7. g. tika izdoti sākotnējie žurnāla numuri. Tā redaktors bija A. Purīts, vēlāk žurnāla redaktors bija gleznotājs J.R. Tillbergs, no 1929. gada E. Rirdāns, vēlāk A. Rubets, J. Reinholds un V. Dragūns. Žurnālu bija ilustrējuši K. Padeģis, J.R. Tilbergs, J. Bīne, Jānis Dreslers, E. Rirdāns, u.c.³⁶⁰ Žurnāls atbalstīja sociāldemokrātus un demokrātisku cīņu pret cara patvaldību, tajā tika kritizētas soda ekspedīcijas Latvijā un ebreju grautiņi Besarābijā un Ukrainā. Žurnāls bija mākslinieciski augstvērtīgs, ar daudzām krāsainām karikatūrām, kas bija retums. 1907. gadā žurnāls tika slēgts, bet 1922. gadā no jauna iznākušais žurnāls "Svari" tikai pārmantoja iepriekšējā izdevuma nosaukumu, jo tajā tika publicēti materiāli ar labējo spektru, tika pieļauts šovinisms un naida kurināšana.³⁶¹ Salīdzinot "svaru" pirmos izdevumus un atjaunoto izdevumu, jāsecina, ka atjaunotajā izdevumā notika vēršanās pret Sociāldemokrātisko strādnieku partiju, savukārt atbalstīta tika nacionālisma ideoloģija, pastāvīgi tika kariķēts Demokrātiskais centrs (viens no šādiem paraugiem ir vērojams 6. att.). "Svari" beidza iznākt 1931. g.

Lielākā daļa "Svaru" tēmu ir veltīta tieši aktuālo politisko tēmu aplūkošanai. Žurnāla

359 Oļehnovičs, Dmitrijs un Zellis, Kaspars, "Laikraksta "Tēvija" karikatūra kā nacistiskā okupācijas režīma propagandas līdzeklis (1941-1945)"// *Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*, (Rīga, 2005), 1-57.

360 Romis Bēms, red., *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940* (Rīga: Zinātne, 1986), 174. lpp.

361 Raimonds Zalcmanis, sast., *Latviešu satīrs smejas: ieskats Latvijas neatkarības gadu humoristiski satīriskās preses izdevumos* (Rīga: Avots, 1994), 7. lpp.

redakcija bija lietas kursā par norisēm Latvijas Saeimā un valdībā, kā arī interesējās par to, kāda situācija ir Padomju Savienībā.

Izpētot “Svaru” izdevumus, nākas secināt, ka *Mizrahi* reprezentējošais M. Nuroks šeit tiek kariķēts gan rakstos, gan karikatūrās. Pārsvarā šīs karikatūras ir saistītas ar aktuālajiem politiskajiem notikumiem. Sākotnēji šis izdevums bija samērā demokrātisks, vēlāk tajā bija vērojams antisemitisma pieskāriens. Vairākas karikatūras ir veltītas valdības sastādīšanas peripetijām 1926. g., piemēram, karikatūra “Žīdu deputāts Nuroks izmēģina roku kreisās valdības sastādīšanā” (3. att.). Zīlniece viņam saka: “Ai, zelta kundziņ, augums tev kā dampis, balss kā ērģeles un krītamā kaite arī ir, tāpēc Ministru Prezidents tu būtu kā izspļauts, bet vai tu zini ceļu uz Palestīnu?...”³⁶²

362 “Žīdu deputāts Nuroks izmēģina roku kreisās valdības sastādīšanā”, *Svari* (17. decembris, 1926): 49. Valdības krīzes laikā valsts prezidents G. Zemgals piedāvāja Nurokam sastādīt Ministru kabinetu.

3. att. Karikatūra “Žīdu deputāts Nuroks izmēģina roku kreisās valdības sastādīšanā”

Tajā pašā numurā Nuroks ir minēts satīriskā dzejolī, ko autors parakstījis ar pseidonīmu Don Federico, “Ķiplokide”:

Kad sociāldemokrātam izsvīst pēdēj's cīniņš
 Un paliek demcentrists ar mēli baltu,
 Un maziķiem tiek biktēts katris grēciņš,
 Varbūt tik Nuroks glābj ar savu gvalti.

Kas zin: varbūt tas noīrēt var frakas
 Un portfeļus pie “Vako” ņemt uz krīta,
 Un pārvērst smaršainas it visas takas
 Ar ķiplokiem, kad ceļamies no rīta.

Tad būs mums kabinets kā džezbend-lustes,

Kur dziedās saksofons: “cum trādi rīdi”,
Un līki deguni kā gurķi, kustēs,
Un arī Latviju sauks Ķiplokidi.³⁶³

Tālāk attēlots dialogs par valdības sastādīšanu “Uz ielas stūra”:

“Brencis: “Kas jauns Rīgā, Žvinguli, draugs?”

Žvingulis: “Žīdu valdība...”

Br.: “Pie tā jau pierasts! Kur tie gadi, kad viņi valda, bet mēs tik izliekamies.”³⁶⁴; pēc valdības sastādīšanas parādās “Apbalvojumu biļetens Nr. 5”:

“[...] Nr 30 NUROKU – ar lielā Cēlēja un veiclā Māklera ordeņa verkfīrera činu un 1. šķ. krustu suspendzorija lentā un krūtīm un uz muguras – par piepalīdzēšanu latvju tautai tikt pie šķīstas un kaunīgas valdīšanas zem Skujenieku Margēra sceptera. [...]”³⁶⁵ Vēlāk Ziemassvētku izlaidumā tiek publicēts “Politiskā un saimnieciskās meteoroloģijas Ziemassvētku biļetens”:

[..] Šodien plkst. tikos un tikos vakarā pēc īsām un grūtām mocībām piedzima jaunā valdība. Vecmātes lomu izpildīja žīdu rabīns Nuroks. Uz kristībām katram valsts ierēdnim svētkos izsniegšot pa 60 latu. Jaunpiedzimušā mazuļa apgraizīšana gaidāma drīzumā. Paceļat visi savas acis cerībā uz augšu!”³⁶⁶ Tēmu turpina karikatūra, kas attēlo Nuroku, kurš nes rokā Ziemassvētku egli, kas izrotāta ar jauno valdību (sk. 4. att.) - “Ziemassvētku vecīša Nuroka eglīte suverēnai tautai.”³⁶⁷

363 Don Federico, “Ķiplokide”, *Svari* (17. decembris, 1926): 49.

364 1926. 17. dec. 49. nr x

365 *Svari* (24. decembris, 1926): 50.

366 Ibid.

367 Ibid.

4. att. Karikatūra “Ziemassvētku vecīša Nuroka eglīte suverēnai tautai”

Nuroks bieži tika uzskatīts par 1926. gadā izveidotās Marģera Skujenieka kreisās valdības balstu. Žurnāls “Svari” šai sakarā publicēja A. Kalniņa karikatūru, kurā M. Nuroks ir attēlots kā brīnumdaris, kuram atverot burvju kasti, no tās izlec uz atsperes piestiprināts M. Skujenieks.³⁶⁸

Nuroks nav aizmirsts arī nākamajos gada žurnāla numuros. 1927. gadā tika pieņemti grozījumi Pavalstniecības likumā, saskaņā ar kuriem, pilsonību varēja iegūt visi, kas pirms Pirmā Pasaules kara bija dzīvojuši Latvijas teritorijā un tie, kuriem pirms 1881. gada tur bija pastāvīga dzīvesvieta. Daudzus satrauca doma par to, ka ar šiem grozījumiem daudziem ebreju iebraucējiem tiktu pavērts ceļš uz Latviju. Notika arī referendums pret šiem likuma grozījumiem, taču tas cieta neveiksmi. Tas viss nenoliedzami karikatūristiem deva bagātīgu vielu iedvesmai un tika atspoguļots satīriskajā presē. Tā, piemēram, karikatūra “Pie senču svētozola”, kurā attēloti pie koka stāvoši M. Nuroks, M. Dubins un M. Lāzersons. Runa ir par pavalstniecības likumu, kas nodots tautas nobalsošanai. Pie koka stāv Krīvu Krīvs (M. Skujenieks), kurš saka: Ak dievi, kā tas var būt, ka tautas balss ir dievu balss, bet dievu balss

368 A. Kaniņš, “Politiskais cirks. Minoritāšu prestižiratori”, *Svari* (23. septembris 1927): 37.

nav tautas balss?!”³⁶⁹ Tautas nobalsošanas tēma tika apspēlēta 21. numura karikatūrā “Miera politika”, kurā attēlots Nuroks, kuram tiek tīrīts zābaks. Virs karikatūras ir uzraksts: “Zemnieku savienība ir pret tautas nobalsošanu, jo cer iegūt žīdu balsis, lai gāztu valdību”. Zem tās ir teksts:

Adolfs: “Vai tā nav smalka politiks: pašam noviksēt to zābaku un tad palūgt, lai ar to iesper Margērim pa dibenu?”³⁷⁰

Dažādas karikatūras saistībā ar Pavalstniecības likuma grozījumiem tika publicētas izdevumā “Svari” un “Hallo”, bet nevienā no tām netika atsevišķi izdalīts M. Nuroks.

1927. g. 28. nr. ir karikatūra “Politiskais cirks”, kurā Nuroks un Dubins ir attēloti boksa ringā, abi nokautā:

Rebe Nuroks: “Ui, man pašam brīnume par to, kas te iznāce!”

Tate Dubins: “Man pašam save pavalstnieke un iznāks vēl labāke brīnume!”³⁷¹

Un 1927. gada pēdējā numurā ir Saeimu kariķējoša karikatūra, kas gan nav specifiski ebrejiem veltīta (sk. 5. att.) “2. Saeimas 7. sesijas pēdējā sēde”, kurā varasvīri, tai skaitā Nuroks tiek attēloti guļot sēžu zālē ar parakstu: “Deputātu kungi līdz ausīm nogrimuši ražīgā darbā... Tss! Netraucējiet viņus!”³⁷²

5.att. Karikatūra “2. Saeimas 7. sesijas pēdējā sēde”

1928. gadā Nuroks “Svaros” ir minēts divas reizes, abas reizes 46. numurā, viena no tām ir veltīta monopolu likumam “Valsts monopoli”, kur Nuroks saka: “Ui, un jūs gribat, lai vīnes paliel eks bezdarbem? Es prase – nost monopoles!”, kā arī sadaļā “Svaru apbalvotie”

369 O. Viduks, “Pie senču svētozola”, *Svari* (27. maijs 1927): 20.

370 “Miera politika”, *Svari* (3. jūnijs 1927): 21.

371 “Politiskais cirks”, *Svari* (30. septembris 1927): 28.

372 “II. Saeimas 7. sesijas pēdējā sēde”, *Svari* (30. decembris 1927): 51.

M. Nurokam tiek piešķirts pirmās šķiras krusts, nēsājams pie cūkas auss – par brāļošanos ar sociāldemokrātiem.³⁷³

M. Nuroks bija pazīstams kā monopolu pretinieks, kas tiek parādīts augšminētajā karikatūrā.

1929. g. 19. nr. ir karikatūra “Pavasārī – ziedu laikā...” (sk. 6. att.), kurā Nuroks attēlots uz soliņa līdzās par sievieti pārgērbtam Demokrātiskā centra vadītājam J. Breikšam. Karikatūras teksts ir - “Saeimas kuluāros atkal notiek slepenas sarunas par kreisā vairākuma sastādīšanu, ar ... demcentra piedalīšanos”, bet tās paraksts:

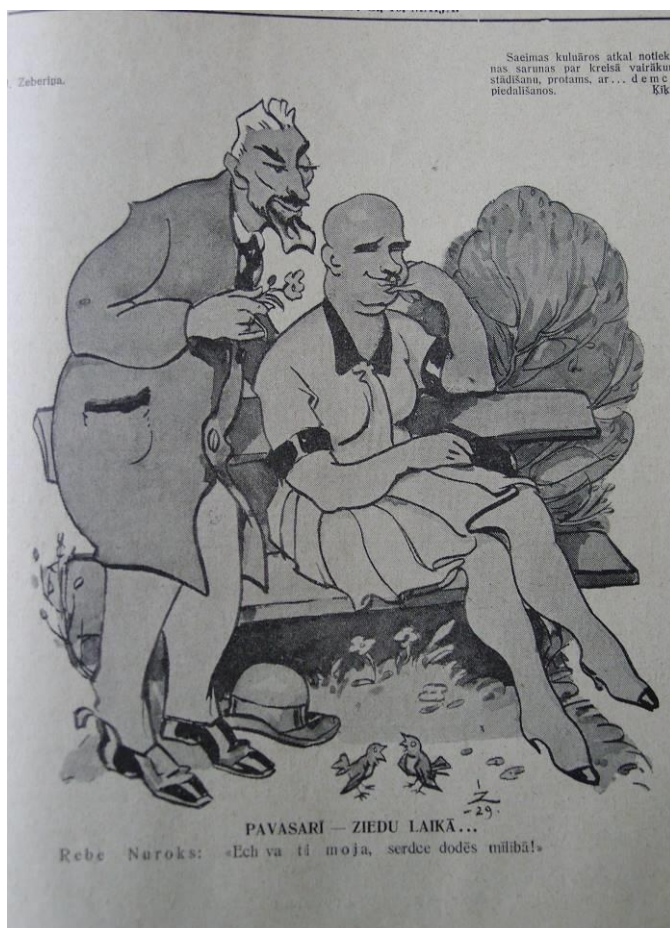
Rebe Nuroks: “Ech va ti moja, serdce dodas mīlībā!”³⁷⁴

Šī karikatūra ir atsauce uz to, ka M. Nuroks bija atbalstījis sociāldemokrātu vadīto kreiso koalīciju, kas bija vienīgā kreisi noskaņotā valdība neatkarīgās Latvijas periodā (1926-1928), to atbalstīja arī M. Lazersons. Savukārt, kad kreisā valdība atkāpās, jo no tās aizgāja Demokrātiskais centrs un nodibinājās jaunajā koalīcijā, ko atbalstīja *Agudat Israel* deputāti, Nuroks un Lāzersons balsoja pret, norādot, ka centrs ir mazākais ļaunums, kas pavisam citu nozīmi iegūst labējo apvienībā³⁷⁵.

373 “Valsts monopoli”, *Svari* (16. novembris 1928): 46.

374 J. Zeberīņš, “Pavasārī – ziedu laikā”, *Svari* (10. maijs 1929): 19.

375 Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā*, 183. lpp.

6. att. Karikatūra “Pavasārī – ziedu laikā”

Savukārt 20. nr. rodama karikatūra ar Nuroku un Lāzersonu:

Lāzersons: “Nu, kā iet ar šeftēm, herr Nurok?”

Nuroks: “Ech, Lāzerson! Kā var vēne labe gesheft taisīt, kad vis to kund runāje ar manēm ēkš vien liele dingēšan?”³⁷⁶

Tālāk šī pati tēma tika cilāta karikatūrā “Vasaras atpūtā”, kur Nuroks un Lazersons ir attēloti pludmalē liekot kārtis. Lazersons un Nuroks : “Vai būs kreisā valdība un mums paredzami portfeļi?”³⁷⁷

Tomēr jaunu kreiso valdību neizdevās sastādīt un šis temats satīriskajos izdevumos vairs netika cilāts.

Tad decembra numurā ir atrodamā karikatūra “Pāragrās Ziemsvētku vēlēšanās, kurā dažādi politiķi rokā tur Ziemassvētku vēlēšanās, Nuroka lapiņā ir rakstīts: “Vieta Latvijas bankā” (sk. 7. att.).³⁷⁸

376 *Svari* (17. maijs 1929): 20.

377 “Vasaras atpūtā”, *Svari* (26. jūlijs 1929): 30.

378 E. Engelhardt, “Pāragrās Ziemsvētku vēlēšanās”, *Svari* (13. decembris 1929): 50.

7. att. Karikatūra “Pārgrās Ziemsvētku vēlēšanās”

1930. gada “Svari” numuros Nuroks ir pieminēts divas reizes. Karikatūrā “Politiskais bokss”, kurā viņš un Dubins ir attēloti boksa ringā, abi guļam zemē (sk. 8. att.). Vīrs karikatūras ir teksts: “Dep. Nuroks nav ticis par ministri tāpēc, ka dep. Dubins bijis “kontra”. Fakti.” un zem tās paraksts:

Tiesnesis Hugo: “Vot, kur šmaugs sitiens! Nuroks “nokauts” un pats arī augšpēdus!”³⁷⁹

379 E. Rirdāns, “Politiskais bokss”, *Svari* (20. jūnijs 1930): 26.

8. att. Karikatūra “Politiskais cirks”

Otra karikatūra ir veltīta iepriekšējā gadā aizsāktajai Latvijas bankas tēmai (sk. 9. att.). Karikatūra attēlo Nuroku, kas tiek dzīts prom no Latvijas bankas durvīm ar šveicara tekstu - “Es jums jau teicu, ka te ūtrupes nebūs. Ejiet projām.”³⁸⁰

Šīs karikatūras ir atsauce uz to, ka M. Nuroks uzskatīja, ka ebreju minoritātei ir nepieciešams pārstāvis Valsts bankā. Vēlāk 1933. gada 14. jūnijā Saeimas sēdē viņš kritizēja Valsts Bankas politiku, kā arī pievērsās ebreju uzņēmēju problēmām, minot, ka “vesela rinda tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumu, kas, piemēram, pieder žīdiem, nedabū kredītus, tāpēc, ka viņiem Latvijas Bankas padomē nav neviena pārstāvja.”³⁸¹

380 “Latvijas Banka”, *Svari* (18. jūlijs 1930): 29.

381 Aivars Stranga, *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*, 131-132. lpp.

9. att. Karikatūra “Latvijas Banka”

Var teikt, ka latviešu satīriskajā presē, izņemot izdevumu “Svari”, M. Nuroks nebija izpelnījies īpašu ievērību. Izdevumos “Rūgtās drapes”, kas iznāca 1922-1923. g. viņš nav attēlots vispār, kaut gan izdevumā jūtas antisemītiskas noskaņas. Arī pārējos nozīmīgākajos satīriskajos izdevumos, piemēram, “Sikspārnis”, “Ho-ho”, “Pūcesspiegēlis”, “Lapsene”, “Intīmās politiskās dzīves aizkulises”, kas nodarbojās ar minoritāšu kariķēšanu, N. Nuroka personība īpaši netika skarta. Jāatzīmē arī kā un ar kādu nolūku viņš tika kariķēts. Kā viens no iemesliem, kāpēc M. Nuroks, iespējams, ir tik maz kariķēts latviešu presē, ir tas, ka viņš vizuāli neatbilda tā laika ebreju stereotipiskajam izskatam. Kā to savā pētījumā atzīmē M. Goldmanis³⁸², ebreja tēls bija viskolorītākais, dažādi bija iespējams kariķēt viņu ģērbšanās stilu, valodu un runas veidu. Ebreji bieži tika attēloti ar milzīgiem līkiem deguniem, garām melnām bārdām, melnās drēbēs. Ebreji bieži tika attēloti kā biznesmeņi vai spekulanti, reizēm izmatots tika “paunu žīda” (ebreja, kas staigāja pa mājām tirgdamies) tēls. *Agudas* līderis M. Dubins bija ļoti pateicīga figūra šiem kariķētājiem, jo viņa vizuālais izskats bija pateicīgs karikatūru zīmēšanai (melns drāns, gara melna bārda, melna cepure), ko nevar teikt par M. Nuroku, kuram bija diezgan īpatnēji un atšķirami sejas vaibsti, tomēr tā laika stereotipam par klasisko ebreju izskatu, viņš neatbilda.

Ebreju attēlojumu karikatūrās parasti papildināja to paraksti – attēloto personāžu sacītais. Lielākā daļa Latvijas ebreju savā starpā sarunājās jidišā, lietoja arī krievu valodu, prata vācu un latviešu valodu. Sazinoties latviešu valodā, tā bieži vien tika kroplota, daļēji tika izmatoti arī jidiša vārdi un nepareizas vārdu galotnes un locījumi. Tādēļ stereotipiski attēlotie ebreju personāži karikatūrās parasti izteicās lauzītā latviešu valodā, kura mijās ar vārdiem jidišā un krievu valodā. Šeit var minēt iepriekšminēto karikatūru “Politiskais cirks”,

382 Māris Goldmanis. *Latvijas nacionālo minoritāšu attēlojums latviešu satīriskajā presē (1920-1934)*. Maģistra darbs, Latvijas Universitāte, 2012. 69-70. lpp. Pieejams LU VVF bibliotēkā.

kur M. Nuroks tiek attēlots runājot tieši šāda veidā.

Jāatzīmē, ka Nuroks pārsvarā netiek kariķēts antisemitiskā nozīmē, atšķirībā no ārēji daudz kolorītākā M. Dubina.

Divi lielākie ebreju satīras izdevumi, kas iznāca jidišā Latvijā bija – *Ašmodai* un *Kol-bo*. *Kol-bo* izdeva T. Eiduss, tas bija iknedēļas izdevums un iznāca īslaicīgi 1927. gadā. Izdevumā *Ahdut* tiek atzīmēts, ka abi augšminētie satīriskie izdevumi ir ar labu devu humora, kas parāda ebreju gara īpatnības un humors, tomēr neesot augstā līmenī. Tiek atzīmēts, ka zīmējumi un šarži ir bērnu zīmējumu līmenī, arī materiāls ir neapstrādāts.³⁸³

Ašmodai – karikatūras ar ebreju politiķiem, iznāca reizi nedēļā un tika izdots visilgāk – no 1922. gada līdz 1929. gadam, kas tika izplatīts arī Lietuvā un Igaunijā. Par *Ašmodai* atzinīgi izteicās arī izdevums *Ahdut*, pieminot, ka *Ašmodai* praktiski ne no kā ir izveidojis ebreju karikatūru³⁸⁴.

Mizrahi, līdz ar citām ebreju partijām (to pārstāvjiem) *Ašmodai* tiek attēloti samērā bieži un visdažādākajos veidos, parasti reaģējot uz politiskajiem notikumiem, piemēram, karikatūrā, kas veltīta priekšvēlēšanu solījumiem, *Mizrahi* Nuroka personā attēlots kā āzis, kas spēlē bungas “Valsis-kvartets”³⁸⁵ (sk. 1. pielikumu). Minēšu vēl dažus uzskatāmus piemērus. Tā kā 1925. gads bija Saeimas vēlēšanu gads, tad šī tematika tika apspēlēta arī *Ašmodai*, kas ebreju partiju lozungus attēloja uzdrukātus uz žāvēties izkārtiem krekliem (sk. 10. att.)³⁸⁶ - “Lupatu industrija: kā attīstās ražošana un kā tā pārvēršas lupatās”:

383 “Obzor pechati”, *Ahdut*, No. 4., 1927.

384 “Obzor pechati”, *Ahdut*, No. 5-6, 1928.

וואלד-קווארטעט. אשמודאי, ג. 4, 1925 385

די וואל-שמאטעם-אינדוסטריע. אשמודאי, ג. 5, 1925 386

10. att. Karikatūra “Lupatu industrija”

1925. gada 4. nr. ir atrodama karikatūra “Abu Napoleonu uzvaras gājiens”³⁸⁷, kas attēlo M. Nuroku un M. Lāzersonu (sk. 11. att.).

11. att. Karikatūra “Abu Napoleonu uzvaras gājiens”

Pētot izdevumu *Ašmodai*, var secināt, ka satīriskās ilustrācijas ir diezgan asas, asprātīgas un parasti attiecas tieši uz aktuālajiem tā brīža politiskajiem notikumiem. Politiskie notikumi un situācijas ir atainotas samērā tieši un saprotami. M. Nuroks, kā arī *Mizrahi* tika

דער טריאומף-צוג פון ביידע נאפאלעאנען. אשמודאי, ג. 4, 1925.

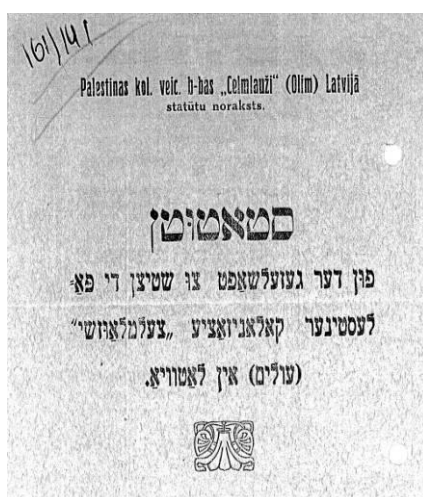
bieži attēlota un pieminēta šajā izdevumā, jo kā jau ebreju izdevums, tas galvenokārt atainoja tieši tās problēmas un aktuālos politiskos notikumus, kas attiecās tieši uz ebrejiem. Jāatzīmē, ka šajā ebreju izdevumā ebreju partijas, organizācijas un notikumi tika atainoti ļoti kolorīti, jautājumi tika uzdoti tieši un nepastarpināti.

3.4.15 *Mizrahi* likvidēšana Latvijā

1935. g. 12. febr. Iekšlietu ministrija ar lēmumu nr. 267 atzina *Mizrahi* par nevēlamu valsts un sabiedrības interesēm, un nolēma politisko partiju slēgt. Par likvidatoriem tika iecelti M. Blūmentāls, M. Veibergs un H. Janecs.³⁸⁸

3.4.16 Biedrības *Olim* darbība

Pēc valsts apvērsuma 1934. gadā tika likvidētas daudzas partijas un biedrības, tai skaitā *Mizrahi*. Pēc kāda laika daļa no tām sāka darboties biedībā *Olim* (Celmlauži). Biedrības dibinātāju vidū bija bijušais *Mizrahi* līderis M. Nuroks, Ž. Trons, E. Landau, u.c. Faktiski šīs biedrības darbība bija sākusies jau kādu laiku pirms tās oficiālās legalizēšanas – 1934. g. Igaunijā. M. Itajs un M. Neištats to ir raksturojuši kā: “pilnīgi paralizētu ebreju sabiedrisko dzīvi, ka reliģisko aprindu uzkundzēšanās traucēja ebreju ikdienas dzīvi”.³⁸⁹ Tiek minēts, ka mācību iestādes nokļuva ortodoksālo aprindu aizbildniecībā, daudziem tika aizliegts piedalīties kreisi noskaņoto cionistu ideju atbalstīšanā.

12. att. *Olim* statūtu brošūras vāks (Glabājas Jeruzalemē, Centrālajā cionistu arhīvā, autores foto)

Olim statūtos (sk. 12. att.³⁹⁰) ir teikts, ka šī organizācija vēlas visu vecumu ebrejiem

388 LVVA, 3724-11770s, 7.

389 Daugavpilska evrejskaja obschina, *Evrei v Daugavpilsē* (Daugavpils, 1993), 162. s.

390 Central Zionist Archives, 55/2187.

sniegt iespēju gatavoties pārcelties uz Palestīnu, palīdzēt pārcelšanās procesā, sniegt nacionāli – kulturālu izglītību, šim nolūkam biedrībai bija tiesības saņemt materiālus no ārzemēm.

Pastāvošā valsts iekārta *Olim* darbībā draudus nesaskatīja, piemēram, Ludzas apriņķa priekšnieks bija rakstījis, ka *Olim* propaganda par pārcelšanos uz Palestīnu nevar tikt uzskatīta par draudiem valsts interesēm.³⁹¹

Latvijā *Olim* bija vairākas nodaļas: 1936. g. 19, 1937. g. - 12 nodaļas.

Olim pieslēgās arī tādas cionistu organizācijas kā *Hehaluc*, *Borohov jugndt*, *Gordonia*, *Hašomer Hacair*.

3.4.17 M. Nuroks un fonds *Keren Kaemet*

Jāmin rabīna M. Nuroka dalība tādās ar cionisma kustību kopumā saistītās nozīmīgās organizācijās kā *Keren Kaemet* un *Keren Hajesod*. M. Nuroks aktīvi piedalījās fonda *Keren Kaemet* darbībā. *Keren Kaemet* (Pamatfonds) fondu 1901. g. (no 1921. g. Latvijā) Bāzelē Piektajā Vispasaules cionistu kongresā dibināja Pasaules Cionistu organizācija ar mērķi finansēt visu cionisma kustību darbību, saistībā ar Palestīnas kolonizāciju. Tā uzdevumi bija emigrācijas organizēšana no Latvijas uz Palestīnu, nacionālisma propaganda, kolonizācijas atbalsts. Fondu atbalstīja arī jaunatnes organizācijas un rabināts, tā valda sastāvēja no ebreju biedrību pārstāvjiem, *Keren Kaemet* vadītājs bija M. Nuroks. Fonds rīkoja pasākumus, lekcijas, kurās piesaistīja arī ārvalstu lektoros, temati bija saistīti ar Palestīnas kolonizācijas procesu, tā reliģisko pamatojumu, ikdienas dzīvi Palestīnā. Fonds izplatīja arī “šekeļus”, kas deva tiesības piedalīties Vispasaules cionistu kongresa delegātu vēlēšanās.

Tā arī, piemēram, *Keren Kajemet* izdotajā 1922. gada “*Judeut fon merkaz “Keren haJesod”*” (“Jūdi par *Keren Haesod* centru”) 1. numurā ir lasāma M. Nuroka uzruna ebrejiem “Latvijas ebreji!”³⁹², kurā viņš aicināja Latvijas ebrejus finansiāli atbalstīt fonda darbību, lai sniegtu atbalstu Palestīnas kolonizēšanas procesam.

3.4.18 M. Nuroka ieguldījums biedrības *Keren Hajesod* darbībā

M. Nuroks aktīvi piedalījās arī biedrības *Keren Hajesod* darbībā. Biedrības valdes priekšsēdētāji bija M. Nuroks, bet valdes locekļi – Zalemans Rabinovičs, Boriss Hercfelds un Abrams Šneiveiss.

Pateicoties M. Nurokam, kurš darbojās arī biedrībā *Keren Haesod* (Pamata fonds), kuras mērķis bija sekmēt ebreju emigrācijas jautājuma pētīšanu, uzlabot un atvieglot

391 Daugavpilska evrejskaja obschina, *Evrei v Daugavpilsē*, 163. s.

392 מ. נוראק. "אידן פון לעטלאַנד!". *אידן פון צענטער "קערען יעסאד"*, 18. מיי, 1922

emigrantu pārvietošanās noteikumus Palestīnā, šo fondu atbalstīja rabināts. Kā piemēru var minēt to, ka 1922. gada decembrī rīta lūgšanas laikā Rīgas Horālajā sinagogā Krāslavas, Ludzas, Jaunjelgavas un Ventspils pārstāvji atbalstīja *Keren Haesod* organizēto konferenci, kas bija veltīta Palestīnas apdzīvošanas jautājumam³⁹³.

Reliģisko kopienu vadītāji un rabīni parasti neiebilda pret to, ka sinagogas tika izmantotas *Keren Haesod* mērķu popularizēšanai. Kā piemēru ver minēt L.B. Jaffes uzstāšanos Lielajā horālajā singaogā ar 3 tk lielu auditoriju (kā tiek minēts laikrakstā *Segodņa*, realitātē sinagogā tik daudz apmeklētāju diez vai varēja ietilpt) par Palestīnas apdzīvošanas tēmu, un to, ka fonda pilnvarotais Ž. Trons (*Histadrut Hacionit*) teica runu vienā no Kārsavas sinagogām, kur arī veica parakstīšanos fonda labā, kas rezultējās 85 tk rubļu ziedojumā.³⁹⁴

Keren Haesod bija arī liels preses atbalsts, kas augsti novērtēja fonda ieguldījumu cionisma ideju popularizēšanā. Piemēram, *Segodņa* rakstīja, ka šī organizācija par savu uzdevumu ir stādījusi Palestīnas kolonizāciju un tās nostiprināšanu.

Tās darbības laikā bija gadījums, kad Biedrības valde lika izgatavot sevišķus formulārus 35 tk. eksemplāros ar tekstu: „Lūdzu skaitīt mani par *Keren Haesod* Latvijā biedru 1935. g.”, bet uz pasakņa ebreju valodā „Cionistu nodeva par 5695. gadu”. Uz kvīts atzīmēts, ka samaksāts 60 santīmu. Patiesībā biedru gada maksa jau pirms 10 gadiem bija noteikta ne mazāka par 1 angļu mārciņu. Iekšlietu ministrijas biedrību nodaļa konstatējusi, ka *Keren Haesod* apslēptā veidā piekopusi neatļautu ziedojumu vākšanu. Kāds N. Martinsons noskaidrojis, ka biedrība savākusi 9577.20 Ls. 55 g. v. M. Nuroks, 43 g. v. Zalamans Rabinovičs un 26 g.v. Abrams Šneiveiss tika nodoti tiesai un prāvu Rīgas apgabaltiesas 3. kriminālnodaļa izskatīja 1937. gada 10. janvārī.³⁹⁵ Tiesa nolēma, ka M. Nurokam, Z. Rabinovičam, B. Hercfeldam un A. Šneiveisam bija jāatbild par neatļautu ziedojumu vākšanu. Pavisam bija savākti 9577 Ls, kā cionistu nodeva 5695. gadam. Apsūdzētie tiesā atzinās un viņus sodīja katru ar 25 Ls vai 7 dienām arestā.³⁹⁶

M. Nuroks kā *Keren Hajesod* priekšsēdētājs 1939. g. 12. martā bija vērsies pie Garīgo lietu pārvaldes, lai tā atļautu viņam uzstāties ar uzrunu jidišā “Žīdu Lieldienas kā Mozusa ticības šūpulis”, bet lūgums tika noraidīts ar atrunu, ka šis temats atbilda reliģiskais svētrunai un tādu varētu sarīkot vienīgi reliģiska organizācija.³⁹⁷ Ar reliģisku uzrunu viņš uzstājās

393 *Segodnja*, 15. decabrja 1922.

394 *Segodnja*, 17. nojabrja 1925; *Segodnja*, 5. janvarja 1926.

395 “Prāva par neatļautu ziedojumu vākšanu”, *Jaunākās ziņas*, 10. janv., 1937: 2. lpp.

396 “Sodīti par neatļautu ziedojumu vākšanu”, *Brīvā Zeme*, 12. janv. 1937: 3. lpp.

397 LVVA, 1370-1, 2695, 189-190.

Keren Kajemeth Leizrael rīkotajā pasākumā ar tēmu: “Žīdu tautas reliģiskās saites ar svētajām vietām Palestīnā” (1938.g. 5. okt.).³⁹⁸ Tad 1938. g. Rīgas Lielās sinagogas valde viņu ir aicinājusi dievkalpojuma laikā noturēt runu “Svētā zeme Palestīna un Lieldienu svētki”³⁹⁹

Bija arī dažādi starpgadījumi, piemēram, kā raksta *Ahdut*, Cionistu organizācijas „Pamatfonds” priekšnieks rabīns M. Nuroks saņēmis no kāda Staņislava Kudeiko vēstuli, kurā teikts, ka dažas personas uzdevušas Kudeiko sarakstīt grāmatu par Latvijas žīdiem, solot par to Ls 800. K. Esot grāmatu iesācis rakstīt, bet gribot to pārtraukt, ja viņam samaksātu 150 Ls. Viņš piesūtījis arī fragmentus no grāmatas sākuma. Par Kudeiko rīcību ziņots Rīgas apgabaltiesas prokuroram, kas uzdevis kriminālpolicijai izdarīt izziņu.⁴⁰⁰

1937. g. 23. sept. b-ba *Keren Hajesod* Iekšlietu ministrijas Garīgo lietu pārvaldei lūdz sekojoši:

“Ievērojot ticīgo žīdu lielo interesi par Svētās Zemes likteni, dažādu lūgšanu nami pārstāvji vērsās pie mums ar ierosinājumu gādāt par to, lai nākamos žīdu svētkos š. g. 27. sept. lūgšanas laikā lielākās Rīgas sinagogās tiktu izcelta uzrunās jaundibināmās žīdu valsts Palestīnā reliģiozā nozīme. Sakarā ar to un pēc saziņas ar attiecīgo sinagogu valdēm, pagodināties griezties pie Garīgo lietu pārvaldes ar lūgumu atļaut š. g. 27. sept. lūgšanas laikā apm. 11.30 no rīta Lielā sinagogā, Gogoļa ielā, mūsu b-bas priekšsēdētājam M. Nuroka k-gam uzstāties ar uzrunu par “Izraēļa zemes atdzimšanas reliģiozo nozīmi, žīdu valsts nodibināšanas jautājumu Tautu Savienības priekšā un Latvijas pārstāvju (ārl. min. Muntera un min. Sējas un Feldmana k-gu) vēsturisko lomu šīnī jautājumā”, kā arī atļaut par to pašu tematu tanī pašā laikā uzstāties ar uzrunu Pilsētas kora sinagogā, Peitavas ielā 6/8, Mozusa Veinberga k-gam, kas ir lūgšanas nama valdes loceklis, Kr. Barona ielā 36.”⁴⁰¹

Saistībā ar Palestīnu notika arī dažādi diskusiju vakari, kā piemēru var minēt 1928. g. oktobrī notikušo tikšanos, kas notika “*Histadrut HaCionit*” vadītāja L. Etingena dzīvoklī un kas notika aktīvu diskusiju gaisotnē.⁴⁰²

Keren Haesod veidoja arī savu izdevumu “Palestīnas un *Keren Haesoda* ziņas”, kuras redaktors bija M. Nuroks. Piemēram, 1924. gada 29. jūnija numurā viena sleja bija veltīta Palestīnas kolonizācijas tematikai, kurā M. Zagorodskis atzīmē, ka pēdējo četru gadu laikā Palestīnas kolonizēšanas jomā ir vērojami lieli panākumi, minot arī grūtības un šķēršļus. Viņš min, ka Palestīnā jau veidojas vairāk kā 100 lauksaimniecības centri, raksta noslēgumā tie tiek uzskaitīti. Tālāk seko raksts “Ko pēc 13. kongresa *Keren Haesod* ir izveidojis Palestīnā?”, kas pievērsās lauksaimniecības attīstības, imigrācijas un pilsētībūvniecības tematikai.

398 LVVA, 1370-1, 2695, 161.

399 LVVA, 1370-1, 2695, 28.

400 “Krāpšanas mēģinājums”, *Jaunākās ziņas*, 14. nov., 1936: 4. lpp.

401 LVVA, f. 1370-1, 2416, 402.

402 “Keren Haesod v Rige”, *Ahdut*, No. 9-10., 1928.

Laikraksta noslēgumā tiek aplūkota *Keren Haesod* darbība Latvijā. Rakstā minēts, ka visa ⁴⁰³Latvijas kampaņas enerģija koncentrējas Rīgā, darbs notiek divās frontēs: intensīva propaganda un naudas un parakstu vākšana; notiek rakstiska un mutiska propaganda. Bez Rīgā notikušajām tautas sapulcēm, kurās piedalījās Londonas pārstāvis M. Šalits, tiek veidotas privātas, individuālas sapulces, sarunas, kuru laikā cilvēki tiek iepazīstināti ar ebreju tautas stāvokli visā pasaulē, sasniegumiem Palestīnā, *Keren Haesod* uzdevumiem un mērķiem Latvijā. Minēts, ka jau pirmo divu nedēļu laikā bija notikušas kādas 300 šādas tikšanās. Tālāk minēts, ka *Keren Haesod* darbība Latvijā joprojām notiek samērā vāji, salīdzinājumā ar citiem ebreju centriem, kas tiek skaidrots ar nepietiekamu propagandu un informāciju par *Keren Haesod*. Raksta autors min, ka tikai šādas individuālas tikšanās piesaista visu ebreju tautas slāņu uzmanību un rada viņos interesi par Palestīnas celtniecību. Tālāk minēts, ka gan Rīgā, gan provincēs notiek arī rakstiska propaganda. Rīgā bijuši izplatīti aptuveni 70 tūkstoši “H. Veicmana vēstules ebreju tautai” eksemplāri, *Keren Haesod* biedriem izsūtīti uzsaukumi, pastiprināti tiek izplatītas “Palestīnas un *Keren Haesoda* ziņas” un citas īpašas brošūras. Tiek minēts, ka 1924. gada 22. jūnijā pilsētas komitejas pārstāvja K.G.A. Soboļēviča villā Bilderlingshofā notika ievērojama Rīgas sabiedrības pārstāvju tikšanās, kuras rezultātā visi klātesošie apsolīja līdz 29. jūnijam pabeigt savu darbu *Keren Haesod* labā. Līdzīgas kampaņas sola noturēt katru svētdienu. Minēts, ka *Keren Haesod* brīvprātīgo skaits aug, un daudzi maksātāji piedāvā savu palīdzību, ka no provincēm lūdz sūtīt instruktorus, ar kuru palīdzību palielināt savāktu ziedojumu summu.. Tiek pausta cerība, ka tad, kad Rīgā *Keren Haesod* darbība ieies normālās sliekšņos, M. de Šalits dosies uz provincēm, lai celtu tur propalestīnisko noskaņojumu.⁴⁰⁴

1938. gada septembrī jidišā tika izdots *Keren Haesod* vienreizējais izdevums “*Erec Israel*”, kas izformēja, ka Pasaules konferencē Antverpenē M. Nuroks bija ievēlēts par vispasaules *Keren Haesod* direktorāta locekli, kurā bija uzstājies ar runu, kurā uzsvēra, ka: “Mūsu mērķis ir, ja pagājušajā gadā mēs savācām pusmiljonu mārciņas, tad tagad mūsu jaunais mērķis ir savākt miljonu mārciņas priekš *Keren Haesod*, jo valsti nevar būvēt uz grašiem, šim nolūkam ir vajadzīga nauda”⁴⁰⁵. Atzīmējams ir fakts, ka izdevums bija publicēts jidišā, nevis ivritā, kas pārsvarā bija cionistu atbalstītā valoda, lai aicinājumi būtu saprotami plašām ļaužu masām, kas, iespējams, sevi par cionistiem neuzskatīja.

M. Nuroka ieguldījums šo organizāciju darbībā Latvijā ir neatsverams.

403 *Izvestija Palestini i “Keren Gaesoda” pod redakcii ravvina M. Nuroka*, No 2, 29. ijuļa, 1924.

404 *Izvestija Palestini i “Keren Gaesoda” pod redakcii ravvina M. Nuroka*, 29. ijunja, 1924.

405 “Miljons mārciņu priekš *Keren Haesod!*”, *Vienreizējs izdevums “Erec Israel”*, septembris 1938.

3.5 Reliģiskais cionisms Latvijas ebreju jauniešu organizācijās

Ārkārtīgi interesanti un nozīmīgi ir pētīt ar reliģisko cionismu saistītās jauniešu organizācijas, lai iegūtu informāciju par to, vai un kādu iespaidu un atsaucību šīs idejas bija guvušas reliģisko ebreju jauniešu vidū. Pētījuma gaitā tika konstatēts, ka ir saglabāties ļoti maz liecību par šo organizāciju darbību, tomēr, šādas organizācijas pastāvēja un aktīvi darbojās. Šī apakšnodaļa ir mēģinājums ar klasisko dokumentu analīzes metodi, izmantojot pieejamos dokumentus un preses materiālus, rekonstruēt to darbību.

3.5.1 *Ceirei Mizrahi* darbība Latvijā

Ceirei Mizrahi bija *Mizrahi* jauniešu organizācija. Kustību vienoja *Mizrahi* reliģiski cionistiskie uzskati, kā arī aicinājums veidot jaunu un taisnīgu sabiedrību. *Ceirei Mizrahi* sociāli revolucionārie uzskati, ko bija ietekmējusi sekulārā darba cionistu kustība, tika pasniegti kā reliģiskas vērtības. Organizācija pārņēma arī hasīdisma elementus un vācu neoortodoksās kustības *Tora im Dereh Erec* uzskatus.

Polijā pirmās *Ceirei Mizrahi* asociācijas nodibinājās 1916. gadā. Tās aktivitātes palielinājās, pieaugot *Mizrahi* ietekmei, un 1922. gadā organizācijai jau bija 100 asociācijas ar aptuveni 10 tūkstošiem biedru. Tajā pašā gadā tās līdera S.H. Landau ietekmē *Ceirei Mizrahi* pārņēma saukli “*Tora Vaavoda*” (Tora un darbs). 1925. gadā tā kļuva par *Hehalutz vahaPoel Hamizrahi* Pasaules federācijas jaunatnes kustību, un 1932. gadā apvienojās ar *Mizrahi* halucu un jaunatnes organizācijām *Tora Vaavoda* kustībā.

Vieni no kustības līderiem bija E. Neufelds un Z. Varhaftigs. *Ceirei Mizrahi* asociācijas noturēja kultūras pasākumus, darbojās kā sociālie klubi, un tādējādi bija instrumenti cīņā pret sekulārismu. Bez šīs kustības pastāvēja arī meiteņu jauniešu kustība *Berurja* (Brūrija), kas bija dibināta 1929. gadā un kurai 1935. gadā bija 40 šūniņas. Brūrija un *Ceirei Mizrahi* bieži organizēja kopīgus pasākumus.

1916. gadā *Ceirei Mizrahi* organizēja pirmās halucu grupas. Lauksaimnieciskā aktivitāte tika institucionalizēta 1924. gadā, nodibinot *Hehalutz Hamizrahi* kustību, kurā pēc gada bija 1000 biedru. Pēc 1927. gada tās aktivitāte samazinājās dēļ lielās emigrācijas uz Palestīnu, tomēr piektās alijas (1933-1935) laikā tā sasniedza savas darbības virsotni, un kuras laikā emigrēja 15% biedru.. Meitenes nodarbojās pārsvarā ar mājsaimniecību, kaut arī dažas sievietes grupas trenējās strādāt lauksaimniecības darbus un darbus, kas bija saistīti ar šūšanu.

1920-tajos gados *Ceirei Mizrahi* izveidoja dažādas grupas, kuru aktivitātes tika institucionalizētas 1930. gadā, nodibinot *Hašomer Hadati* (Polijā un Rietumgalīcijā) un *Bene Akiva* (Austrumgalīcijā) centrus. Šīs kustības, kurām uz 1934. gadu bija 8500 biedru, bija

stabilas un tās neietekmēja cionistu organizāciju krīzes gadi. Viņi pauda uzskatus, kas līdzinājās skautu kustībai un tika uzskatīti par barjeru sekularizācijai, kaut arī laiku pa laikam tās biedri neieklāvās ortodoksālās sabiedrības rāmjos, visbiežāk tieši dēļ partnerattiecībām starp jauniešiem. *Ceirei Mizrahi* darbojās arī Rumānijā, Ungārijā.⁴⁰⁶

Latvijā *Mizrahi* jauniešu organizācija *Ceirei Mizrahi*, tika bija dibināta 1929. g. 20. aprīlī, viens no tās dibinātājiem bija Rīgas rabīns E.Š. Dreifts. Jaunatne šajā organizācijā centās savienot halucu darbu ar reliģisko atmodu. Par šīs organizācijas lozungu kļuva sauklis „*Tora ve avoda*” (Tora un darbs).⁴⁰⁷ Šīs organizācijas politiskā programma paredzēja Latvijas Republikas atbalstīšanu, uzskatīja, ka demokrātiska republika ir vienīgā Latvijai piemērotā valsts iekārta. *Ceirei Mizrahi* statūti paredzēja visu Latvijas ebreju apvienošanu uz Bāzeles programmas pamata, viņu politisko, ekonomisko, kultūras un reliģisko interešu aizstāvību, gatavošanos Palestīnas kolonizācijai un turienes dzīves veidošanai uz reliģiskiem un darba pamatiem. Statūti paredzēja arī dažādu amatnieku sekciju, lauksaimniecības speciālistu sagatavošanas kursu, kooperācijas un savstarpējās palīdzības kasu veidošanu. *Ceirei Mizrahi* karogs bija zilā un baltā krāsā. Par viņu darbību Latvijā zināms ir maz. Tā, piemēram, 1933. g. apr. viņi bija pārstāvēti komitejā, kas organizēja vācu preču, kinofilmu, utt. boikotu. Organizācija tika slēgta 1935. g. februārī.⁴⁰⁸

3.5.2 *Bat Jehuda*

Skopa informācija par šo organizāciju reizēm parādījās presē. Zināms, ka *Bat Jehuda* bija jaunatnes organizācija - “ebreju sieviešu jaunatnes apvienība nacionāla kultūras darba atbalstam”. Par organizāciju *Bat Jehuda* zināms ir maz, zināms, ka viņi bija iestājušies par ivrita ieviešanu skolās, par ko liecina, ka viņi piedalījās plašā ebreju politisko partiju sanāksmē, kur dalību ņēma *Histadrut haCionit*, *Ceirei Cion*, *Mizrahi*, cionisti-revizionisti, ebreju skolotāju organizācija *Hamore*, ivrita ģimnāzija, studentu un jaunatnes organizācijas. Sapulces rezolūcija pauda asu protestu pret jidišu kā vienīgo mācību valodu solās, un prasības, lai pašpārvalde subsidētu vienīgi skolas, kur apmācība notika jidišā (1932)⁴⁰⁹.

406 Aprakstošais materiāls ņemts no Kaniel, Asaf. Tse'ire Mizrahi, *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2014. g. 23. martā] Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Tseire_Mizrahi

407 Boris Volkovich, *Sionistskije dvizenija v Latvii (1918-1940)* (Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2008), 1: 174.

408 Ibid. 174.

409 Boris Volkovich, *Sionistskije dvizenija v Latvii (1918-1940)*, 2: 56.

Zināms, ka fonds *Keren Haesod* šai organizācijai bija izsūtījusi uzsaukumus, lūdzot atbalstu.

3.5.3 *Hašomer Hadati Bnei Akiva* darbība Latvijā

Hašomer Hadati Bnei Akiva ir jauniešu reliģiskā cionisma kustība, kas tika nodibināta 1929. g. Jeruzalemē, kura atbalstīja *Tora Vaavoda* (Tora un darbs) filozofiju – cionistu skautu darbošanās, kas atbalsta arī reliģisko priekšnosacījumu ievērošanu. 1947. gadā kustība Negevas ziemeļos nodibināja savu pirmo kibucu⁴¹⁰ – *Saad*.

Hašomer Hadati Bnei Akiva darbība nav pētīta. Šī reliģisko cionistu jauniešu organizācija vēsturnieku darbos tiek vienīgi pieminēta kā pastāvējuša. Viens no šī pētījuma uzdevumiem ir pievērsties šīs organizācijas padziļinātai izpētei, kas radīs labāku priekšstatu par jauniešu ieinteresētību un atbalstu reliģiskajam cionismam Latvijā. Latvijā bezpeļņas biedrība “Žīdu jaunatnes biedrība “Reliģiskais sargs”” (*Hošomer Hadati Bnei Akiva*) tika dibināta 1934. gada 20. februārī, ar valdes sēdekli Rīgā.⁴¹¹ 1935. gada novembrī kustībā bija 50 biedri. 1938. gadā tajā bija 75 dažāda vecuma biedri, vecumā no 18 līdz 50 gadiem. Biedrību vadīja “Renome” ziepju ražotāji cionisti I. Un Š. Joffes, kā arī Latvijas Universitātes lauksaimniecības fakultātes students G. Harašs.⁴¹²

Grāmatā „Cionisma kustība Latvijā” B. Volkovičs piemin, ka šekeļi, kuri deva tiesības piedalīties delegātu uz VCO 20. kongresu, tika tirgoti arī reliģiskā jauniešu biedrībā *Hašomer Hadati Bnei Akiva*, savukārt par fonda *Keren Haesod* Daugavpils nodaļas biedru kandidātu tika izvirzīts rabīns Flaksers.⁴¹³

Hašomer Hadati Bnei Akiva Valdes sēdekļa vietas mainījās, kā to var secināt pēc organizācijas sarakstes. Organizācijas centrālā Valde ir atradusies Rīgā, Kurmanova ielas 9. nama 1. dzīvoklī, pēc tam 1936. gadā izmantotajā organizācijas veidlapā šī adrese ir nosvītrotā un tās vietā norādīts Maskavas ielas 18. nams. 1938. gada sarakstē organizācijas veidlapā jau ir norādīts, ka Valdes sēdeklis atradās Rīgā, Elizabetes ielā 97/99, kas bija koka vienstāva ēka (attēlu sk. 1. pielikumā). Nākamajos attēlos ir redzamas *Hašomer Hadati Bnei Akiva* valdes sēdekļa iekštelpas. 1937. gada fotogrāfijā ir attēlots telpas stūris, kurā pie sienas atrodas Palestīnas karte, kurā ir atzīmētas ebreju apdzīvotās teritorijas, kā arī divas sienas

410 Kibucis (ivr. קיבוץ) ir kolektīva kopiena Izraēlā, kas sākotnēji balstījās uz cionisma un sociālisma ideāliem un sākotnēji to locekļi *kibucniki* nodarbojās ar lauksaimniecību, mūsdienās notiek darbs arī citās nozarēs, piemēram, rūpnīcās un moderno tehnoloģiju uzņēmumos.

411 *Valdības Vēstnesis*, 21. marts 1934.

412 LVVA, f. 3724, 1. apr. lieta nr. 7595C, 65. lpp.

413 Boris Volkovich, *Sionistskije dvizenija v Latvii (1918-1940)*, 1: 167.

planšetes, pie kurām ir piestiprinātas fotogrāfijas, kurās attēlota Palestīna. Nākamajā attēlā ir nofotografētas kustības regālijas (karogi, taure, bungas, fotogrāfiju albums, biedru kartes, uz kurām ir attēlots *Magen David*⁴¹⁴), nākamā fotogrāfija rāda kustības aktīvistus pie šīm regālijām.

Pie pretējās sienas redzama rabīna Meira Simhas Hakoena fotogrāfija, no kuras klātbūtnes var secināt, ka šī rabīna autoritāte kustības dalībnieku vidū bija liela. Rabīns Meirs Simha Hakoens (1843-1926) bija dzimis Daugavpilī un bija tās rabīns četrdesmit gadu garumā. Viņa Maimonīda komentāri ieguva atzinību visā pasaulē, gadu gaitā viņš kļuva par izcilu Talmuda pārzinātāju un komentētāju. Viņa zināšanu un spriešanas spēju slava 20. gs. sākumā bija tālu izplatījusies un 1906. gadā Jeruzalemes ebreju kopienu līderi viņam piedāvāja kļūt par rabīnu Jeruzalemē. Tomēr Meirs Simha no šī piedāvājuma atteicās pēc tam, kad viņa Daugavpils kopiena uz Jeruzalemi bija nosūtījusi vēstuli, kurā aprakstīja, cik ļoti tā bija pieķērusies savam rabīnam, rakstot, ka: “tas ne vien, D-vs pasargi, mūs iznīcinās, bet iznīcinās arī visu diasporu. Galu galā viņš ir autoritāte, kurš spēj atbildēt ikvienam, kuram interesē jebkas par D-va vārdu⁴¹⁵”. Pirmā Pasaules kara laikā, kad liela daļa Daugavpils ebreju devās bēgļu gaitās, Meirs Simha palika uz vietas, jo daži kopienas locekļi nebija pametuši Daugavpili, un viņš nevēlējās pamest savu kopienu. Daugavpilī pastāvēja drēbnieku lūgšanu nams, kas bija nodēvēts “Meera – Simchi lūgšanu nams”.⁴¹⁶ Rīgā bija lūgšanu nams, kas saucās “Meiera Simhe telts⁴¹⁷”. Pārsvārā Meirs Simha bija liels anticionists. Kā uzskatāmāko no piemēriem var minēt viņa izteikumus dabā *Oir Someah*: Kungs brēc no debesīm un paceļ Savu balsi, jo ir radušies jauni dumpinieki un nodevēji, kuri domā par Cionas dibināšanu un valsts veidošanu; un viņi ir izveidojuši standartu, lai savāktu mūsu Eksīlu, solot, ka tuvākajā nākotnē viņi izbeigs visas nelaimes, un, ka viņi – cionisti, atbrīvos Israēlu no visām tā nelaimēm. Manas lūpas nevar izteikt, nedz arī mana roka var uzrakstīt to, kas ir šo nestabilo vīru sirdīs. Mēs sev jautājam – ko šie neticīgie ir dzirdējuši, ka viņi ir tā devušies uz priekšu? Kas viņus ir aicinājis un ko viņi vēlas no mums? Viņi runā par mūsu atbrīvošanu no eksīla, kamēr mēs nevēlamies atbrīvošanu no šo cilvēku rokām, zinot, ka tā gals ir – lai piedod Debesis, iznīcība un liekulība, un tas viss pie viņiem nāk no viņu sirdīm, kuras deg ilgās pēc varas un ietekmes. Mēs nedrīkstam pasteidzināt stundu. Pat, ja valsts dibināšana būtu pamata bauslis, un ja mēs dzirdētu Balsi no Debesīm, kas mums teiktu, ka mums ir jāseko dr.

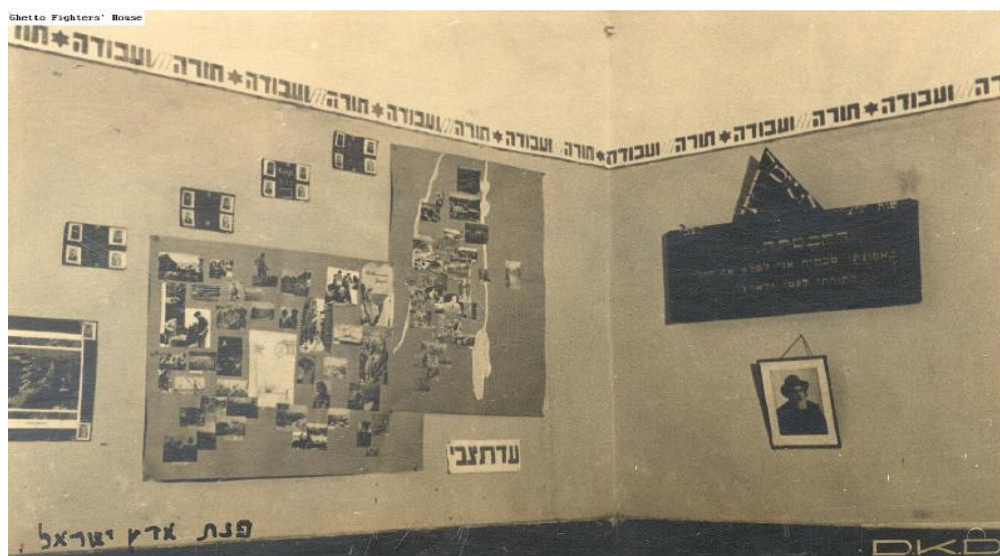
414 Sešstaru zvaigzne (Dāvida zvaigzne), kas kopš 17. gadsimta tiek izmantota kā jūdaisma simbols.

415 Berhnhard Press, *The Murder of the Jews in Latvia: 1941-1945* (Northwestern University Press, n.d.), 7.

416 LVVA, 1370-1, 2389, 1-2.

417 LVVA, 1370-1, 2417, 1.

Herclam, mums būtu jāsaprot, ka Debesu Balsij nebūtu jāpievērš nekāda uzmanība, jo šī cionistu vīzija – lai Debesis piedod, Israēlu ved iznīcībā. Mūsu pienākums ir mūs sargāt no nestabilajiem Hercla un Nordau izteikumu lamatām un konspirācijas, un es esmu pārsteigts, ka *Mizrahi* rabīni cenšas apstrīdēt mūsu skolotāju vārdus, un tā vietā, lai nodarbotos ar saviem tiešajiem pienākumiem, vienojot tos, kas ir uzņēmušies pienākumu vājināt nodevējus cionistus, viņi ar tiem apvienojas pret tiem, kas ir pret šo kustību, it kā patiesībā – lai Debesis piedod, vienīgā Israēla cerība būtu cionisti, kuri noliedz mūsu Svēto Toru.”⁴¹⁸ Jāatzīmē, ka pēc Balfūra deklarācijas pieņemšanas viņš sāka atbalstīt cionistus, kaut arī formāli nekad nav piederējis kādai cionistu organizācijai. Par to liecina viņa Toras komentāros minētā frāze: “Ebrejiem šķiet, ka Berlīne ir Jeruzaleme. Reiz nāks pērkonas un vētras vējš, kas viņus izraus ar saknēm un atmetīs pie tālās tautas, kuras valodu tie nemācījās, un viņi uzzinās, ka ir svešzemnieki”⁴¹⁹. Tas, ka viņa fotogrāfija atrodas goda vietā *Bnei Akiva* valdes ēkā, liecina, ka šīs kustības biedri prata savienot M. Simhas ortodoksos uzskatus ar cerībām atgriezties Palestīnā.

13. att. ⁴²⁰

Vērā ir jāņem arī laiks, kad fotogrāfija bija uzņemta, proti, 1937. gads, kad M. Simha jau, bija izteicies par labu cionisma kustībai.

Uz 1938. g. tās priekšsēdētājs bija I. Joffe. Biedrība nodarbojās ar dažādu priekšlasījumu organizēšanu par cionisma tematiku. Kā piemērs ir minams jaunatnes biedrības ar 1938. g. 5. decembri datētais lūgums Iekšlietu ministrijas Baznīcu un konfesiju departamentam atļaut sarīkot “pazīstama Amerikas žīdu darbinieka un Vispasaules Cionistu

418 Israel Domb, *The Transformations: The Case of Neutrei Karta* (Hachomo, 1989), 183-186.

419 Dvinskij golos, 23 maja 1933.

420 <http://www.gfh.org.il/>, The Getto Fighters Archive, catalog no. 6676. 1937. gada fotogrāfija.

Kā nākamo *Hašomer Hadati Bnei Akiva* organizētā pasākuma piemēru var minēt Palestīnas rabīna un rakstnieka Iceka Mordka Pilcza lekcijas žīdu valodā “Sveiciens no Palestīnas”, kas notika 1938. g. nov.-dec. Bauskā, Ludzā, Varakļānos, Līvānos, Ventspilī, Preiļos. Pilczs bija Polijas pavalstnieks, pastāvīgi dzīvojošs Telavivā. Priekšlasījumā bija paredzēts runāt par Palestīnu kā par Svēto Zemi, par nacionālo un reliģisko atdzimšanu, par Palestīnas kolonizāciju, reliģisko audzināšanu, priekšstatiem par ikdienas dzīvi Palestīnā.⁴²⁴ Šo pašu rabīnu Pilczu uzstāties aicināja arī Žīdu nacionālā fonda *Keren Kajemeth Leizrael* biedrība. Priekšlasījumi bija paredzēti Rīgas, Daugavpils, Liepājas un Rēzeknes sinagogās. Kā var redzēt no iesniegtā lūguma atļaut šos pasākumus teksta, rabīns pieturējies pie šādām tēzēm: Palestīnas nozīme Svētajos Rakstos, svētās vietas Palestīnā un to nozīme tautas garīgajā kultūrā, žīdu nacionālā atdzimšana Palestīnā un viņas pamatojums reliģijā un Torā, šabata svētības un citu Bībeles priekšrakstu ievērošana, līdzšinējā Palestīnas kolonizācija un reliģisko ebreju nozīme tās attīstībā; reliģiskā kolonija “*Tifraḥ Cvi*”, “*Kfar chassidim*”, “*Kfar Babruch*”, u.c.; reliģiskie semināri un skolas, žīdu nacionālā fonda lielā nozīme reliģisko koloniju nodibināšanā, Svēto Rakstu un praviešu aizrādījumi par žīdu tautas atdzimšanu Palestīnā.⁴²⁵

Acīmredzot, tšuvās⁴²⁶ propagandai nozīme bija, jo *Bnei Akiva* biedri mēdza atgriezties Svētajā zemē, 2. pielikumā ir redzama fotogrāfija, kurā ir attēlots kustības biedrs Jechiēls ar biedriem pirms došanās uz dzīvi Palestīnā 1937. gadā. Kustību atbalstīja arī meitenes, sk. pielikumā fotogrāfiju, kas uzņemta 1937. gadā un attēlo 26 meitenes pie *Bnei Akivas* valdes ēkas Rīgā. Populāri bija arī pasākumi zaļumos, kā to var vērot pielikuma fotogrāfijās, kas attēlo *Bnei Akiva* biedrus *Lag BaOmer*⁴²⁷ laikā Imantā (1936. g.).

Hašomer Hadati Bnei Akiva bija mēģinājumi publicēt izdevumus, kuros tiktu pausti viņu uzskati par reliģiju un cionismu. Zināms, ka tūliņ pēc dibināšanas, 1934. gada martā viņi izdeva vienreizējo izdevumu ivrītā, kas saucās “*ציונה*” (“*Cijona*”). Avīzes ievadā rakstā “Pirmais solis” Pinhas Kleinšteins par avīzes nozīmi raksta, ka: “Katra partija visus savus spēkus velta avīzes, kas kalpo tās mērķiem, izdošanai. Tieši avīze biedrus apvieno monolītā. Avīze sniedz iespēju apvienot idejas.”⁴²⁸ Tālāk viņš uzsver, ka avīzes mērķis ir *Tora ve Avoda* ideju popularizēšana plašākās masās.

424 LVVA, f. 1370-1, 2673, 211.

425 LVVA, f. 1370-1, 2673, 214.

426 Atgriešanās pie ticības un *Erec Israel*.

427 Atsauce uz Lev. 23:15, kur tiek dotd norādījums skaitīt dienas no *Pesah* līdz *Šavuot* svētkiem. Dienu skaitīšana palīdz veidot saikni starp *Pesah* svētkiem un Toras dāvināšanu.

1934. gada maijā *Hašomer Hadati Bnei Akiva* ivritā izdeva vēl vienu vienreizēju izdevumu “*תורה ועבודה*” (“Tora un darbs”), kura titullapas kopija ir redzama 2. pielikumā⁴²⁹. Izdevuma ievadrakstā biedrība organizācija vēlreiz piesaka sevi, rakstot:

“Mēs uzstājamies, lai visi dzirdētu, ka organizācija *Hašomer Hadati Bnei Akiva* ir vadošā *Tora ve Avoda* ideju jomā, ka tā balstās uz patiesā jūdaisma uzskatu pamatiem. Šāda organizācija ir laikmeta prasībām atbilstoša. Šeit tiks uzsvērtas tās vērtības, no kurām *Hašomer Hadati* ir cēlies: vienotība ar Izraēlu, Tora un darbs, sasniegumi abās šajās jomās, to ievērošana un saglabāšana, valsts celtniecība, tiekšanās pēc tuvojošās atpestīšanas. Šie un tiem līdzīgi principi ir tie, kas atrodas Toras un darba devīzē, tā skar laikmeta prasību, ar šīm vērtībām tiek celta *Erec Israel*. Jo ebreju tautas gaismā nenāks no darbiem diasporā, bet celsies pār Israēla zemi, kas tiek celta un atbrīvota ar tās dēlu rokām. Nedomāties ebreju tauta pilnīgi atdzimšanai bez tās dvēseles pamodināšanas, ebreju dvēsele atrodas visās iepriekšminētajās lietās, bez kurām nav pilnīgas nacionālas brīves un tā nevar būt stabila. Lūk – daļa no tautas sirds.”⁴³⁰

Šajos rakstos ir redzami *Hašomer Hadati Bnei Akiva* uzstādītie mērķi un idejas – pirmkārt, ka organizācija balstās uz jūdaisma pamatiem, otrkārt, ka tās mērķis ir atbalstīt un veicināt ebreju pārceļšanos uz Palestīnu, ebreju valsts veidošana, un atpestīšanas tuvināšana ar saviem darbiem, kas ir saskaņā ar A.I. Kuka reliģiskā cionisma idejām. Redzams arī, ka organizācija savus izdevumus izdeva ivritā, tādējādi orientējoties uz ivritā lasošo auditoriju.

1940. gadā organizācija Latvijā tika likvidēta.

1950-60tajos gados Izraēlā *Bnei Akiva* bija aptuveni 9000 biedru.⁴³¹

Par jauniešu reliģiskā cionisma organizāciju *Hašomer Hadati Bnei Akiva* darbību nav zināms daudz, tomēr materiāli, kurus izdevās iegūt arhīvos un izdevumos, liecina, ka šīs organizācijas biedri bija aktīvi un ieinteresēti reliģiskā cionisma ideju nesēji. Par to liecina gan tas, kā bija noformētas viņu Rīgas mītnes iekštelpas, izmantotā simbolika, gan tas, ka viņi bieži aicināja viesoties ievērojamas autoritātes, kā, piemēram, rabīnu V. Goldu uzstāties un informēt viņus par aktualitātēm Palestīnas kolonizācijā un kā tas korelējas ar Svētajiem Rakstiem, ka biedri devās dažādos kopīgos izbraucienos, nometnēs, kopā atzīmēja jūdu svētkus, studēja Svētos Rakstus un interesējās par Palestīnu. Lai arī nav zināms precīzs skaits repatriantu, bet, spriežot pēc *Ghetto Fighters House* arhīva materiāliem, tādi noteikti bija, kas liecina par *Bnei Akiva* biedru pārliecību par savas organizācijas atbalstītajām reliģiskā cionisma idejām.

430 Ibid.

431 Judith Tydor Baumel-Schwartz, *Perfect Heroes: the World War II parachutists and the Making of Israeli Collective Memory* (University of Wisconsin Press, 2010).

3.5.4 Reliģisko cionistu jauniešu organizāciju darbība Lietuvā

Salīdzinājumam īss ieskats Lietuvas reliģisko cionistu jauniešu organizācijās, kuras Lietuvā bija vairākas. Kā ieraksts, katram cionistu atzaram bija savas jauniešu organizācijas, kuras bija cieši saistītas ar pamata organizāciju, līdzinājās tām gan organizatoriski, gan ideoloģiski. Tas bija veids, kā palielināt organizācijas atbalstu, nostiprināt to pozīcijas jauniešu vidū, nostiprināt viņu pasaules redzējumu un nacionālo pašapziņu. Šo organizāciju prioritātes bija dažādas, tas bija atkarīgs no pamata organizācijas uzskatiem. *Mizrahi Hatsair* aktivitātes lielākais uzsvars tika likts uz Toras pētīšanu⁴³².

Jaunā paaudze un ješivu studenti, kuri bija ieinteresēti ebreju apmetņu veidošanā Palestīnā, pievienojās jaunai kustībai *Tora Vaavoda*, bet, kur arī šī organizācija bija daļa no "Pasaules *Tora Vaavoda* asociācijas", tai nebija ciešu saišu ar tās mātes organizāciju *Mizrahi*, kaut arī vēlēšanās tā piedalījās zem *Mizrahi* karoga. Kustības aktīvistu ar Cvi Bernšteinu (kurš vēlāk kļuva par vienu no Izraēlas Nacionālās reliģiskās partijas līderiem) priekšgalā izveidoja *Bnei Akiva* kustību, kā arī *Hehalutz Hamizrahi* (*Mizrahi* pionieri) organizāciju, kura nodarbojās arī ar lauksaimniecības nometņu veidošanu. Abām organizācijām bija centri visā valstī un tās piesaistīja daudzus biedrus, kuri vēlāk pārcēlās uz Palestīnu, kur apmetās kibucos vai *moshavim* (kolektīvās apmetnēs). Trīsdesmitajos gados *Tora Vaavoda* izdeva iknedēļas izdevumu *Dos Idishe Vort* (Ebreju vārds), savukārt *Bnei Akiva* izdeva žurnālu ivritā *Kolenu* (Mūsu balsis), kuras redaktors bija Meirs Hovša.⁴³³

1920. gadā *Mizrahi* izveidoja *Ceirei Mizrahi* apvienību, kas savukārt, dibināja *Hehaluc Hamizrahi*⁴³⁴.

Ar *Mizrahi* bija saistīta arī cionistu-pionieru organizācija *Hehalutz Hamizrachi* (*Mizrahi* pionieri). Katru piektdienas vakaru viņi rīkoja *Oneg Shabbat*⁴³⁵ pasākumus. 1930. gada Purimā viņi organizēja balli un bērni piedalījās komēdijas šovā un baleta priekšnesumos. Togad grupa *Hehalutz Hamizrahi* pārstāvji piecus mēnešu pavadīja meža nometnē. 1932.

432 Egle Bendikaite, *Sionistinis sąjūdis Lietuvoje*, 292.

433 Dov Levin, *The Litvaks: A Short History of the Jews in Lithuania*, 167.

434 The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

435 Neformāla šabata vai piektdienas vakara tikšanās sinagogā vai pie kāda mājās, kuras laikā tiek pausts prieks par šabata ievērošanu. Pasākums ir drīzāk sabiedrisks, nevis reliģisks, var notikt muzikāli, teātra priekšnesumi, lekcijas, dziesmas – pasākuma vadmotīvs ir "nosauc dusas dienu par svētu prieku" (Jes. 58:13).

gadā *Hehalutz Hamizrahi* Viļņā nodibināja kibucu, kā arī darba komiteju kibuca atbalstam.⁴³⁶ *Hehalutz Hamizrachi* izdeva laikrakstus, organizēja ivrita mācīšanu, lekcijas par *Erec Israel*, vadīja grupas, kas tika apmācītas lauksaimniecības darbiem.

Dovs Levins atzīmē, ka vislielāko popularitāti cionistu-pionieru kustība kopumā sasniedza 1935. gadā, kad tai bija 55 kibucu treniņnometnes un 2425 abu dzimumu biedri. Togad pionieri sastādīja 835 (59%) no 1418 Lietuvas emigrantiem, kuri devās uz Palestīnu. Tomēr, nākamajos gados pionieriem piešķirto sertifikātu skaits iebraukšanai Palestīnā samazinājās, bet gaidīšanas laiks palielinājās. Tas savukārt veicināja pionieru skaita samazināšanos, piem., 1936. gada janvārī to kopējais skaits bija 1817 biedri, no tiem *Hehalutz Hamizrahi* bija 315 biedri. Zemāk norādītajā tabulā parādīts kā skaitliski un procentuāli samazinājās *Hehalutz Hamizrahi* biedru skaits⁴³⁷.

3. tabula. *Hehalutz Hamizrahi* biedru skaits 1936. g.

Organizācija	Biedru skaits 1936. gada janvārī	%	Biedru skaits 1936. gada septembrī	%	Biedru skaits 1936. gada novembrī	%
<i>Hehalutz Hamizrahi</i>	315	17	99	14	68	12

Jāatzīmē, ka *Hehalutz Hamizrahi* bija otrā lielākā cionistu pionieru organizācija Lietuvā.

1937. gadā situācija radikāli pasliktinājās, visā Lietuvas teritorijā kibucu nometnēs trenējās vien 235 pionieri. Kopumā, pateicoties šīm pionieru organizācijām, uz Palestīnu izceļoja aptuveni 3000 ebreju jaunieši, kuriem bija ievērojama loma daudzu kibucu dibināšanā un turpmākā vadīšanā.

1920. gadā Viļņā tika dibināta *Hašomer Hacair* pirmā grupa. Kustībā iesaistījās daudzi studenti no skolām, kur mācību valoda bija ivrīts, grupai bija sociāls raksturs un tā orientējās uz biedru gatavošanu kibuca dzīvei. Daļa tās biedru atdalījās un nodibināja *Hašomer Hadati* (Reliģiskais sargs)⁴³⁸.

436 The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

437 Dov Levin, *The Litvaks: A Short History of the Jews in Lithuania*, 171.

438 The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

1922. gadā *Mizrahi* apvienībā bija aptuveni 1000 biedru. Tajā gadā daudzi biedri emigrēja uz *Ertez Israel*, daļa no tiem nodibināja *Reines* grupu, kas bija saistīta ar Petah-Tikvu.

Kā redzējām, reliģiskā cionisma idejas Latvijas ebreju sabiedrībā zināmu atbalstu guva. Jau sākotnēji Latvijas teritorijā bija darbojusies kustība *Hovevei Cion*, kuras atbalstītājs bija rabīns M. Eliasbergs. Visnozīmīgākā un redzamākā reliģiskā cionisma kustības organizācija Latvijā nenoliedzami bija *Mizrahi* ar tās redzamāko pārstāvi rabīnu M. Nuroku priekšgalā. Tieši M. Nuroka personība un viņa nesavtīgā palīdzība Latvijai, īpaši Kurzemes, ebrejiem bija pamats *Mizrahi* atbalstam. *Mizrahi* priekšvēlēšanu kampaņas izcēlās ar dažādiem uzsaukumiem un citiem aģitācijas paņēmieniem. Konstantu atbalstu *Mizrahi* ieguva Kurzemē, kur ļaudis nebija aizmirsuši sava rabīna atbalstu grūtajā izsūtījuma laikā. Jāatzīmē, ka *Mizrahi* organizācija iztika bez nozīmīgiem iekšējiem konfliktiem, kas varētu izraisīt domstarpības un uzskatu šķelšanos. *Mizrahi*, kas bija pārstāvēts visās Latvijas Republikas Saeimās, trešajā sasaukumā pat ar diviem deputātiem (kas ebreju partijai bija liels sasniegums), samērā aktīvi tajās darbojās, gan saimnieciskos jautājumos, gan arī aizstāvēt specifiski ebreju intereses. Jāatzīmē arī M. Nuroka kā Latvijas *Mizrahi* frakcijas pārstāvja dalība starptautiskajos cionistu kongresos, kas palīdzēja pārējo valstu cionistu pārstāvjiem izprast reliģisko cionistu stāvokli Latvijā. Savukārt Latvijā Nuroks savus atbalstītājus varēja nepastarpināti informēt par aktuālajām tendencēm cionisma kustībā pasaulē. Latvijas *Mizrahi* deva savu ieguldījumu arī dzīvībai kā sarunvalodas atjaunošanas fenomenā, atbalstot ivritu kā mācību valodu Latvijas ebreju skolās. Jāpiemin arī M. Nuroka neatsveramais atbalsts biedrības *Keren Hajesod* un fonda *Keren Kaemet* darbībā, popularizējot to mērķi vākt līdzekļus visas cionisma kustības atbalstam, kas bija nepieciešams Palestīnas kolonizācijas mērķim, kas saskanēja ar reliģiskā cionisma uzskatu par ebreju pārcelšanos uz *Erec Israel* un bija viens no tobrīd iespējamajiem līdzekļiem virzībai uz šo mērķi.

Reliģiskām vai politiskām idejām vienmēr nozīmīgs ir arī jaunatnes atbalsts. Reliģiskā cionisma idejas Latvijas ebreju jauniešu vidū guva atsaucību un ir ziņas par trim organizācijām – *Ceirei Mizrahi*, *Bat Jehuda* un *Hašomer Hadati Bnei Akiva*. Tieši par pēdējās organizācijas darbību ir izdevies uzzināt daudz jaunu arhīva materiālos un presē balstītu informāciju, kas sniedz uzskatāmu ieskatu organizācijas darbībā, parādot, ka šīs organizācijas jaunieši bija aktīvi un ieinteresēti reliģiskā cionisma kustības ideju atbalstītāji un paudēji.

SECINĀJUMI UN REZULTĀTI

Pētījumā tika aplūkota tā ebreju diasporas daļa, tās vēsture, īpatnības, sasniegumi, kā arī centieni piepildīt ilgas pēc etniskās dzimtenes, kas par savu mītnes zemi bija izvēlējušies Latviju. Ik pa laikam nelielas ebreju grupas devās apmesties Palestīnā, tomēr līdz modernā cionisma rašanās laikam tas nenotika masveidā. Lielākā daļa ebreju saikni ar etnisko dzimteni uztvēra vienīgi kā garīgu jēdzienu, un reālu atgriešanos dzimtenē saskatīja kā hipotētiski iespējamu tad, kad nezināmā laikā tālā nākotnē atnāks millenāriskais pestītājs - *Mašiah*. Jāatzīmē arī tas, ka lielākā daļa Eiropas ebreju dzīvoja geto, nebija ieguvuši vispārējo sekulāro izglītību un neprata lauksaimniecības darbus; Palestīnas apstākļos šādas zināšanas bija vitāli svarīgas. Nepietiekamās zināšanas un lauksaimniecības prasmju trūkums bija viens no iemesliem, kādēļ lielākā daļa agrīno ebreju apmetņu Palestīnā cieta neveiksmi. Jāatzīmē arī tas, ka tie ebreji, kas tomēr bija apmetušies Palestīnā, izdzīvoja, galvenokārt pateicoties ziedojumiem; tikai nedaudzi kaut ko ražoja vai nodarbojās ar lauksaimniecību.

Kā redzējām, pret cionisma idejām visu 19. gs. un arī vēlāk iestājās ortodoksālie jūdi, kas ideju par atgriešanos *Erec Israel* pirms *Mašiah* nākšanas, saprata kā sacelšanos pret D-vu. Šim viedoklim bija ārkārtīgi liela popularitāte un iespaids, jo ticīgie jūdi, protams, neraugoties uz ilgām un vēlmi atgriezties *Erec Israel*, sacelties pret D-vu nevēlējās. Reliģiskā anticionisma idejas bija pārstāvētas arī Latvijā, lai atceramies *Aguda Israel* un tās līderi M. Dubinu, kurš lielā mērā bija Latvijas reliģisko cionistu kustības *Mizrachi* vadītājs M. Nuroka nopietnākais oponents ebreju sabiedrībā. Ortodoksālie ebreji jau no sākuma pretojās Haskalas idejām, jo tajās saskatīja apdraudējumu tradicionālajam jūdaismam un garīgajai izglītībai, bet pat viņi atzina minimālu daudzumu laicīgo priekšmetu un vietējo dialektu lietošanu. Procesis, kas norisinājās Lietuvā, ieguva savu – atšķirīgu nokrāsu Latvijā, kur, īpaši Rīgā, kā arī Kurzemē – bija spēcīgāks Rietumeiropas vides iespaids par to, kas bija vērojams Lietuvā un tai apkārtējā reģionā.

Kā izriet no pētījuma materiāla izklāsta, pētījuma tēze “Izšķiroša loma reliģiskā cionisma attīstībā bija Latvijas rabīnu teoloģiskajiem skaidrojumiem un Latvijas reliģiskā cionisma politisko līderu darbībai” ir pierādīta un pētījumam uzstādītie mērķi ir izpildīti. Latvija kļuva par reliģiskā cionisma ideju dzimteni un šim apstāklim bija labvēlīgs gan Latvijas ģeogrāfiskais stāvoklis, kas, savukārt, darīja Latviju par vietu, kur krustojās divi lielākie jūdu reliģiskās (un politiskās) domas virzieni. No Rietumiem ienāca Haskalas idejas – īpaši tas ietekmēja tādus Latvijas novadus kā Kurzeme un Rīgas apriņķis, bet no

Austrumiem un Dienvidaustrumiem ienāca dziļi tradicionālie hasīdisma, jūdu piētisma teoloģiskie uzstādījumi. Tos lielākā mērā pārstāvēja Latgale, mazākā – Kurzeme. Cionisms kā starptautiska politiska kustība nebūtu iespējama bez hasīdisma redukcijas sekulārisma virzienā. Šim procesam bija vajadzīgs laiks un paaudzes. Bija redzams, ka no plašā cionisma kustības daudzveidīgo sekulāro ideju klāsta jūdaisma sekotājiem nebija, ko paņemt. Sekulārajiem un asimilētajiem ebrejiem tika piedāvātas visdažādākās idejas par ebreju valsts dibināšanu uz sekulāriem pamatiem gan Palestīnā, gan Ugandā un citur. Viņi varēja izvēlēties iet kibucu, apmetņu un lauksaimniecības ceļu; atjaunot ivrita ikdienas lietošanu; veidot Palestīnu par nacionālu garīgu centru; pastāvēt par cionisma mērķu nekavējošu sasniegšanu; tiekties Palestīnā izveidot sociālistisku iekārtu; modernizēt izglītību; iesaistīties bruņotā pretošanās kustībā pret britu pārvaldi. Viņiem tika piedāvāts plašs spektrs ar dažādām, ja ne pārāk realizējamām iespējām, tad vismaz ar idejām, no kurām viņi varēja izvēlēties sev tīkamāko un par to iestāties. Sekulāros ebrejus reliģija neierobežoja. Savukārt ortodoksālajiem jūdiem šīs idejas nebija pieņemamas un atbalstāmas, viņi dēvēja tās par zaimiem un nolādēja; šķīta, ka nekāds kompromiss nav iespējams. Un tieši šeit ir vērojams reliģiskā cionisma ideju izveidošanās nozīmīgums, rabīna M. Eliasberga pienesums, rabīna A.I. Kuka ģeniālais prāts un autoritāte, ar kuru palīdzību šis ideju konflikts tika atrisināts. Pētījuma autore uzskata, ka nozīmīgās idejas, kas noteica reliģiskā cionisma noformēšanos un attīstību, radās ar Latviju tieši saistīto personu spekulatīvajā domāšanā. M. Eliasbergs bija viens no minēto uzskatu pirmajiem pautējiem, A.I. Kuks šīs idejas pilnveidoja līdz skaidri definētam teoloģiskam pamatojumam. A.I. Kuks uz Palestīnu pārcēlās 1904. gadā, trīsdesmit deviņu gadu vecumā, kad pēc nepārtrauktām studijām, apgrozīšanās rabīniskajā vidē, kontaktiem ar dažādu uzskatu pārstāvjiem, tai skaitā M. Eliasbergu, viņa uzskatu bāze lielā mērā jau bija noformējusies. Idejas, kuras vēlāk kļuva par modernā reliģiskā cionisma pamatu, kurās jau parādās jūdaisma un nacionālisma korelācija, rabīns Kuks bija paudis jau 1897. gadā, jāpiemin arī 1901-03. g. publicētā rakstu sērija, kas veltīta šim tematam. Bez šaubām, nevar uzskatīt, ka viss reliģiskā cionisma ideju kopums bija viena vai divu autoru sasniegums, tomēr M. Eliasberga devums vēsturē ir samērā nenovērtēts, tādēļ darbā tika padziļināti pētītas viņa idejas. Tieši Latvijas vēsturiskā situācija, ģeogrāfiskais izvietojums radīja ideālu vidi šīs idejas attīstībai, deva minētajiem rabīniem iespēju saskarties un iepazīties ar dažādiem jūdaisma garīgajiem strāvojumiem, kā rezultātā radās apstākļi jaunai un dzīvotspējīgai idejai.

Bauskas rabīns Mordehajs Eliasbergs bija viens no pirmajiem, kas pārliecināti uzsvēra nepieciešamību ebreju tautai saliedēties kopējam mērķim neņemot vērā dažādos politiskos un

religisko uzskatus. Nospraustais mērķis bija Izraēlas valsts atjaunošana. M. Eliasbergs bija vispusīgi izglītots rabīns, kuram piemita izcilas zināšanas par vēsturiskiem, kā arī sava laika ebreju reliģiskajiem novirzieniem un garīgajiem strāvojumiem. Jāpiebilst, ka deviņpadsmitā gadsimta beigas bija periods, kad ebreju reliģiskā un laicīgā vide piedzīvoja kopš bibliiskiem laikiem nepieredzētu garīgu un sekulāru atmodu.

Pētījuma gaitā mēs varējām izsekot, cik neviennozīmīgi, garīgas un politiskas opozīcijas gaisotnē reliģiskā cionisma ideologi pakāpeniski atkāpās no reliģiski kritiskiem uzstādījumiem, nomainot tos ar politiski aktīvu attieksmi pret repatriāciju. Visur tomēr dominēja reliģiskā motivācija un argumentācija.

Tā rīkojās arī Eliasbergs, kurš pauda atbalstu ebrejiem - Palestīnas kolonistiem, uzsverot, ka viens no svarīgākajiem reliģiskajiem imperatīviem ir senais bauslis par *Erec Israel*, jeb Izraēlas Zemes apdzīvošanu, un tas jāievēro ikvienam ebrejam, neatkarīgi no viņa reliģiozitātes pakāpes. Šis uzskats raksturojams kā mērens, no kā vēlāk izrietēja rabīna Kuka politiskā nostādne par reliģiozitātes un sekulārisma saistību reliģiskā cionisma fenomenā. Viņš norādīja uz to, ka reliģiozo un sekulāro ebreju vienojošais faktors ir nacionālās jūtas, taču lielākā vērtība ir tautas vienotība, par kuras pamatu uzskatīja gan sekulāri, gan reliģiski orientētu cilvēku pārcelšanos uz *Erec Israel*. Eliasbergs pats sevi dēvēja par reliģiozu nacionālistu. Parastos nacionālos motīvus viņš uztvēra par pilnīgi legītimiem, kaut arī pauda uzskatu, ka cionisma pamats ir reliģija, un nacionāliem ideāliem ir otršķirīga, kaut arī nozīmīga, loma. Eliasberga uzskati faktiski noteica reliģisko cionistu kustības *Mizrachi* ideoloģiju un kļuva par reliģiskā cionisma pamatu.

Otra personība, kuras ieguldījums reliģiskā cionisma ideju attīstībā ir neatsverams, ir rabīns A.I. Kuks. Tieši rabīns A.I. Kuks pats savā dzīvē iemiesoja reliģiskā cionisma ideālus un nostādnes, 1904. gadā pārceldamies uz dzīvi Palestīnā. Viņš bija pirmais, kurš veica jau pilnīgi pretēja rakstura darbu – viņš sekulārajam nacionālismam piešķīra teoloģisku interpretāciju. Ebreju nacionālismu viņš uzskatīja par reliģiskās tradīcijas turpinājumu, pieņemdam, ka nacionālisms ir atgriešanās pie iepriekš pastāvējušas, taču neizpaustas un nerealizētas situācijas, kas tagad piedzīvo realizāciju dzīvē. Viņš uzskatīja, ka ar laiku reliģija pilnībā absorbēs nacionālismu, kaut arī paši nacionālisti uzskatīja, ka viņu idejas un ideoloģija ir no reliģijas neatkarīga vērtība. Rabīna Kuka idejas bija izveidojušās jau Bauskas periodā, kad viņš mēģināja atrast vidusceļu starp uzskatu, ka nacionālismam reliģija nav vajadzīga, un reliģijai nav nepieciešams nacionālisms. Viņš nenoliedza ebreju nacionālismu, taču uzsvēra Toras nozīmi tā attīstībā, vienlaikus brīdinot, ka nacionālismu nedrīkst uzskatīt par reliģijas

substitūtu. Šādā aspektā viņš bija mesiānists, kurš sekulārā cionisma un tradicionālā jūdaisma sintēzē saskatīja ebreju praviešu solīto Atbrīvošanu. Gan M. Eliasbergs, gan A.I. Kuks bija nozīmīgi sava laikmeta reliģisko un politisko ideju veidotāji. Minētā abu aspektu sintēze bija veiksmīga un radīja priekšnoteikumus, lai Latvija kļūtu par reliģiskā cionisma ideju šūpuli. Pateicoties abu rabīnu daudzpusīgajam darbam pie ideoloģisko un reliģisko nostādņu formulēšanas un popularizēšanas, kā arī apjomīgajam sarakstīto reliģisko darbu klāstam, vēlākā periodā jau Palestīnā reliģiskā cionisma ideoloģija tika formulēta plašāk, kļūstot par mūsdienu Izraēlas Valsts politiskās eksistences pamatu.

Pētījumā padziļināta uzmanība tika pievērsta reliģiskā cionisma kustības praktiskajām un politiskajām izpausmēm Latvijā. Latvijas politiskajā dzīvē reliģiskā cionisma idejas atbalstīja organizācijas *Hovevei Cion, Mizrahi, Ceirei Mizrahi, Bat Jehuda* un *Hašomer Hadati Bnei Akiva*. Šeit ir jāmin trešā nozīmīgākā personība Latvijas reliģiskā cionisma kustības vēsturē – Mordehajs Nuroks, kurš vadīja Latvijas ietekmīgāko reliģisko cionistu organizāciju – *Mizrahi*. *Mizrahi* pirmskara Saeimās bija pārstāvēta ar vienu mandātu, bet trešajā Saeimas sasaukumā bija pārstāvēta pat ar diviem mandātiem (kas ebreju partijai bija liels sasniegums), aktīvi darbojās, skarot gan saimnieciskus, gan tieši ar ebrejiem saistītus jautājumus. Jāizceļ M. Nuroka personība, kurš reliģiskā cionisma idejas propagandēja ne tikai Latvijas ebreju vidū. Viņam bija liela ietekme Vispasaules ebreju organizācijās. Jāatzīmē arī M. Nuroka kā Latvijas *Mizrahi* frakcijas pārstāvja dalība starptautiskajos cionistu kongresos, kas palīdzēja pārējo valstu cionistu pārstāvjiem izprast reliģisko cionistu stāvokli Latvijā. Savukārt Latvijā Nuroks savus atbalstītājus varēja nepastarpināti informēt par aktuālajām tendencēm cionisma kustībā pasaulē. Par reliģiskā cionisma kustības ideju ietekmi uz Latvijas ebreju politisko dzīvi, pirmkārt, liecina ebreju aktivitāte vēlēšanu laikā, kura mizrahistiem garantēja vienu, vai pat divas vietas Saeimā. Saskaņā ar pētījuma materiāliem, nevar pilnībā piekrist, ka *Mizrahi* darbība bija orientēta vienīgi uz vēlēšanu rezultātiem. M. Nuroks regulāri rīkoja vai piedalījās sanāksmēs, kuras bija veltītas Palestīnas apdzīvošanas tēmai, kurās piedalījās ļaudis, kurus šīs idejas interesēja un aizrāva. Protams, nevar noliegt M. Nuroka kā personības ietekmi uz ebreju, īpaši Kurzemes ebreju, vēlētājiem, kuri bija viņam pateicīgi par atbalstu grūtajos izsūtījuma laikos. *Mizrahi* deva savu ieguldījumu arī izrunas kā sarunvalodas atjaunošanas fenomenā, atbalstot ivritu kā mācību valodu Latvijas ebreju skolās. Jāpiemin arī M. Nuroka neatsveramais atbalsts biedrības *Keren Hajesod* un fonda *Keren Kaemet* darbībā, popularizējot to mērķi vākt līdzekļus visas cionisma kustības atbalstam, kas bija nepieciešams Palestīnas kolonizācijas mērķim, kas saskanēja ar reliģiskā cionisma uzskatu par ebreju pārcelšanos uz *Erec Israel* un bija viens no tobrīd iespējamajiem

līdzekļiem virzībai uz šo mērķi. M. Nuroks bija izcils politiķis un diplomāts, kurš veiksmīgi bija darbojies gan Latvijas Republikas Saeimās, gan dažādās starptautiskās ebreju organizācijās un pēc 2. Pasaules kara, kad tika nodibināta Izraēlas valsts, pats savā dzīvē piepildīja reliģisko cionistu vienu no mērķiem – atgriezās *Erec Israel*, kur turpināja aiztāvēt savas idejas Knesetā.

Viena no nozīmīgākajām pētījuma novitātēm ir iegūtā jaunā un nozīmīgā informācija par Latvijas ebreju jauniešu iesaisti reliģiskā cionisma kustībā. Kaut arī jauniešu vidū organizēta atsaucība reliģiskā cionisma idejām nebija ļoti izteikta, tomēr, jāizceļ biedrība *Hašomer Hadati Bnei Akiva*, kura regulāri rīkoja biedru tikšanās, informatīvus un saviesīgus pasākumus par reliģiskā cionisma aktuālo tematiku. Tieši par šīs organizācijas darbību un vēsturi liela daļa informācijas tika iegūti arhīvu krājumos. Tas, ka jaunieši, kuri atbalstīja tieši reliģiskā cionisma idejas, bija apvienojušies atsevišķā ar M. Nuroka ietekmi nesaistītā organizācijā, liecina par patiesu interesi tieši par reliģiskā cionisma ideoloģiju, nesaistīti ar kādiem pagātnes notikumiem.

Novitāte Latvijas ebreju vēstures pētījumu laukā neapšaubāmi ir izmantotie avoti, kuri līdz šim bija lasāmi vienīgi ivritā vai jidišā, piemēram, jidišā publicēto laikrakstu izmantošana, kā arī grāmatas, kas sniedz tiešu, nepastarpinātu un paplašinātu ieskatu M. Nuroka dzīves gājumā "זכר מרדכי", informācijas iekļaušana pētījumā. Tas pats attiecas arī uz E. Bendikaites pētījumu, kas izdots vienīgi lietuviešu valodā un sniedz aptverošu informāciju par cionisma kustību Lietuvā "Sionistinis sajūdis Lietuvoje".

Kā vēl vienu no novitātēm ir jāmin nenoliedzami vērtīgais dažādos arhīvos iegūtais vizuālais materiāls, kurš dod precīzāku un kolorītāku priekšstatu par attiecīgajā laika posmā notikušajiem politiskajiem un idejiskajiem procesiem, saistībā ar pētījuma objektu.

Reliģiskā cionisma idejas nešaubīgi atstāja ietekmi uz ebreju garīgo dzīvi, jo tā pamatpostulāts – ebreju pārcelšanās uz Palestīnu uz teoloģiskiem pamatiem – lika pārdomāt un izvērtēt ortodoksā jūdaisma tradicionālos uzskatus par *galutu*, *tšuvu*, Mašiahu, utt.

Latvija, atrodoties Austrumu-Rietumu krustcelēs, periodiski ir piedzīvojusi smagus laikus, iekarotājus, koloniālismu, okupācijas un īpaši – savas zemes sadalīšanu starp Austrumu un Rietumu impērijām. Šīs traģiskās vēstures sekas mēs izjūtam vēl šodien. Vienlaicīgi – atrašanās pasaules lielceļu krustojumā ir vedusi pie tā, ka šeit ir radusi mājvietu viena no Eiropā izkaisītām tautām – ebreji. Latvija kļuva par vietu, kur satikās ne tikai tautas, bet arī idejas. Cionisma ideju nobriešana tieši šeit ļauj mums ar zināmu pārlicību runāt par

to, ka Vidusjūras austrumu krastā esošās modernās Izraēlas idejiskie pamati ir veidojušies Baltijas jūras krastos.

PATEICĪBAS

Zinātnieku un jūdaikas pasniedzēju centram “SEFER” (Krievija) par iespēju piedalīties zinātniskajās konferencēs, vasaras skolās un stažēties Jeruzalemes Ebreju Universitātē.

Promocijas darba vadītājam Dr. Ruvinam Ferberam par atbalstu pētījuma tapšanas procesā.

Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātei.

Kņazam Rašidam Muradovičam Kaplanovam.

Moše Gončarokam (Centrālais cionisma arhīvs (Jeruzaleme)) par atbalstu un palīdzību arhīva pētījumos.

Meiram Melleram par palīdzību jidiša materiālu tulkošanā.

Ritai Bogdanovai par iepazīstināšanu ar LVVA fondiem.

Borisam Volkovičam par iepazīstināšanu ar cionisma kustības vēsturi Latvijā.

V. Starožilecam un *Sohnut* par atbalstu ivrita apgūšanā.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Nepublicētie avoti

Latvijas Valsts Vēstures arhīvs (LVVA)

Latvijas Republikas 3. Saeimas stenogrammas, 1. sesijas 7. sēde, 1928. g. 30. nov.,
212. sl.

Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 2. sesijas 3. sēde, 1932. g. 1. marts,
17. sl.

Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 3. sesijas 17. sēde, 1932. g. 1. jūnijā,
724.-725. sl.

Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 3. sesijas 24. sēde, 1932. g. 21. jūn.,
1413. sl.

Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 5. sesijas 12. sēde, 1933. g. 17. martā,
476. sl.

Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 6. sesijas 29. sēde, 1933. g. 5. jūl.,
1249. sl.

Latvijas Republikas 4. Saeimas stenogrammas, 9. sesijas 4. sēde, 1934. g. 4. maijā,
75. sl.

LVVA fonds 1370, apr. 1, lieta nr. 2389

LVVA fonds 1370, apr. 1, lieta nr. 2417

LVVA fonds 1370, apr. 1, lieta nr. 2673

LVVA fonds 1370, apr. 1, lieta nr. 2695

LVVA fonds 2674

LVVA fonds 2695, lieta nr. 135

LVVA fonds 3234, apr. 24, lieta nr. 10929

LVVA fonds 3234, apr. 33, lieta nr. 63048

LVVA fonds 3234, apr. 33, lieta nr. 97020

LVVA fonds 3235, apr. 1/7a, lieta nr. 212

LVVA fonds 3235, apr. 1/7a, lieta nr. 212

LVVA fonds 3724, apr. 11770s.

LVVA fonds 3724, apr. nr. 1., lieta nr. 7595C

Centrālais Cionisma Arhīvs (CZA)

CZA A9; 55

CZA A9/87

CZA-1614842

CZA-PHAL/1614447

CZA-PHAL/1614837

CZA55/2187

Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju biedrības arhīvs

(12)3/10

914

318

3343

922

655

Jad Vashem fotoarhīvs

91351

Manuskripts

Ovtchinsky, Leib. *Di geschichte fun di idn in Lettland (1561-1923)*. Pervod V. Volfa.

Literatūra

Agus, B. Jacob. *Banner of Jerusalem: The Life, Times and Thought of Abraham Isaac Kuk, the Late Chief Rabbi of Palestine*. Bloch Publishing Company, 1946.

Agus, B. Jacob. *High Priest of Rebirth: The Life, Times and Thought of Abraham Isaac Kuk*. 2nd ed. Bloch Pub Co, 1999.

Alcalay, Reuben. *Words of the Wise: An Anthology of Proverbs and Practical Axioms Drawn from Hebrew Literature Throughout the Ages*. Ramat Gan: Massada, c. 1970.

Aleksandrs Feigmanis, *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni, personības*, promocijas darbs, 2012. 7-8.

- Almog, Shmuel. *Zionism and History: The Rise of a New Jewish Consciousness*. New York: St. Martin's, 1987.
- Angel, Mark. *Voices in Exile: a Study in Sephardic Intellectual History*. Ktav Publishing House, 1930.
- Arnold and Leona Finkler Institute of Holocaust Research, Bar Ilan University. *The Activities of Religious Zionist Youth Groups in Europa During the Holocaust, 1939-1945: a Sum*. Ramat Gan: Faculty of Jewish Studies, 1993.
- Aviner, Shlomo. *Proizhozdenije sionizma*. Jerusalem: Gesharim, 5765 [2005].
- Azous, Paul. *In the Plains of the Wilderness*. Jerusalem: Mazo Publishers, 2006.
- Bauer, Yehuda. *The Death of the Shtetl*. Yale University Press, 2009.
- Bendikaite, Egle. *Sionistinis sąjūdis Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006.
- Ben-Gurion, David. *Rebirth and Destiny of Israel*. NY: Philosophical Library, 1954.
- Berenstein, I., sost. *Strana Izrailja i narod Izrailja: v uchenii rabbi A.I. Akoena Kuka*. Ierusaljim: Amana.
- Berkowitz, Michael. *Nationalism, Zionism and Ethnic Mobilization of the Jews in 1900 and Beyond*. Brill Academic Publishers, 2004.
- Bēms, Romis, red. *Latviešu tēlotāja māksla: 1860-1940*. Rīga: Zinātne, 1986.
- Bobe, Mendel, ed. *The Jews in Latvia*. Tel-Aviv: Association of Latvian and Estonian Jews in Israel, 1971.
- Bobe, Mendels. *Ebreji Latvijā*. Rīga: Šamir, 2006.
- Boris Volkovich, *Sionistskoe dvizenie v Latvii (1918-1940)* Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2008
- Boris Volkovich, *Sionistskoje dvizenije v Latvii (1918-1940)* (Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2008).
- Camry, Shalom et al., *The World of Rav Kook's Thought*. AVI CHAI - A Philanthropic Foundation, 1991.
- Ceitlin, Shmuel. *Dokumentalnaja istorija evrejev Rigi*. Izraelj, 1989.
- Chlenov, M., glav. red. *Tirosh – trudi po iudaike*. 10. vip. Moskva, 2010.
- Cilevics, L.M., sost. *Evrei v Daugavpilsē*. 2 toma. Daugavpils, 1993.
- Cohen, Israel. *The Progress of Zionism*. London: Zionist Organization, 1943.
- Domb, Israel. *The Transformations: The Case of Neutrei Karta*. Hachomo, 1989.

Dov Schwartz, *Religious Zionism: History and Ideology* (Brighton, Academic Studies Press, 2009).

Dribins, Leo un Armands Gūtmanis, and Marģeris Vestermanis. *Latvia's Jewish Community: History, Tragedy, Revival*. Riga: Publishers of the Institute of the History of Latvia, 2001.

Dribins, Leo. "Antisemitisms un tā izpausmes Latvijā" // 4. sēj. *Latvijas vēsturnieku komisijas raksti*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001.

Dribins, Leo. *Ebreji Latvijā*. Elpa, 2002.

Dribins, Leo. *Latvijas ebreji un padomju vara 1928-1953: zinātnisks apcerējums*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts, 2009.

Dribins, Leo. *Nacionālais jautājums Latvijā 1850-1940*. Rīga: Mācību apgāds, 1997.

Dubnow, Shimon. *History of the Jews in Russia and Poland, 2 vol.*, Avotaynu, 2000.

Eckman, Lester. *The Teaching of the Fathers of the Musar Movement*. New York: Shengold Publishers, Inc., 1990.

Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement, 1882-1904*.

Ehud Luz, *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement (1882-1904)* (Jerusalem: The Jewish Publication Society, 1988).

Elkins, D.P. *Shepherd of Jerusalem: a Biography of Rabbi Abraham Isaac Kook*. Northvale, New Jersey: Jason Aronson, Inc., 1995.

Etkes, Immanuel. *Gaon of Vilna: The Man and His Image*. Berkley-Los Angeles-London: University of California Press, 2002.

Eugene L. Rasor. Arthur James Balfour: 1848-1930. *Historiography and Annotated Bibliography*, Greenwood Press, 1988

Feigmanis, Aleksandrs. *Rabīniskā literatūra Latvijā līdz 1940. gadam: virzieni un personības*. Promocijas darbs, 2012. Pieejams Latvijas Universitātes Bibliotēkā.

Feiner, Schmuel. *Haskalah and History: the Emergence of Modern Jewish Historical Consciousness*. Littman Library of Jewish Civilization, 2004.

Feiner, Schmuel. *The Jewish Enlightenment*. University of Pennsylvania Press, 2003.

Fischer, Shlomo. *Self-expression and Democracy in Radical Religious Zionist Ideology*. Jerusalem: [n.p.], 2007.

Fishman, Aryei. *Judaism and Modernization on the Religious Kibbutz*. Cambridge

University Press, 1992.

Frances Malino and David Sorkin, ed., *Jews in a Changing Europe 1750-1870* (Detroit, Wayne State University Press, 1998).

Gasratjan, S.M. *Istorija I ideologija evrejskogo religioznogo dvizenija XIX-XX vekah*. Moskva: RAN, 1999.

Gellman, E. *Essays on the Thought and Philosophy of Rabbi Kook*. New York: Herzl Press, 1991.

Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology* (Brandeis University Press, 1997),

Goldman, Shalom. *Zeal for Zion: Christians, Jews and the Idea of the Promised Land*. The University of North Carolina Press, 2009.

Goldmanis, Māris. *Latvijas nacionālo minoritāšu attēlojums latviešu satīriskajā presē (1920-1934)*. Maģistra darbs, Latvijas Universitāte. Pieejams LU VVF bibliotēkā.

Gottheil, Richard. *Movements in Judaism. Zionism*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1914.

Gotzmann, Andreas, ed. *Modern Judaism and Historical Consciousness: Identities, Encounters, Perspectives*. Leiden: Brill, 2007.

Gregg Drinkwater, Joshua Esser, David Shneer, ed., *Torah Queeries: Weekly Commentaries on the Hebrew Bible* (New York University Press, 2009),

H. Branover i R. Ferber, glav. red., *Evrei v menjajuschimsja mire*. Riga: Shamir, 2002.

Hartman, David. *Israelis and the Jewish Tradition: an Ancient People Debating its Future*. New Haven: Yale University Press, 2000.

Haumann, Heiko. *A History of East European Jews*. Budapest; New York: Central European University Press, 2002.

Haumann, Heiko. *A History of East European Jews*. Budapest; New York: Central European University Press, 2002.

Heller, Joseph. *The Zionist Idea*. NY: Schocken books for The Zionist Organization of America, 2008.

Hertzberg, Arthur., ed. *The Zionist Idea*. Philadelphia: The Jewish Publication Society, 1997.

Holdheim, Gerhard, und Walter Preuss. *Die Theoretischen Grundlagen des Zionismus*. Berlin: Welt Verlag, 1919.

I. Gadari i Cvi Jaron, glav. red. *Iz nasledija rava Kuka*. Ierusalim: Amana, 1991.

Ish-Shalom, B. *Rav Avraham Itzhak Hacohen Kook: Between Rationalism and Mysticism*. State University of New York Press, 1993.

Izrael Zangvill, *The Children of the Getto: A Study of a Peculiar People*, Wayne State University Press, 1998

Y. Salmon, Religion and Zionism, *First Encounters* (Jerusalem: The Hebrew University: Magnes Press, 2001).

Yvonne Schmidt, *Foundations of Civil and Political Rights in Israel and the Occupied Territories, Doctoral Thesis*. Nordested: Grin Verlag, 2001.

Jacob Katz, *Tradition and Crisis: Jewish Society at the End of the Middle Ages*, Schocken Books Inc., 1973

Jacob. B. Agus. *Banner of Jerusalem*, New York: Bloch Publishing Co., 1946.

Judith R. Baskin, Judith Reesa, ed. *The Cambridge Dictionary of Judaism and Jewish Culture*. Cambridge University Press, 2011

Kac, Aleksandr i Cvi Vasserman. *Evrejskije mudreci so vremeni Mishni i do nashih dnei*. Ierusalim: Shvut Ami, 2008.

Kaņepe, V., sast. *Latvijas izlūkdiēnēsti 1919.-1940. 664 likteņi*. Rīga: Totalitārisma seku likvidēšanas centrs, 2001.

Kaplan, L. *Rabbi Abraham Isaac Kook and Jewish Spirituality*. NY University Press, 1995.

Kaplan, Lawrence J., ed. *Rabbi Abraham Isaac Kook and Jewish Spirituality*. New York: New York University Press, 1995.

Kook, A.I. *Dear Brethern! In the U.S.A., Canada and the rest of exile*. Jerusalem: Central Yeshivah, 5689 [1929].

Kook, A.I. *Lights of Return*. New York: Yeshiva University Press, 1978.

Kook, A.I. *One song. The Judaism of tomorrow: the hidden Torah of Rabbi Abraham Isaak HaKoen Kook*. Jerusalem: R.T. Ebner, 2004.

Kook, A.I. *Rabbi Kook says*. Los Angeles: Western Jewish Institute, 1936.

Kook, A.I. *Selected Letters*. Israel: Ma'aliot Publications, 1986.

Kook, A.I. *The Essential Writings of Abraham Isaac Kook*, Ben Yehuda Press, 2006.

Kook, A.I. *The Lights of Penitence, the Moral Principles, Lights of Holiness, Essays, Letters and Poems*. New Yersey: Paulist Press, 1978.

Kook, A.I. *To the Whole House of Israel*. Jerusalem: The Central Universal Yeshiva,

1930.

Kook, A.I. *When G-d Becomes History*. Spring Valley, N.Y.: Orot, 5763 [2003].

Kurmis, A., red. *Jānis Čakste. Illustrēts piemiņas rakstu krājums*. Rīga, 1928.

Lawrence Kaplan, ed., *Fundamentalism in Comparative Perspective* (University of Massachusetts Press, 1992)

Levin, Dov. *The Litvaks: A Short History of the Jews in Lithuania*. Jerusalem: Yad Vashem, 2000.

Levins, Dovs. *Ebreju vēsture Latvijā*. Jerusalem: Yad Vashem, the Holocaust Martyr's and Heroes Remembrance Authority, 1988.

Lewis, J. *Vision of Redemption: The Educational Philosophy of Rabbi Abraham Isaac Kook in Historical Perspective*. Four Quarters Pub. Co, 1979.

Liebman, Charles S., and Don-Yehiya, Eliezer. *Civil Religion in Israel: Traditional Judaism and Political Culture in the Jewish State*. University of California Press, 1983.

Liepert, David. *Muslim, Christian and Jew*. Toronto: Faith of Life Publishing, 2010.

Luz, E. *Parallels Meet: Religion and Nationalism in the Early Zionist Movement. 1882-1904*. Philadelphia, NY, Jerusalem: The Jewish Publication Society, n.d.

Masha Greenbaum. *The Jews of Lithuania: a History of a Remarkable Community, 1316-1945*, Jerusalem, Gefen Publishing House

Medding, Peter Y., ed. *Sephardic Jewry and Mizrahi Jews*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Meirs Melers, *Ebreju kapsētas Latvijā* (Rīga: Shamir, 2006).

Mendel Bobe, ed., *The Jews in Latvia* (Telaviv, 1971).

Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā* (Rīga: Shamir, 2006), 34.

Mendels Bobe, *Ebreji Latvijā* (Telaviva, 1972).

Mendelson, E. *The Jews of East Central Europe Between the World Wars*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.

Mendelson, Ezra. *On Modern Jewish Politics*. New York: Oxford University Press, 1993.

Mendes-Flor, P, i J. Reinhac, sost., *Evrei v sovremennom mire: istorija evreev v novoje i noveishee vremja: antologija dokumentov*. Jerusalim: Gescharim, 5766.

Mirsky, Yehuda. *An Intellectual and Spiritual Biography of Rabbi Avraham Yitzhak Ha-Cohen Kook from 1865-1904*. [Cambridge, Mass], [s.n.] [2007]

Morgenstern, Matthias. *From Frankfurt to Jerusalem: Isaac Breuer and the History of the Secession Dispute in Modern Jewish Orthodoxy*. Brill, 2002.

Morrison, Chanan, and Kook, A.I. *Gold from the Land of Israel: A New Light on the Weekly Torah Portion from the Writings of Rabbi Abraham Isaac HaKohen Kook*. Urim Publications, 2007.

Morrison, Chanan, and Kook, A.I. *Silver from the Land of Israel: A New Light on the Shabbath and Holidays from Writings of Rabbi Abraham Isaac HaKoen Kook*, Lambda Pub Incorporated, 2010.

Moses Hess, *Rome and Jerusalem: A Study in Jewish Nationalism*, NY, Bloch Publishing Company, 1918

Nimni, E. *The Challenge of Post-Zionism: Alternatives to Israeli Fundamentalist Politics*. United Kingdom: Zed Books Ltd, 2003.

Nižentaitis, Alvydas, and Schreiner, Stefan, and Staliunas, Darius, ed. *The Vanished World of Lithuanian Jews*. NY: Rodopi B.V., 2004.

Patai, Raphael, ed. *Encyclopaedia of Zionism and Israel*. 2. vol. NY: Herzl Press, 1971.

Penkower, Noam. *The Emergence of Zionist Thought*. NY: Peter Lang, n.d.
Press, Berhnhard. *The Murder of the Jews in Latvia: 1941-1945*. Northwestern University Press, n.d.

Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, *Historical Dictionary of Zionism*, Routledge, 2012
Rafael Medoff, Chaim I. Waxman, *The A to Z of Zionism* (Scarecrow Press, Inc., 2008).

Rappoport, Y.M. *The Light from Dvinsk: Rav Meir Simcha, the Ohr Somayach*. Targum Press, 1990.

Ravitzky, Aviezer. *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*. Chicago: University of Chicago Press, 1996.

Richmond, Charles, ed. *The Self-Fashioning of Disraeli 1818-1851*. Cambridge University Press, 1999.

Ruben, Bruce L., and Lilienthal, Max. *The Making of the American Rabbinate*. Wayne State University Press, 2011.

Rubinstein, Amnon. *From Herzl to Rabin: the Changing Image of Zionism*. New York: Holmes & Meier, 2000.

Salmon, Yosef. *Religion and Zionism, First Encounters*. Jerusalem: The Hebrew University: Magnes Press, 2002.

Sara Bender, *The Jews of Bialystok* (Brandeis University Press, 2008).

Schiffman, Lawrence, ed. *War and Peace in the Jewish tradition*. New York: Michael Scharf Publication Trust of the Yeshiva University Press, 2007.

Schwartz, Dov. *Faith at the Crossroads: a Theological Profile of Religious Zionism, Leiden*. Boston: Brill, 2002.

Schwartz, Dov. *Faith at the Crossroads: a Theological Profile of Religious Zionism*. Leiden, Boston: Brill, 2002.

Schwartz, Dov. *Religious-Zionism: History and Ideology*. Boston: Academic Studies Press, 2009.

Shapira, Anita. *Land and Power: The Zionist Resort to Force 1881-1948*. Oxford University Press, 1992.

Sharot, Stephen. *Messianism, Mysticism, and Magic: a Sociological Analysis of Jewish Religious Movements*. Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1982.

Shimoni, Gideon. *The Zionist Ideology*. Hanover and London: Brandeis University Press, 1995.

Simon, Herman. *Zionism and pro-Israelism: a Social Psychological Analysis*. Jerusalem: The Hebrew University of Jerusalem, 1976.

Sk. Rafael Medoff, Chaim Waxman. *The A to Z of Zionism*, Scarecrow Press, Inc, 2008

Skujenieks, M., red. *Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas 1931. gadā*. Rīga: Valsts Statistiskā pārvalde, 1933.

Sobel, Zvi, ed. *Tradition, Innovation, Conflict: Jewishness and Judaism in Contemporary Israel*. New York: State University of New York Press, Albany, 1991.

Sokol, M. *Engaging Modernity: Rabbinic Leaders and the Challenge of the Twentieth Century*. Jason Aronson, 1997.

Spiers, F. S. *Zionism and the Jewish Religion*, 6 vol. London: The Zionist, 1915.

Stranga, Aivars. *Ebreji Baltijā: no ienākšanas pirmsākumiem līdz holokaustam, 14. gadsimts – 1945. gads*. LU žurnāla “Latvijas vēstures fonds” izdevniecība, 2008.

Stranga, Aivars. *Ebreji un diktatūras Baltijā (1926-1940)*. Rīga: Latvijas Universitātes Jūdaikas studiju centrs, 2002.

Šteimanis, Josifs. *Latvijas ebreju vēsture*. Daugavpils: Saule, 1995.

Šteimans, Josifs. *Ebreju intelektuāļi Latvijā*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2004.

Šteimans, Josifs. *Latgales ebreju vēstures historiogrāfija*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2000.

Šteimans, Josifs. *Pasaules ebreju vēstures pētnieki*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 2004.

Theodor Herzl, *The Jewish State*, Penguin Books, 2010

Tirosh, Yoseph, ed. *Religious Zionism: an Anthology*. Jerusalem: World Zionist Organization, Dept. of Torah Education and Culture in Diaspora, 1975.

Tydor Baumel-Schwartz, Judith. *Perfect Heroes: the World War II parachutists and the Making of Israeli Collective Memory*. University of Wisconsin Press, 2010.

Turov, Igorj. *Rannij hasidizm: istorija, verouchenije, kontakti so slavjanskim okruženijem*. Kyev: Doh i litera, 2003

Turov, Igorj. *Rannij hassidizm: istorija, verouchenije, kontakti so slavjanskim okruženijem*. Kyev: Doh i litera, 2003.

Volkovich, Boris. *Iz istorii evrejskoj kulturi v Latvii (1918-1940)*. 2 toma. Daugavpils: Saule, 2002.

Volkovich, Boris. *Sionistskije dvizenija v Latvii (1918-1940)*. Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2008.

Volkovitch, Boris, glav. red. *Evrei Daugavpilsa: kniga pjataja*. Daugavpils, 2011.

Volkovitch, Boris, glav. red. *Evrei v Daugavpilse*. Daugavpils: Daugavpilskaja evrejskaja obschina, 1993.

Wachtel, Yoel. *Le'umiyyut (nationhood) in Jewish Thought: Four Models: Halevi, A.I. Kook and Zvi Yehuda HaCohen Kook*. Baltimore: Baltimore Hebrew University, 2008.

Zalcmanis, Raimonds, red. *Latviešu satīrs smejas: ieskats Latvijas neatkarības gadu humoristiski satīriskās preses izdevumos*. Rīga: Avots, 1994.

מרדכי עליאסבערג. שביל הזהב. ווארשא: בדפוס האחים שולדבערג, 1897

טרטקובר, אריה, עיון. זכר מרדכי. ירושלים: הוצאת מוסד הרב קוק, 1967

Preses izdevumi

“II. Saeimas 7. sesijas pēdējā sēde”. *Svari*, Nr. 51., 30. dekabris, 1927.

“Ebreju politiķis Mordehajs Nuroks – neparasta personība ne tikai Latvijas vēsturē”.
Latvijas Avīze, 18. oktobris, 2013.

“Jaunumi”. *Svari*, Nr. 50., 24. decembris, 1926.

“Krāpšanas mēģinājums”, *Jaunākās ziņas*, 14. novembris, 1936: 4.

“Latvijas Banka”. *Svari*, Nr. 29., 18. jūlijs, 1930.

“Latvijas žīdu tautības atbrīvotāju biedrības karoga svētki”. *Jaunākās Ziņas*, 18. maijs, 1931.

“Miera politika”. *Svari*, Nr. 21., 3. jūnijs, 1927.

“Prāva par neatļautu ziedojumu vākšanu”, *Jaunākās ziņas*, 10. janvāris, 1937: 2.

“Sheftes”. *Svari*, Nr. 20., 17. maijs, 1929.

“Sodīti par neatļautu ziedojumu vākšanu”, *Brīvā Zeme*, 12. janvāris, 1937: 3.

“Valsts monopoli”. *Svari*, Nr. 46., 16. novembris, 1928.

“Vasaras atpūtā”. *Svari*, Nr. 30., 26. jūlijs, 1929.

“Žīdu deputāts Nuroks izmēģina roku valdības sastādīšanā”. *Svari*, Nr. 49., 17. decembris, 1926.

“Ziemsvētku vecīša Nuroka eglīte suverenai tautai”. *Svari*, Nr. 50., 24. decembris, 1926.

“Ziņas”. *Svari*, Nr. 50., 24. decembris, 1926.

Don Federico. “Ķiplokide”. *Svari*, Nr. 49., 17. decembris, 1926.

E. Engelhardt. “Pārgrās Ziemsvētku vēlēšanās”. *Svari*, Nr. 50., 13. decembris, 1929.

E. Rirdāns. “Politiskais bokss”. *Svari*, Nr. 26., 20. jūnijs, 1930.

J. Zeberinš. “Pavasārī – ziedu laikā”. *Svari*, Nr. 19., 10. maijs, 1929.

Kalniņš A. “Politiskais cirks. Minoritāšu prestižiratori”. *Svari*, Nr. 37., 23. septembris, 1927.

M. Nuroks. “Cienību žīdiem – atbrīvotājiem”. *Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības Almanahs*, 1936: 6-7.

M. Nuroks. “Mūsu uguns stabs”. *Atbrīvotājs. Žīdu tautības Latvijas atbrīvotāju biedrības izdevums*, novembris, 1933: 8-9.

Valdības Vēstnesis, 21. marts, 1934.

Viduks O. “Pie senču svētozola”. *Svari*, Nr. 20., 27. maijs, 1927.

“Podvizhnik ivritskoj skoli”. *Acleinu*, janvarj, 2012.

- “Konferencija sionistov v Karlsbade”. *Segodnja*, 9-10. sentjabrja, 1922.
- “Beseda s chlenom prezidiuma sionist. kongresa M. Nurokom”. *Segodnja*, 8. sentjabrja, 1925.
- “Borba za vozglavljenje Evrejskoga oddela”. *Ahdut*, No. 3., 1929.
- “Borba za vozglavljenje Evrejskoga oddela”. *Ahdut*, No. 3., 1929.
- “Budet li sozvan Beirat?”. *Ahdut*, No. 2., 1929.
- “Diskusija o celjah i zadachah Evrejskoga oddela”. *Ahdut*, No. 11-12., 1928.
- “Dnevnik za noj.-dek. 1927. goda”. *Ahdut*, No. 7-8., 1927.
- “Hronika”. *Evrejskaja tribuna*, No. 2., fevralj, 1930.
- “Hronika”. *Evrejskaja tribuna*, No. 3., maj, 1930.
- “II. Saeimas 7. sesijas pēdējā sēde”. *Svari*, Nr. 51., 30. dekabreja, 1927.
- “Iz prezdnj taktiki nashih deputatov”. *Evrejskaja tribuna*, No. 2., 14. sentjabrja, 1928.
- “Iz zhiznji partij i sojuzov”. *Evrejskaja tribuna*, No. 1., 1. sentjabrja, 1928.
- “Izbiratelnaja arifmetika”. *Evrejskaja tribuna*, No. 2., 14. sentjabrja, 1928.
- “K. Blumenfelds i M. Berlin v Rige”. *Ahdut*, No. 2-3., fevrelj-mart, 1930.
- “Keren Haesod v Rige”. *Ahdut*, No. 9-10., 1928.
- “Konferencija”. *Segodnja*, 15. dekabreja, 1922.
- “*Miljons mārciņu priekš Keren Haesod!*”. *Erec Israel*, septembris, 1938.
- “Na doklade M. Nuroka”. *Segodnja*, 20. janvarja, 1925.
- “Nasha neorganizovanostj”. *Ahdut*, Nro 5-6., 1928.
- “Obzor pechati”, *Ahdut*, No. 5-6., 1928.
- “Obzor pechati”. *Ahdut*, No. 1., maijs, 1927.,
- “Obzor pechati”. *Ahdut*, No. 2., 1928.
- “Obzor pechati”. *Ahdut*, No. 4., 1927.
- “Predvibornaja kampanija”. *Ahdut*, No. 7-8., 1928.
- “Provincialnaja zhiznj”. *Segodnja*. 18. oktjabreja, 1924.
- “Rizskaja drevne-evrejskaja gimnazija – v sobstvennom zdanii”. *Ahdut*, No. 6-7., 1929.
- “V Rige budet 9 osnovnih evrejskij shkol”. *Ahdut*, No. 6-7., 1929.
- “Vibori v Sejm 1928. g.”. *Ahdut*, No. 7-8., 1928.
- “Za avtonomiju”. *Ahdut*, No. 4., 1929.
- “Zamuel o politike kabineta”. *Segodnja*, 29. janvarja, 1924.

- Dvinskij golos*, 23. maj, 1933.
- I. Plesser. "Poslednije izvestija iz Palestini". *Segodnja*, 10-11. januarja, 1925.
- Iljish, Robert. "Baltijskije ocherki". *Voshod*, No. 8, avgust, 1884.
- Izvestija Palestini i "Keren Gaesoda" pod redakcii ravvina M. Nuroka*, No. 2., 29. ijujla, 1924.
- M. Berlin. "O polozhenii v Palestine". *Segodnja*, 24-26. fevralja, 1930.
- M. C. "Novoje pravitelstvo". *Ahdut*, No. 2., 1928.
- M. C. "Pobeditelej ne sudjat". *Ahdut*, No. 7-8., 1928.
- M. C. "Potjemkinskije derevni". *Ahdut*, No. 3, 1929.
- M. Nurok i M. Levin. "*Mizrahi i vozrozhdenija Palestini*". *Segodnja*, 20. nojabrja, 1921.
- M. Nurok. "O deklaracii Balfura". *Segodnja*, 4. maja, 1920.
- M. Nurok. "O Palestinskom mandate". *Segodnja*, 26. ijujla, 1922.
- M. Nurok. "Znachimostj sionistkih fondov pri vozrozhdenija Palestini". *Segodnja*, 21. januarja, 1925.
- Nurok, M., "*Izvestija Palestini i "Keren Gaesoda" "*". No. 2, 29. ijunja, 1924.
- P. Mines. "Posle viborov". *Ahdut*, nojabrj, 1931: 8.
- P.M. "Posle gorodskih viborov". *Evrejskaja tribuna*, No. 2., ijunja, 1931.
- S. Dubnov. "A dank cu rov M. Nurok". *Unzer Vort*, Nr. 275., 3. november, 1939. *Segodnja*, 22. januarja, 1934.
- Segodnja*, 7. oktjabrja, 1928.
- Spectator. "Nervi rashodjatsa". *Evrejskaja tribuna*, No. 4., 27. sentjabrja, 1928.
- T. Tasin. "Sionisti v Vene". *Segodnja*, 19. avgusta, 1925.
- Temnijs, A. "Lebedj, schuka i rak.". *Segodnja*, 27. aprilja, 1920.
- Zivs, V. "Predvibornoje nastrojienije v Kurlandii". *Evrejskaja tribuna*, No. 2., 27. sentjabrj, 1928.

די וואל-שמאטעם-אינדוסטריע. *אשמדאי*, נ. 5, 1925
 דער תריאומגף-צוג גון ביידע לאפאלעאנעו. *אשמדאי*, נ. 4, 1925
 וואלז-קווארטעט. *אשמדאי*, נ. 4, 1925
 לעבן פון אידן אין פינלאנד. *אונזער ווארט*, נ. 245, מיי, 1939
 מ. נוראק. "אידן פון לעטלאנד!". *אידן פון צענטער "קערען יעסאד"*, 18. מיי, 1922

שלום רעדע פון ב. נוראק אין 12 ציעניסטיש קאנגרעס. *אונזער ווארט*, ג. 262, ויגוסט 1939.

תורה ועבודה, סיון תרצ"ד

Interneta resursi

Stanislawski, Michael. Hibat Tsiyon. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Hibat_Tsiyon

Aviner, Slomo. *Agada dnja nezavisimosti* [tiešsaiste] [skatīts 2011. g. 21. jūlijā] Pieejams <http://midrasha.net/article.php?id=4322>

<http://www.gfh.org.il/>, The Getto Fighters Archive, catalog no. 6676. 1937. gada fotogrāfija.

Babylonian Talmud: Taractate Kethuboth [tiešsaiste] [skatīts 2011. g. 14. apr.] Pieejams http://www.halakhah.com/kethuboth/kethuboth_111.html

Leo Dribins, Armands Gūtmanis, Marģers Vestermanis. *Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, traģēdija, atdzimšana* [tiešsaiste] [skatīts 2012. g. 23. maijā] Pieejams <http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/publikacijas/4430/#2-23>

Leo Dribins, Armands Gūtmanis, Marģers Vestermanis, *Latvijas ebreju kopiena: Vēsture, traģēdija, atdzimšana* [tiešsaiste] [skatīts 2014. gada 22. martā] Pieejams <http://www.mfa.gov.lv/lv/Ministrija/publikacijas/4430/#2-4>

Septuaginta [tiešsaiste] [Skatīts 2011. g. 18. apr.] Pieejams <http://www.septuagint.org/LXX/Deuteronomy/28>

The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 18. febr.] Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Mizrahi>

The Interwar Period: Parties, Movements and Organizations. The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2012. g. 14. febr.] Pieejams <http://www1.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/vilna/before/zionism.asp>

Katz, Dovid. Borokhov, *Ber. The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Borokhov_Ber

Zipperstein, Steven. Ahad Ha-Am. The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams

http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Ahad_Ha-Am

Stanislawski, Mihael. Jabotinsky, Vladimir. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Jabotinsky_Vladimir

Nahman Syrkin. *Jewish Virtual Library* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/biography/nsyrkin.html>

Etkes, Immanuel. Haskalah. *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams <http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Haskalah>

Herzl Museum [tiešsaiste]: virtuālais muzejs, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams <http://www.herzl.org/english/Article.aspx?Item=543>

Jewish Virtual Library [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija, [skatīts 2014. g. 5. martā]. Pieejams https://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Zionism/Religious_Zionism.html

Kaniel, Asaf. Tse'ire Mizrahi, *The Yivo Encyclopedia of Jews in Eastern Europe* [tiešsaiste]: virtuālā enciklopēdija [skatīts 2014. g. 23. martā] Pieejams http://www.yivoencyclopedia.org/article.aspx/Tseire_Mizrahi

**MIZRAHI UN TĀ VADĪTĀJA M. NUROKA FOTOGRĀFISKĀS
LIECĪBAS, PASU KOPIJAS, DURVJU PLĀKSNES ATTĒLS.**

1. att. Plakāts, kas attēlo ebreju deputātus Latvijas Republikas Saeimās.⁴³⁹

2. att. M. Nuroks (otrais pirmajā rindā no kreisās puses) Saeimas bufetē kopā ar K. Ulmani, 1920-tie gadi.⁴⁴⁰

439 No G. Smirina kolekcijas.

440 No G. Smirina kolekcijas.

3. att. Svinīgās Latvijas Ebreju atbrīvotāju biedrības karoga iesvētīšanas ceremonijas dalībnieki pie Rīgas pils 1931. gada 17. maijā. Uzstājas Latvijas valsts prezidents Alberts Kviesis, pa kreisi no viņa – godalgotais biedrības priekšsēdētājs, Saeimas deputāts Markuss (Mordehajs) Nuroks.⁴⁴¹

4. att. Svinīgās Latvijas Ebreju atbrīvotāju biedrības karoga iesvētīšanas ceremonijas dalībnieki pie Rīgas pils 1931. gada 17. maijā. Uzstājas Latvijas valsts prezidents Alberts Kviesis, pa kreisi no viņa – godalgotais biedrības priekšsēdētājs, Saeimas deputāts Markuss (Mordehajs) Nuroks.⁴⁴²

441 No G. Smirina kolekcijas.

442 No G. Smirina kolekcijas.

5. att. M. Nuroks Hapoel sporta sanāksmē.⁴⁴³

6. att. H.N. Bjaļika vizīte Rīgā 1932. g. M. Nuroks ceturtais no kreisās puses galda galā.⁴⁴⁴

443 No G. Smirina kolekcijas.

444 Central Zionist Archives, CZA-PHAL/1614447.

7. att. M. Nuroks sapulcē.⁴⁴⁵

8. att. Rabīns M. Berlins (pa kreisi) un M. Nuroks, 1938. g.⁴⁴⁶

445 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvs, 914.

446 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 52751.

9.. att. M. Nuroks 1934. gadā.⁴⁴⁷

10. att. Viena no pēdējām M. Nuroka fotogrāfijām.⁴⁴⁸

447 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvs, 318.

448 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvs, 3343.

11. att. M. Nuroks (4. no labās puses) sapulcē.⁴⁴⁹

12. att. M. Nuroks (1. rindā otrais no kreisās puses).⁴⁵⁰

449 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvs, 922. Ar šī attēla datēšanu ir zināma problēma, jo uz oriģinālās fotogrāfijas, kas atrodas Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvā ir atrodams uzraksts ivritā “Vetulija”, kas varētu liecināt par to, ka šī sanāksme notika organizācijā *Vetulija*, savukārt M. Bobes grāmatā “Ebreji Latvijā”, kas iznāca Rīgā 2006. gadā, šī fotogrāfija ir parakstīta kā “Rīgas “*Hehaverā*””.

450 Latvijas un Igaunijas ebreju izceļotāju arhīvs, 655. Par norises vietu nav saglabājusies informācija.

13. att. M. Nuroks vecajos Ebreju kapos, priekšplānā kantors M. Davidovičs Aleksandrovičs.⁴⁵¹

14. att. M. Nuroks pie prezidija galda trešais no kreisās puses biedrības Keren Hajesod biedru sanāksmē, kas bija veltīta Palestīnas uzbūvei, 1938. gada 23. okt, Rīgā⁴⁵²

451 Yad Vashem Photo Archive, 91351.

452 B-bas *Keren Hajesod* Latvijā biedru sanāksmes par Palestīnas uzbūvi 1938. g. 23. oktobrī. Protokols, izdots 1939. g. spiestuvē "Splendid".

15. att. M. Nuroks (2. no kreisās puses) Cionistu kongresā Lucernā 1935. g.⁴⁵³

16. att. M. Nuroks saka uzrunu Hercla kalnā (Izraēla), 1954. g.⁴⁵⁴

453 Central Zionist Archives, CZA-PHAL/1614837.

454 Central Zionist Archives, CZA-1614842.

№ 001975 L

APRAKSTS.
SIGNALEMENT.

Sievai — Femme

Nodarbošanās }
Profession }

Kur un kad }
dzimis } 1879.25.X.
Lieu et date }
de naissance } Rīga

Dzīves vieta }
Domicile }

Ģimis }
Visage } ovāls

Acu krāsa }
Couleur des yeux } brūna

Matu krāsa }
Couleur des cheveux } sarma

Sevišķas pazīmes }
Signes particuliers }

Ģimenes stāvoklis }
Situation de famille } precējies

BĒRNI — ENFANTS.

Vārds }
Nom }

Vecums }
Age }

Kārta }
Sexe }

75 L

Sievai gīmetne.

Pamats: 1928 g.

iešzemes }
Arzemiņu }
pase ser. 139 № 012697 izdota 29.XI.1928 g.

PASES ĪPAŠNIEKA PARAKSTS:
SIGNATURE DU TITULAIRE:

SIEVAS PARAKSTS:
ET DE SA FEMME:

Emigrācijas un tūrisma nodaļas vadītāja.
Chef de la Section d'émigration et du tourisme.

17. att. M. Nuroka ārzemju pase.⁴⁵⁵

№ 007944 R

APRAKSTS.
SIGNALEMENT.

Sievai — Femme

Nodarbošanās }
Profession }

Kur un kad }
dzimis } 1879.25.X.
Lieu et date }
de naissance } Rīga

Pastāvīgā }
dzīves vieta }
Domicile }

Sejas }
veids } ovāls

Visage }
ovāls

Acu krāsa }
Couleur des yeux } brūna

Matu krāsa }
Couleur des cheveux } sarma

Sevišķas pazīmes }
Signes particuliers }

Ciņvīstāvoklis }
Situation de famille } precējies

BĒRNI — ENFANTS.

Vārds }
Nom }

Vecums }
Age }

Kārta }
Sexe }

44 R

Sievai gīmetne.

Pamats: 1928 g.

iešzemes }
Arzemiņu }
pase ser. 52 № 020032 izdota 29.XI.1928 g.

PASES ĪPAŠNIEKA PARAKSTS:
SIGNATURE DU TITULAIRE:

SIEVAS PARAKSTS:
ET DE SA FEMME:

Emigrācijas nodaļas vadītājs.
Chef de la Section d'émigration.

Emigrācijas un tūrisma nodaļas vadītāja.
Chef de la Section d'émigration et du tourisme.

Sacelmas vēlēšanas 1940 g.
Rīgas vēlēšanu apgabals

18. att. M. Nuroka ārzemju pase.⁴⁵⁶

455 LVVA fonds 3234, apr. 33, lieta nr. 63048.

456 LVVA fonds 3234, apr. 33, lieta nr. 97020.

I EKŠ LI ETU M I N I S T R I J A S

Pasu nodaļai .

Rabī Markus NURŪKA, dzīv. Rīgā,

Valdemārs ielā 37 dz.4,

l ū g ū m s

Pagodinos griezties pie Jums ar sekojošo lūgumu:

Nemot vērā, ka esmu vairāku vispasaules žīdu filantro-pisku un citu organizāciju vadošo organu loceklis, man bie-ži vien jābrauc uz ārzemēm.

Es sastāvu kā loceklis:

1) organizācijas "Hicem" (Hias - Jca - Jewish Colonisation Association) galvenā padomē, kuras sēdeklis atrodas Njujorkā un Parīzē. Šī organizācija gada pār emigrantiem. Esmu orga-nizācijas "Hicem" priekšsēdis Latvijā. Mūsu organizācija bieži saņem no centrales pabalstus emigrantiem ārzemju valuta.

2) ar Sabiedrisko lietu ministrijas piekrišanu žīdu vispa-saules kongresa izpildkomitejā, kā to var apliecināt Sa-biedrisko lietu ministrijas biedrību nodaļa.

3) Vispasaules cionistu organizācijas un žīdu agenturas Actionscommittee (pārvaldes komitejā), kas nodarbojas ar Pales-tinas uzbūvi un žīdu emigrācijas veicināšanu un kārtošānu uz Palestīnu.

Ar Sabiedrisko lietu ministrijas piekrišanu esmu pīeda-lijies pēdējā Vispasaules cionistu organizācijas kongresā Zenevā.

Kā tas redzams manā ārzemju pasē Nr.008817 PV, man bija pastāvīgas iebraukšanas vizas uz Angliju, Franciju un Palestīnu kā arī tranzitvizas caur Poliju, Rumāniju, Beļģiju, Ungāriju un Dienvidslāviju.

Augšminētās organizācijas vēlas tuvākā nākotnē noorgani-zēt plašu palīdzību tagadējā karā cietušiem žīdu tautības iedzīvotājiem.

Ievērojot visu teikto, pagodinos laipni lūgt izsniegt man ārzemju pasi uz vienu gadu.

.3. pielikumi.

Rīgā, 1939.g.27, septembrī.

M. Nuroka

19. att. M. Nuroka lūgums Iekšlietu Ministrijas Pasu daļai ar pamatojumu piešķirt viņam ceļošanai derīgu pasi.⁴⁵⁷

Liecināts 23.VII.1940
P. 612409

Iekšlietu ministrijas

Administratīvam departamentam.

Markusa Nuroka, dzīv. Rīgā,
Valdemāra ielā 37 dz.4,

*Nzglabāt
24/7/40*

l u g u m s .

Pamatojoties uz ministrijas iepriekšējām vairākkārtējām atļaujām maniem braucieniem uz Lietuvu žīdu bēgļu un emigrantu palīdzības lietās, sevišķi sakarā ar to apstākli, ka esmu žīdu izcelotāju palīdzības b-bas "Hicem" (Hias -Ica) priekšsēdētājs, laipni lūdzu registrēt manu klātpielikto ārzemju pasi, kuras termiņš izbeidzas š.g.2.augustā, un pagarināt viņu uz turpmākiem sešiem (6) mēnešiem atkal vairākkārtējiem braucieniem.

Rīgā, 1940.g.23.julijā.

M. Nuroka

97 *Sava iekšzemes pasi*
Nr. 020032
1940. 24. jūlija
paraksts

M. Nuroka

20. att. M. Nuroka iesniegums Iekšlietu Ministrijai pagarināt viņa ārzemju pases derīguma termiņu.⁴⁵⁸

21. att. Durvju plāksne, kas 1913-1915. g. atradās pie M. Nuroka darba kabineta⁴⁵⁹.

459 Plāksnes teksts tulkojumā no krievu valodas skan: “M. G. Nuroks, Mītavas rabīns”. Pēc nostāsta plāksne tika izrakta Jelgavas mežā. No Normunda Reča privātkolekcijas.

**MATERIĀLI, KAS SAISTĪTI AR RELIĢISKO CIONISTU JAUNIEŠU
ORGANIZĀCIJAS HAŠOMER HADATI BNEI AKIVA DARBĪBU
LATVIJĀ**

22. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva mītne Rīgā, Elizabetes ielā 97/99. Fotografēts 1937. g.⁴⁶⁰

23. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva mītnes iekštelpas Rīgā. Pie sienas redzama Palestīnas karte, kurā atzīmētas apmetnes, kā arī fotogrāfijas no apmetnēm, rabīna M. Simhas fotogrāfija, 1937. g.⁴⁶¹

460 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6677.

461 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6676.

24. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva mūtnes iekštelpas Rīgā, pie sienām rabīnu portreti un ziņojumu dēļis, kur ivrītā ir rakstīts “Adat Yehuda, Hashomer Hadati” (Jūdas komiteja, Reliģiskais sargs), 1934. gads.⁴⁶²

462 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6695.

25. att. Lūgšanu stūrītis Hašomer Hadati Bnei Akiva namā, Rīgā, 1934. g.⁴⁶³

26. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva mūtnes iekšstelpas Rīgā. Pie sienas redzams T. Hercla portrets un Palesīnas karte uz kuras ir atzīmētas ebreju apmetņu vietas.⁴⁶⁴

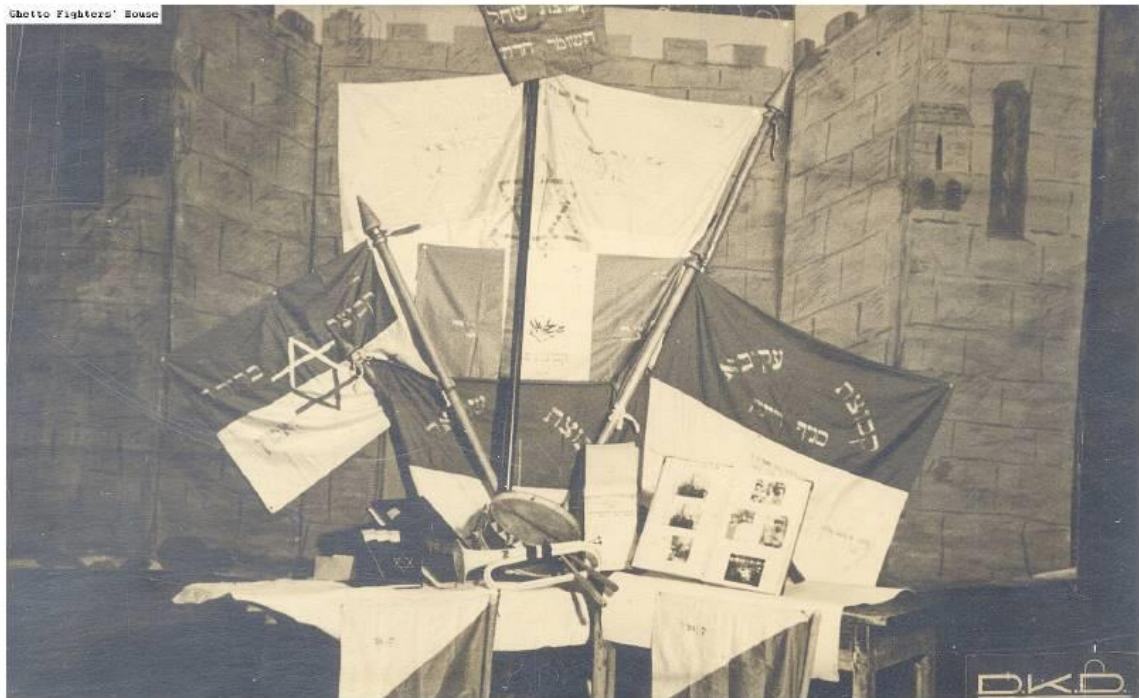
463 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6694.

464 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6696.

27. att. Ar roku ilustrēts lūgšanas teksts, kas atradās Hašomer Hadati Bnei Akiva mītnē, Rīgā.⁴⁶⁵

465 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6681.

28. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva atribūti – karogi, bungas, taure, 1934. g.⁴⁶⁶

29. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva jauniešu pasākumā. Pie sienām ir dažādi avīžu izgriezumi, dekorācijas atgādina Jeruzālemes vecpilsētas sienas, karogi un sauklis ivrītā: “Reliģiskais sarg – esi stiprs un drosmīgs!”. Viens no jauniešiem rokās tur avīzi “Netivah”, ko izdeva Hapoel Hamizrahi kustība. 1934. g.⁴⁶⁷

466 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6675.

467 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6693.

30. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva biedri Rīgas nodaļā pirms biedra Jecchiēla pārceļšanās uz Palestīnu, 1937. g.⁴⁶⁸

31. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva biedru svinības Rīgā, 1937. g.⁴⁶⁹

468 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6680.

469 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6682.

32. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva biedri studējot Svētos Rakstus, 1937. g.⁴⁷⁰

470 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6678.

33. att. Meitenes piedalās Hašomer Hadati Bnei Akiva pasākumā Rīgā, 1937. g.⁴⁷¹

34. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva biedri ziemas nometnē, 1935. vai 1936. g.⁴⁷²

471 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6683.

472 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6692.

35. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva biedri vasaras nometnē, fona redzams organizācijas karogs, 1935. vai 1936. g.⁴⁷³

36. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva Rīgas biedri Lag baOmer svētkos Imantū, 1936. g.⁴⁷⁴

473 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6697.

474 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6690.

37. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva Rīgas biedri Lag baOmer svētkos Imantā, 1936. g.⁴⁷⁵

38. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva Rīgas nodaļas biedri Rīgā nometnē, 1937. g.⁴⁷⁶

475 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6691.

476 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6686.

39. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva Rīgas biedri Lag baOmer svētkos Imantā, 1936. g.⁴⁷⁷

40. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva Rīgas biedri izbraukumā, 1937. g.⁴⁷⁸

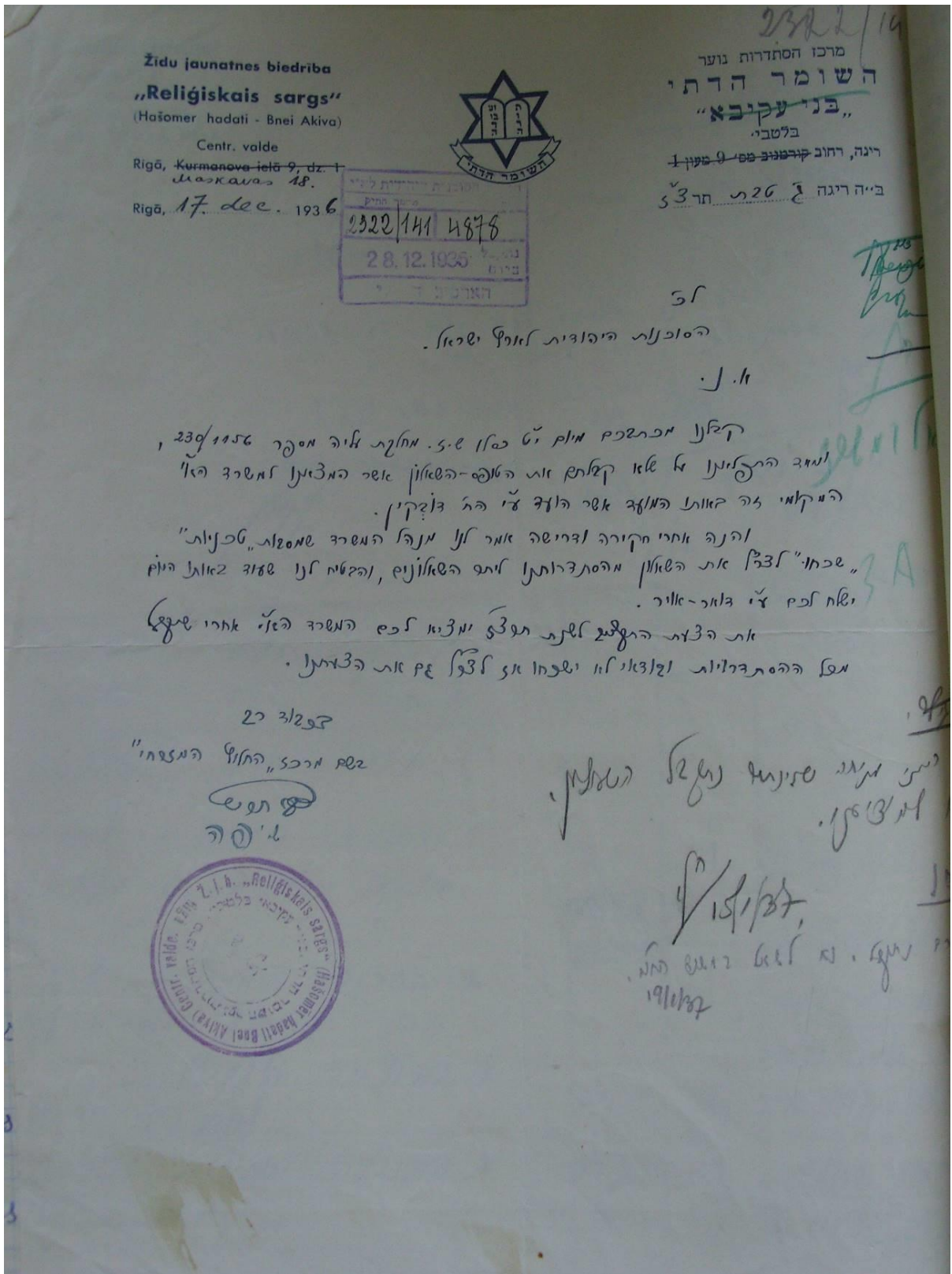
477 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6689.

478 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6685.

*41. att. 1937. g. 14. martā pie Hašomer Hadati Bnei Akiva Rīgas nodaļas biedriem viesojās rabīns
Golds.⁴⁷⁹*

479 Ghetto Fighters House Archives, kataloga numurs 6679.

42. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva veidlapa. 480

בְּרִית הָעוֹלָמִית שֶׁל צְעִירֵי-, הַחֲלוּץ- וְהַפּוֹעֵל-הַמְזוּרָה
 THE WORLD UNION OF THE ZEIREI-, HECHALUTZ AND THE HAPOEL-HAMIZRAH

לעליה	המחלקה	4842
704/22/ב	מסמך	2322/14

14.12.1968
 הארכיוב הכללי

הנהלה הראשית
 ארץ ישראל
 CHIEF ADMINISTRATIVE
 Eretz-Israel
 P. O. B. 431 ת.ד.
 PHONE 1105 מלפון

Tel-Aviv חי' כסלו תרצ"ט
 (11 . 12 . 38) ביה תל-אביב

לכבוד
 מח' העליה של הסוכנות,
 ירושלים.

א. נ.

אנו מאשרים את קבלת מכתבכם מיום יג'
 דנא, מס. 2322/141/1069, ורושמים פה לתשומת-
 לבכם את הכתובת המדויקת של הועד המרכזי של

"החלוץ המזרחי" בלסביא:

Hašomer-Hadati-Bnaé-Akiba Org.
 c/o Mr. S. Jaffe,
 Elizabetes iela 97/99,
R i g a, Latvija.

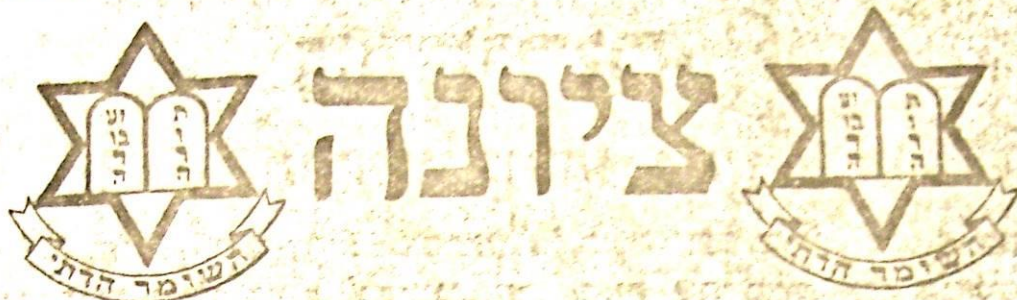
בכבוד רב,

תנועת תורה ועבודה
 ההנהלה הראשית

43. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva veidlapa – Š. Jaffes sarakste ar Sohnut organizāciju, kurā viņš lūdz norādīt "Hehaluc Hamizrahi" organizācijas adresi Latvijā.⁴⁸¹

481 CCA, 2322/14, 4842.

0165 III
"CIJONA" Vienreizīgs izd. Žīdu jaun. b. ba
"Religisk.-sargs" (Hašomer Hadati Bnei Akiva).

הוצאה חד פעמית ע"י אחד הקבוצות
הצעירות של השומר-הדתי "בני עקיבא".

ב"ה ריגה, ניסן תרצ"ד. Rīga, Marts, 1984

הצעד הראשון

חברים!

כמוכן תשתאו על מרצנו הגדול להוציא עתון, כי מה גרם לקבוצה צעירה זו עזרה להתחיל בצעד אחרון כזה לפני חוסר קבוצתנו היה רעיון זה נוקר את מוחם של חברינו. עתה כשנראה העת הסובשדה להוציא לפועל את מחשבתנו, האידך זה נעמד מנגד. למותר הוא כאן לדבר על ערך עתוננו זה. לא לשוא חוגרת כל מפלגת את שאריות כחותיה ברוי להוציא עתון העומד ברשותה ומה גם עתון בדפוס. העתון הוא הוא אשר מחבר את חברי המפלגה ומקרבת לאגודה שלמה. העתון נותן את היכולת לחברי הסתדרותה להתחיל אל רעיונה.

גם רעיוננו אנו, לדאבונו, עוד אינו מפורסם בין השרדות העם הרחבות. מעשים הם אלה, אשר יש להם מושג מרעיוננו "תורה ועבודה", לכן בעתוננו זה בתבנו מאמרים אחדים שמבארים במלים קצרות את רעיוננו. הננו פונים אל חברינו ומקווים שיעזרו לנו להפיץ את העתון בכל אתר ואתר.

44. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva 1934. gada martā izdotā vienreizējā izdevuma "Cijona" pirmās lapas attēls.

„Thora vaavoda“

Vienreizējs izdevums.

תורה ועבודה

„תורה ועבודה“

מועד של ענייני

השומר הדתי „בני עקיבא“

יוצא לאור ע"י הנהלת

Rigā, Maijā 1934.

ב"ה ריגה סיון תרצ"ד.

ב מ ב א

„השומר-הדתי“ הרוגל ברעיון „תורה ועבודה“, העומד על בסיס השקפה יהדותית מקורית. ארגון כזה הנהו צדף ורשימת השעה. ויצוינו כאן אי אלה ערכים, שמכחם בא „השומר הדתי“ אחרות עם ישראל, החזרה והעבודה — יצעת שתיחן, שמירתן וקיומן, בנין הארץ, השאיפה לגאולה העתידה. אלה וכדומה הם העקרית הנכללים בסיסמא „תורה ועבודה“, וכבר נשאלה השאלה: וכי בזה יש משום צדף השעה? וכי אין איי הולכת ונבנית בלעדיו וה?

וכי אין אור עתירו של עם ישראל בוקע ועולה מבין עניני הגלות ועולה על פני איי הנבנית וננאלת בירי בניה בונייה?

על זה יש לדאבוננו להשיב בשלילה. אין עם ישראל מתעורר לתחייה שלמה, בלי התעוררות הנפש; ונפשו של עם ישראל נכללת בערכים הנ"ל, שבלעדם אין הבנין הלאומי שלם ואינו יכל לעמד איתן. והנה חלק לב העם, ובמסקים לעסוק בבנין עוסקים בסתירה. ובאן מוברים איז להתעכב ולהתריע, כי אממו האונים משטע דברים נכוחים, ונסמאו העינים מראות את פי החתום שנפתח ואומר לבלע ולשים לאל את כל המאמצים והעבודה שהשקעו עד כאן בבנין

זה זמן מה שבדרכי היהודים בלמביה נשמע שם ארגון הנוער „השומר-הדתי“ ארגון שאף שהוא עומד עור בראשית התפתחותו, ועוד לא הגיע לירי נלוי כחיותו, אף על פי כן לפי הקיפו יש לו כבר הזכות להקרא בשם תנועה עולמית. ברם, שכאן אצלנו, אין השם הזה מעורר מצד החוגים הקרובים אלינו, הרגשה מיוחדת להמות און קשבת ולהתענין בתפקידים המיוחדים של ארגוננו, ולהמציא לנו תמיכה ביר רחבה.

העבודה הוות מצד אחר מעידה על פסיביות ידועה בחיינו הצבוריים, לבלתי הקדיש תשומת לב מיוחדת לארגונים צעירים בזמן, ומצד שני, העוברה מביאה גם לשלילה לרדות בשתי ידים, ארגונים חדשים, לפי הפתנם הידוע: „וכי חסרי חבורות אנו? הוקא העוברא הזאת, וההכרה שאין אנו באים בידים ריקות, ושיש כבר בידנו הישנים ופכויים בעבודתנו המקומית. העמידו אוחנו על דעתנו לבא בעקפין אל הצבור העברי, ולהכריו מעל במה מיוחדת על עצמנו ומחותנו. ולברר גם את יחסינו לתופעות הצבוריות שבהיינו היום וימינו, ואין בהכרח זה, משום תביעת עלבוננו, ולא לשם פרסום גריוא אנו מחכונים, אלא אנו באים להשמיט, שארגון

45. att. Hašomer Hadati Bnei Akiva 1934. gada maijā izdotā vienreizējā izdevuma „Tora ve Avoda” pirmās lapas attēls.